

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI**

**FEMİNİST SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN EVLAT
EDİNME SÜRECİ: EBEVEYN DENEYİMLERİ**

Sabiha Rana DAYIOĞLU OYMAN

**Danışman:
Dr. Öğretim Üyesi Ayşe GÖNÜLLÜ ATAKAN**

MANİSA-2022

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI**

**FEMİNİST SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN EVLAT
EDİNME SÜRECİ: EBEVEYN DENEYİMLERİ**

Sabiha Rana DAYIOĞLU OYMAN

**Danışman:
Dr. Öğretim Üyesi Ayşe GÖNÜLLÜ ATAKAN**

MANİSA-2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum ‘Feminist Sosyal Hizmet Perspektifinden Evlat Edinme Süreci: Ebeveyn Deneyimleri’ adlı çalışmamın tarafımdan bilimsel, ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19/06/2022

Sabiha Rana Dayıoğlu Oyman

ÖZET

DAYIOĞLU OYMAN, Sabiha Rana, Feminist Sosyal Hizmet Perspektifinden Evlat Edinme Süreci: Ebeveyn Deneyimleri, Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2022

Bu tez, evlat edinerek çocuk sahibi olmuş anne ve babaların ‘evlat edinme deneyimlerini’ öğrenmek ve bu deneyimleri feminist sosyal hizmet perspektifi ile incelemek üzere yapılmış feminist bir araştırmadır. Araştırma kapsamında on iki (üç bekar ve dokuz evli) ebeveynle ve dört sivil toplum kuruluşundan yedi sivil toplum kuruluşu temsilcisiyle nitel görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın literatür bölümünde feminist sosyal hizmet, evlat edinmeye dair durum analizi, sosyo-kültürel bağlamda evlat edinme konuları incelenmiştir. Tezin ilk bölümünde dünya’da ve Türkiye’de feminist sosyal hizmetin gelişim sürecine, feminist sosyal hizmet bağlamında evlat edinmeye, evlat edinmeye dair durum analizine, uluslararası ve ulusal mevzuat kapsamında evlat edinmeye, evlat edinmenin sosyo- kültürel bağlamına, ikinci bölümünde araştırmanın yöntem kısmına, üçüncü bölümünde bulgularına ve son bölümde sonuç ve öneriler kısmına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Evlat Edinme, Feminist Sosyal Hizmet, Kutsal Annelik, Soy Kutsaması, Önyargılar.

TITLE OF THESIS

ABSTRACT

DAYIOĞLU OYMAN, Sabiha Rana. The Adoption Process from a Feminist Social Work Perspective: Parental Experiences, Master Thesis, Manisa, 2022

This thesis is a feminist research that collects the experiences of mothers and fathers who have adopted children and examines this experience with feminist social work analysis. Qualitative interviews are conducted with twelve parents (3 single, 9 married) and seven non-governmental organizations (NGO) representatives from four NGOs. In the literature review section of this research, feminist social work, situation analysis of adoption, adoption in socio-cultural context were examined. In the first part of the thesis, the historical development of feminist social work in the world and in Turkey, adoption in the context of feminist social work, the situation analysis on adoption, adoption within the scope of international and national legislation, the socio-cultural context of adoption is given. In the second part; the method part of the research, in the third part; the findings and in the last part; the conclusions and recommendations are given.

Key Words: Adoption, Feminist Social Work, Divine Motherhood, Beatification Of The Lineage, Prejudices.

TEŞEKKÜR

Teşekkür edecek çok kişi var, hiç kolay değildi, bu meşakkatli yolculuk tam 10 yıl sürdü. Her teşekkürün bende derin bir anlamı var. Unuttuklarım varsa şimdiden özür dilerim. Öncelikli teşekkürüm tez danışmanıma. Çalışmamın her aşamasında bilgisi, deneyimi, sabrı ve içtenliği ile yol gösteren ve tez sürecinde yaşadığım tüm duygusal ve teknik süreçlerde paylaşımlarıyla beni güçlendiren, beni dinleyen, benimle dertleşen, benimle her daim dayanışan öğrencisi olmaktan gurur duyduğum canım hocam Dr. Öğretim Üyesi Ayşe GÖNÜLLÜ ATAKAN'a yürekten teşekkür ederim. Tatilde de olsa, hastanede annesinin ameliyatını beklerken dahi olsa mesajlarımı hiç usanmadan yanıt verdi, benimle beraber bu yolda yürüdüğünü hep hissettirdi, bu meşakkatli yolculuğu tamamlamamı sağladı. Son virajı onunla aldım, iyi ki onunla almışım, çok şey kazandım, daha da kazanacağıma eminim.

Ve değerli ebeveynler... Görüşme teklifini sunduğum andan itibaren en az benim kadar heyecanlanan ve şartlarını zorlayarak görüşme planlarını yapan ebeveynler... Pandemi sürecinde görüşme yapmak hiç de kolay olmadı, çoğunlukla mesai saati sonrasında, akşam çocuklar uyuduktan sonra, öğle tatilinde, izin gününde, izne çıkmadan, taşınma telaşının arasında, görüşme için yazlıklarından seyahat ederek, hastaneden nöbetten çıkarak gelerek değerli deneyimlerini paylaşıp, bana sıcacık kalplerini bazen keyifle bazen hüznle ama tüm samimiyetleriyle açtıkları için teşekkür ediyorum. Onlar olmasa bu çalışma olmazdı. Çocuk hakları ve insan hakları için birlikte çok güzel şeyler yapacağımıza inancım sonsuz.

Sonraki teşekkürüm bana mesleğimi ve akademiye sevdiren Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'ndeki değerli hocalarıma. Yüksek lisans macerasına atılmama sebep olan hocam Prof. Dr. Sevil ATAÜZ ve Prof. Dr. Beril TUFAN'a ayrıca teşekkür ediyorum. *'Sen neden hala yüksek lisans yapmıyorsun, Rana?'* demeselerdi akademik dünyaya belki de adımımı atmayacaktım.

Diğer teşekkürüm ise Ege Üniversitesi Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans Programı'ndaki değerli hocalarıma. Yüksek lisans eğitimim ufkumu açtı, bana çok şey kattı. Toplumsal cinsiyet körü olmadığım konusunda farkındalığımı arttırdı. Tez çalışmama ilk değerli hocam Prof. Dr. Aylin NAZLI ile başladım, onun tez danışmanlığında çok şey öğrendim ancak hayatımda çok şey oldu, çok yıprandım, üç kez tez konumu değiştirmeme rağmen yumuşacık kalbiyle hep yanımdaydı, oğlumla kavuşmamıza tanıklık etti, ancak maalesef ben tezi bitirene kadar kendisi emekli oldu, ama benden hiç vazgeçmedi ve beni Gülgün Hocama emanet etti. Diğer teşekkürüm ikinci tez danışmanım Doç. Dr. Gülgün MEŞE'ye. Yeniden başlamama, heyecanlanmama neden olan Gülgün Hocamla çok güzel başladık ama yine terslikler peşimi bırakmadı ve maalesef kendisiyle de çalışmam durdu çünkü tezimi zamanında tamamlayamadığım için ilk üniversitemden atıldım.

Tezimi tamamlamamı bazen benden çok istediklerini düşündüğüm Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü'nün değerli öğretim üyeleri ve çalışma arkadaşlarım Prof. Dr. Fatih ŞAHİN, Doç. Dr. Şeyda YILDIRIM, Doç. Dr. Gülten UÇAN, Doç. Dr. Derya ŞAŞMAN KAYLI, Doç. Dr. Hakan BAYDUR, Doç.

Dr. Buğra YILDIRIM, Dr. Öğretim Üyesi Cemre BOLGÜN, Araştırma Görevlisi Güler DOYMAZ AYDIN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Sancılı sürecimde her türlü desteği ve motivasyonu vermek için çabaladılar, beni her gördüklerinde desteğe ihtiyacım olup olmadığını sormaktan yılmadılar, benden vazgeçmediler. Değerli Gülten Hocama ise özel bir teşekkürü borç bilirim, özellikle Ege Üniversitesi'ndeki tez yazım sürecinde benimle sık sık buluştu, bana özel zaman ayırdı, yazdıklarımı geribildirimlerini verdi, o zaman tezim bitmedi, ama o buluşmalar ve dayanışmalar benim için çok değerliydi. Çok şey kattı bana... Ve Cemre Hocam, kucağında küçük bebeğiyle dahi olsa beni hiçbir zaman kırmadı. Tezimin son teknik düzenlemeleri konusunda kendisinin ve Hakan Hocamın desteği için ayrıca teşekkür etmek isterim.

Yıllarca eğitim grubunda beraber yol aldığım canım psikodrama grup arkadaşlarım ve grup yöneticilerim, hocalarım rahmetli Psikiyatrist Dr. Emre KAPKIN ve Dr. Meral GENÇ. Sizinle iyi ki yollarımız kesişmiş, bu tez konusu siz olmasaydınız olmazdı, çünkü evlat edinmeye karar veremezdim/k.

Ailem, kuzenlerim, yakın arkadaşlarım. İyi ki varsınız. Özel bir teşekkür canım kuzenim, kardeşim, oğlumun teyzesi Ece'ye. Tezin her aşamasında benimleydi, beni yüreklendirdi, yazdıklarımı okudu, vazgeçtiğimde beni yeniden kendime getirdi, çeviri, editörlük, psikolojik danışmanlık, motivasyon, yüreklendirme her konuda destek oldu. Bir diğer özel teşekkür de ablacığım Hesna'ya ve eniştem Fatih'e... Her zaman psikolojik olarak yanımda oldukları için... Her sıkıştığımda, her zorlandığımda oğlum sizlerin yanında olmasaydı, bu tez yine bitmezdi. Sıcacık kalpli teyzesi ve eniştesi ile mutluysen ben çalışmaya devam edebildim gözüm arkada kalmadan. Canım kocam... Senden çok zaman çaldım, sen de haklısın o kadar uzun sürdü ki... Yüksek lisansın başında beni en çok destekleyen sendin ama bu uzun yolculukta sen de yoruldun. Elinden geleni yaptın, beni çalışmam için her fırsatta yalnız bıraktın, ama çok uzun sürdü. 'Bu tez bitmez, bitmeyecek' dedin ama, bak bitti sonunda. Bazı doğumlar çok sancılı oluyor, bu tezin doğumu da öyle oldu. İyi ki varsın, iyi ki hayatımdasın... Sen yüreği çok güzel ve çok iyi bir babasın!

Canım öğrencilerim... Sizinle son yedi yılda nasıl büyüdüğümü, nasıl olgunlaştığımı bilemezsiniz, her birinizden çok şey öğrendim, her birinizin yeri ayrı bende, iyi ki sizin hocanız olmuşum.

Bu çalışmayı ebeveynliğin ne kadar zor olduğunu ancak ebeveyn olunca anlayabildiğim, beni küçük bir çocukken sivil toplumla, sosyal hizmetlerle, çocuk yuvasıyla ve gönüllü annelikle tanıştıran ve bana hep rol model olan sevgili anneme, yufka yürekli babama, beni büyüten rahmetli anneanneciğime ve dedeme, evlat edinerek evlat sahibi olan tüm ailelere, evlat edinilen ve edinilmeyi bekleyen tüm korunmaya ihtiyacı olan çocuklara, canımızdan can oğlumuz ve annemin 1980'lerde çocuk yuvasında gönüllü anneliğini yaptığı, yaşamımda bana hep ışık olan sevgili Memo'ya ithaf ediyorum.

Sabiha Rana DAYIOĞLU OYMAN
Manisa, 2022

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
TEŞEKKÜR.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VIII
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	XIII
TABLolar.....	XIV
ŞEKİLLER.....	XV
EKLER LİSTESİ	XVI
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1. TEZİN TEORİK ARKA PLANI VE TEMEL	
KAVRAMLARI.....	5
1.1 Feminist Sosyal Hizmet	5
1.1.1 Dünya’da Feminist Sosyal Hizmet	5
1.1.2 Türkiye’de Feminist Sosyal Hizmet	9
1.1.3. Feminist Sosyal Hizmet Perspektifinden Evlat Edinme.....	16
1.2 Evlat Edinmeye Genel Bir Bakış	19
1.2.1 Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk Kavramının Tarihsel Gelişimi	21
1.1.1.1. Uluslararası ve Ulusal Mevzuat Bağlamında Evlat Edinme....	23
1.2.1.1.1 Uluslararası Mevzuat Bağlamında Evlat Edinme	23
1.1.1.2. Dünya’da ve Türkiye’de Evlat Edinme Süreçleri	24

1.2.1.1.2	<i>Dünya’da Evlat Edinme</i>	24
1.2.1.1.2.1	<i>Ülke İçi Evlat Edinme</i>	25
1.2.1.1.2.2	<i>Ülkelerarası Evlat Edinme</i>	26
1.2.1.1.3	<i>Ulusal Mevzuat Bağlamında Evlat Edinme</i>	29
1.2.1.1.4	<i>Türkiye’de Evlat Edinme</i>	33
1.2.1.1.4.1	<i>Kişiler Arası Anlaşma Yoluyla Evlat Edinme</i>	34
1.2.1.1.4.2	<i>Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aracılığı ile Evlat Edinme Süreci</i>	34
1.2.1.1.4.3	<i>Türkiye’de Evlat Edinmeye Dair Güncel Uygulamaların Eleştirisi: Çocuğun Yüksek Yararını Gözetme İlkesinin İhlali</i>	36
1.2.1.1.4.4	<i>Türkiye’de Evlat Edinme Sürecinin Paydaşları: Sivil Aktörler</i>	41
1.3	<i>Sosyo- Kültürel Bağlamda Evlat Edinme</i>	42
1.3.1	<i>Aile İdeolojisi/ İdeal Aile Miti</i>	44
1.1.1.3.	<i>Ataerkillik</i>	47
1.1.1.4.	<i>Kutsal Annelik Miti: ‘Dişileştirilmiş Bir Toplumsal Kurum’:</i>	
<i>Evlat Edinme</i>		48
1.3.1.1.1.1	<i>Kötü annelik - “yok sayılmaya çalışılan/ suçlanan” biyolojik annelik</i>	52
1.1.1.5.	<i>Babalık: Göz Ardı Edilen Biyolojik Babalık</i>	55
1.3.2	<i>Üreme Baskısı ve Yardımcı Üreme Teknolojileri</i>	57
1.3.2.1.1	<i>İnfertilite: İnfertiliteyle Başetme Baskısı</i>	60
1.3.2.1.1.1	<i>Yeni Yardımcı Üreme Teknolojileri ile Üreme Çabası</i>	62
1.3.2.1.1.1.1	<i>Kendi Bedeninde Tutunma Mücadelesi: Tüp Bebek (IVF)</i>	64
1.3.2.1.1.1.2	<i>Başkasının Bedeninde Yaşam Bulmak: Taşıyıcı Annelik: Yedek Annelik ve Kiralık Rahim/Annelik</i>	65
1.3.2.1.2	<i>Başarısız Yolun Sonunda Son Alternatif: Evlat Edinme</i>	68
1.3.3	<i>Dil: Evlat Edinme Terminolojisi</i>	69

1.3.4 Din, Merhamet ve Yardım Perspektifinden Evlat Edinmeye Bakış	78
1.1.1.6. <i>Semavi Dinlerde Evlat Edinme: Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet Açısından Evlat Edinme</i>	78
1.1.1.7. <i>Merhamet ve Yardım: Kurtarma</i>	82

İKİNCİ BÖLÜM 88

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE YÖNTEMİ 88

2.1 Kadın Çalışmalarında Meşakkatli Bir Yolculuk: Evlat Edinmeye Doğru Feminist Bir Açılma	88
2.2 Feminist Metodoloji	93
2.3 Araştırma Tasarımı	94
2.3.1 Araştırmanın Yöntemi	94
2.3.2 Etik Kurul	96
2.3.3 Araştırmanın Örneklemi	96
2.3.4 Saha Süreci ve Araştırmacının Sahadaki Konumu	96
2.3.5 Görüşme Süreci	100
2.1.1.1. <i>Katılımcı Profilleri (Sosyo-Demografik Veriler)</i>	102
2.1.1.2. <i>Katılımcı Sivil Toplum Kuruluşlarının Profilleri</i>	105
2.3.6 Saha Günlüğü	106
2.3.7 Analiz	108
2.3.8 Yazım Süreci	109
2.3.9 Araştırmanın Sınırlılıkları	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM..... 113

3. SAHA ÇALIŞMASI 113

3.1 FEMİNİST SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN EVLAT EDİNME: EBEVEYN DENEYİMLERİNE DAİR BULGULAR	113
3.1.1 EVLAT EDİNMEYE GİDEN YOLDA EBEVEYN DENEYİMLERİ	116

3.1.2	ATAERKİL UZLAŞMALAR VE ÇATIŞMALAR.....	118
3.1.1.1.	<i>Evliliğe, Gebeliğe, Üremeye, Doğurmaya, Anneliğe Yüklenen Anlama Karşı Çıkış</i>	118
3.1.1.2.	<i>Evlât Edinmeye Dair Önyargılarla Baş Etme</i>	131
3.1.2.1.1	<i>İkna Süreci</i>	131
3.1.2.1.2	<i>Soyun Kutsaması</i>	134
3.1.2.1.2.1	<i>Genetik Kaygılar</i>	136
3.1.2.1.2.2	<i>Miras</i>	138
3.1.2.1.2.3	<i>Koruyucu Aileliğin Yüceltilmesi</i>	139
3.1.2.1.3	<i>Sevap İşleme ve Günah Söylemleri</i>	146
3.1.2.1.4	<i>Biyolojik Ebeveynlerle İlgili Duyulan Kaygılar</i>	148
3.1.2.1.5	<i>Biyolojik Ebeveynlerin Ortaya Çıkma Olasılığı</i>	156
3.1.2.1.6	<i>Evlât Edinme Son Alternatif Olarak Kodlanıyor Oluşu</i> ...	158
3.2	EVLAT EDİNME SÜRECİ.....	160
3.2.1	<i>Evlât Edinmenin Öznesi Olarak Çocuk</i>	161
3.1.1.3.	<i>Çocuğun İnsan Hakları Bağlamında Evlat Edinme</i>	162
3.2.1.1.1	<i>Çocuğun Evlat Edinildiğini Bilme Hakkı: Kökenini Bilme Hakkı</i>	164
3.2.2	<i>Çocuğun Nesneleştirilmesi</i>	169
3.2.2.1.1.1	<i>Çocuğun Sahibi Olma</i>	179
3.2.3	<i>Kültürel Yaşantılar</i>	180
3.1.1.4.	<i>Evlât Edinmeyi Normalleştirme Çabaları:</i>	180
3.1.1.5.	<i>Tabudan Modaya Hızlı Geçişin Riskleri</i>	181
3.1.1.6.	<i>Dilin Örseleyici Kullanımı:</i>	182
3.2.3.1.1	<i>Evlât Edinen Ebeveynlerin Kullandığı Egosantrik Dil</i>	184
3.3	EBEVEYNLERİN KURUMSAL DENEYİMLERİ.....	185
3.4	‘EVLAT EDİNMEYE DAİR SOSYAL POLİTİKA ÖNERİLERİ	195

3.4.1	Evlat Edinmeye Dair Bilgi Eksikliklerinin Giderilmesi, Sürecin Tasarlanması, Lobicilik, Savunuculuk ve Farkındalık Çalışmaları	195
3.4.2	Çocuğun Yüksek Yararı İçin Aile Temelli Kalıcı Çözüm İçeren Hukuki Sürecin Hızlandırılması.....	204
3.4.3	Çocuğun Evlat Edindirilmesinin Ardından Çocuk ve Ailenin Takibi, İzlenmesi, Süpervizyon/Danışmanlık/Profesyonel Destek Verilmesi,	205
3.4.4	Diğer Evlat Edinen Ebeveynler Arası Deneyim Paylaşımı ve Örgütlenme Yolu ile ‘Dayanışma’nın Artırılması	209
3.4.5	Kurumlararası Koordinasyon ve İşbirliği.....	213
4.	SONUÇ	215
5.	KAYNAKÇA	224
6.	EKLER.....	235
	EK 1 – ETİK KURUL İZNİ.....	235
	EK 2 -BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU	237
	EK 3 -EBEVEYN GÖRÜŞMELERİ İÇİN DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU	238
	EK 4- Kurum Görüşmesi- Profesyonel Meslek Elemanı- STK Üye Görüşmesi Formu	241
	EK 5- ÖZGEÇMİŞ	243

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ÇHGM	Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
ASHİM	Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü
ÇHDS	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
HAYAT SENDE	Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği
IVF, Tüp Bebek	In Vitro Fertilization
KALBEN	Korunma Altında Yetişen Gençler ve Koruyucu Aile Derneği
KOREV	Koruyucu Aile Evlat Edinme Derneği
Lahey Sözleşmesi	Lahey Konvansiyonu (Lahey Convention on Inter-Country Adoption)
SHUDER	Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
TMK	Türk Medeni Kanunu
ÜYTE	Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Yönetmeliği
WHO	World Health Organization

TABLÖLAR

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri 103

Tablo 2. Sivil Toplum Kuruluşları Temsilcilerinin Profilleri 106

ŞEKİLLER

Şekil 1.Çocuğu Seçme ve Süreyi Kısaltma.....	35
Şekil 2. Kalpte Büyüme	71
Şekil 3. Etiketleyen Dil	72
Şekil 4. Evlat Edinme Ebeveyn Adaylarına Öneri Mektubu	75
Şekil 5. Gazete Haberleri Örneği	76
Şekil 6. Adayları Evlat Edinmekten Vazgeçirme Çabası.....	77
Şekil 7. Dünyanın Yetimlerini Kurtarma Problemi	83
Şekil 8. Koreli Çocuklar, Kore Savaşı Sonrası	84
Şekil 9. Bebek Kurtarma (Operation Babylift) Operasyonları, Vietnam.....	84
Şekil 10. Yetim Üretim Zinciri	86
Şekil 11. Afgan Bebeklerin Tahliyesi	87
Şekil 12. Temalar, Alt Temalar, Kategoriler.....	115

EKLER LİSTESİ

EK 1. Etik Kurul Onayı

EK 2. Araştırma Gönüllü Katılım Formu

EK 3. Görüşme Formu- Ebeveyn Görüşmeleri

EK 4. Görüşme Formu- Kurum Görüşmeleri

EK 5. Özgeçmiş

GİRİŞ

‘...zira beşeri alçaklıklar karşısında feryatları kanlar değil, şuurlar koparır. Siz artık lütfen burayı terk ediniz. Ve ömrünüzün ötesinde mümkünse şu gerçeği öğreniniz;

Kan konuşmaz.’¹

Kadına atfedilen en önemli işlevlerden ve inşa edilen toplumsal cinsiyet rollerinden biri ‘doğurganlık ve annelik’ tir. Cinsiyeti ‘kadın’ olarak doğan çocuk, doğumundan itibaren bir kız çocuğu gibi olmasını gerektiren roller ona aşıl原因 olarak büyütülür, kız çocuktan ‘yaşı’ geldiğinde bir an önce sırasıyla evlenmesi, aile kurması, ardından üremesini ispatlaması, çocuk doğurması ve ‘ideal aile’ ye kavuşması beklenir. Dolayısıyla söz konusu yüceltilen ‘ideal aile’ kavramı ancak bir kadının doğurganlığı ile oluşturulabilecektir. Doğurganlığını toplum tarafından ondan ‘beklenen’ zaman içerisinde ‘ispatlayamayan’ evlenmiş kadın ve yakın çevresi, ‘yüce aile’ yapısının hemen dışına çıkar ve çeşitli olumsuz deneyimler yaşar. Hamile kalamayan kadın sonunda bunu kendi başarısızlığıymışçasına içselleştirebilmektedir. Evlilik ve doğurganlık, kadınları baskı altına almanın sistematik bir biçimi olup, bu standarda uymayan aile yapısı önce kadının en yakın çevresi olan çekirdek ailesi, sonra geniş ailesi, iş ve arkadaş çevresinden ve çeşitli kurumlardan gelen baskılar, önyargılar ve en ileri boyutta damgalama eylemleriyle kamusal alanda şekillenmektedir. Bazı ebeveynler, çocuk sahibi olmak için aşılama, tüp bebek (in vitro fertilization-IVF) gibi üreme teknolojilerini denemeye karar verirler, deneye deneye yorulurlar, bazıları hiç bu yolları denemez ve evlat edinmeye karar verir.

Dünyadaki evlat edinme ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde, araştırmacıların evlat edinmeyle ilgili konulara ilgisinin çok da yeni olduğu, bu araştırmalarda, farklı disiplinlerden esinlenen, farklı ilgi alanlarına göre yönetilen iki

¹Nazım Hikmet. **Kan Konuşmaz**. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 297. ss.297. Hikmet, romanda kendi kanından olmasa da, kendi çocuğuymuş gibi bir çocuğa ömür veren bir baba olan Nuri Usta’nın gözünden dünyaya bakmaktadır. Kitabın sonunda Nuri Usta’nın evlat edindiği oğlu Ömer, biyolojik babasının ona ‘sen benim kanımdansın’ demesi üzerine Ömer öfkelenerek bu cümlelerle biyolojik babasına cevap vermiştir.

paralel yol izlendiği görülmektedir (Palacios ve Brodzinsky, 2010). Sosyal hizmet ve çocuk refahı perspektifinden, araştırmacılar çocukların evlat edindirildikleri ailelerin yanına yerleştirilmesiyle ilgili en iyi politikaları ve uygulamaları ve evlat edinme sürecinin istikrarını ve aile üyelerinin iyi olma hali için gereken tüm destek türünü anlamaya çalışmışlardır. Araştırmalar, çocukların ve müstakbel ebeveynlerinin eşleştirilmesi, evlat edinenlerin hizmetlere olan ihtiyacı ve memnuniyeti ile ilgili olmuştur. Gelişim psikolojisi ve psikopatoloji perspektifinden ise, araştırmalar ruh sağlığı sorunları, evlat edinilmiş çocuklarda gelişimsel modeller, evlat edinme sonrası uyum deneyimleri, ebeveynlerin yetişkinler üzerindeki etkilerine odaklanmıştır. Koruma olarak evlat edinme çocuk refahından esinlenen araştırmanın merkezindeyken, psikoloji ve psikopatoloji araştırmalarının merkezinde evlat edinme ve ruh sağlığı riskleri arasındaki bağlantılar yer almıştır. Aslında bu iki araştırma perspektifi de evlat edinmeyle ilgili çocuk, aile, evlat edinme hizmetinin uygulayıcılarının ve araştırmacıların yararına ve boşlukları doldurma ihtiyacına yönelik farklı sorular sormaktadır (Palacios ve Brodzinsky, 2010). Evlat edinmiş bekar ya da evli annelerle ve babalarla ilgili yapılan araştırmaların sayısı oldukça azdır. Literatürde daha önce evlat edinme üzerine yapılan araştırmaların daha çok hukuk, halk sağlığı, psikoloji, sosyoloji ve sosyal hizmet alanında olduğu dikkat çekmektedir.

Ülkemizde 1986 yılından günümüze evlat edinme konusunda yapılan bilimsel araştırmalar² incelendiğinde, araştırmaların çoğunlukla çocuk refahı, çocuk ruh sağlığı alanlarında yoğunlaştığı, evlat edindirilen çocukların duygusal, davranışsal süreçlerinin ve bağlanma sürecinin araştırıldığı, çalışmaların toplumsal cinsiyetin inşası ve evlat edinme arasındaki ilişkiyi tartışmadığı dikkat çekmektedir.

² ‘Bireylerin Evlat Edinme ve Evlat Edinme Hizmetine Karşı Bilgi ve Tutumları, Türk Hukukunda Evlat Edinme, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Aracılığıyla Evlat Edinme ve Koruyucu Aile Kurumu, Ülkelerarası Evlat Edinme, Türk Medeni Hukukunda Evlat Edinmenin Hukuki Sonuçları, İnfertil Ailelerin Evlat Edinme ve Koruyucu Aile Olma Konularındaki Bilgi ve Tutumları, Çocuksuz Ailelerin Evlat Edinme ve Koruyucu Aile Hakkındaki Görüşleri’, ‘Evlat Edinmek İsteyen İnfertil Çiftlerin İnfertiliteye Bağlı Stres Düzeyleri Ve Cinsiyet Rollerine İlişkisi’ ve ‘Ataerkil Toplumda ‘Gönüllü Çocuksuzluk’: Türkiye’de ‘Gönüllü Çocuksuzluk’u Seçen Kadınlara Dair Algı ve Yaklaşımlar’ ve ‘Evlat Edinilmiş ve Biyolojik Ebeveyniyle Yaşayan Çocukların Davranışsal ve Duygusal Sorunları ve Bağlanma Düzeyleri ile Anne Babalarının Çocuk Yetiştirme Stillerinin Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi’ konularında araştırmalar yapıldığı görülmektedir.

Ben de araştırmaya başlamadan önce evlat edinmenin toplumsal cinsiyet perspektifinden yeterince tartışılmadığını fark edip, bu konuyu irdelemeye dair eleştirel bir merak duydum. Aklımda dönüp dolaşan sorulara akademik cevap aramak için yola ıktım. Feminist sosyal hizmet perspektifinden evlat edinmeyi, evlat edinen evli ve bekar anne ve babaların seslerine kulak vererek araştırmaya karar verdim. Çünkü ben de evlat edinerek evlat sahibi olmuş, evli, 46 yaşında, yirmi dört yıldır sosyal hizmetin farklı alanlarında aktif olarak çalışmış sosyal hizmet uzmanı bir kadındım. Evlat edinmeye eşimle birlikte karar verme sürecimiz, 2012 yılında başladığım ‘Kadın alışmaları’ Yüksek Lisans Eğitimim sırasında şekillenmişti. Aldığım yüksek lisans dersleri, okuduğum makaleler ve kitaplar, yürüttüğümüz sınıf tartışmaları ile feminist literatürü içselleştirmeye başlamış ve ‘Neden olmasın?’ sorusunu daha çok düşünmeye başlamıştım. 2005 yılında başladığım ‘Psikodrama’ eğitimim sırasında grup arkadaşlarım ve spervizyonluk veren hocalarımdan beni olgunlaştırdığı bir deneyim yaşamış, rahmetli Emre hocamın³ tavsiyesi ile Nazım Nikmet’in ‘Kan Konuşmaz’ isimli kitabını okumuştum. Söz konusu kitap benim için bir dönüm noktası olmuştu, lakin karar verene kadar çoğu yardımcı üreme teknolojilerini deneyimlemiştik, özellikle eril tıp kurumunun kadına yüklenen ‘reme’ temelli baskısını olumsuz duygularla yaşamış, sonunda bedenimin sesini dinleyip, durmuştum. İyi ki de durmuştum, çünkü eşimle on üç ay bekledikten sonra iki buçuk aylık oğlumuzla yollarımız keşişmişti.

Bu alışma kapsamında yardımcı üreme teknolojilerini denemiş ya da denememiş ama evlat edinerek ebeveyn olmuş kişilerin sesine kulak verirken, onların deneyimlerini başlangıç noktası olarak belirlerken gözden kaırmamam gereken ve az görünür olan evlat edinen tek ebeveynleri de rneklemeye dahil etmem kaçınılmazdı. Çalışmamı güçlendirmek ve boşlukları tamamlamak adına, ebeveyn deneyimlerinin yanı sıra, sivil alanda korunmaya ihtiyaı olan çocuklarla çalışan aktörlere yani söz konusu kuruluşların temsilcilerinin de görüşlerine ve önerilerine yer verdim. Feminist yaklaşımla araştırmayı yürütebilmek, beni oldukça güçlendirdi. Evlat edinmenin de bir aile olma biçimi olarak kabul edilmesi konusunda farkındalık oluşturulmasına katkı sağlamak, ataerkil

³ Psikiyatrist Dr. Emre Kapkın

uzlaşmalara ve çatışmalara yer vermek, evlat edinen ebeveynlerin deneyimleri bağlamında evlat edinme ve toplumsal cinsiyet ilişkisini kurarak, bu alana dair feminist sosyal hizmet perspektifinden ebeveynlerin önerilerini de sunmak istedim. Böylelikle çalışma kapsamında evlat edinen ebeveynlerin deneyimleri feminist sosyal hizmet perspektifinden incelenerek, evlat edinmeye dair sosyo-kültürel yaklaşımlar, evlat edinme süreci, ebeveynlerin kurumsal deneyimleri, evlat edinmeye dair sosyal politika uygulamalarına dair ebeveyn ve sivil toplum önerileri üzerinden ele alınmıştır.

Tezin ilk bölümünde dünya’da ve Türkiye’de feminist sosyal hizmete, sosyal hizmet bağlamında evlat edinmeye, evlat edinme kavramına genel bakışa, uluslararası ve ulusal mevzuat kapsamında evlat edinmeye, evlat edinmenin sosyo- kültürel bağlamına, ikinci bölümünde araştırmanın yöntem kısmına, üçüncü bölümünde bulgularına ve son bölümde sonuç ve tartışma kısmına yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEZİN TEORİK ARKA PLANI VE TEMEL KAVRAMLARI

1.1 Feminist Sosyal Hizmet

Bu bölümde, dünyada ve Türkiye’de feminist sosyal hizmetin gelişimi aktarılacaktır.

1.1.1 Dünya’da Feminist Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet mesleği, hak ve sosyal adalet ilkeleri çerçevesinde, birey, aile, grup ve toplulukların iyilik hallerini gözeten, mevcut iyilik halini artırmaya yönelik bireyleri güçlendirmeyi ve özgürleştirmeyi hedefleyen bir meslektir (Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW⁴), 2016). Sosyal hizmet disiplini ve mesleği, sosyal adaleti gerçekleştirmek için insan haklarını temel alarak eşitsizliklerle mücadelede etkin rol almakta ve değişimi sağlamaktadır. İnsan haklarını temel alan en büyük eşitsizliklerden biri hiç şüphesiz toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir.

Refah devleti ile sosyal politikanın kuruluşunda ve kurumsallaşmasında olgusal olarak yer alan ‘toplumsal cinsiyet eşitsizliği’, refah devleti hakkında yazılan ve yapılan bilimsel çalışmalarda ‘toplumsal cinsiyet körlüğü’⁵ olarak devam etmiş, feministler, sosyal hizmet teori ve uygulamasını cinsiyet körü olmakla eleştirmişlerdir. Feminist olmayan yani toplumsal cinsiyet körü bir sosyal hizmet, kadınların erkeklerle ve çocuklarla olan kişilerarası ilişkilerine ve annelik becerilerine odaklanmakla sınırlı kalmakta, ‘çaresiz’ olarak görülen kadınların psikolojik ihtiyaçlarını ve sosyal politika uygulamalarının başarısızlıklarını eleştirmeyi tercih etmemektedir. Sosyal hizmetin kadın sorunlarına duyarlılık göstermesine ve feminist politikayı benimsemesine dair

⁴ The International Federation of Social Workers (IFSW) sosyal hizmet mesleğinin küresel kuruluşudur. Federasyon ve ulusal üyeler, sosyal hizmetin en iyi uygulamalarının teşvik edilmesi ve uluslararası işbirliğine katılım yoluyla sosyal adalet, insan hakları, kapsayıcı, sürdürülebilir sosyal kalkınma için çaba göstermektedir. <https://www.ifsw.org/about-ifsw/> (01.07.2021).

⁵ Literatürde, gender blind yerine toplumsal cinsiyet körlüğü tanımlaması kullanılmaktadır.

göstergelerden biri National Association of Social Workers (NASW)⁶'ın 1973 yılında sosyal hizmet uzmanlığının temel ilgi ve önceliklerine yoksulluk ve ırkçılığın yanı sıra, cinsiyetçiliği de eklemesidir. Feminist politikaya dayanan bir sosyal hizmet, feminist kuramdan beslenerek güçlendirme yaklaşımıyla ataerkilliğin yol açtığı eşitsizliği yok etmeye ve eşitlikçi ilişkiler inşa etmeye çalışmaktadır. Bu anlamda feminist sosyal hizmet uygulaması kadınların yaşadıkları sorunları etkileyen yapısal nedenlere dikkat çekerek kadınların bu sorunlara meydan okumasını sağlamaya çalışmış, üretilen çözümlerin toplumdaki geleneksel toplumsal cinsiyet rol algılarıyla örtüşmesine karşı çıkmıştır. Cinsiyetçiliğe meydan okuyan alternatif ve yeni bir uygulama türü olarak ortaya çıkan ve kadın deneyimlerini analizinin başlangıç noktası olarak alan feminist sosyal hizmet, Barker (1995) tarafından bireylerin ve toplumun cinsiyet ayrımcılığından kaynaklanan duygusal ve sosyal sorunların üstesinden gelmesine yardımcı olmak için sosyal hizmetin değerleri, becerileri ve bilgisinin feminist bir yönelimle bütünleştirilmesi olarak tanımlanmıştır. Feminist sosyal hizmet, kadının toplum içindeki konumu ve kişisel durumu arasındaki ilişkilere odaklanan, spesifik ihtiyaçlarına yanıt veren, müracaatçı-uzman etkileşimlerinde eşitlikçi ilişkiler oluşturan ve yapısal eşitsizliklere işaret eden bir sosyal hizmet türü olarak tanımlanmıştır (Atasü, 2016; Barker, 1995; Buz, 2009; Dominelli, 2002: 9; NASW, 2021; Zastrow, 2013:618).

Dominelli (2002:3-4), sosyal hizmetin amacı ve rolü konusunda üç yaklaşım (terapötik-yardım edici yaklaşımlar, bakım-koruma (maintenance) yaklaşımları ve özgürleştirici yaklaşımlar) grubundan söz etmektedir. Feminist sosyal hizmet, sosyal adalet konusuna odaklanan ve sosyal refah sisteminde var olan eşitsizliklere meydan okuyan özgürleştirici yaklaşımlardan biridir. Müracaatçıları kurban, mağdur, öğrenilmiş çaresizlik rolünü yerine getiren bireyler olarak değil, güçleriyle değerlendiren, durumlarını kavrayarak, diğer ilişkileri arasındaki bağlantıyı kuran, güç ilişkilerinin günlük yaşam üzerindeki etkisi üzerine çalışan, müracaatçıların yeteneklerini katı cinsiyet

⁶ NASW profesyonel sosyal hizmet uzmanlarının dünyadaki en büyük üyelik organizasyonudur. NASW, üyelerinin profesyonel büyümesini ve gelişimini artırmak, sosyal hizmet uzmanları için profesyonel standartlar oluşturmak, sürdürmek ve etkili ve sağlam sosyal politikalar geliştirmek için çalışmaktadır (örneğin cinsiyet ayrımcılığı vakalarında finansal destek sağlamak, eşit haklar tasarısını desteklemek vb.). <https://www.socialworkers.org> (01.07.2021).

rolü kalıplarının üstesinden gelmesi için geliştiren, hayatlarının kontrolünü ele alması için bilgi ve becerilere odaklanan bu yaklaşımın temeli birey ve toplum düzeyinde sosyal değişmedir (Dominelli, 2002'den aktaran Buz, 2009; Van Den Bergh, 1986'den aktaran Zastrow, 2013; Zastrow, 2013).

Dominelli tarafından geliştirilen aşağıdaki ilkeler, feminist sosyal hizmet uygulamalarına çerçeve kazandırmaktadır (Dominelli, 2002'den Akt. Buz, 2009);

- kadınların farklılıklarını tanımak,
- kadınların güçlerini değerli kılmak,
- farklı kadın grupları arasında farklılığın eşitsiz güç ilişkileri için bir temel olmasını önleme konusunda ayrıcalıkları ortadan kaldırmak,
- yaşamlarının tüm boyutlarında kadınların kendi kararlarını verebilmede aktif olduğunu göz önünde tutmak,
- birey olarak kadınların sosyal koşullar içindeki yerin belirleme ve birey ve kolektif birim arasındaki karşılıklı bağlantıyı onaylamak,
- kadınlara, kendi ihtiyaç ve problemlerine buldukları çözümleri ifade edecekleri bir alan sağlamak,
- ‘‘kişisel olan politiktir’’ ilkesini uygulamanın makro, mezzo ve mikro düzeylerinde kabul etmek,
- bireysel güçlük ve sıkıntıları genel konular olarak yeniden tanımlamak,
- kadınların ihtiyaçlarını yaşamlarının her alanında diğerleriyle etkileşimlerde bulunan diğer tüm insanlar gibi ele almak,
- insan ilişkilerinin bağımsız doğasını teşhis etmek ve bunun birey ya da grup düzeyinde neye yol açtığı ve nasıl gerçekleştiğini kavramak,
- kadınların bireysel problemlerinin sosyal nedenleri olduğunu teşhis etmek ve her müdahalede bu iki düzeyi ele almak,
- bireysel problemlere yönelik ortak çözümler bulmaya çalışmaktır.

Toplumsal cinsiyet, ataerkillik, kamusal/özel alanı ayrımı gibi temel kavramlar feminist sosyal hizmet uygulamasının bileşenlerini oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet

eşitliğini temel referans noktası olarak ele almak zorunda olan feminist sosyal hizmet, eril ideolojiyle yapılandırılmış ataerkil toplumsal dinamiklerin yol açtığı kadınları güçsüzleştiren, ötekileştiren, yabancılaştıran, baskılayan, tahakküm altına alan ve sistematik bir şekilde uygulanan cinsiyet ayrımcılığıyla mücadele etmektedir. Kadınların geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun ‘bakım verici, eş, anne’ gibi pasif ve erkeğe bağımlı oldukları yönündeki kalıpyargıların farkında olan ve bu kalıpyargılar ve kadınların deneyimledikleri baskının kökenlerini kavrama ve güçlenmelerine odaklanan ve eleştirel modellerden (Topçuoğlu ve Akbaş, 2009:180) biri olan feminist sosyal hizmet uygulaması, ‘kişisel olan politiktir’ ilkesini mikro, mezzo ve makro uygulamasıyla bütünleştirerek hareket etmektedir. Özel alandaki deneyimler olarak sunulan sorunları aslında ataerkillikle bağlantılı, cinsiyetçi yapısal faktörler bütününden doğduğuna inanmaktadır. Sosyal hizmet uygulamalarının toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımıyla gerçekleştirilmesi ile cinsiyet eşitsizliğini yeniden üreten ataerkil iktidar ve güç ilişkileri çözülebilecektir. Güç ve iktidar sorunlarına ahlaki-politik bir duruş benimseyen feminist sosyal hizmet uzmanları; feminist çalışma ilkelerini göz önünde tutarak, müracaatçının sorununun sosyo-politik bağlamını kavramasına, güç analizine odaklanarak güçlendirici ve daha fazla seçenek yaratıcı bir çerçeve sunan feminist yaklaşımı benimsemektedirler (Buz, 2009; Şaşman, 2016; Kaylı, 2016:138; Wise, 2013:248).

Savunmasız insanların korunmaya ihtiyacı olduğunu kabul ettiğimizde, feminizmin bize nelerin 'kabul edilebilir standartlar' olması gerektiği, bu standartların ne olduğuna kimin karar vermesi gerektiği gibi başka feminist sorular sormaya başlayabiliriz. Ancak bu tür meseleler üzerinde çalışmaya başladığımızda gerçek anlamda feminist bir sosyal hizmet geliştirmeye başlamış olacağız (Wise, 2013:249).

Feminist sosyal hizmet uygulaması, gücü üreten ve elinde tutan baskıcı yapıların cinsiyetçi bir şekilde yapılandırıldığının farkında olmalı, güç ilişkilerinin analizini ve sosyopolitik bağlamı, gerçeği bütüncül olarak ele almalı, gücü eylemde bulunmak üzere yeniden kavramsallaştırmalı, ataerkilliği sona erdirmek için çalışmalı, dayanışmalı, bilinç yükseltme çalışmalarını kullanmalı ve müracaatçıların birer politik özne olarak daha fazla görünürlük kazanmasını sağlamalıdır (Lee, 2001: 175’den Akt. Buz, 2009; Topçuoğlu ve Akbaş, 2009: 180).

1.1.2 Türkiye’de Feminist Sosyal Hizmet

Feminist sosyal hizmetin ülkemizdeki gelişim sürecine ve politika uygulamalarındaki izdüşümlerine değinmeden önce, sosyal hizmetlerin Türkiye’de kurumsallaştırılamadığını, refah devletinin kısıtlı hali içinde 1980’lerden itibaren Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası’nın dayattığı mali disiplin içinde kamu harcamalarını kısma politikası uygulandığını ve sosyal politika alanının neo-liberal ana akım anlayış düzenlemeye çalışıldığını ifade etmek gerekmektedir (Topçuoğlu, 2016). Bu süreçte Türkiye’de feministlerin akıntıya karşı kürek çektiğine, kadın-erkek eşitliğini sağlamak için refah devleti ve kamu politikaları alanına yönelik önemli düşünsel çıkışlar yaptığına dikkat çekmektedir.

Türkiye’de ‘Feminist Sosyal Hizmet’ yaklaşımının 1990’lı yıllardan sonra benimsenmeye başlamış olduğunu söylemek mümkündür. Topçuoğlu (2016:54)’nın vurguladığı gibi kamu kurumları düzeyinde bazı feminist sosyal hizmet yansımaları, 1984 Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 1994 Ek protokolü gibi uluslararası hukuki kazanımların ardından yaşanmıştır. Kaylı (2016:42-47), Türkiye’nin 1993 yılında, kadına yönelik şiddet konusunda ilk belge olan ‘Birleşmiş Milletler Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge’yi kabul ettiğine, ülkemizde Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde kadın örgütlerinin de baskısıyla cinsiyet eşitliği politikalarına ilişkin 2002 yılında yürürlüğe giren yeni Medeni Kanun’da ayrımcılık ile ilgili maddelerin kaldırıldığına ve 2004 yılında Anayasanın 10. maddesinin değiştirilerek, “kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu ve devletin bu eşitliğin yaşama geçirilmesini sağlamakla yükümlü olduğu” fıkrasının eklendiğine dikkat çekmektedir. Bununla birlikte dünyanın ilk ve tek bağlayıcı sözleşmesi olan İstanbul Sözleşmesi,⁷ 11 Mayıs 2011’de Türkiye tarafından 14 Mart 2012’de onaylanmış, 1 Ağustos 2014 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmenin imzalanmasının ardından İstanbul Sözleşmesi’ni dayanak alarak 2012 yılında Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında hazırlanan en önemli kanun olan "6284 Sayılı Ailenin Korunması

⁷ İstanbul Sözleşmesi olarak anılan sözleşmenin ismi ‘Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi’dir ve Türkiye’nin Avrupa Konseyi dönem başkanlığı yaptığı bir dönemde İstanbul’da düzenlenen bir toplantı sırasında imzaya açılmıştır ve Türkiye sözleşmeyi çekincesiz ilk imzalayan ülke olmuştur (Şaşman, 2016).

ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" hazırlanmış ve 20 Mart 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Gerek İstanbul Sözleşmesi, gerekse 6284 sayılı Kanun, feminist politikayı esas alan uluslararası ve ulusal dayanaklar olmuşlar, toplumsal cinsiyet eşitliğinin kazandırılması yönünde önemli bir adım atılmasını sağlamıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda kamu yönetimi açısından gerçekleşen değişim, üniversitelerde ‘kadın araştırma merkezleri’ gibi yeni kurumların açılmasıyla yaşanmıştır. Türkiye’de akademide toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmalarının kurumsallaşması ilk kez 1989 yılında İstanbul Üniversitesi’nde ve ardından Ankara Üniversitesi’nde (1993) kadın araştırmaları merkezlerinin⁸ kurulmasıyla başlamıştır. Üniversitelerde Kadın Çalışmaları alanındaki akademisyenlerin alanın sorunlarını tartışmak üzere 1996 yılında bir araya gelişi önemli bir gelişmedir (Sancar, 2003; Savaş, Ertan vd, 2018).

Kamusal alandaki bir diğer feminist politik gelişme, devletin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yükümlülüğü kapsamında ‘Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün 1990 yılında 422 sayılı KHK ile Başbakanlığa bağlı olarak kurulması olmuştur. Feminist bir sosyal hizmet uygulaması olarak kabul edilen, kadının statüsünün güçlendirilmesi ve haklarının korunması için çalışan Genel Müdürlük, 2004 yılında 5251 sayılı Kanunla yeniden yapılandırılmış ve 2011 yılında 633 sayılı KHK ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çatısı altında birleştirilmiştir. Bu birleşimin ardından, kadının statüsünün güçlenmesi ve kadının haklarının korunması adına kurulan bir genel müdürlüğün yeniden ‘aile’ çalışmalarının içine alınması feminist olmayan bir politikanın benimsenmesine geri dönüş olarak değerlendirilebilir. Aynı doğrultuda bazı üniversitelerde açılan kadın araştırma merkezlerinin isimleri de tekrardan değiştirilmiş, kadın ve aile çalışmaları, ya da sadece aile araştırma merkezleri olarak yeniden yapılandırıldıkları dikkat çekmektedir.

Ailenin bütünlüğünün korunması, güçlendirilmesi ve sosyal refahın artırılması için çalışmalar yürütmek üzere 1989 yılında Başbakanlığa bağlı olarak Aile Araştırma

⁸ 2018 yılı Ocak ayı itibarıyla 85 üniversitede kadın araştırmalarıyla ilgili merkezler yer almaktadır.

Kurumu kurulmuş, 2004 yılında 5256 sayılı Kanunla Başbakanlığa bağlı Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'ne dönüştürülmüştür (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022). Aile olma konusunda ülkemizde politikalar oluşturulurken önce evlilik, sonra doğum ve annelik ile ilişkilendirme yapıldığı görülmektedir. Davutoğlu (2015)'nin anneliği kutsi bir misyonun ifa edilmesi şeklindeki görüşü desteklemektedir;

"Annelik ile profesyonel meslek sahip olmak arasında kategorik bir karşıtlık olmadığının gösterilebilmesi lazım. Annelik, en kutsi bir misyonun ifa edilmesidir. Aynı zamanda kadınlarımızın sosyal hayatta üstlendikleri sorumlulukları yerine getirmeleri ve bu konuda kendi iradeleriyle sosyal hayata katılmaları da en önemli insan haklarından biridir. Bu dengeyi, bu paketle korumaya çalışıyoruz. Burada ortaya çıkabilecek zaafların giderilmesine çaba sarf ediyoruz" (Davutoğlu, 2015)⁹

Mülga Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı öncülüğünde 2015 yılında 'Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı' çerçevesinde başlatılan çalışmalara dair yapılan açıklamada annelik ile kadınlık arasında bağlantı kurarak, söz konusu program sayesinde 'zaafların' giderilmesini amaçladıkları belirtilmiştir. Aynı program kapsamında gençlerde evliliğin teşvik edilmesi' amacıyla çıkartılan "Çeyiz Hesabı ve Devlet Katkısına Dair Yönetmelik" 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin Ek 2. maddesi kapsamında hazırlanmıştır. 16.12.2015 tarihli ve 29564 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan yönetmelik ile geliştirilen destek modeli ile "Bireysel Emeklilik Sigortası"na benzeyen bir "Çeyiz Hesabı" ¹⁰ programı 18.04.2016 tarihi itibarıyla başlatılmıştır. Yine aynı program kapsamında doğumu teşvik etmek amacıyla ise "Doğum Hediyesi" programı başlatılmış, Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Sağlık Bakanlığı ile eskiden 657 Sayılı Kanun kapsamında sadece devlet memurlarına ve babalara verilen doğum yardım ödeneğinin miktarı ve kapsamı genişletilerek tüm annelere verilmeye başlanmıştır¹¹.

⁹ Anadolu Ajansı, 'Annelere Yarı Çalışma imkanı Geliyor', 08.01.2015, <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/annelere-yari-zamanli-calisma-imbani-geliyor/86052/>, (20.05.2021)

¹⁰ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çeyiz Hesabı ve Devlet Katkısı, <https://www.aile.gov.tr/ss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/ceyiz-hesabi-ve-devlet-katkisi/> (20.05.2021).

¹¹ Anadolu Ajansı, 'Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı', 08.01.2015, <https://www.haberler.com/ailenin-ve-dinamik-nufus-yapisinin-korunmasi-6849034-haberi> (20.05.2021).

Söz konusu politik düzenlemenin ardından 2016 yılında olumlu bir gelişme yaşanmış, ‘ebelik, doğum, evlat edinme ve emzirme’ izinlerine bağlı olarak çalışanların haklarıyla ilgili 6663 sayılı Kanunla 10.02.2016 tarihinde feminist politikaya dayanan bir sosyal hizmet yaklaşımı ile yeni düzenlemeler yürürlüğe girmiştir. Doğum izni sonrası kadın çalışana altı aya kadar ücretsiz izin talebinde bulunma hakkı verilmiş ve ilk kez yeni yasal düzenleme uyarınca bu izin, üç yaşını doldurmamış bir çocuğu evlat edinen eşlerden birine de verilmiştir. Bu yasal düzenleme oldukça eşitlikçi, işverenin kabul şartına bağlı olmaksızın işveren tarafından ebeveyne ücretsiz izin kullandırılmasını zorunlu kılmaktadır. Eksik tarafı ise kadın işçinin ücrete hak kazanmaması ve bu sürenin hizmet süresinden sayılmasının söz konusu olmamasıdır (Erdem, 2016).

Kadın haklarının korunması ve kadının can güvenliğinin sağlanması konusunda gerçekleşen en önemli politik gelişmelerden biri, 1990’lı yıllarda şiddete maruz kalan kadınlar için kadın sığınmaevi açılması olarak kabul edilebilir. Türkiye’de ilk kadın sığınmaevi-sığınak-konukevi¹² 1990 yılında açılmış, 2012 yılında Mülga Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı olarak Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM)¹³ açılmış, kadın alanında çalışan sivil toplum kuruluşları, kadınların güçlendirilmesi yaklaşımı üzerine odaklanmaya uzun yıllardan sonra başlamıştır. 2021 yılı itibariyle ülkemizde 81 ŞÖNİM ve 145 kadın sığınmaevi bulunmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı 110 Kadın Konukevi, yerel yönetimlere bağlı 32 kadın sığınmaevi-konukevi, İçişleri Bakanlığı’na bağlı 2 kadın konukevi, sivil toplum örgütlerine bağlı 1 sığınmaevi bulunmaktadır.

Türkiye’de feminist sosyal hizmet uygulaması açısından bir örnek 1995 yılında Kadının İnsan Hakları, Yeni Çözümler Derneği tarafından geliştirilmiş Kadının İnsan Hakları Eğitimi Programı¹⁴ (KİHEP)’dir. Kadınların hakları ve sorunları konusunda bilgilendirilmeleri ve bilinçlenmeleri sağlanarak kadın ayrımcılığına yol açan

¹² Söz konusu kurumlara farklı kurumlar tarafından farklı isimler verilmektedir; ‘Kadın Konukevi, Aile, Sosyal Hizmet ve Çalışma Bakanlığı tarafından verilen isimdir. Kadın sığınmaevi, ve kadın sığınağı isimleri ise yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarınca verilen tanımlamalardır.

¹³ Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerinde (ŞÖNİM) 2013 yılından 2021 yılına kadar 830 bin 648 kadın, 68 bin 25 erkek ve 106 bin 683 çocuk olmak üzere toplam 1 milyon 5 bin 356 kişiye hizmet verilmiştir. https://meclishaber.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=152573 (10.10.2021).

¹⁴ Bknz: Kadının İnsan Hakları, Yeni Çözümler Derneği, <https://kadinininsanhaklari.org/kihep-nedir/>. (01.04.2020).

mekanizmaları daha iyi anlamalarına yardımcı olunması, kendilerine olan bakış açılarının değişmesi ve özgüvenlerinin artması yoluyla aile içi şiddetin önlenmesini ve güçlenmelerini amaçlayan program, Türkiye ve dünyadaki en yaygın, sürdürülebilir ve kapsamlı insan hakları eğitim programlarından biri olarak kabul edilmektedir (Buz, 2009). 1998 – 2012 yılları arasında Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) ile yapılan protokol çerçevesinde yürütülen KİHEP, 2011’de Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun (SHÇEK) lağvedilmesinden bu yana ağırlıklı olarak belediyeler ve kadın örgütleri ile iş birliği içinde uygulanmaktadır. Bu program SHÇEK’e bağlı toplum merkezlerinde kadınlara feminist sosyal hizmet yaklaşımı ile ulaşılmasını sağlamış, kadının insan hakları, anayasal, medeni, ekonomik ve doğurganlık hakları, kadın ve cinsellik, toplumsal cinsiyet rollerine duyarlı çocuk eğitimi ve çocuk hakları, şiddete karşı geliştirilecek stratejiler konularını kapsayan çok yönlü bir eğitim almaları ile güçlenmelerini sağlamış, kendi aralarında yeni inisiyatifler kurarak ve gelir getirici işbirliklerine yönelmelerine yol açmıştır (Buz, 2009). Ülkemizde feminist sosyal hizmet uygulamasına diğer bir örnek olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde katılımcı bir yaklaşım ile kadının güçlendirilmesine odaklanan cinsiyete duyarlı bir kalkınma sürecinin ihtiyaç olarak kabul edilmesinin ardından açılan Çok Amaçlı Toplum Merkezleri¹⁵ (ÇATOM)’dir (Fazlıoğlu,2000’dan akt. Biehl, 2019). 1995 yılında ilk olarak Şanlıurfa’da açılan ÇATOM, hayatın her alanında kadınların güçlendirilmesini amaçlayan, kendi kendini devam ettiren merkezler olarak tasarlanmış ve Güneydoğu Anadolu’nun en yoksul kentsel ve kırsal alanlarında kurulmuş olup, bugün dokuz ilde kırk dört ÇATOM ile devam etmektedir (Biehl, 2019; Gap İdaresi, 2021).

Cinsiyet eşitliği konusunda örnek uygulamalardan biri de Anne Çocuk Eğitim Vakfı’nın 1996 yılında babaların çocuk gelişimindeki önemi ve Türkiye’de babaların ulaşabileceği desteğin yetersizliği göz önünde bulundurularak başlatmış olduğu ‘Baba Destek Programı (BADEP)’ dir. Babalarda çocuk bakımında babanın önemi konusunda bilinç yaratmak, onları çocuk gelişimi hakkında bilgilendirmek, destek sağlamak ve çocukları ile demokratik bir ilişki kurarak, onların gelişimlerini etkin bir şekilde

¹⁵ Bkz. Gap İdaresi, www.gapcatom.org. (01.06.2022).

desteklemek için uygulanan program kapsamında 60.000'den fazla babaya ulaşılmıştır (Anne Çocuk Eğitim Vakfı, 2021). Söz konusu eğitim programı uzun yıllar boyunca gönüllü erkek eğiticiler tarafından ilkokullarda, toplum merkezlerinde, aile danışma merkezlerinde uygulanmıştır, hali hazırda da eğitim, yaygınlaştırma, savunuculuk çalışmalarına daha çok sivil alanda devam etmektedir.

Cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik yasal düzenlemelerin birçoğu Avrupa Birliği ile uyum içinde olsa da, uygulamalarda eşitlik konusunda problemler yaşanmaktadır (Kaylı, 2016). Türkiye’de 2018 yılından bu yana, hükümetin resmi belgelerinde, ulusal eylem planlarında ve uygulamaya yönelik çalışmalarda, toplumsal cinsiyet eşitliği temel bir norm olarak yer almamakta, bir çok resmi belgede de kadın haklarını koruma, kadın erkek eşitliği normlarına uyumdan bahsedilmemektedir. Ulusal politikalar ve ilgili kurumların siyasi ve hukuki belgelerinde kadın haklarının korunması, kadın erkek eşitliği ve toplumsal cinsiyet eşitliği normları yerine “ailenin korunması ve güçlendirilmesi”, “milli ve manevi değerlerin korunması” normlarına yer verilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı belgelerinde yer alan ‘merhamet, şefkat, adalet’ gibi kavramların ‘eşitlik’ yerine kullanılmaya başlandığını saptayan Cinsiyet Eşitliğini İzleme Derneği CEİD (2021)¹⁶, temel evrensel normları kullanmaktan ve cinsler arası eşitlik hedefini dile getirmekten kaçınmanın vatandaşların hukuka dayalı, hak temelli korunmasını amaçlayan bir kamu yönetiminden uzaklaşma olduğuna dikkat çekmektedir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2021 Performans Programı Raporu’na göre, ailenin güçlenmesi ve kadının güçlenmesi için ayrılan ödenekler incelendiğinde Bakanlığın toplam bütçesinin (136.690.300.000) sadece yüzde 0.26’sının (358.559.000) kadının güçlenmesine¹⁷ ayrıldığı görülmektedir¹⁸. Kadının toplumsal statüsünün geliştirilmesi ve fırsat eşitliğinin

¹⁶ Daha çok kadının güçlendirilmesi değil de, ailenin güçlendirilmesi, aile eğitim programı adı altında eğitim programlarının geliştirilmesi ve bu eğitimleri verecek eğiticilerin yetiştirilmesi için eğitici eğitim programları açılması ile ilgili verilere CEİD 2020 raporundan da erişilebilmektedir

¹⁷ Bakanlık bütçesinin içerisinde toplam bütçenin sadece %0.26’sının kadının güçlenmesi için ayrıldığı, bu bütçenin içinde kadına yönelik ayrımcılık ve şiddetle mücadele edilmesi için 342.453.000, TL., kadının toplumsal statüsünün geliştirilmesi ve fırsat eşitliğinin sağlanması için 16.106.000, TL. ödenek ayrıldığı dikkat çekmektedir.

¹⁸10 Kasım 2021, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Derya Yanık’ın TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda Bakanlığın 2022 Yılı Bütçe Sunuş Konuşması. Bknz. <https://aile.gov.tr/haberler/bakanimiz-derya-yanik-tbmm-plan-ve-butce-komisyonunda-bakanligin-2022-yili-butcesinin-sunumunu-yapti/>

sağlanması için Bakanlık tarafından ayrılan yüzde 0.26'lık ödenek, feminist bir sosyal hizmet politikasından, kadının güçlendirilmesinden söz edilmesini mümkün kılmamaktadır.

Kadınların güçlendirilmesinin kadının insan haklarının öğrenilmesi ile mümkün olduğunu tartışan KİHEP eğitimlerinin günümüzde Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri'ne bağlı bazı kuruluşlarda, yerel yönetimlerde, bazı sivil toplum kuruluşlarında sınırlı düzeyde devam ettiği vurgulanmalıdır. Koruyucu önleyici işlevleri ve makro sosyal hizmet çalışmaları ağır basan toplum merkezlerinin 2000 yılından sonra açılıp, yaygınlaştırılmasının ardından, 2013 yılında Toplum Merkezleri Yönetmeliği yürürlükten kaldırılması önemli bir gerilemeyi de beraberinde getirmiştir. Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği'nin yürürlüğe girmesi ile çocuk ve gençlik merkezleri, aile danışma merkezleri, kadın danışma merkezleri ve toplum merkezleri kapatılmıştır (Biehl, 2019: 5; Karataş ve Duyan, 2002: 2). Biehl (2019:6)'ın da vurguladığı gibi ulusal düzeydeki sosyal hizmetleri, politikaları ve modelleri daha yerel düzeye indirgemek için bir mekanizma olarak kabul edilebilecek sosyal hizmet merkezleri, İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri gibi yoğun çalışmakta olup, ailelere, çocuklara ve gençlere, yaşlılara, kadınlara, engellilere, gazilere, şehit ve yakınlarına sunulmuş olan, sosyal yardım planları da dahil devletin koruyucu, önleyici ve destek hizmetlerinin geniş bir yelpazesini ifade eden “sosyal hizmetlere erişimin kolaylaştırılması” önceliği ve prensibi etrafında şekillenen merkezler olup, koruyucu önleyici güçlendirici sosyal hizmet uygulamalarının, feminist makro sosyal hizmet uygulamalarının söz konusu merkezlerde etkin, sürdürülebilir bir biçimde gerçekleştiğini söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının açmış olduğu kadın danışma merkezleri, toplum merkezleri, semt merkezleri, mahalle evleri koruyucu önleyici çalışmalar yapmakta, yerel yönetimlerin ve bazı sivil toplum kuruluşlarının açmış oldukları kadın sığınakları-kadın sığınma evleri de barınma hizmetlerine devam etmekte olsalar da, ülkemizde kamu politikalarında son yıllarda koruyucu önleyici sosyal hizmetler ve feminist sosyal hizmet adına büyük gerileme yaşanmakta olduğunu söylemek yanlış olmaz. Mevcut sosyal politika uygulamalardaki yaklaşımın feminist sosyal hizmet yaklaşımından giderek uzaklaştığına verilecek bir diğer örnek de, ülkemizde 2014 yılında

yürürlüğe giren ‘İstanbul Sözleşmesi’nden 20 Mart 2021 tarihinde Cumhurbaşkanlığı kararıyla Türkiye’nin çekilme kararıdır. 6284 Sayılı Kanun’a dayanak olan ve ulusal mevzuatını sözleşmeyle uyumlu hale getirmek için önemli adımlar atan Türkiye’nin İstanbul Sözleşmesi’nden çekilme kararını almasının ardından, kadına yönelik şiddeti önlemek ve bununla mücadele etmek için sarf edilen önemli çabalara zarar vermesinden, ulusal yasal, politik ve kurumsal çerçevenin daha da güçlendirilmesine yönelik ilerlemeyi engelleyebileceğinden endişe edilmektedir (Birleşmiş Milletler Türkiye¹⁹, 2021).

Aile, Sosyal Hizmetler, Sosyal Çalışma, Çalışma ve Sosyal Güvenlikle ilgili politikalar üreten Bakanlığın ismi sık sık değiştirilmiş, en son 21 Nisan 2021 tarihinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı²⁰ kurulmuştur.

1.1.3. Feminist Sosyal Hizmet Perspektifinden Evlat Edinme

Bu bölümde çocuk hakları, ebeveynlik ve sosyal politikalar odağında feminist sosyal hizmet perspektifinden evlat edinme tartışılacaktır. Daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi feminist sosyal hizmet, sadece kadınlarla ve kadınların güçlendirilmesi için çalışmak değildir. Sosyal hizmet uzmanlarının kadınları sadece ‘eş’ ya da ‘anne’ olarak görmelerinin engellenmeye, kadınların özel ihtiyaçlarını bütüncül bir biçimde karşılanmaya ve yaşamlarının karmaşık yanlarıyla baş etmeleri için çalışılması, feminist sosyal hizmetin bir parçası olmuştur. Feminist sosyal hizmet uygulamasında odak noktalar; cinsiyetçi politikalar, patriarkal aileler, sosyal hizmette erkekler, erkeklerle

¹⁹Türkiye’nin İstanbul Sözleşmesi’nden Çekilmesine İlişkin BM Ortak Açıklaması, <https://turkey.un.org/tr/122727-turkiyenin-istanbul-sozlesmesinden-cekilmesine-iliskin-bm-ortak-aciklamasi>. (20.03.2021).

²⁰ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın ismi sürekli değişmektedir, fakat içerisinde her zaman aile ifadesi yer almaktadır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş süreci kapsamında 2018 yılında 703 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı birleştirilerek ‘Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’ oluşturulmuştur. Ardından 21 Nisan 2021 tarihinde tekrar iki bakanlık ayrılmış ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı kurulmuştur. İlgili değişiklik, 21461 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan ‘Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Kurulması ile Kamu Personel İşlemlerinin Yürütülmesine İlişkin Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’ ile yapılmıştır. (<https://aile.gov.tr/bakanlik/hakkinda/tarihce/>).

çalışma, erkek hareketi, erkekler için feminist teori, ekonomik ilişki temelinde babalık rolleri, üretimin ataerkil yapılandırılması, aile içi çatışmalar, çocuk hakları, annelik odağı, kurumsal yaşlanma, toplumun değişen yaşam ile birlikte tekrar tanımlanmasıdır (Buz 2009:58; Dominelli, 2002; Featherstone, 2001: 3; Tunç, 2013: 216). Bu odak noktaları araştırmamızın da odak noktası olmuş, araştırma kapsamında elde edilen veriler, bu odak çerçevesinde analiz edilmiştir.

Evlat edinme ve evlat edinilecek çocuğun cinsiyetinin seçimi konusu tartışılması gereken önemli bir konudur. Ataerkil toplumda aileler çocuklarını anne ve babaları yaşlandığında bir güvence kaynağı olarak görmekte, kızlardan çok erkekleri tercih etme eğiliminde olmaktadır. Ancak son yıllarda sosyo- ekonomik kalkınma ve eğitime erişim ile erkek çocuklarına atfedilen “yaşlılık güvencesi” değerinin önemi azalmış, ailelerin erkek çocuk tercihi önemli derecede düşmüştür (Kağıtçıbaşı,1985’den akt. Koçak, 2004:10). Evlat edinme başvurusunda bulunan ebeveyn adaylarının kız ya da erkek cinsiyetinden hangisinin daha çok tercih edildiği konusu Freeark, Rosenberg vd. (2005) tarafından araştırılmış, evlat edinen çiftlerin cinsiyet tercihlerinin çoğunlukla kız çocuktan yana olduğu konusunda veriye ulaşılmıştır. Cinsiyet seçiminin çoğunlukla kız çocuk olmasının sebebi, evlat edinmenin dişileştirilmiş bir toplumsal kurum olarak görülmesi ile paralellik göstermektedir. Evlat edinilen erkek çocuklar ile yapılan araştırmalar incelendiğinde erkek çocuklar, yetiştirilmesi daha zor ve belaya girmeye daha yatkın olarak tanımlanırken, evlat edinilen kız çocukları daha ‘ev odaklı’ ve ebeveynlerinin yaşlılığında bir ebeveyne bakma olasılıkları daha yüksek olarak karakterize edilmektedir. Freeark, Rosenberg vd. (2005) bir erkek çocuğu evlat edinme tercihinde, evlat edinen ailenin soyadını devam ettirme yeteneğine ve soyun devamına değer verdiği ile ilgili görüşlerinin olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum ataerkil toplumlarda tam tersi olarak görülmekte, erkek çocuk istenmemesinin altında sosyo-kültürel yaklaşımlar çerçevesinde önyargılar, tabular, dini inanışlar yatabilmektedir. Önyargılar bölümünde bu konu tartışılacaktır.

Evlat edinme, feministler tarafından görece daha az ilgi görmüş olsa da, evlat edinme aslında üreme seçimi ve üreme teknolojileri (kürtaj ve taşıyıcı annelik dahil); aile tanımları ve kavramları, ebeveyn hakları ve rolleri; gey ve lezbiyen hakları; cinsiyet, ırk ve sınıfın kesişimi; toplumsal cinsiyet rolleri; aynılık ve farklılık konuları; seçim ve

kadınların seçimlerinin yapıldığı bağlamlar; anneliğin ve bakımın değeri lenmesi ve değersizleştirilmesi gibi feministlerin değindiği birçok alanla ilişkilidir. Evlat edinmenin basitçe ‘bir’ feminist analizi değil, feminist düşünce aralığından birden çok evlat edinme analizi olabilir. Feminist bir analiz, doğum yapan ebeveynleri ve evlat edinen ebeveynleri, düşmanca ilişkiler paradigmasından çıkararak, bir ebeveynlik modeli paylaşımına doğru yeniden hizalayabilecektir (Bartholet, 1994; Dominelli, 2002).

1.2 Evlat Edinmeye Genel Bir Bakış

Bu bölüm, evlat edinmeye genel bir bakış sunacak olup, korunmaya ihtiyacı olan çocuk kavramı ve evlat edinmenin tarihsel gelişimi, uluslararası ve ulusal mevzuat bağlamında evlat edinme, dünya’da evlat edinme, ülkelerarası evlat edinme, ülke içi evlat edinme, Türkiye’de evlat edinme *(kişiler arası anlaşma yoluyla evlat edinme, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı aracılığı ile evlat edinme süreci, Türkiye’de evlat edinmeye dair güncel uygulamaların eleştirisi: çocuğun yüksek yararını gözetme ilkesinin ihlali ve Türkiye’de evlat edinme sürecinin paydaşları: sivil aktörler)* çerçevesinden aktarılacaktır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS), her çocuğun bir aile ortamında büyüme, kendi ailesini tanıma ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Ailenin çocuğun yaşamındaki değerinin ve öneminin farkında olarak, çocuklarına bakmak için yardıma ihtiyaç duyan ailelerin devletten yardım, destek almaya hakkı vardır. Ancak bu yardıma rağmen, bir çocuğun ailesi mevcut değilse, ona bakamıyorsa veya bakmak istemiyorsa, çocuğun sevgi dolu, şefkatli ve destekleyici bir ortamda büyümesini sağlamak için uygun ve istikrarlı aile temelli çözümler aranmalıdır. Uygun ve istikrarlı aile temelli çözümlerin başında, evlat edinme ve koruyucu aile hizmeti gelmektedir.

Aile hukuku alanında en önemli sosyal konulardan birisi olan evlat edinme, öz anne-babasını kaybeden, terk, kabullenmeme, özen yükümlülüğünü yerine getirmeme gibi nedenlerle onlarla birlikte yaşaması tehlikeli olan ve biyolojik ailesinden ayrılmak zorunda kalan çocuklar için yeni bir aileye sahip olma imkânı sağlayan ve çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal güvenliğini korumaya hizmet eden özgürleştirici bir sosyal hizmet modelidir. Evlat edinme kan bağına dayanmaksızın bir akitle, doğuştan olmayan anne ve/veya baba ve çocuk bağına yasal ve sosyal açıdan kurulmasıdır. Evlat edinme çocuk refahı alanının önemli bir hizmeti olup, kalıcı ve sürekli bir bakım sağlayan bir hizmet olmasından dolayı kurum bakımı ve koruyucu aile hizmetinden farklılık göstermektedir. Evlat edinme hizmetinin iki boyutu bulunmaktadır; bunlar biyolojik ailesi tarafından bakılamayan çocuğa sürekli bir aile ortamı sağlanması ve çocuk hasreti çeken aileye çocuk sevgisini yaşama imkânı sunmasıdır (Aydoğdu, 2010; Brodzinsky, 2011’den Akt. Karatay, 2020; Friedlander, 1966: 383; Koşar, 1992:93; Soares vd., 2019).

Bir istikrarlı aile temelli çözüm olan evlat edinme, çok sonra bilimsel olarak ele alınmaya başlanmış ve modern aile odaklı sosyal bilimlerin konusu olmuştur (Cuthbert vd. 2009). Dünyada yaşanan gelişmeler sonucunda evlat edinme değişerek, 'yeni evlat edinme' kavramı ortaya çıkmıştır. 'Yeni evlat edinme', evlat edinme döneminin 'açıklık'²¹ dereceleri ve biyolojik ailelerle iletişim gibi birçok unsuru barındırmıştır. Evlat edinmedeki bu revizyonist anlayış, ebeveynlik hakları mahkeme kararıyla ortadan kaldırılabilecek olan biyolojik ebeveynlerin isteklerine rağmen evlat edinme yoluyla çocuklar için "kalıcılık" arayışını içermektedir. Aynı zamanda devlet kurumlarının, "muhtaç" çocukları "kötü" biyolojik ailelerden "kurtarıp", "iyi" evlat edinen ailelere ve "feminist annelere" yerleştirirken 'kurtuluş ve kurtarma' anlatılarının tekrardan canlanmasına yol açmaktadır. Çocukların ailelerinden alınıp yerel yetkililerin himayesine verilmesi durumunda ebeveyn rolünü devlet üstlenmektedir. Devlet ebeveynliği²² uzun vadeli planlamayı dışlayan kısa vadeli bir yaklaşımdır. Çocuklar ailelerinden alındığında ve yerel otoritelerin bakımına yerleştirildiğinde devlet, ebeveyn rolünü üstlenmekte, kamu ataerkilliğinin evlat edinme konusundaki yetersizliği ortaya çıkmaktadır. Pek çok ülkede devletin yetersizliği, koruyucu aile bakım uygulamasından evlat edinme sürecine kadar, ebeveynlerin yetersizliğinin yerini almaktadır (Cuthbert vd., 2009; Dominelli, 2002).

Az gelişmiş ülkelerden yoksul, çok genç ve Avrupalı olmayan geçmişe sahip biyolojik annelerin çocuklarını gelişmiş ülkelere ailelere evlat edindirmesi, ticari bir sektör olarak ortaya çıkmış, dolayısıyla bu durum evlat edinme politikalarını ve uygulamalarını da belirlemiştir. Özellikle yoksul ülkelerde konuya dair düzenlemelerin, denetimlerin yetersiz olması nedeniyle, ticari kazanç çocuğun yararının önüne geçerek, çocukların kaçırılması, ticari sömürüsü, ailelerin çocuklarını vermeye zorlanması gibi hak çocuk hakkı ihlalleri yaşanmıştır. Konuya dair uluslararası düzenlemelerin bütün

²¹ Açık, kapalı evlat edinme, biyolojik ailelerle iletişimin sürdürüldüğü evlat edinme türleri gibi birçok farklı unsurlar bulunmaktadır. Bkz. Deborah H. Siegel. Open Adoption: Adoptive Parents' Reactions Two Decades Later. *Social Work*, Volume 58, Issue 1, January 2013.

²² State as a Parent- Dominelli, 2002, Devlet ebeveynliği. Bu tanımlamaya benzer bir tanımlama ülkemizde 'Devlet Baba' tanımlaması olarak sıklıkla geçtiği için araştırma kapsamında, her iki tanımlamaya da yer verilmiştir.

ülkelerde hayata geçirilmesi gerekmektedir (BİA Haber Merkezi, 2007²³; Cuthbert vd., 2009²⁴; Karatay, 2007; UNICEF, 2017).

1.2.1 Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk²⁵ Kavramının Tarihsel Gelişimi

‘Her çocuğun ailesiyle birlikte yaşama hakkı vardır. Anne baba çocuğa bakamıyorsa, çocuk bu durumdan zarar görmesin diye ona başka bir bakım sağlanmalıdır’ (Çocuk Hakları Sözleşmesi, 9. Madde).

Evlat edinme kavramına genel bir bakış sunabilmek için öncelikle korunmaya ihtiyacı olan çocuğun kim olduğuna değinmek gerekmektedir. Her yönden sağlıklı yetişmesi için gerekli olan koşulların sağlanmadığı çocuk, en geniş anlamıyla korunmaya muhtaç çocuk (KMÇ) olarak tanımlanmış, bu çocuklar çoğunlukla kurum bakımının bir örneği olan çocuk yuvalarında kalmaktaydılar (Erkan, 1995; Koşar,1992). Kurum bakımı uygulaması, bir aile ortamında bulunamayan çocukların yatılı olarak kendileriyle herhangi bir kan bağı olmayan diğer çocuklarla birlikte gruplar halinde ya da topluca yaşamaları ve biyolojik ebeveynlerinin yerini alan yetişkinlerce bakılmalarıdır (Child Welfare Services, 1957’den akt. Erkan, 1995). Ancak son otuz yıldır korunmaya muhtaç çocuğun tanımında dünyada büyük değişimler yaşanmıştır. Bütün modern öncesi dönemlerde beslemelik, kölelik uygulamalarıyla gündeme gelen korunmaya muhtaç çocuk sorunu, ‘kimsesiz, yoksul ve serseri’ çocukların sorunu olmuştur. Sosyal hizmet alanında, insanların güçlenmesi, özgürleşmesi ve iyilik hallerinin geliştirilmesi için hak temelli uygulamalar yürütülürken, aile ve çocuk refahı çalışmaları özel bir önem taşımaktadır. Çocukların psiko-sosyal ve fiziksel gelişimleri açısından, sevgi ve güven hissedebilecekleri sağlıklı

²³ Bkz. BİA Haber Merkezi. <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/102148-yoksul-ulkelerden-cocuk-evlat-edinmek-bu-kadar-kolay-olmamali>. (05.10.2007).

²⁴ Cuthbert vd.(2009), Avustralya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki evlat edinme mevzuatı ile politikasındaki paralel gelişmelere ilişkin süreci incelemektedirler.

²⁵ Çalışmada son yıllarda kullanılması tercih edilen korunmaya ihtiyacı (gereksinimi) olan çocuk kavramını kullanmayı seçtim. Korunmaya muhtaçlık bildiren tanım 2005 yılında yürürlüğe giren Çocuk Koruma Kanunu ile korunma ihtiyacı olan çocuk olarak Madde 3-a1 bendinde bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk olarak yer almıştır. Ancak literatürde ‘korunmaya muhtaç çocuk’ kavramı halen kullanılmaya devam etmektedir. Bu muhtaçlık algısı, çocuğun muhtaç, mağdur olduğunu kabul eden ve bakım verene de üstünlük sağlayan bir tanımlamadır, feminist sosyal hizmet perspektifinden bir araştırmada korunmaya muhtaç çocuk (KMÇ) tanımının kullanılması araştırmacı tarafından uygun görülmemiştir.

ve işlevsel bir aile ortamının yerini tutacak herhangi bir kurum bulunmamakla birlikte, bazı çocuklar yoksulluk, ihmal, istismar, evlilik birlikteliği dışında dünyaya gelme, terk edilme vb. nedenlerden dolayı biyolojik ebeveynlerinin bakım ve gözetiminde büyüme olanağına sahip değildirler (Gökçe, 2018:25²⁶; Karatay, 2007; Koşar, 1992; Yolcuoğlu, 2009'dan akt. Karataş, 2020).

Modern çocuk koruma dönemi ile birlikte, korunmaya muhtaç kavramı değişikliğe uğramış, 'yoksul ve kimsesiz' olmayan ama korunmaya ihtiyaç duyan çocuğa doğru evrilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında refah devletlerinin yaygınlaşması ile birlikte, yirminci yüzyıl artık çocukların bakım ve korunmasında 'kurumsal' bakımın eleştirildiği, çocukların bağımsız kurumlar içinde değil, doğal ortamları içinde korunması gerekliliğinin anlaşıldığı, koruyucu aile, evlat edinme, gündüz bakım evi, annelere doğum izni ve doğum yardımı gibi önlemlerin alındığı bir dönem olmuştur. Aile ve çocuk refahı hizmeti kapsamında, ebeveyni tarafından özen yükümlülüğü yerine getirilemeyen çocuklar tespit edilerek korunma altına alınmakta ve kurum ya da aile temelli bakım hizmetinden yararlandırılmaktadırlar. Korunma ihtiyacı olan çocuklar için öncelikle sosyo-ekonomik destekle aile yanında bakım ve koruyucu aile hizmeti değerlendirilmekte, bunun mümkün olmadığı istisnai durumlarda da son çare olarak kurum bakımı seçeneği devreye girmektedir. Artık çocukları koruma adına yürütülen politikalar, çocuklardan sorumlu kişilere sosyal yardım, çocuk ödenekleri, gündüz çocuk bakım evi hizmetleri gibi hizmetleri içeren öncelikli politikaya dönüştürülmüş, kamu çocuk koruma sisteminde birincil sorumluluğa sahip olmuştur. (Karatay, 2007; Yolcuoğlu, 2009'dan akt. Karataş, 2020).

²⁶ Biyolojik ebeveynlerinin bakım ve gözetiminde büyüme olanağına sahip olmayan korunmaya muhtaç çocuklardan devlete borcu olan, boşanmış, yoksul ebeveyni olan ya da hapiste ebeveyni olan ailelerin çocukları, yetimler ve özellikle evlilik dışı doğan çocuklar, İsviçre'de 1974 yılına kadar devlet ve kilise aracılığıyla çalıştırılmak amacıyla varlıklı ailelerin yanına yerleştirilmiştir. 1974'te yasanın kaldırılmasına rağmen, papazlar söz konusu çocukları toplayarak, "besleme" adı altında zenginlere kiralamaya, çiftliklerde çalıştırılmak üzere çeşitli pazarlarda satmaya devam etmişlerdir. Çocukların yaşadıkları istismara, bu çocukların bir nevi "kurtarılmış" olduğu düşüncesi nedeniyle göz yumulmuştur. Bkz. Hatice Gökçe. Bir Sosyal Politika Olarak Evlat Edindirmenin Toplumsal Direnç Kaynakları, T.C.İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı Uygulamalı Sosyoloji Yüksek Lisans Programı. 2017.

1.1.1.1. Uluslararası ve Ulusal Mevzuat Bağlamında Evlat Edinme

Kölelik ve beslemelik uygulamasıyla başlayan evlat edinme uygulamasının, bugün uluslararası ve ulusal yasal mevzuatları dayanak olarak yürütülmesi gerekmektedir. Öte yandan ‘yasal olmayan evlat edinme biçimleri’, yetim üretim zinciri uygulamaları, dünyadaki ‘iyi kalpli, merhametli, erdemli’ ülkelerin ve insanların ‘yoksul, muhtaç ve kimsesiz’ ülkelerin çocuklarını kurtarma görevi üstlenmesi uygulaması artış göstermektedir. Bu bölümde, uluslararası ve ulusal mevzuatlar bağlamında evlat edinme irdelenecektir.

1.2.1.1.1 Uluslararası Mevzuat Bağlamında Evlat Edinme

Büyük savaşlardan sonra kimsesiz çocukların sayısının hızla artması ile evlat edinme global bir sorun haline gelmiş, ‘savaş yetimleri’ diye tanımlanan çocuklar ortaya çıkmış ve evlat edinme ile ilgili uluslararası kurallar oluşturulmaya çalışılmıştır (Aydoğdu, 2010:52). Uluslararası düzeyde imzalanan ilk sözleşme 1960 tarihinde imzalanan Uluslararası Evlat Edinmenin Temel İlkeleri Sözleşmesi²⁷’dir. Sırasıyla ‘1965 tarihli Evlat Edinmeye İlişkin eski Lahey Sözleşmesi’, ‘1967 tarihli Evlat Edinmeye İlişkin Avrupa Sözleşmesi’, ‘1986 tarihli Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Evlat Edinmeye ve Çocukların Bakımına İlişkin Birleşmiş Milletler Deklarasyonu’ imzalanan uluslararası sözleşmelerdir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHDS) en temel dayanak olarak, sözleşme evlat edinme hizmetinin devletler tarafından nasıl yapılıp, nasıl yapılmaması gerektiğini beş temel ilke ile belirlemektedir;

Evlat edinme sistemini kabul eden ve/veya buna izin veren Taraf Devletler, çocuğun en yüksek yararının temel düşünce olduğunu, bir çocuğun evlat edinilmesine ancak yetkili makamın karar vereceğini kabul eder. Bu makamın uygulanabilir yasa ve usullere göre ve güvenilir tüm bilgiler ışığında; çocuğun anne babası yakınları ve yasal vasisine göre durumunu göz önüne alarak ve gereken durumlarda tüm ilgililerle yapılacak görüşme sonucu onların da evlat edinme konusundaki onaylarını alma zorunluluğuna uyarak kararını vereceğini taahhüt eder. (ÇHDS, Madde 21).

²⁷ İsviçre, Leysin kentinde 1960 yılında yapılan seminerde kararlaştırılan ilkeleri içermektedir.

Evlat edinme alanında en belirleyici anlaşma, ülkelerarası evlat edinme, çocuk kaçakçılığı ve çocuk ticaretini konu alan 29 Mayıs 1993'te 77 ülke tarafından imzalanan ve şu anda 112 ülkenin imzacı olduğu 'Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair (yeni) La Haye Sözleşmesi' ya da 'Lahey Konvansiyonu'²⁸ dur. En son hukuki dayanak olarak da 1996 yılında Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi imzalanmıştır (Aydoğdu, 2010). Söz konusu uluslararası belgeler, çocuğun yüksek yararına kararlar alınması, çocuk hakkı ihlallerinin önlenmesi için en temel hukuki dayanaklardır.

1.1.1.2. Dünya'da²⁹ ve Türkiye'de Evlat Edinme Süreçleri

Amerika, Kanada gibi birçok ülkede devlet kurumları aracı sıfatıyla çalışan özel evlat edinme ajansları³⁰, evlat edinme hizmetinde sık başvurulanan kurumlardandır (Buterbaugh, 2013). Söz konusu yetkili evlat edinme ajansları aracılığıyla ülke içi ve ülkelerarası evlat edinme gerçekleştirilmekte, evlat edinmek için başvuran ebeveyn adaylarından başvuru ücretleri istenmektedirler. Ülkemizde yetkili özel evlat edinme ajansları bulunmamakta, sadece Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) ve kişilerarası anlaşma ile evlat edinme yoluyla evlat edinmek yasal olarak gerçekleşmekte ve ebeveyn adaylarından herhangi bir ücret talep edilmemektedir.

1.2.1.1.2 Dünya'da Evlat Edinme

Birleşmiş Milletler tarafından tanınan yaklaşık iki yüz ülkeden yüz yetmişi hem ülke içi hem de ülkelerarası evlat edinme yetkisi vermektedir. Yüz ülke, bekar kişilerin evlat edinmesine izin verirken, on beş ülke yalnızca evli çiftlerin evlat edinmesine izin

²⁸ Lahey Convention on Inter-Country Adoption.

²⁹ Araştırma kapsamında 'dünyada evlat edinme' başlığı altında incelenen durum, daha çok batı ülkelerindeki evlat edinmeye dair deneyimin bir durum analizidir; ancak analiz sırasında sadece Amerika, İngiltere, Avustralya vb. ülkelerde feminist yaklaşım çerçevesinden evlat edinmeye bakılarak ülkelerarası evlat edinmede son durumun değerlendirilmesi yapılmıştır. Ülkelerarası evlat edinmenin konusu olan çocuklar çoğunlukla Afrika, Rusya, Çin vb. ülkelerdeki çocuklar olmakla birlikte bu ülkelerin çoğunun Lahey Sözleşmesi'ne taraf olmayıp, imza atmaması, birçok İslam ülkesinde evlat edinmenin yasak ve kabul edilemez oluşu araştırmanın sınırlılıklarındandır. Dolayısıyla dünya deneyimi başlığı altında belirtilse de, sadece bazı batılı ülkelerin deneyimlerinden söz edilebilmiştir.

³⁰ Bu ajanslar literatürde adoption agencies olarak geçmektedir. Yetkili evlat edinme ajansları ile ilgili detaylı bilgi için bkz. <https://www.yorkshireadoptionagency.org.uk>, <https://www.americanadoptions.com>

vermektedir. 2000'lerin başında, dünya çapında yaklaşık 40.000 çocuk, ülkelerarası evlat edinme ile evlat edindirilirken, 2004 ve 2013 yılları arasında, tüm dünyada bu oran üçte iki oranında düşmüştür. Bu düşüşün sebepleri, evlat edinilebilir çocukların sayısında azalma, öksüz, yetim veya terk edilmiş çocukların sayısında düşüş ve menşe ülkelerdeki yurtiçi evlat edinmelerdeki artış olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte ülkelerarası evlat edinme konusunda daha sıkı kontroller yoluyla çocuk kaçakçılığını önleyebilmek adına alınan bir dizi siyasi önlemler de etkili olmaktadır. Son on yıl içerisinde ülkelerarası evlat edinme sayısı yüzde 60'tan fazla düşmüş, Guatemala, Rusya ve Etiyopya³¹ gibi ülkeler ülkelerarası evlat edindirme hizmetine ülkelerini kapatma kararı almıştır.

Bu bölümde evlat edinmenin iki bileşenine, ülke içi ve ülkelerarası evlat edinmeye ayrı ayrı odaklanılacaktır.

1.2.1.1.2.1 Ülke İçi Evlat Edinme

Dünya çapındaki evlat edinmelerin çoğu ülke içi evlat edinme olup, evlat edinilen çocuğun ikamet ettiği ülkenin değişikliğini içermemektedir. Her yıl yaklaşık 220.000 çocuk ülke içinde evlat edinilmekte, bu da her yıl gerçekleşen tüm evlat edinmelerin neredeyse yüzde 85'ini oluşturmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, 2001 yılında ülke içinde evlat edinilen yaklaşık 110.000 çocukla en yüksek sayıda ülke içinde evlat edinmeyi kaydetmiş, ardından Çin 37.000 ve Rusya Federasyonu 17.000 çocuğun, Brezilya, Ukrayna ve Birleşik Krallık ise 4.000'den fazla çocuğun ülke içinde evlat edinildiğini rapor etmiştir. Belize, Bulgaristan, Danimarka ve Moğolistan gibi bazı ülkeler ise nispeten düşük sayıda ülke içi evlat edinme kaydetmelerine rağmen, yüksek ülke içi evlat edinme oranlarına sahiptir (United Nations, 2009).³² Amerika, Kanada gibi bazı ülkelerde ülke içi evlat edinmede farklı evlat edinme uygulamaları bulunmakta, bunlar biyolojik ebeveynleri ile iletişimi sürdüren açık evlat edinme (open adoption) ve iletişimi sürdürmeyen kapalı evlat edinme (closed adoption) uygulamaları ile değişmektedir.

³¹Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yabancilarin-etiyopyali-cocuklari-evlat-edinmesi-yasaklandi/1026644>. (09.01.2018).

³² United Nations, Child Adoption: Trends and Policies, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. 2009.

Evlat edinmenin yasaklandığı bazı İslam ülkelerinde ise çocuğun ülke içinde evlat edinilmesinin yerini başka uygulamalar almaktadır. Ebeveynlik haklarını aile üyesi olmayan bir kişiye vermek kültürel olarak kabul edilebilir görülmediğinde, akrabalık bakımı gibi alternatif uzun süreli bakım seçenekleri izlenmektedir. İslam ülkelerinden bir kısmında ise İslam hukukunda bir tür yasal vasilik olan ‘kafala’³³ evlat edinmenin yerine geçmektedir. Bununla birlikte Nijerya, Namibya, Tanzanya, Bangladeş gibi ülkeler ise ülke içi evlat edinmeye izin vermekte, ancak özellikle ülkelerarası evlat edinmeyi yasaklamakta veya çok sert kısıtlamalar getirmektedirler (Bettercare Network, 2022; Mignot, 2015).

1.2.1.1.2.2 Ülkelerarası Evlat Edinme³⁴

‘Çocuğun kendi ülkesinde elverişli biçimde bakılması mümkün olmadığı veya evlât edinecek veya yanına yerleştirilecek aile bulunmadığı takdirde, ülkelerarası evlât edinmenin çocuk bakımında alternatif bir çözüm yolu olarak değerlendirilmesini kabul ederler’ (ÇHDS, Madde 21, 2. İlke).

Ülkelerarası evlat edinme (Intercountry adoption), çeşitli sebeplerle biyolojik ailesinin yanında kalması mümkün olmayan bebeklerin ve çocukların ülkelerarası evlat edinme programları ile başka bir ülkede, başka bir ailenin himayesine verilmesidir. Dünya çapında 1950-60’lı yıllarda ülkelerarası evlat edinme ile evlat edindirilen çocuk sayısı yılda yaklaşık 2.500 iken 2000’lerin ortalarında yılda 40.000’in üzerine çıkmıştır (Mignot, 2015). ÇHDS’nin 21. Maddesinde belirtilen ilkeler ve ülkelerarası evlat edinmenin nasıl uygulanması gerektiğine dair yasal bir çerçeve çizen temel hukuki belge olan, çocuk ticaretiyle mücadele eden ve çocukların çıkarlarını destekleyen Lahey Sözleşmesi’ne 77 ülke taraftır. Sözleşmeye taraf olmayan bazı ülkeler, kendi ülke vatandaşı olan çocuklarını evlat edindirmekte, çocukların ‘pazarlanabilir bir nesne’ gibi sunmakta ev çocukların haklarını ihlal edilmektedirler.

³³ Kafala, evlat edinmeye benzeyen ama aile bağlarının kopmadığı, miras haklarının devredilmediği veya çocuğun soyadının değiştirilmediği durumu tanımlamak için kullanılır. Bknz. <https://bettercarenetwork.org/library/the-continuum-of-care/adoption-and-kafala>.

³⁴ Literatürde international ve inter-country adoption olarak geçen tanımlamanın çevirisi, araştırma kapsamında ‘ülkelerarası evlat edinme’ olarak yapılmış, araştırmada bu şekilde kullanılacaktır.

Ülkelerarası evlat edinme, otuz ülkede yasak olup, bu ülkelerden İslam hukuku kapsamındaki yaklaşık yirmi devlet (Türkiye, Endonezya ve Tunus hariç) evlat edinmeyi yasaklarken, biyolojik ebeveynleri dışında yetişkinler tarafından yetiştirilen çocukların söz konusu yetişkinler tarafından soy bağının değiştirilmemesi gerektiğini Kuran'ın 33. Suresi'nin 4. ve 5. ayetlerini referans göstererek yorumlamaktadırlar.

Batı ülkelerinde yetkili evlat edinme ajansları tarafından evlat edinme başvuruları için ülkeden ülkeye evlat edinilecek çocuklara göre ödenecek ücret değişmektedir. ABD'den bir ebeveyn adayı, Etiyopya'dan 5 yaş altındaki bir çocuğu evlat edinebilmek için ortalama 25.000 Dolar öderken, Hindistan (236 Dolar), Çin (350 Dolar) gibi ülkelerde evlat edinmek için ödenecek ücretin çok daha düşük olduğu ve bir evlat edinme endüstrisinin oluşturulduğu bilinmektedir. Bir sektör haline gelmiş ülkelerarası evlat edinmede evlat edindirilen çocukların yoğunluk gösterdiği ülkelerde değişimler yaşanmakta, eskiden Kamboçya, Vietnam, Guatemala, Çin, Güney Kore ve Rusya'dan evlat edindirilen çocuklar daha fazla iken, son yıllarda Nepal, Etiyopya ve diğer Afrika ülkelerine doğru bir değişim gözlenmektedir. Etiyopya, Rusya, Guatemala'nın ülkelerarası evlat edinmeye ülkelerini kapatmasıyla ülkelerarası evlat edinme oranlarında dramatik bir azalma görülmeye başlanmıştır (Aktaş³⁵, 2018; Mignot, 2015; Oskay, 2018; United Nations, 2008). Ayrıca, birçok Batılı ülkede evlat edinme adaylarının özellikle bir yaş altı ve sağlıklı bebek istemesi sonucu, ülkelerarası evlat edinmede sağlıklı bir bebeği evlat edinmek artık bir seçenek olmaktan çıkmıştır. Özel ihtiyacı olan, yaşı büyük, azınlık grubu üyesi olan çocukların evlat edinilmek için 'tercih' edilmemesi, çocuğun yüksek yararının gözetilmediğini de doğrulamaktadır (Fisher, 2003; Frievalds, 2022; Koçoğlu, 2019; Mignot, 2015; Oskay, 2018).

Koşar (1992:94)'ın da ifade ettiği gibi çocuksuzluk birçok aile için büyük bir sorun olup, çocuk hasretini gidermek için yasal yollarla çözüm bulunamadığında, ebeveyn adayları yasa dışı ve uygun olmayan yollar denemekte, çocuklar yüklü paralar karşılığı satılmakta ve çocuk borsası (gray market) oluşmaktadır. Çocukların ticari/cinsel sömürüsünün diğer biçimlerinden biri olan yasal olmayan evlat edinme bazen hamile

³⁵ Tufan Aktaş. Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yabancilarin-etiyopyali-cocuklari-evlat-edinmesi-yasaklandi/1026644>, (06.01.2018).

kadınların sömürülmesi ve kiralık anne uygulaması ile, bazen de uluslararası çocuk şebekelerinin varlığı ile cinsel sömürü, hırsızlık, dolandırıcılık ve uyuşturucu ticaretinde kullanılmak amacıyla bir çocuğun ticaretiyle gerçekleşebilmektedir (Koşar, 1992; Oskay, 2018³⁶). Son yıllarda Avrupa’da oranlar, çocuk kaçakçılığının en gri, en bilinmeyen, farkındalığın en zayıf olduğu (Oskay, 2018) alanlardan birisi haline gelen evlat edinme hizmetinin, insan ticaretinin yaygın bir yolu olarak gerçekleştiğini göstermektedir. Evlat edindirme başlığı altında az gelişmiş ülkelerde evlilik dışı hamilelikler yoluyla doğan çocukların bu amaçla daha yaygın olarak istismar edildikleri gözlenmektedir. Ayrıca seks işçisi olarak çalışan ve genelevde yaşayan kadınların yaptıkları doğumlarda da, büyük oranda çocukların evlat edindirme ya da farklı amaçlar için para karşılığı satıldığına ve evlat edinme hizmeti kullanılarak kişilerin kanuna karşı hile yoluna başvurdıklarına rastlanılmaktadır (Karlen, 2011; Koçoğlu, 2019; Yaman, 2013).

Ülkemizde ise ülkelerarası evlat edinme işlemleri “Merkezi Makam” yetkisi ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) Aile Yanında Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı tarafından yürütülmekte, Lahey Sözleşmesi’ne göre tek sorumlu tek yetkili merkezi makam Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB)’dir. Dışişleri Bakanlığı tarafından Lahey Uluslararası Özel Hukuk Daimi Bürosu’na bildirim yapılmakta, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından ülkelerarası evlat edinme işlemlerini kabul eden veya menşe devlet merkezi makamları arasında işbirliği ile yürütülmektedir. Yurtdışında yaşayan kişilerin, ülkelerarası evlat edinme hizmetine başvurması ile başlayan süreçte, yapılan incelemeler doğrultusunda ebeveyn adaylarına Türkiye’de evlat edindirilemeyen (özel ihtiyacı olan, engeli olan, yaşı büyük çocuklar) çocuklar, aday çocuk olarak sunulmaktadır. Öte yandan Türkiye, ülkelerarası evlat edinme kapsamında başka ülkelere çocuk evlat edinilmesini kabul etmemektedir (ASHB, 2021).

³⁶ Abdullah Oskay. KOREV. <https://www.korev.org.tr/post/15/koruyucu-aile-ve-evlat-edinmenin-yayginlasmasini-biz-engelliyoruz!> (20.05.2021).

1.2.1.1.3 Ulusal Mevzuat Bağlamında Evlat Edinme

Ülkemizde çocuk bakım sistemi sürekli değişim halinde olup, hizmetlerin tek bir kurum çatısı altında birleştirilmesi ancak 1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kurulması ile mümkün olmuş, 2000'li yıllara kadar çocuklar için daha çok kurum bakımı uygulamasına ağırlık verilmiştir (Yıldırım, 2017:88). Bu doğrultuda ülkemizde evlat edinme hizmetinde de, korunmaya ihtiyacı olan çocuğun korunmasından ziyade, dini, siyasi, ekonomik, psikolojik, sosyal ve ahlaki amaçlarla daha çok evlat edinen ailenin sürekliliğini sağlama, çocukları olmayanlara bir varis bulma amacını ve onların çocuk hasretlerini ve özlemlerini giderme işlevini taşımaya yönelik şekillenmiştir. 2000'li yıllarda Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nda ciddi bir anlayış değişikliği geliştirilmiş, kurum politikalarında çocukların kurum bakımı yerine bir aile yanında bakımını sağlayacak alternatif bakım hizmetlerine ağırlık verilmiştir. (Karatay, 2007:299; Yazıcı, 2014); Yıldırım, 2017). Evlat edinme hizmeti de 2000'li yıllara kadar çocukları korumak ile ilgili değil, çocuksuz aileler ile ilgili bir konu olarak görülmekteyken, Yazıcı (2014) aile yuvasından yoksun korunmaya ihtiyacı bulunan en uygun aile ve çevresinin sağlanması işlevi kazanan evlat edinmenin amacının 'aile' yararına olmaktan 'çocuk' yararına olumlu yönde değiştiğine dikkat çekmektedir (Akyüz, 1995; Işık, 2005'den aktaran Yazıcı, 2014).

Yıldırım (2017)'in da vurguladığı gibi 2000'li yıllar çocuk koruma sistemi için bir dönüm noktası olmuş, söz konusu sistemi tamamıyla değiştirmeyi hedefleyen yasal ve kurumsal değişiklikler yapılmıştır. Bu değişimde, 03.07.2005 tarihinde kabul edilen ve 15.07.2005 tarih ve 25876 sayılı Resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Çocuk Koruma Kanunu etkili olmuştur. 2005 yılından itibaren yaşanan bir diğer değişim de, kurum bakımından 'çocuk evi' hizmet modeline geçiş olup, hızlı bir yapılanma ile ülkemizde kurum bakımı hizmetinden faydalanan çocukların çok büyük bir kısmı, çocuk evi hizmet modelinden yararlandırılmaya çalışılmakta, çocuk evlerinin sayısı her geçen gün artmaktadır(Yıldırım, 2017:103) .

Her ne kadar çocuk koruma alanında olumlu gelişmeler yaşanıyor olsa da, çocuğun yüksek yararını gözetme ilkesinin ihlal edildiği uygulamalar söz konusudur, ilerleyen bölümlerde (1.2.1.2.2.1 bölümünde) bu konu daha detaylı tartışılacaktır.

Ülkemizde evlat edinme hizmeti, biyolojik ailesiyle yaşama imkânı olmayan ya da biyolojik ailesiyle yaşaması uygun görülmeyen çocuklar için uzun süreli aile temelli bakım modeli hizmeti olarak verilmektedir. Evlat edinmede aracılık hizmeti devletin gözetim ve denetiminde bir kamu hizmeti olarak yerine getirilmekte, evlat edinme yoluyla biyolojik kökene bağlı çocuk-ebeveyn ilişkisi haricinde de çocuk-ebeveyn ilişkisi kurulmaktadır (Koçoğlu, 2019). Hak temelli bir sosyal hizmet, uluslararası ve ulusal yasal dayanaklar ile yürütülen bir sosyal hizmettir. Türkiye'nin de imzacısı olduğu ÇHDS'de çocuğun öncelikle ailesi yanında, bu mümkün olmadığı takdirde uygun bir aile ortamı içinde yaşamını sürdürmesi ve gelişmesi hakkına özel yer verilmektedir³⁷. ÇHDS'nin 20 ve 21'nci maddeleri evlat edinmeye dair ulusal hukuk düzenlemelerinde temel dayanak olmuştur. Türkiye, Lahey Sözleşmesi'ni 2001'de imzalayarak 2004'te uygulamaya sokmuştur. '5049 sayılı Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun' 14.1.2004 tarihinde ülkemiz tarafından kabul edilmiştir. Lahey Sözleşmesi ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na 'Merkezi Makam', Türk Medeni Kanunu (TMK) ile de "Aracı Kurum" yetkisi verilmiştir. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 22.maddesi, haklarında derhal korunma tedbiri alınmasında zorunluluk görülen korunmaya ihtiyacı olan çocukların mahkeme kararına kadar, Kanuna göre kurulmuş kuruluşlarda, mahalli mülki amirin onayı alınmak suretiyle aile yanında bakım altına alınmasını öngörmektedir. 6972 sayılı ve 8 Mayıs 1957 tarihli "Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanunun" birinci maddesinde yapılan tanıma besleme çocuklar da dahil olabilirken, bu hüküm besleme çocuklara uygulanmamıştır. Evlatlık olarak başka ailelere satılan çocukların içinde bulunduğu olumsuz koşullar 1962 yılında II. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı'nda anlatılmış, tek başına evlatlık verilen çocukların sorumluluğunun sadece

³⁷ ÇHDS, Önsöz

yoksul ana babalarında değil, devletin de sorumluluğunda olduğu belirtilmiştir (Karatay, 2007).

Evlat edinme hizmeti, 1926 yılında Türk Medeni Kanunu'nun 01.01.2002 tarihinde yürürlüğe giren 305-320 maddeleri ile yürütülmekte olup, TMK'da evlat edinme, evlat edindirilmeye uygun olan çocukla, durumu evlat edinmeye uygun kişi/eşler arasında hukuki bağlar sağlanarak, çocuk-ebeveyn ilişkisinin kurulması olarak tanımlanmıştır. Kanunun ikinci bölümünde hısımlık başlığı altında 282. maddede çocuk ile ana arasında: doğumla”, “çocuk ile baba arasında: ana ile evlilik, tanıma veya hâkim hükmüyle” ya da “evlat edinme yoluyla” soybağının kurulabileceği belirtilmektedir. TMK'da evlat edinme, mahkeme kararı ile kurulabilen bir hısımlık ilişkisi olup, söz konusu Kanunun 305–320. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre, evlat edinme, koşulları sonuçları ve sona ermesi bakımından hâkimin izni ile tamamlanan hukuksal bir kurum olup evlat edinenle evlatlık arasında evlilik içi soy bağına benzer bir hısımlık ilişkisini oluşturmaktadır. Evlat edinme, anne babası hukuken ya da fiilen belli olmayan veya ana–babası bulunmakla birlikte asıl ailesinde sağlıklı yetişme olanağı bulunmayan çocukların, başka bir ailenin devamlı ve asli üyesi durumuna gelmesini sağlamakta, evlat edinme sonucunda, çocuk evlat edinenin soyadını alarak onun velayetine girerek ve onun mirasçısı olmaktadır (Yazıcı, 2014). TMK sonrasında çıkan kanunlarda da çocukları koruyan hükümler olmasına rağmen, uygulamada aksaklıklar yaşanmıştır (Karatay, 2007) ve halen yaşanmaya devam etmektedir.

Türkiye’de evlat edinmeye dair ulusal hukuki düzenlemelerden ilki Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından aynı kapsamda hazırlanan 01.08.2002 tarih ve 145 sayılı Evlat Edinme Yönergesi’dir. Söz konusu yönerge 14.01.2004 tarihinde kabul edilerek, 1 Eylül 2004’de yürürlüğe girmiştir. Ancak 01.08.2002 tarihli Evlat Edinme Yönergesi, Bakanlık (Mülga Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) Makamı’nın 19.01.2018 tarihli ve 7742 sayılı Olur’u ile yürürlükten kaldırılmıştır. TMK’ya dayanan, ‘Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük’ 25.2.2009 tarihinde yürürlüğe girmiş, halen tüzüğe göre işlemler yürütülmeye devam etmektedir. Söz konusu yönergenin yürürlükten kaldırılması ile ilgili yaşanan problemler ileriki bölümlerde tartışılacaktır.

2005 yılında çocuk hakları ve çocuğun yüksek yararını gözeten Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) çıkarılmış, çocukların her tür olumsuzluktan ve tehlikeden uzak olmalarını ifade eden korunma hakkını temelde ‘çocuk koruma sistemi’ ve ‘adalet sistemi’ içinde izlemenin mümkün olduğu, kanunun çocuk algısı ve kapsamı açısından çocuk haklarına en uygun yasal düzenleme olduğu kabul edilmektedir (Kılıç, 2013; Koçoğlu, 2019). Kanunda koruyucu ve destekleyici tedbirler kapsamında bakım tedbiri bendinde, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine yönelik tedbirlere yer verilmektedir (ÇKK, Madde 5- c).

Evlat edinen ebeveynlere yönelik haklar incelendiğinde, ‘ebelik, doğum, evlat edinme ve emzirme’ izinlerine bağlı olarak çalışanların hakları ile 6663 sayılı Yasa’yla yapılan ve 10.02.2016 tarihinde yürürlüğe giren düzenlemelerin³⁸ yapıldığı görülmektedir. Düzenlemeler kapsamında ilk kez *‘üç yaşını doldurmamış bir çocuğu evlat edinen eşlerden birine de ya da yalnız evlat edinen kadın çalışana çocuğun aileye fiilen teslim edildiği tarihten itibaren sekiz hafta analık hâli izni’* kullanılacaktır. Bu analık hali izni sonrası altı aya kadar ücretsiz izin talebinde bulunma hakkı da bu düzenleme ile verilmeye başlanmıştır. Bu düzenlemede dikkat çekici bir diğer konu, analık iznini evlat edinilen ailedeki erkek veya kadın çalışandan birinin kullanmasının mümkün olduğu gibi bekar çalışanın evlat edinmesi halinde de analık izni kullanabileceğidir. İşverenin kabul şartına bağlı olmaksızın işveren tarafından ebeveyne ücretsiz izin kullandırılmasını zorunlu kılmaktadır, kadın işçinin ücrete hak kazanmaması ve bu sürenin hizmet süresinden sayılmasının söz konusu olmaması da bu düzenlemenin eksik taraflarındandır (Erdem,2016). Bu analık hali ve ücretsiz izin talebinde bulunma hakkı ilk kez evlat edinenlerin doğum yapan annelerle birlikte değerlendirilebildiğini, 2016 yılında politikalar geliştirilirken evlat edinenlerin dikkate alındığını göstermektedir. Ocak (2017), bu mevzuat değişikliklerinin ve düzenlemelerin kadın işçilerin çocuklarıyla ilgilenmeleri ve aynı zamanda da istihdamda kalmalarının sağlanması amacıyla getirilmesine rağmen,

³⁸ 13 Nisan 2016 tarihli Resmî Gazete, Sayı : 296831; Analık İzni Veya Ücretsiz İzin Sonrası Yapılacak Kısmi Süreli Çalışmalar Hakkında Yönetmelik

konuya ilişkin hususların gerekli ve yeterli şekilde düzenlenmediğine, uygulamaya yönelik ikincil mevzuat hükümlerinin yürürlüğe konulmadığına ve ilgili diğer mevzuat hükümleriyle gerekli bağlantının kurulmadığına dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Ocak(2017), bu hükümlerin kadın işçilerin istihdamdan dışlanmasına neden olacağını, hükmün getiriliş amacına hizmet eden, uygulamada sorun ve tartışmalara neden olmayacak açık ve ayrıntılı yeni düzenlemelerin yapılmasının gerektiğini vurgulamaktadır.

1.2.1.1.4 Türkiye’de Evlat Edinme

Ülkemizde resmi olarak evlat edinme iki yolla mümkündür; ilk yol çocuğun biyolojik ailesinden ya da vasisinden ‘kişilerarası anlaşma yolu’ ile evlat edinilmesi, ikinci yol ise ‘5395 Çocuk Koruma Kanunu’ kapsamında sosyal hizmet kuruluşunda korunma altına alınmış bir çocuğun evlat edinilmesidir. Devletin müdahalesi sadece bakım tedbiri ya da korunma kararı ile mümkün olduğu için, korunma ya da bakım tedbiri kararı olmadan hiçbir çocuk evlat edindirilememektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019; Koçoğlu, 2019). Eğer çocuğun biyolojik ebeveynine dönmesi mümkün değilse çocuğun aile temelli bakım modellerinden koruyucu aile ya da evlat edindirme hizmetinden yararlandırılması uygun görülmektedir. Ancak son yıllarda biyolojik ebeveynlerin yaklaşımının çocuklarının evlat edindirilmesine rıza göstermemekte ve koruyucu ailelik ise ‘kabul edilebilir’ bir hizmet olarak ön plana çıkmaktadır. Korunmaya ihtiyacı olan çocukların biyolojik ebeveynlerini yücelten bu yaklaşım, ülkemizde evlat edindirilmeye hukuki olarak uygun olan çocukların sayısını da düşürmektedir. 2021 ASHB verilerine göre, 138 binden fazla çocuğa sosyo-ekonomik destek³⁹ verilerek, bu çocukların aile yanında bakım hizmetinden yararlanması sağlanmış ve ailelerinden ekonomik nedenlerle uzak kalmaları önlenmiştir. Bununla

³⁹ Sosyal hizmetlerde aile bütünlüğünü önceleyen, çocukların aileleri yanında toplumsal hayata katılımını ve sağlıklı bireyler olarak yetişmelerini amaçlayan koruyucu önleyici hizmetler kapsamında çocuk başına aylık ortalama 1.259,-lira 70 kuruş destek verilmekte olup 18 yılda 651 bin çocuk bu hizmetten yararlanmıştır. <https://aile.gov.tr/haberler/bakanimiz-derya-yanik-tbmm-plan-ve-butce-komisyonunda-bakanligin-2022-yili-butcesinin-sunumunu-yapti/> Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Derya Yanık’ın TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda Bakanlığın 2022 Yılı Bütçe Sunuş Konuşması. (10 Kasım 2021)

birlikte 2021 yılında 338 çocuk evlat edindirilmiştir. Evlat edinme hizmetinden bugüne kadar yararlanan çocuk sayısı 18 bin 234'tür (ASHB, 2021 Eylül ayı verileri).

1.2.1.1.4.1 Kişiler Arası Anlaşma Yoluyla Evlat Edinme

Bu yolla evlat edinecek ebeveyn adayları, Aile Mahkemesi'ne, eğer bulundukları yerde Aile Mahkemesi bulunmuyorsa, Asliye Hukuk Mahkemesine başvurmakta, ilgili mahkeme hakimi, Bakanlıktan taraflar hakkında araştırma yapmasını istemektedir. İl Müdürlükleri tarafından Medeni Kanunun 316. maddesi gereği yapılan araştırma sonucu hazırlanan olumlu ya da olumsuz rapor ilgili mahkeme hakiminin takdirine sunulmakta olup Taraflardan biri, yurt dışında ikamet ettiği takdirde, evlat edinecek ailenin öncelikle bulunduğu ülkenin yetkili birimine başvurması gerekmekte olup uluslararası işlemler Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na yürütülmektedir (ÇHGM, 2022).

1.2.1.1.4.2 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aracılığı ile Evlat Edinme Süreci

Evlat edinmek üzere başvuru yapmak isteyen ebeveyn adayları, İl Müdürlüğü'ne yüz yüze başvuru yapmakta ya da e-devlet üzerinden dört aşamalı olarak başvurularını gerçekleştirebilmektedirler. Evlat edinilen çocuğun yüksek yararının korunması esasında hazırlanan ilgili mevzuatlar kapsamında evlat edinmek üzere başvuruda bulunan ailelerin değerlendirilmesi yapılmaktadır. Değerlendirmelerde esas alınan her kriter ile evlat edinme hizmetinden yararlandırılacak çocuğun haklarının korunması amaçlanmaktadır.

Ebeveyn aday başvuru yaptığı anda, uzmanlar tarafından yaş ve cinsiyet konusunda bir tercihi olup olmadığı sorulmaktadır. Çocuk tercihinde bulunurken cinsiyet tercihi yapmamaları, yaş sınırını geniş tutmaları, çocuğun hukuksal durumun ilişkin tercihte bulunmamaları ve il dışından da çocuk 'almayı' kabul etmeleri durumunda sırada bekleme sürelerinin kısılacağı aktarılmaktadır (Şekil 1). Ebeveyn aday ya da adaylarından gerekli başvuru evrakları alındıktan, ebeveyn adayının evine sosyal inceleme yapıldıktan, adayın verdiği referanslarla gerekli telefon görüşmeleri yapıldıktan sonra, olumlu ya da olumsuz karar ASPİM Müdürlüğü tarafından verilmektedir. Çocuğun bakım ve eğitimi için uygun kişi veya eşlerin bulunması halinde İl Müdürlüğü "Evlat Edinme Öncesi Geçici Bakım Sözleşmesi"ni evlat edinmek isteyen tarafa imzalatılmakta,

çocuğu en az bir yıl süreyle bakım ve eğitimi için uygun görülen kişi veya karı-kocanın yanına yerleştirilmesi yapılmaktadır. Tarafların birbirlerini tanımaları adına önemli olarak görülen bu deneme süresi sayesinde, hatalı karar alınmasının önüne geçilmektedir (Gençcan, 1962’den aktaran Koçoğlu, 2019).

Şekil 1.Çocuğu Seçme ve Süreyi Kısaltma

Kaynak: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Web Sayfası, <https://www.aile.gov.tr/> (01.09.2021)

TMK’nın 320. Maddesi gereği hazırlanarak yürürlüğe giren Küçüklerin Evlât Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzüğü’nün 11. maddesine göre çocuk ve evlat edinmek isteyen kişi/kişiler bu bir yıllık geçici bakım süreci içinde İl Müdürlüğü’nce görevlendirilen sosyal çalışmacılar tarafından izlenir. Bu izlemeler üçer aylık dönemlerle rapora dökülmekte, evlat edinecek kişi/kişilerin çocukla olan bağı, çocuğun bakım ve eğitim şartları, ruhsal ve bedensel sağlık durumu, varsa çocuğun evdeki diğer çocuklarla ilişkileri, her iki tarafın yaşam koşullarındaki değişiklikler gözlemlenmektedir (Koçoğlu, 2019). Geçici bakım sürecinin tamamlanmasının ardından İl Müdürlüğü’nün kararı olumluysa, Aile Mahkemesi’nde evlat edinmek üzere velayet davası açılmakta, Hâkim evlat edinmeye dair kanaatini oluştururken, ebeveyn adayları hakkında bir araştırma sonucu rapor hazırlanmasını ve evlat edinenin, edinilenin ve tanıkların dinlenmesini istemektedir. Ebeveyn adayının çocuğa ‘iyi anne-baba’ olup

olmadığına dair görüşlerini sunmak üzere tanıkları da duruşmaya çağıran ve sosyal hizmet uzmanlarının da görüşlerini alan Hakim, nihai kararını vermekte, mahkeme kararı sonucu evlatlık ilişkisi kurulmuş olmaktadır. Mahkeme kararının ardından evlat edinen ebeveynlerin ve çocuğun takibi, izlenmesi ya da süpervizyonu söz konusu değildir. Uygulamada bu ilişkinin devamının ancak evlat edinen ebeveyn isterse devam ettiği görülmektedir, çoğu evlat edinen hala adreslerini, telefonlarını hatta şehirlerini dahi değiştirerek, ilgili ASPİM kurumuyla bağlantısını koparmayı tercih etmektedir.

1.2.1.1.4.3 Türkiye’de Evlat Edinmeye Dair Güncel Uygulamaların Eleştirisi: Çocuğun Yüksek Yararını Gözetme İlkesinin İhlali

Evlat edinme aileler ve kişiler için bir hak değil, hizmettir. ...Kişilerin talepleri çocuğun üstün yararının önüne geçemez. Devletin sorumluluğu korunma ve bakım altında olan ve hangi yaşta olursa olsun bir çocuğun geleceğini planlamak ve çocuk hakkında her türlü bakım ve koruma tedbiri almakla yetkili mahkemeler aracılığıyla çocukları sağlıklı ve güvenli ailelerin yanına yerleştirmektir. Bu hizmetin vicdani ve hukuki sorumluluğu da tam bu noktada öne çıkmaktadır. (SHUDER Basın Açıklaması, 2018).⁴⁰

Bu bölümde ülkemizde evlat edinmeye dair güncel uygulamaların eleştirisi yapılacak, ‘evlat edinmeye dair ulusal yasal mevzuat boşluğu, korunmaya ihtiyacı olan çocuklarla için kalıcı aile temelli çözümler alınmayışı/alınamayışı ve kurum bakımında kalma sürelerinin uzaması, bazı biyolojik ebeveynlerin korunmaya ihtiyacı olan çocuk için evlat edindirilmeye rıza göstermemesi, koruyucu aileliğin ön plana çıkarılması, korunmaya ihtiyacı olan çocuk alanına dair medya haberlerinin ‘etiketleyici’ dili’ çerçevesinden eleştirel bir bakış sunulacaktır.

Evlat Edinmeye dair ülkemizde en önemli hukuki dayanaklardan olan Evlat Edinme Yönergesi 30.04.2018 tarihinde yürürlükten kaldırılmış, yerine 2022 haziran ayı itibari ile yeni bir hukuki düzenleme getirilmemiştir. Bu durum, evlat edinme uygulamalarında birçok değişikliğe yol açmış, ‘evlat edinilecek çocuk ile evlat edinecek aile arasında en fazla 40 yaş fark olması gerekir’ hükmünün tarihe karışmasına yol açmıştır. 2018 yılında Evlat Edinme Yönergesi’nin kaldırılmasıyla, evlat edinme çocuk

⁴⁰BİA Haber Merkezi. 2018. <https://m.bianet.org/bianet/cocuk/197674-shuder-evlat-edinme-yonergesinin-kaldirilmasi-hizmeti-risklere-acik-hale-getirdi>. (30 Mayıs 2018).

yararından çok, aile yararına doğru evrilmiştir. 40 yaş sınırının kaldırılması ile daha çok ileri yaşlardaki ebeveyn adaylarının bebek ve küçük yaştaki çocuğu evlat edinmesine izin verebilecek, evlatlık⁴¹ ile ebeveyn arasında yaş farkı giderek artacaktır, böylelikle çocuk-ebeveyn çatışması, çocuğun ebeveynsiz kalması gibi çeşitli sorunları da beraberinde getirecektir. Kaldırılan yönergenin yerine çocuğun yüksek yararı ilkesi gözetilerek kriterlerin daha da zorlaştırılması ve aile ortamının çocuğun gelişimine yönelik olarak düzenlenmesi gerekmekte ve sorunun çözümü konusunda ivedilikle sivil toplumdan görüş alınması gerekmektedir (Asma, 2017⁴²; Duran, 2021; Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi, 2018).

Korunmaya ihtiyacı olan çocuklar için kalıcı aile temelli çözümler alınmayışı/alınamayışı ve kurum bakımında kalma sürelerinin uzaması sorunu, evlat edinme alanındaki sorunlardan bir diğeridir. Yıldırım (2017:101), korunma altına alınan tüm çocukların özelliklerinin evlat edindirme ya da koruyucu aile hizmetinden yararlandırılmaya uygun olmadığına dikkat çekmiş, bu hizmetlerden yararlanamayan çocukların bakım ihtiyaçlarının kurum bakımı ile karşılanmakta olduğunu vurgulamıştır. Bozoğlu (2019), korunma kararı sonucunda kuruma yerleştirilen çocuk için öncelikle onun yüksek yararını gözetebilmek adına hangi hizmet modelinin uygulanacağına karar verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ancak evlat edinme alanında yaşanan sorunlardan birisi de, korunmaya ihtiyacı olan çocuğun kurum bakımında kalma süresinin uzayarak, söz konusu çocuklar için acil ve kalıcı aile temelli çözümlerin alınmayışı/alınamayışıdır. Ancak Mülga T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'nün 2001 yılında Mülga SHÇEK İl Müdürlüklerine göndermiş olduğu 'Evlat Edindirilmeye Uygun Hale Getirilecek Çocuklar' konulu genelgesi⁴³, söz konusu çocuklar

⁴¹ Evlatlık ifadesini, Duran çalışmasında kullanmaktadır. Araştırma sırasında, 'evlat edinilen çocuk' tanımlaması kullanılmıştır.

⁴² Türkay Asma. <https://m.bianet.org/bianet/cocuk/190323-evlat-edinme-diyanet-isleri-ne-degil-cocuk-orgutlerine-sorulmali>. BİA Haber Merkezi, İstanbul. (04 Ekim 2017).

⁴³ 07.02.2001 tarihli genelgede, söz konusu problemleri yaşayan bu çocukların ivedilikle kalıcı ve 'aile temelli' çözüme kavuşturulması ihtiyacı ASPB yetkilileri tarafından gündeme getirilmiştir. Genelgede, İl Müdürlükleri'nin 0-12 yaş korunmaya muhtaç çocukların durumunu incelemeleri istenmiştir. İl Müdürlüklerinden uzun süredir ailesi tarafından aranmayan, düzenli olarak ve yakın aralıklarla ailesinin ziyaret etmediği, uzun süredir ebeveyni tutuklu bulunan, psikolojik, fiziksel sağlığı, ekonomik durumu ve sosyal konumu nedeniyle çocuğu ile sağlıklı ilişki kurması mümkün olmayan ve yakın dönemde sahip çıkma

için kalıcı temelli çözümlerin ivedilikle alınmıyor olduğunu göstermektedir. Genelgede, korunmaya ihtiyacı olan çocukların bir an önce ‘kalıcı aile temelli’ bir çözüme kavuşması konusunda çalışmaların hızlandırılması vurgulanmış, evlat edinme konusunda özellikle son yıllarda (Mülga) SHÇEK’in evlat edinecek aileler tarafından öncelikle tercih edilmekte olduğuna, evlat edinmek üzere başvuran aile sayısında artış olduğuna ancak evlat edinme hizmetinden yararlandırılan çocuk sayısında bu paralellikte bir artış olmadığına dikkat çekilmektedir. İl Müdürlüklerince Korunmaya Muhtaç Çocuklar hakkında düzenlenen ve periyodik olarak Genel Müdürlüğe gönderilen formların Genel Müdürlükçe incelenerek aksaklıkların tespit edildiği, evlat edinme konusunda ‘çocuğun yüksek yararı yaklaşımı’ içerisinde çok sayıda çocuğun durumunun TMK’nın 254/a maddesi gereği evlat edindirilmeye uygun hale getirileceği görülmüştür. Çocukların bir an önce kalıcı çözüme ulaştırılması için çalışmaların ivedilikle başlatılması gerektiği İl Müdürlüklerine hatırlatılmıştır.

Çocuğun yüksek yararı ilkesi doğrultusunda, ivedi ve kalıcı temelli çözümlerin alınmamasının nedenlerinden biri, korunma ya da bakım tedbiri kararı alınan, devlet korumasında kurum bakımında bulunan ancak biyolojik ebeveynlerinin evlat edinmeye rıza göstermediği çocukların varlığıdır (Bozoğlu, 2019). Türkiye’de korunma altına alınan bazı çocukların aileleri, çocuklarının evlat edindirilmesine rıza göstermemektedir. Devlet koruması altında kurum bakımında ya da koruyucu aile yanında bakım modellerinde yaşamlarını sürdüren bu çocuklara, 18 yaşını tamamladıklarında Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından bazı haklar verilmektedir. Bu haklardan en önemlisi haklarında korunma/bakım tedbir kararı alınmış olup, reşit oluncaya kadar söz konusu kurumun vermiş olduğu hizmet modellerinden yararlanan çocukların 1988 yılında yapılan hukuki düzenleme⁴⁴ ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında işçi veya memur statüsünde istihdam edilmelerine imkân sağlanmasıdır (Erbay, Altındağ vd., 2018).

Kamu Kurum ve Kuruluşları reşit olana kadar Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından bakılan ve

olasılığı bulunmayan, görüşmesinin çocuğu olumsuz etkilediği vb. özelliklere sahip çocukların durumunun tespiti yoluna gidilmesi istenmiştir.

⁴⁴ 1988 yılında 3413 sayılı Kanunla 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’na eklenen Ek 1 madde.

korunan çocuklar için her yıl başında ki; hangi statüde olursa olsun serbest kadro mevcutlarının binde biri nispetindeki kısmını ayırarak bu çocuklar arasında yapılacak sınavda başarılı olanlar arasında atama yaparlar.

Korunmaya ihtiyacı çocukları topluma kazandırmak, öğrenimini veya onsekiz yaşını tamamlayarak yurttan ayrılma aşamasına gelen gençleri sosyal güvenceye kavuşturmak ve üretim sürecine katmayı amaçlayan bu Kanunun bazı sakıncaları da bulunmaktadır⁴⁵. Biyolojik ebeveynlerin bazıları, çocuklarının korunmaya ihtiyacı olduğunu kabul etmesine rağmen, sadece ‘işçi ya da devlet memuru olarak’ çalışabilmesi için, ileride çocukları reşit olduğunda çocuğa verilecek haklardan yararlanabilmek için bu durumu istismar etmektedirler. Böylelikle, söz konusu biyolojik ebeveyninden rıza kararı olmayan çocuk ise ya kurum bakımında kalmaya devam etmekte, ya da koruyucu aile hizmetinden yararlandırılmaktadır ancak yaşamı için alınan hiçbir karar çocuğun yüksek yararına olmamaktadır. Biyolojik ebeveynlerin çocuğunun evlat edindirilmesine karşı dirençlerden birinin de bu olduğu alanda aktif çalışan ve araştırma kapsamında görüşülen sivil toplum kuruluşlarınca da dile getirilmiş olup, çocuğun yüksek yararı adına yetkili kamu kurumları tarafından çocuğun yüksek yararına kalıcı aile temelli çözümlere ivedilikle ihtiyaç duyulmaktadır.

Alana dair diğer eleştiri ise koruyucu aileliğin ön plana çıkarılmasıdır. Devlet koruması altındaki çocukların büyük bir kısmı evlat edindirme hizmetine biyolojik ebeveyn-ebeveynleri tarafından çocuğunun evlat edinilmesine rıza vermediği için uygun değildir, ancak koruyucu ailelik hizmetinden yararlanmaya uygun olarak değerlendirilmektedir. Bakanlığın mevcut sosyal politikaları da ‘koruyucu ailelik hizmetinin yaygınlaştırılmasına’ yönelik yürütülmektedir. Ülkemizde çocuk koruma alanındaki sosyal politika uygulamalarında evlat edinme yerine ‘koruyucu ailelik’

⁴⁵ Kanunun en önemli sakıncaları, gençlerin işe uyumu ve eğitime devam etme motivasyonu konusunda yaşanmaktadır. Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında Kamu Kurum ve Kuruluşlarında 38.965 çocuk istihdam edilmiş, bugüne kadar yaklaşık 2.000-2.500 korunmaya muhtaç çocuk ise istihdam edildikleri kurumlarda yaşadıkları sorunlar nedeniyle istifa etmiş ya da işe gitmeyerek müstafi duruma düşmüşlerdir. Kanunun sakıncalarından bir diğeri, korunma altında yetişen çocukların Kanunun iş garantisi olarak görmeleri ve gerekli özeni göstermemeleridir. 2014 yılında çıkartılan ilgili tüzük ile eğitim düzeyine göre işe yerleştirme önceliği verileceği belirtilmiş olsa da, korunma altında yetişen çocuklar üniversite okumaktan kaçınmakta ve çalışma yaşamında iş disiplini bağlamında uyum sorunları yaşamaktadır (Erbay, Altındağ vd., 2018).

uygulamasý ön plana çıkmakta olup, evlat edindirilmeye uygun çocuk sayısı oldukça azdır. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2012)⁴⁶’nın açıklaması bu bilgiyi doğrulamakta, koruyucu aile yanına yerleştirilecek çocuğun ailenin yasal mirasçısı olmuyor oluşuna ilave vurgu yapıyor oluşu dikkat çekmektedir;

‘Koruyucu Aile’ müessesesi, hem kimsesiz çocuğu koruyor hem de aileye artı yük getirmiyor, çocuk yasal mirasçı değil, bakılan her çocuk için devlet desteği var, geçici veya kısa süreli bakım seçenekleri de mevcut..’.

Karatay (2007), Türkiye’deki koruyucu aile uygulamasının⁴⁷ aileler tarafından ‘evlat edinme’ye bir basamak olarak kullanıldığı ve bundan dolayı da bir koruma sistemi olarak yerleşemediğini söylemekte, evlat edinmede temel olarak 0-1 yaş grubu çocukların tercih edilmesinin ve evlat edinme şartlarının ağır olmasının ailelerin bir kısmını koruyucu aileye yönlendirdiğini de aktarmaktadır. Tüm bu sorunlardan ötürü, Bozoğlu (2019), kurum bakımında bekleyen ve evlat edindirilemeyen korunmaya ihtiyacı olan çocukların evlat edinilmek üzere aile yanında veya kurumda geçirmesi gereken sürenin azalması ve daha fazla ailenin veya bireyin daha kısa sürede evlat edinme hizmetinden yararlanabilmesi için söz konusu çocukların evlat edinme sürecini uzatan yargısal uygulamaların önüne geçmek için kanun maddesinde düzenlemelere gidilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir.

Evlat edinme alanındaki güncel uygulamalara dair diğer bir eleştiri ise korunmaya ihtiyacı olan çocuk alanına dair medya haberlerinin ‘etiketleyici’ dilidir. Etiketleyici medya dili hakkında 2013 yılında Hayat Sende, Gençlik Akademisi Derneği koordinatörlüğünde yapılan ‘Sosyal Duvarları Yıkılım’ proje çalışmasının verileri durumun ciddiyetini gözler önüne sermektedir. Haber analiz verileri sonucunda, hatalı dil kullanımı içeren haberlerin yaygın olarak bilimsel anlamda doğru karşılığı olmayan (örnek: kimsesiz, yetimhane, çocuk esirgeme yurdu), acıma ve aşağılama duyguları

⁴⁶ Sabah Gazetesi, <https://www.star.com.tr/yazar/koruyucu-ailem-olur-musunuz-yazi-688167/>

⁴⁷ ASPB 2021 verilerine göre ülkemizde koruyucu aile yanında kalan çocuk sayısı son 19 yılda 16 kat artmış, 2002 yılında bu sayı 515 iken, 2021 eylül ayı itibarıyla 8 bin 242’ye ulaşmıştır. Koruyucu aileler çocuk başına ortalama 1.964-TL ödeme ile desteklenmektedir. 2022 yılı söz konusu Bakanlığın bütçe sunuşunda, acil koruyucu aile sistemi ile koruyucu aile hizmetinin kapsamının genişletileceği duyurulmuştur (ASPB, 2021).

uyandıran (örnek: evlatlık, yurt çocuğu, yuva çocuğu, korunmaya muhtaç çocuk), çocuğu metalaştıran (örnek: çocuk alma, çocuk verme, yuvadan çocuk alma), doğru kullanımda olmayan “gerçek anne- baba” olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Proje raporunda⁴⁸, yurtlarda ve yuvalarda yaşayan çocukların büyük bir bölümünün anne, baba ve akrabaları olmasına rağmen hiç kimsesi yokmuş, bir kenara terk edilmiş, yalnızlaştırılmış hissini uyandıran “kimsesiz çocuk” ifadesine çok sık yer verildiğine, kimsesiz çocuk, evlatlık, yuva/yurt çocuğu gibi kullanımların bireyleri kategorize edip bireylerin kendilerini toplumun dışında hissetmesine neden olduğuna dair sonuçlara ulaşılmaktadır. Hayat Sende Derneği (2014), evlatlık ve kimsesiz çocuk kavramları sıklıkla kullanılmakta olup, bu kavramın çocukların evlat edinildikleri aile ile psiko-sosyal bütünleşmesini engellemekte olduğuna dikkat çekmektedir.

1.2.1.1.4.4 Türkiye’de Evlat Edinme Sürecinin Paydaşları: Sivil Aktörler

Türkiye’de evlat edinme alanında sorumlu kurumlar ASHB olup, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı alandaki diğer sorumlu kurumlardır. Kamu aktörlerinin yanı sıra hak temelli ve yardım temelli çalışan sivil aktörler alanda çalışmalar yapmakta olup, bu sivil toplum kuruluşları Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (SHUDER), Koruyucu Aile ve Evlat Edinme Derneği (KOREV), Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği (Hayat Sende), Korunma Altında Yetişen Gençler ve Koruyucu Aile Derneği (Kalben)’dir.

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (SHUDER) Genel Merkezi, 1987 yılında Ankara’da kurulmuş, 21 şubesiyle Türkiye’de ulusal düzeyde sosyal hizmetin her alanında savunuculuk yapmaktadır. Korunmaya ihtiyacı olan çocukların yüksek yararlarının korunması, evlat edinme alanında hukuki dayanakların tekrar yürürlüğe girmesi vb. konularda özellikle çalışmaları bulunmaktadır.

Merkezi Ankara’da bulunan Koruyucu Aile ve Evlat Edinme Derneği (KOREV) toplumu koruyucu ailelik ve evlat edinme konusunda bilinçlendirmek, devlet koruması

⁴⁸ Sosyal Duvarları Yıkılma Projesi, Sabancı Vakfı hibe programı kapsamında Habitat Kalkınma ve Yönetişim Derneği, Koruyucu Aile ve Evlat Edinme Derneği, Koruncuk Vakfı ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi ortaklığında 2013-2014 yılları arasında yürütülmüştür. Bkz. Sosyal Duvarları Yıkılma Projesi Değerlendirme Raporu. <https://www.hayatsende.org/wp-content/uploads/2020/08/Sosyal-Duvarlari-Yikilim-1.pdf>

altındaki çocukların tüm haklarının korunduğu sağlıklı bir aile ortamında yetişmelerine katkı sağlamak, süreç boyunca çocuklara ve ailelere eğitim, hukuki ve psiko-sosyal alanlarda destek olmak, kamu ve sivil toplum işbirliği ile politika üretilmesinde aktif rol oynamak amacıyla 2005 yılında kurulmuş, siyaset üstü faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşudur.

Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği (Hayat Sende), 2007 yılında devlet koruması altında yetişen bir grup idealist genç tarafından kurulmuş olup devlet korumasında yetişen çocuk ve gençlerin temel yaşam becerilerini kazanmış şekilde, ayrımcılığa uğramadan hayata atılması vizyonu ile çalışmalar gerçekleştirmektedir. Hayat Sende Derneği Çocuk Koruma Sistemi Danışma Hattı, koruma altında bulunan çocuk ve gençler, çocuk koruma sisteminden reşit olarak veya reşit olmadan koruma kararı kaldırılarak ayrılan bireyler, koruyucu aile ve evlat edinen aileler ve koruyucu aile ve evlat edinmek için başvuru sürecinde bulunan bireylere karşılaştıkları sorunlar çerçevesinde yönlendirme yapmak ve danışmanlık hizmeti vermek amacıyla 2017 yılında kurulmuştur.

Korunma Altında Yetişen Gençler ve Koruyucu Aile Derneği (Kalben), 2016 yılında koruyucu aile hizmet modelinden faydalanan ve koruyucu aile deneyimine sahip olan bireyler öncülüğünde kurulmuştur. Koruyucu Aile Hizmet Modelinin toplumda yaygınlaştırılması, Koruyucu Aile Hizmet Modelinden yararlanmak isteyen ailelere, süreç öncesi ve sonrası hukuki ve psiko-sosyal destekte bulunulması, Koruyucu Aileler ve Koruma Altında Yetişen Gençler arasında dayanışmanın artırılması, Koruma Altında Yetişen Gençler arasında dayanışmanın arttırılması amacıyla İstanbul’da kurulmuştur.

1.3 Sosyo- Kültürel Bağlamda Evlat Edinme

*‘Tabu olmamalı bu! Sırf evlat edindiği için evini barkını taşıyıp başka şehirlere, sevdiği insanlardan ayrılıp gidenler var’.*⁴⁹

Bu bölümde sosyo-kültürel bağlamda evlat edinmenin çerçevesi çizilerek, ‘Aile İdeolojisi/ İdeal Aile Miti, Ataerkillik, Kutsal Annelik Miti: “Dişileştirilmiş Kurum”, Kötü Annelik -“Yok Sayılmaya Çalışılan/ Suçlanan” Biyolojik Annelik , Babalık: Göz

⁴⁹ Duygu Çağlar. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/duygu-sedefoglu/evlat-edinme-de-bir-dogum-seklidir-ve-yuksek-sesle-konusulmalidir-29082573>. (13.06.2015).

Ardı Edilen Biyolojik Babalık, Üreme Baskısı ve Üreme Teknolojileri, İnfertilite, Yardımcı Üreme Teknolojileri İle Üreme Çabası, Kendi Bedeninde Tutunma Mücadelesi: Tüp Bebek (In Vitro Fertilization-IVF), Başkasının Bedeninde Yaşam Bulmak: Taşıyıcı Annelik: Yedek Annelik ve Kiralık Rahim/Annelik, Başarısız Yolun Sonunda Son Alternatif Evlat Edinme, Din Merhamet Ve Yardım Perspektifinden Evlat Edinmeye Bakış; Semavi Dinlerde Evlat Edinme, Merhamet Ve Yardım: Kurtarma, Dil: Evlat Edinme Terminolojisi' başlıkları altında evlat edinme tartışılacaktır.

Evlat edinmeye ilişkin birtakım olumsuz görüşler ve önyargılar, kişilerin evlat edinme kararlarını etkileyebilmektedir. 'Kendi kanından gelmeyen', 'soyu belli olmayan' çocuklara karşı duyulan güvensizlik, mirastan yoksun kalacak akrabaların haklarının ihlal edildiği görüşü, evlat edinilenin istismar edilmesi (besleme, hizmetçi gibi kullanılması) bu olumsuz görüşlerin en sık rastlanılanları arasındadır (Koşar, 1992:93). Önyargılar, önyargıyla yaklaştığımız kişi ya da gruplarla aramıza, en hafifinden fiziksel ya da sosyal mesafe koymamıza yol açan ve ayrımcılıkla yakından ilişkili tutumlardır (Göregenli, 2012). Evlat edinmeye dair çok boyutlu önyargılar da evlat edinme ile aramıza mesafe koyabilmektedir. Ebeveynler karar verme sürecinde zorluklarla karşılaşabilmektedir. Evlat edinmeye karar verme nedenleri dahi toplum üyeleri tarafından sorgulanmaktadır. Oskay (2018), karar verme sürecinde toplumun adayları yıldırma yoluna gittiğini, koruyucu aileliğin ve evlat edinmenin yaygınlaşmasını toplum üyelerinin engellediğine dikkat çekmekte, özellikle evlat edinmeyi düşünen kişilere sarf edilen etiketleme amaçlı cümlelerin başında *“Büyüsün de seni kessin.” “Başına dert mi alacaksın.” “Anasından babasından aktaracağı birçok olumsuz geni veya davranışı var”* cümleleri olduğunu aktarmaktadır.

Evlat edinme alanındaki en büyük yaklaşımlardan biri, çocuğun hiçbir şekilde yüksek yararına olmayan gizleme/saklama tutum ve davranışlarının devam etmesi konusundaki alışkanlıklar, önyargılar ve tabulardır. Korunmaya ihtiyacı olan çocuk, koruyucu aile olmak ya da koruyucu aile yanında yaşayan çocuk olmak, evlat edinmiş ya da evlat edinilmiş olmak tabu kavramlar olarak literatürde yer almakta, geçmiş öyküler bazen çocuklar ve aileler tarafından gizlenmekte, evlat edinilen çocuklar ve aileleri baş etme mekanizması ile gizlilik ve saklama davranışı geliştirmektedirler (Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı Sempozyumu Sonuç Bildirgesi, 2008). Bu

gizleme sonucu da ailelerin ve çocukların profesyonel yardım arama süreci gecikmekte, bu da beraberinde başka sorunları ortaya çıkarmaktadır. Evlat edinen ebeveynlerin çocukla evlat edinildiğini paylaşma süreci, oldukça önemlidir ve evlat edinen ebeveynlerin ve çocuğun yetkili kurumlar tarafından izlenmesi ve gerekli süpervizyonu alması çocuğun yüksek yararınadır. Brodzinsky (2011:204), çocuk ile evlat edinildiğinin paylaşılması sırasında kaybedilenlerin değil, evlat edinme ile kazanılanların (güvenli, sevgi dolu ve en önemlisi sonsuza kadar olan bir aile) vurgulanması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Evlat edinildiğini gizleyen ebeveynler olduğu gibi evlat edinen ebeveynlerden bazıları da evlat edindikleri çocuğun geçmiş öykülerini yakın çevrelerine anlatmaktadırlar. TMK'nın 314. Maddesi evlat edinme ile ilgili kayıtların, belgelerin ve bilgilerin mahkeme kararı olmadıkça veya evlatlık istemedikçe hiçbir şekilde açıklanamayacağını belirtse de, yasayla güvence altına alınsa da, bazen ebeveynler çocuklarının yüksek yararını düşünmeden hareket edebilmektedirler. Bu bilgilerin paylaşılması sonucunda, çocuğun tüm geçmiş öyküsünü bilen yakın çevre, çocuğa bakışlarında, yaklaşımında objektif bakabilmekte zorluk çekebilmektedir.

1.3.1 Aile İdeolojisi/ İdeal Aile Miti

Bu bölümde sosyo-kültürel bağlamda evlat edinme ile aile ideolojisi arasında ilişki tartışılacaktır. Dolayısıyla ataerkil örüntülerin hâkim olduğu toplumlarda nasıl bir ailenin ideal bir aile olduğu, söz konusu ideal aile olabilme ve işlevlerini yerine getirebilme baskısının bireylere özellikle de kız çocuklarına ve kadınları kısıtlaması ve zarar vermesi, değişen aile ve evlilik tipleri, bu değişimin zorlukları ve ihtiyaç duyulan feminist sosyal politikalar irdelenecektir.

Biyolojik aile kavramının temel üreme birimi erkek, kadın ve çocuğa dayanmaktadır (Firestone, 1993'den akt. Atan, 2010). Pek çok normatif yaklaşım, aile kavramını orta sınıf, etnik, dini ve kültürel bakımdan toplumun çoğunluğuna uyumlu, engelli birey içermeyen ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine dayalı bir yapı olarak görmektedir. Aile, *'evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik'* ya da *'aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü'* diye tanımlamaktadır

(Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2021). Oysa ki, “*ana, baba, iki çocuk, kedi ve köpek*” *bileşimli çekirdek aile, artık bir çok kesimin hane halkı biçimi değildir ve muhtemel biçimde de hiçbir zaman olmamıştır*’ (Topçuoğlu, 2016’dan aktaran Açıl, 2019; Connell, 2016:90). Ataerkil ön kabullerle ‘kan bağı, soy ve çift olmak’ ile ilişkilendirilen aile tipleri, ülkemizde de değişikliğe uğramıştır. Türkiye’de var olan evlilik ve aile tiplerinin gerçekçi bir şekilde resmedilmesi gerekmekte ve toplumda standart kabul edilen; geleneklere bağlı, birincil sosyal çevreden, benzeri ile evlenen/evlendirilen kişilerin arasındaki ilişkiden çok, alternatif aile formlarının varlığının farkında olunmalıdır (Beşpınar ve Beşpınar, 2017:143). Artık evlat edinme yoluyla çocuk sahibi olan bekar anneler, bekar babalar ya da hiç üreme teknolojilerini denemeyi seçmemiş evli çiftler vardır, çocuksuzluğu seçen bekar ya da evli çiftler vardır. Evlilik ve aile tipleri listesi daha da çoğalmaktadır.

Evlilik ve aile tipleri değişse de, bu değişim tüm toplumu kapsayıcı değildir, çoğunlukla bu farklı tip aileler marjinallikle ilişkilendirilir, normal kabul edilen yollarla yani kadın ve erkeklerden evlenerek, biyolojik yolla çocuk sahibi olması beklenmektedir. Ataerkil egemenliğin hâkim olduğu toplumlarda, aile olma senaryolarını da içeren toplumsal normlara uygun tutum sergileme konusundaki baskı ve dayatma çocukluk döneminde başlamaktadır. Kız ve erkek çocuklarının, cinsel ve üreme organlarıyla ilgili yaşadıkları deneyimleri vurgulayan De Beauvoir (1970:17-269) kadının salgı bezleriyle düşündüğüne herkesin inandığına dikkat çekmektedir;

Analarla, dadılar küçük kız çocuğunun cinsel organlarına ne saygıyla, ne de sevecenlikle bakarlar, yalnız dışı gözüken ve avuçlanamayan bu gizli organa çekmezler dikkatini; bir bakıma cinsel organı yoktur. O bunu bir eksiklik olarak hissetmez; vücudu onun için de tam bir doluluktur elbet, ama dünya üzerindeki konumunun erkekten ayrı olduğunu görür ve bir yığın etken bu ayrılığı aşağılığa dönüştürebilir...Kadının yumurtalıkları, döl yatağı vardır; bunlar onu öznelliğe kapatan özel koşullardır; hemen herkes hiç çekinmeden, kadının salgı bezleriyle düşündüğünü söyler.

Salgı bezleriyle düşündüğüne inanılan kadın ve erkek bir aile kurduğunda da Millett (1970)’in de iddia ettiği gibi ailenin üreme ve toplumsallaştırma olarak iki işlevi bulunmaktadır. Bütün üreme çabalarına rağmen üreyemeyen, üreme ve toplumsallaştırma işlevlerini yerine getiremeyen aileler toplum tarafından nasıl tanımlanacaklardır? Diğer yandan kendilerine dayatılan şekilde ideal aile ‘*olmamayı*’ seçmek de hiç de kolay

değildir. Günümüz toplumunda kadın kimliğinin algılanışında “çocuk” hâlâ önemli bir kriter olarak öne çıkmakta, kadınların anne, yahut gönüllü çocuksuz olmayı seçisi, ona atfedilecek ‘fedakâr/bencil, makbul/marjinal, kutsal/değersiz’ gibi karşıt sıfatlar dizisini de beraberinde getirmektedir (Sever, 2015). Normlardan kaçarak bir çiftin ya da kadının çocuksuzluğu ve dolayısıyla kendinden beklenen ideal aile olmamayı seçmesi Badinter (2011, 20)’in de vurguladığı gibi acımasızca eleştirilmektedir;

“...Bir kadının ya da bir çiftin çocuksuz olması, daima sorgulama gerektiren bir anormallik olarak görülür. Çocuk yapmamak ve normlardan kaçmak nasıl bir şeydir! Bir anneye neden anne olduğunu; anneliğin gerektirdiği olgunluktan ve sorumluluk duygusundan nasibini alıp almadığını sormak (ve ondan geçerli nedenler istemek) kimsenin aklına bile gelmezken çocuksuz insanlardan sürekli bunun gerekçelerini açıklamaları istenir.”

Evlilik, radikal feministlere göre kadının bireyselliğine -erkeğin gücünü devam ettirmek amacıyla sürekli çocuk düşüncesini kadının aklına koyması yoluyla- zarar vermekte, kadın çocuk doğurduğu ve çocuk yetiştirdiği için ezilmekte, aile kurumu da kadının özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Aile, kadının özgürlüğünü Firestone’a göre biyolojik anneliği nedeniyle, Millett’a göre ise cinsellik açısından kısıtlamaktadır. Bu nedenle Firestone (1993) aile baskısının ortadan kaldırılmasını ve aile kurumunun ortadan kaldırılmasını talep etmektedir (Atan, 2015).

Son yıllarda aile yapılarına dair değişimler söz konusu olsa da, ülkemizde mevcut hükümet politikaları, herkesin evlenmesi, aile üyelerinin çocuk sahibi olması, eğer aileler doğal yollarla çocuk sahibi olamıyorlarsa yardımcı üreme teknolojileri ile o da olmuyorsa koruyucu ailelik ya da evlat edinme yolu ile ‘aile’ olması doğrultusunda geliştirilmektedir. Genç nüfusun giderek azaldığı ve yaşlı nüfusun çoğaldığı ülkemizde çocuk sahibi olmayı teşvik edici politikalar geliştirilmektedir. Bu araştırmada da ihtiyacını duyduğumuz konu, evlat edinmenin de bir aile olma biçimi olarak kabul edilmesi ve içselleştirilmesidir. Bu ihtiyacı karşılayabilmek adına feminist sosyal hizmet yaklaşımını benimseyerek sosyal politikaların geliştirilmesi için (Beşpınar ve Beşpınar, 2017:143) çeşitlenen ihtiyaçların ve önceliklerin varlığını önemseyerek, bireylerin, eşlerin ve diğer aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak adına birbirinden oldukça farklı birliktelik ve aile örüntülerinin sahip olabileceğini unutulmamalıdır.

1.1.1.3. Ataerkillik

*‘Allah’ın insana verdiği nimetlerden biri de ona verdiği zürriyettir*⁵⁰.

Bu bölümde kadının bedenine ve doğurganlığına yüklenen anlam ve soyun kutsanması çerçevesinden ataerkillik ve evlat edinme ilişkisi kurulacaktır.

Ataerkil sistem, kadının emeğinin, bedeninin, cinselliğinin ve doğurganlığının denetlendiği toplumsal bir sistemdir (Wollstonecraft, 2015). Ataerkil yapıda kadının statüsünü, kadının toplumsal cinsiyet rolleri ve bazı alt faktörler (doğurganlık, kadının evlenme yaşı, evlenme şekli ve başlık alıp almadığı, karı-koca arası yaş farkı, bekaret, çok eşlilikte sıra, aile içi kararlara katılım, eğitim durumu, iş-meslek sahibi olup olamama durumu, ekonominin hangi alanlarında çalıştığı, çalışma süresi ve ücretinin niteliği vb.) belirlemektedir. Ataerkil bir toplumda üreme, insanın varoluşunun kaynağı ve ailenin, toplumun devamlılığının başlıca mirası olarak görülmektedir.

Doğumun denetlenmesinden önce, tarih boyunca kadınlar, aylık kanamalar, yaş dönümü, kadın hastalıkları, sürekli acılı doğumlar, süt verme ve çocuk bakımı gibi biyolojik durumlarından dolayı biyolojik yapılarının tutsağı olmuşlar ve bu tutsaklık, kadınları erkeklere hatta hükümete ve bütün topluma bağımlı kılmıştır (Firestone, 1993’den akt. Atan, 2015). Kadın, öncelikle doğurganlığı ile kadın olduğunu ispatlamaktadır. Her ne kadar eğitim ve iş piyasasına katılımıyla kadının statüsü yükselmiş olsa da, kadının ‘üreme’ rollerine dayanarak kimliği tanımlanmaya devam etmektedir. Erkek egemen cinsiyet rejiminin hâkim söylemleri, toplumsal cinsiyet kalıplarını inşa etmekte, kız çocuklarının kaç yaşında evleneceklerine, hiç koşulsuz anne olacaklarına, kaç çocuk sahibi anneler olacaklarına, doğurganlıklarının denetlenip denetlenemeyeceğine ve hangi yöntemlerle doğurganlığın kontrol edileceğine onu tutsak kılan iktidar karar vermektedir. Kız çocuklarına yüklenen kodlarla, birçoğu, evlenmek için

⁵⁰ TDK, Zürriyet, soy sop. Zürriyetsiz, dölü olmayan, soyu olmayan, çocuk sahibi olmayan.

uygun bir aday arayışı içinde olma, evlenme, gelinlik giyme, düğün yapma, ev kurma, hamile kalma, çocuk doğurma, anne olma gibi hayaller kurarak senaryolarını bu hayaller üzerine yazmaktadırlar.

1.1.1.4. Kutsal Annelik Miti: ‘Dişileştirilmiş Bir Toplumsal Kurum’: Evlat Edinme

*“Çocuksuz kadın meyvesiz ağaç gibidir.
Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar”⁵¹*

Bu bölümde tarih boyunca anneliğe yüklenen anlamlar, anneliğin kutsal kabul edilmesi, evlat edinerek anne olmanın toplumda nasıl karşılandığı eleştirel bir bakış açısıyla tartışılacaktır.

Anne olmak, “bir rol oynamaktan” daha fazlasıdır. Annelik, bedene ait bir deneyimi, bir deneyimi, kültürel olarak tespit edilmiş sorumluluk duygularını ve bir bebeğin ihtiyaçlarını karşılayabilmeyi içeren ve kutsal bir görev olan “kadınlığının” gerektirdiği annelik görevini yerine getirmektir (Miller, 2010’dan akt. Zeytinoğlu, 2012)). Söz konusu kutsal görevi yerine getiremeyen kadın yani ‘evli ve kısır kadın’ ataerkil toplumlarda, en düşük sosyal statüde yer almaktadır (Nazlı, 2013). Çocukluktan itibaren, bir kadın için anneliğin, kadınlığı sembolize ettiği, ‘anne’ olmadan kadın olunamayacağı nesilden nesile kendisine aktarılır. Bu söylemleri doğumundan beri içselleştiren kız çocukları, evlendikten sonra annelik için çeşitli hayaller ve senaryolar kurarak yaşamlarını inşa etmektedir. Söz konusu ataerkil düzen içinde, aslında erkeğin de gücünün ve otoritesinin temel göstergeleri toprak, iş, gelir sahibi olması, evli olması ve çocuk sahibi olması gelmektedir. Ataerkil düzen her iki cinsiyete de ‘evlenmeyi ve çocuk sahibi’ olmayı dayatır, bunun dışındakiler ‘normal’ olarak görülmeyenlerdir. Erkeğin çocuk sahibi olmayışı daha az konuşulur ve tabulaştırılır, erkek kaynaklı bir üreme problemi olsa dahi bu konu genellikle ‘kadın’ ekseninde tartışılır.

⁵¹ Atasözleri, kutsal olan anneliğe yüklenen anlamı ve ideal ailenin ancak çocuk sahibi olmakla mümkün olabileceğine dikkat çekmektedir.

Badinter (2011:17), 1970'lerden önce çocuğun evliliğin doğal bir sonucu olduğuna, doğurabilen tüm kadınların çok fazla sorgulamaksızın çocuk yaptığına, üremenin hem bir içgüdü hem dini bir görev hem de türün bekası için bir yükümlülük olduğuna ve her 'normal' kadının çocuk arzuladığının kabul edildiğine dikkat çekmektedir. Hançer (2018), dişil soykütüğüne atıf veren aktarılan bu söylemlerin kadınların çocuk doğurabilen üstün ya da kutsal varlıklar olduğu görüşünü muhafaza ettiğini vurgulamaktadır. Sever (2015)'in de vurguladığı gibi heteronormatif kurgu, modern annelik kurgusuyla birleşerek günümüz kadınlarına eğitim almalarını, evlenmelerini ve sonra da "iyi bir anne" olmalarını öğütlemektedir. Söz konusu şablona uyulduğuna toplumsal onaylanma, uymamanın da dışlanma tehdidi içerdiği kadına hissettirilmektedir. Devletlerin sosyal politikaları, toplum yargıları kadının bu şablona uymasını beklemekte, çocuk sahibi olamayan çiftler de bu döngü içinde olumsuz olarak etkilenmektedirler.

Dünyanın neresinde olursa olsun kültürlerin kadınlardan talepleri bulunmakta; kadın doğurganlığıyla değer kazanmaktadır ve doğurganlık bağlamında kadına gebelikten korunmanın fiziksel ve ruhsal olanaksızlığı yüzünden cinsel özgürlük ve bedeni üzerinde söz hakkı tanınmamaktadır. Afrika toplumunda yetişmiş bir kadın, kültürlerinin kadınlardan neyi talep ettiğini 'Anne, Ya Da Hiçbir Şey: Kısırlığın İzdırabı' raporunda şöyle ifade ederek açıklamaktadır;

'...Bizim kültürümüzde bir kadının toplumsal olarak 'kabul edilebilir' olması, en az bir biyolojik çocuğa sahip olmasını gerektirir'

⁵²

Söz konusu 'ızdırabın' kadınlara yaşattıkları, kadınların üremesini ispatlayamadığı durum literatürde karşılığını 'reproductive vulnerability-üreme kırılganlığı'⁵³ tanımlaması ile bulmaktadır. Üreme kırılganlığı, üreme sistemi etrafındaki terminoloji ve bu

⁵² Weiyan Cui, Mother or Nothing: The Agony of Infertility. World Health Organ, 2010.

⁵³ Uluslararası literatür araştırıldığında, evlat edinme bağlamında 'reproductive vulnerability' kavramı karşımıza çıkmaktadır; vulnerability kelimesinin sözlük anlamı zafiyet, kırılganlık, hassasiyet, savunmasızlık, incinilebilirlik olarak geçmektedir. Çalışmada 'reproductive vulnerability' tanımlaması için 'üreme kırılganlığı' ifadesinin kullanılması uygun görülmüştür.

söylemdeki ana teman üreme sisteminin kırılgan ve risk altında olduğu bir kırılganlıktır. Tam işlevli bir makine olarak inşa edildiği varsayılan kadın üreme sistemi, arızalı bir makine veya parçalanmış iletişim sistemi gibi algılanmaktadır (Hayter, 2005:51). Kutsal bir misyon olarak görülen anneliğin gerçekleşmemesi durumunda da bu misyonu yerine getiremeyen ve kadınlığını ispatlayamayan kadınlar kadın sayılmamaktadır. Ancak radikal feministler, bu peşin hükümlere, ön kabullere karşı çıkmışlar ve doğurgan bedensel yapısının kadının ezilmesine yol açtığını söyleyerek üreme ve kadın kimliğinin ikili inşasına dair ezberi bozmaya çalışmışlardır (Millet, 1970'den akt. Sever, 2015).

Bu kutsal annelik söylemi, sadece fiziksel annelik üzerinden inşa edilmekte, kadının gebeliği ve doğurganlığı üzerinden annenin kutsallığı kurgulanmaktadır. Kaya (2018:140), kişinin dini duygularını sömürerek anneliğe atfedilen tabular aracılığıyla toplumun kişileri kontrol altına almaya çalıştığına dikkat çekmektedir;

‘..bir çocuk doğduktan sonra annesine hiçbir şekilde sıkıntı vermese ve evlat bütün ömrünü annesini mutlu etmeye adanmış bile, annenin sadece ve sadece doğumdaki hakkını ödeyemez’.

Anne tabusunun dünyadaki en büyük tabu olduğunu vurgulayan Kaya (2018:140)'nın görüşleri Stern (2013:1-2)'in görüşleriyle uyum içerisindedir. Stern (2013:1-2), ‘Bir Annenin Doğuşu’ isimli kitabında, anneliğin fiziksel ve pratik yönleri hakkında yazılanlar haricinde, annelik kimliğinin oluştuğu zihinsel dünya hakkında çok az yayın olduğuna işaret etmektedir. Bebeğin fiziksel olarak doğması gibi annenin de psikolojik olarak doğması gerektiğini, kadının zihnindeki doğumun yeni bir kimliğe-*anne olma duygumuna*- doğum olduğunu vurgulamaktadır. Anne olmak, her kadının zihin dünyasında gerçekleştirdiği emekle, bu emeğin derin ve özel bir deneyim alanı olan anneliğin zihin yapısına yol açmasıyla başarılmaktadır (Stern, 2013).

Evlat edinerek çocuk sahibi olan anneler de, biyolojik olarak hamile kalmadan ve doğum yapmadan anne olmaktadır. Çoğunlukla dokuz aydan uzun süren bir bekleme süreçleri bulunan bu kadınlar bazen 3-4 yıldan bile fazla bekleyebilmektedir. Literatür çalışmaları incelendiğinde infertilite⁵⁴ ile mücadele eden ve üreyemeyen kadınların tercih

⁵⁴ Araştırmada kısır yerine infertil tanımlaması kullanılacak olup, daha önce geçen ‘kısır’ tanımlaması alıntılardan alınarak aktarılmıştır.

ettiği bir alternatif⁵⁵ olarak kabul gören evlat edinmeyi seçen, diğer insanların çocuklarına “annelik yapan” kadının nasıl bir anne olduğu, yeni annelik tanımlamasına uyup uymadığı ve başkalarının çocuklarına annelik yaptığı için yüce gönüllü olup olmadığı da tartışılması ve araştırılması gereken sorulardır. Fisher (2003)’ın görüşü, evlat edinen ailelerin bu özellikleri taşıdığı, ailelerin evlat edinmeye karar vermelerinin temelinde ‘*özel ihtiyacı bulunan bir çocuğa yardım etme ve başkalarını düşünme, azami sosyal fedakarlık-özgecilik*’⁵⁶ olduğu yönündedir. Söz konusu sıfatlar, hem bu bireylere aşırı yük bindiren hem de evlat edinilen çocuğu mağdurlaştıran ve anne/baba ve çocuk arasına hiyerarşik bir ilişki ören sıfatlar olup, feminist sosyal hizmet yaklaşımından uzaktır. Feminist sosyal hizmet yaklaşımına hiyerarşik değil eşitlikçi ilişkilerin benimsenmesi arzulanır, deneyimlerin daha iyi irdelenebilmesi için evlat edinen anne ve aile deneyimlerine araştırma alanında daha çok yer verilmesi gereklidir.

‘Evlat edinme, son alternatiftir, doğurmadan anne olunmaz, doğum yapan kutsal kadındır’ gibi mitleri reddederken, Zastrow (2013:619) da cinsiyet eşitliğine ulaşılması için kadınlara en uygun olanın annelik olduğunu öne süren annelik mitinden vazgeçmemiz gerektiğini vurgulamaktadır. Sever (2015) ise ‘kutsal’ ve ‘içgüdüsel’ annelik mitini eleştirmiş, “modern annelik” kurgusuyla oluşturulan beklentiler yüzünden annelerin nasıl etkilendiklerini tartışmıştır. Bordo (1993), evlat edinen anneliğin biyolojik anneliğe göre politik, ahlaki, epistemolojik ve annelik avantajları olduğunu vurgularken, evlat edinmeyi aile kurmanın meşru bir yolu olarak geri kazanma girişiminde bulunmaktadır. Evlat edinme, çoğu durumda anne ve çocuk arasındaki genetik bağlantının yokluğunda beslemeye yönelik yapısıyla diğer annelik modellerine feminist bir alternatif olarak hizmet edebilmektedir. Evlat edinen annelik, ‘baskın’ doğum yanlısı olan normatif yeniden üreyebilen ailenin istikrarını bozabilmektedir. Annelik, ailenin bu feminist değişikliğin anahtar alanı olarak müstakbel ve gerçek evlat edinen ebeveynlerin “yeni demografisi”ne dönüşebilmektedir. Öte yandan evlat edinen annelik, egemen aile

⁵⁵ Genelde evlat edinme son alternatif olarak görülmektedir, ancak bekar anneler, bekar babalar, biyolojik yolla hiç çocuk sahibi olmayı dahi denememiş kadınlar ya da eşler, LGBTİQ+ bireyler veya çiftler de evlat edinmek için başvuruda bulunmakta ve evlat edinmeyi ilk alternatif olarak seçerek ebeveyn olmaktadır.

⁵⁶ Fisher (2003)’ın ‘altruism’ olarak belirttiği durum, özgecilik, azami sosyal fedakarlık olarak çevrilmiştir. Bkz. Still "Not Quite as Good as Having Your Own"? Toward a Sociology of Adoption.

ideolojisi içinde belirtilenlerin 'dışında' olan yollarla izlendiği için söz konusu annelerin zorunlu olarak 'politik olarak muhalif, ilerici veya feminist' oldukları anlamına geldiği, sıklıkla evlat edinen anne olmak ya da evlat edinen ebeveyn olmak yüce gönüllü olmak veya marjinal olmakla ilişkilendirildiği kabul edilse de Cuthbert vd. (2009) bu ön kabule karşı çıkmaktadır. Freeark, Rosenberg vd. (2005:98), evlat edinmenin oldukça dişileştirilmiş bir toplumsal kurum⁵⁷ olduğuna ve evlat edinmenin annelik gibi her zaman bir kadının sorunu olduğuna, başka bir kadının çocuğuna kendi çocuğuymuş gibi annelik etme işini seçen veya kabul edenin de ağırlıklı olarak kadınlar olduğuna dikkat çekmiştir. Evlat edinmeye yönelik adımları hep kadınlar atmakta, bebeklerini evlat edindirebilmek için Kuzey Amerika, Avrupa, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkeler arasında ağırlar oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bebek ya da çocuk evlat edinenlerin çoğu yine kadındır ve tüm evlat edinenlerin doğum kayıtlarına erişmesini sağlayacak yasalar için lobi faaliyetleri yürütmekte olanlar yine kadınlardır. Dişileştirilen bir toplumsal kuruma dönüşen evlat edinmede, kadınlar büyük rol ve sorumluluk üstlenmektedir.

1.3.1.1.1 Kötü annelik -“yok sayılmaya çalışılan/ suçlanan” biyolojik annelik

*‘...Adoption is not about unwanted babies—it is about unwanted mothers, exiled mothers’.*⁵⁸

Bu bölümde, daha güvenli ve sağlıklı bir yaşam sürmesi için evlat edindirilmek üzere doğumunu gerçekleştirdiği bebeği/çocuğu kurum bakımına teslim etmek zorunda olan kadının 'kötü anne, yok sayılmaya çalışılan, suçlanan anne' olup olmadığına dair görüşler ve annelik becerileri kavramları tartışılacak, istenmeyen, dışlanan, sürgüne gönderilen ve hatta yok sayılan anneler tanımlamasıyla karşılaşan bu kadınların

⁵⁷ Freeark, Rosenberg vd. (2005:98). A highly feminized social institution, dişileştirilmiş toplumsal kurum olarak Türkçeye çevrilmiştir. Bkz. Gender Differences and Dynamics Shaping the Adoption Life Cycle.

⁵⁸ Evlat edinme istenmeyen bebeklerle ilgili değildir— istenmeyen annelerle, sürgüne gönderilen annelerle ilgilidir. <https://adoptionhealing.com/ExiledMothers.htm>’ dan *Akt. Cuthbert vd., 2009, Unwanted Mothers, Exiled Mothers* tanımlaması, doğum yanlısı anneler ve evlat edinme karşıtı destek/lobi grubu 'Sürgündeki Anneler'in sloganıdır.

deneyimleri hakkında yapılan araştırmalar ve ihtiyaç duyulan feminist sosyal politikalar çerçevesinden öğrenilmeye çalışılacaktır.

Doğumumuzdan itibaren otoriteye itaat etmemiz gerektiğı konusunda eğitiliriz. Bunu ailemizden, okuldan, öykülerden, masallardan ve şarkılardan bile öğreniriz (Sakallı, 2001:64). Kadın, “anne” kimliğı ile aile kurumunun temel taşında saygı görmekte, kadının ocuk doğurması, özellikle de erkek ocuk doğurması ile statüsü artmaktadır. Toplum, kadından “iyi anne”, iyi eş” ve “iyi ev kadını” oluşturmayı hedeflemektedir. Kadından, bu kimliklerin içinde mutlu olacağı, bunları beklentilere uygun yerine getirmediğı zaman onay görmeyeceğı baskısı yaratılmakta ve bu rolleri içselleştirmesi beklenmektedir (Ersöz, 2010).

Dominelli (2002)’ye göre kadınların annelik becerileri, sosyal hizmet müdahalesinin ana odak noktasıdır. Feministler, son zamanlarda kadınların annelikten aldıkları zevkleri kabul ederken, aynı zamanda önlerindeki seçenekleri genişletmeye ve anneleri merkeze almaya çalışmaktadırlar. Bununla birlikte, pratikte annelik oldukça basmakalıp ve idealist şekillerde tanımlanmış, beyaz orta sınıf değerleri normatif ölçüt olarak alınmış, cinsiyet rolleri kliēleřtirilmiştir. Bebeğini/çocuğunu evlat edindiren biyolojik annelerin doğumunu gerçekleştirdiğı çocuğı, evlat edindirilmesi için kurum bakımına teslim etmek zorunda kalması, çoğunlukla bu kadınların patolojik problemleri varmış ve çeşitli ruh hastalıklarına sahiplermiş gibi gösterilmelerine yol açmıştır. Ataerkil toplum tarafından onların ruh hastası olarak inşa edilip edilmedikleri de cevaplanması gereken önemli teorik sorulardır (Dominelli, 2002; Logan, 1996, Zastrow, 2013).

Sosyal hizmet müracaatılarının çoğı kadındır, yoksulluk kadınlaşmaktadır ve kadınlar erkeklere göre finansal olarak eşit konumda olmayıp, ocuk bakımının maddi karşılana bilirliğı arttırılmalıdır (Zastrow, 2013:630-631). Sosyal hizmet uzmanları, bazı durumlarda kadınlara yardımcı olacak toplumsal kaynakların yokluğunu görmezden gelmekte, odaklarını kadınların annelik becerilerini denetlemeye çevirmekte, ailelerde yaşanan sorunların çoğunda kadınları suçlamak için ‘kötü anneliğı’⁵⁹ etiketleyici bir işlev

⁵⁹ Bazı kadın blog sitelerinde bebeğine bakamayacağını ve evlat edindirmek isteyen biyolojik anne paylaşımları incelendiğinde, diğer kadınlar tarafından kadının anneliğine sözlü şiddet içeren, onları kötü anne olarak niteleyen saldırı mesajlarının aktarıldığı görölmektedir. Bkz. <https://www.kadinlarkulubu.com/konu/evlat-edinmek-istiyoruz.1223893/>, <https://listelist.com/evlat->

olarak göstermektedirler. Kötü anneliği etiketleyen bu cinsiyetçi politikalar, çocuklarını koruyamadıkları için erkek partnerleri tarafından gerçekleştirilen çocuk cinsel istismarından da kadınları sorumlu tutmakta, kadınları güçlendirmek yerine, müdahalesini kadının çocuğu desteklemesine ve maddi ve manevi destek sağlayarak bu kaybı tazmin etmeden ekonomik ve duygusal destek için güvенеbileceği bir partnerden kurtulmak gibi son derece zor kararlar almasına doğru çevirmektedir. Kadınları ve anneleri suçlayan bu yaklaşım, orta sınıf beyaz ailelere göre yoksul koşullardaki ırksal ve kültürel olarak ayrışan ailelerin ve çocuklarının karşılaştığı sorunlarından da orantısız bir biçimde fazladır. Amerika Birleşik Devletleri'nde 'Evlat Edinme ve Güvenli Aileler Yasası'nın işleyişi kapsamında Afrikalı/Amerikalı kadınlar, orta sınıf beyaz annelere göre, ebeveyn haklarının kalıcı olarak kaybetmektedirler (Cuthbert vd., 2009; Dominelli, 2002).

Kötü annelik çerçevesinde bir diğer konu 'biyolojik ebeveynleri yok sayma' konusudur. Sanki onlar hiç var olmamışlar gibi, onları yok saymak, varlıklarını reddetmek çok sık başvurulmuş baş etme yöntemlerinden biridir. Bartholet (1994), evlat edinen ailenin evlat edinilen çocukla hukuki bağ kurulmasının ardından, çocuğun doğum belgesinin yeniden düzenlenmesi ve evlat edinen ebeveynlerin isimlerinin doğum belgesine biyolojik ebeveynlermiş gibi eklenmesinin biyolojik ebeveynlerin sanki hiç var olmamışlar gibi olduğuna ve onları sildiğine dikkat çekmektedir. Araştırma alanından da evlat edinme/edindirme sürecinde biyolojik annelerin yaşadıkları deneyimler silinmiş ve görmezden gelinmiş ve bu deneyimler ihmal edilmiştir. Bu ihmal, "gönüllü" olarak çocuktan feragat etmenin olumsuz sonuçlarının olmayabileceği düşüncesinden kaynaklanabilmektedir. Avustralya, Yeni Zelanda ve Amerika'da yapılan az sayıda çalışma; söz konusu annelerin deneyimlerinin gerçekliğini ortaya çıkarmıştır.

Evlat edinme konusunda yapılan araştırmalarda biyolojik annenin çocuğunu terk etme ya da evlat edinilmesine rıza gösterme kararını nasıl verdiğiyle ilgili sürecin çok fazla ele alınmadığı görülmektedir (Altinoğlu, Erol vd., 2014; Wiley ve Baden, 2005'den aktaran Karataş, 2020). Yukarıda sözü edilen az sayıda araştırma, biyolojik annelerin evlat edinme sürecinden sonra biyolojik annelerin yas tutma ve süreci kabullenme fırsatı

olmadığı için, uzun vadede psikolojik olarak olumsuz yönde etkilendiklerini göstermiştir. Gizlilik, utanç, keder, kayıp, suçluluk hissi, çözülmemiş keder duygusu ve destek eksikliği biyolojik annelerin deneyimlerinin karakteristik özellikleri olmuştur (Winkler and Van Keppel, 1984'den aktaran Logan, 1996:611). Perinatal ölüm ile çocuklarını kaybetmiş annelerin aksine, çocuğunu evlat edindiren annelerin duyguları git gide yoğunlaşabilmektedir. Biyolojik anneler, bir yas süreci yaşayamamakta, bu da beraberinde patolojik reaksiyonları da getirebilmektedir. Bilgi alamamayla bütünleşen kapalı evlat edindirmelerle kıyaslandığında, açık evlat edindirme süreci yaşayan ve her aşamada bilgi sahibi olup destek alan annelerin depresyona girmedikleri görülmüştür (Lancette & McClure, 1992'den akt. Logan,1996). Bebekten vazgeçmenin/feragat etmenin karmaşıklığını anlamak gerekliliktir, tıbbi profesyonellerin ve uzmanların bu acıların yoğunluğunu minimize etmemesi, küçümsememesi gerekmektedir. Biyolojik annelerin deneyimlerini anlamak, uzun vadeli etkilerini düşünmek ve tanımak, özellikle profesyonel ve uzmanların daha olumlu ve yeterli geri yanıt verebilmeleri adına önem arz etmektedir ve zorunludur (Logan, 1996). İyi anne-kötü anne basmakalıp tanımlamaları, muhtaç-mağdur-kurtarılmayı bekleyen ifadelerinin ve bakış açısının ivedilikle değişmeye ihtiyacı vardır. 'Kurtarılan bireyler' algısı, evlat edinme gerçekleştiğinde evlat edinen ebeveynler için bir hayat kurtarma meselesine dönüşerek, egosantrik bir dil kullanımına da yol açabilmekte, bu yüce sıfatlar altında ezilen ve hakları ihlal edilen yine çocuklar olabilmektedir.

1.1.1.5. Babalık: Göz Ardı Edilen Biyolojik Babalık

Bu bölümde, evlat edinme alanında göz ardı edilen ve sanki bir bebeğin dünyaya gelmesinde hiçbir katkısı ya da sorumluluğu yokmuş sayılan biyolojik babalık konusu irdelenecektir. Erkeklik araştırmalarının içerisinde babalığın son yıllarda çalışıldığı bilinmektedir. Ancak tıpkı biyolojik yolla çocuk sahibi olan babalar gibi evlat edinilen çocuğun babalarının da araştırma alanından dışlandığı, evlat edinme çemberinin kadınlaştığı ve profesyonellerin söz konusu babalarla çalışma konusundaki hassasiyetleri tartışılacaktır.

Sosyalleşme üzerine yapılmış çeşitli araştırmalar, anne-çocuk etkileşiminin türlerine veya aile tiplerine odaklanırken, çocuğun gelişimini etkileme konusunda babalardan çok annelerin önemli olduğu düşüncesinin hâkim olması nedeniyle baba-çocuk ilişkisini ve söz konusu ilişkinin sonuçlarını inceleyen sistematik araştırma sayısının azlığı dikkat çekmektedir (Lynn, 1974’ten akt. Koçak, 2004). Sigmund Freud ve John Bowlby, “geleneksel ücra baba kavramı” konusunda babaların çocukluğun sonraki döneminde önemli olduğu konusunda teorilerini sunmuşlar, bağlanma konusunu sadece anneye ilişkilendirirken, babalara sadece anneyi destekleyebilecekleri ikincil bir önem atfetmişlerdir. Baba olmayı toplumda yeniden tanımlayan teknolojik, ekonomik ve ideolojik değişimlerin gerçekleşmesiyle, son yıllarda babanın ilgisinin çocuğun gelişimine etkisi üzerine araştırmalar yapılmaya başlanmıştır (Parke, 1981’den akt. Koçak, 2004).

Evlat edinme araştırma alanında da biyolojik babalar ve evlat edinen babalar sıklıkla dışlanmıştır. Bekar erkeklerin bile evlat edinebildiği, yasal olarak önlerinde hiçbir engel olmamasına rağmen, babalar yok sayılmaya devam edilmektedir. Bunun yanı sıra, biyolojik babaları dışlayan bir refah sisteminde uzmanlar devlet koruması altında bulunan çocukların babalarına da daha az ulaşmakta ve daha az hizmet sunmaktadır. Kadınlar yani anneler ön plana çıkmakta, erkekler dışarıda bırakılmaktadırlar. (Freeak, Rosenberg vd, 2005). Halbuki, araştırmalarda, evlat edinen babaların bebekleriyle biyolojik babalardan daha fazla etkileşimde bulundukları görülmektedir. Babalığa bağlılık ile geleneksel erkeklik görüşü arasındaki bu tutarsızlık, evlat edinen erkekler için çatışma yaratan bir karışıklık olarak görülebilir. Birçok erkeğin duygusal konulara dair tereddüt etmesi ve birçok kadının bu şekilde ilişki kurmasının kolaylığı ile birleştiğinde, erkeklerin daha az pratik yapmaları sonucu, babaların çocukları ile evlat edinme konusunda daha az yetkin hissetmeleri gibi bir dengesizlik de oluşmaktadır. Evlat edinme çemberinin kadınlaştığına da vurgu yapan Freeark, Rosenberg vd. (2005), evlat edinilen çocukla yapılan ‘başka bir kadının karnından doğdun’ konuşmalarında annelerin liderlik yaptığına dikkat çekerler. Dışlanan babalar, kadınları evlat edinme ile ilgili duygular, bağlanma, iletişim ve aile diyalogları gibi konularla baş başa bırakmaktadır. Bazı evlat edinen babaların, bu tartışmaların sonunun erkek faktörü kısırlığına değineceği korkusuyla geri adım attığı görülmektedir. Bu erken dönem konuşmalarında ele alınan tek ebeveyn biyolojik annedir,

biyolojik babalara genellikle ya hiçbir rol verilmemekte ya da en fazla ‘figüran rol’ verilmektedir.

Biyolojik babalarla ilgilenen profesyoneller, biyolojik babalara karşı önyargılı olma potansiyellerinin farkında olmalılardır. Evlat edinen babaların yaşam hikayelerini zamanla bütünleştirirken, çocuklarının sorularına daha fazla yanıt verebilmek için duygusal olarak esneyebilmeleri çok önemlidir. Erkeklerin dışlanmasının ve göreceli olarak bağlanma, iletişim ve sosyal destek eksikliğinin, özellikle evlat edinilen erkek çocuklar ve babaları için bedeli büyüktür (Freeark, Rosenberg vd., 2005).

1.3.2 Üreme Baskısı ve Yardımcı Üreme Teknolojileri

‘...yaptığınız iş bir kadının rahmine, dışarıda içine sperm yerleştirdiğiniz kendi yumurtasını çakmak değildir’.⁶⁰

Bu bölüm, ataerkil toplumlarda aile olmak adına ‘üremeyi başarabilmeye’, bu başarı uğruna sürekli geliştirilen yardımcı üreme teknolojilerine ve bu başarı hırslarının kişiler üzerinde oluşturduğu baskıya bakış sunacaktır.

Dünyada ve ülkemizde hükümet politikaları, herkesi ‘aile’ ve ‘ideal aile’ yapabilme çabası içindedir. İdeal aileye ulaşabilmek için ise yardımcı üreme teknolojileri geliştirilmekte ve üreme baskısı ile ‘ideal’ aile olmaya çalışılmaktadır. Kadınların çocuk doğurma ya da çocuk sahibi olma konusundaki seçeneklerini artırmayı amaçlamakta olan, sperm bağışçısı tarafından suni yollarla hamile kalma, tüp bebek, doğurganlık ilaçları ve taşıyıcı annelik dahil bu üreme teknolojilerinden birkaçıdır. Biyolojik anneliğin oluşması için sözü edilen tüm bu teknolojilerden yararlanmak, kadınlar için bir çıkış yolu olarak değerlendirilmektedir. Firestone (1993) da üreme teknolojilerini ‘kurtuluş olarak betimlemiştir;

Üreme teknolojisinin gelişmesi ile farklı bir yolla (tüp bebek merkezlerinde) çocuk sahibi olmak, kadının biyolojik anneliği için bir kurtuluş olabilmektedir (Firestone, 1993’den akt. Atan, 2010).

⁶⁰ Emre Kapkın, **Yaşasın Boşanma**, Duvar Yayınları, İzmir, 2014, s. 47.

Ancak, gelişmekte olan ÷lkelerdeki çoğu infertil kadın, çocuksuz yaşamlarının umutsuz bir yaşam olduğunu düşünmektedir çünkü infertil kadınların çoğu büyük yük taşımakta ve uygun fiyatlı bakıma ihtiyaç duymasına rağmen sağlık hizmetlerine erişememektedir (Bartholet, 1994; Cui, 2010). Maier (2007), üreme hakkının herkese sağlanmadığı adaletsiz bu durumu ‘piyasalaştırılmış çocuk sahibi olma teknolojileri’⁶¹ olarak açıklamaktadır. Sever (2015:80)’in de vurguladığı gibi infertilite sonucu çocuk sahibi olmaya çalışmak, çoğu ebeveyn adayı için erişilebilir değildir ve herkesin aile kurup çocuk sahibi olması gerektiğine dair söylem oldukça sakıncalıdır;

...Maier’in yerinde tespitlerle eleştirdiği “piyasalaştırılmış çocuk sahibi olma teknolojileri”nin (sahibinin niteliklerine göre değişen fiyatlara satılan sperm, tüp bebek, taşıyıcı annelik, evlat edinme zincirindeki rüşvet etkisi vb.) bu kadar tutulmasının payını, biraz da “herkes aile kurup çocuk sahibi olmalı” diyen söylemde aramak gerek (Sever, 2015:80).

Çocuk sahibi olma fikri devlet politikaları ile eşgüdömlü yürütölerek pompalanmakta, “eşit” olmayan bu sağlık hakkı, sanki kısır ve/veya eşcinsel bireyler için eşitlik sunuyormuş gibi gözükse de, sadece ekonomik gücü ve zamanı olanlar için erişilebilir olmaktadır (Sever, 2015:80). Üreme sağlığı haklarına adil ve eşit erişimin mümkün olmamasının yanı sıra, kadınların seğıimlerinin üreme teknolojileri yoluyla genişletilmesi eleştirilmektedir. Bu hizmetlerde, eril bir dil ve güç hakimdir (Stanworth,

⁶¹ Araştırmada, Maier (2007)’nin vurguladığı ‘piyasalaştırılmış çocuk sahibi olma’ çatısı altında ÷lkemizde de yasal olmayan yollara başvurulduğu öğrenilmiştir. Biyolojik annelerin, yoksunluk ve yoksulluk öykülerinin ardından, bazı blog sitelerinde www.evlatlikbebekk.blogspot.com.tr ‘kan donduran pazarlıklarla’ <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/internette-kan-donduran-pazarlik-25-yasindaki-cocuk-7-bin-tl-505608> gebe kadınlar tarafından bebekler satışa çıkartılmaya çalışılmış, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’na başvuruda bulunan Bakanlık, 13 internet sitesinin yetkilileriyle çocuk satmak isteyen kişiler hakkında suç duyurusunda bulunmuş, Bakanlık ayrıca bu sitelere erişimin engellenmesini talep etmiş, bazı siteler İletişim Başkanlığı’nın kararıyla idari tedbir uygulanarak bazıları da mahkeme kararıyla erişime kapatılmıştır. (28.03.2016).

1988; Steinberg, 1997'den akt. Dominelli, 2002). Söz konusu teknoloji aracılığıyla eril güç -özellikle tıp bilimine yerleşmiş eril düşünce yapısının- kadının üremesiyle ilgili kontrolü ele geçirebilmekte, böylelikle kadının kendiyle ve bedeniyle ilgili karar verme gücünü de azaltabilmektedir. Yasal dölleme konusunda ülkemizdeki en güncel yasal mevzuat 30.09.2014 tarihli 29135 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Yönetmeliği (ÜYTE), bu bağlamda üremeye yardımcı tedavi için ayrılan kaynakların adil dağıtımının gözetilmesi konusunda Türk Tabipler Birliği tarafından eleştirilmektedir.

Kadınların üreme kapasitelerinin 'yeni' üreme teknolojileriyle ataerkil kontrolüne dikkat çeken Dominelli (2002:120-123), kadın bedeni üzerinde tahakkümün farklı yollarının geliştiğine ve üreme kapasitelerinin 'yeni' teknolojilerle ataerkil bir biçimde kontrol edildiğine işaret etmektedir. Söz konusu yeni teknolojiler, kadınların üreme hakları üzerindeki devlet otoritesini yoğunlaştırabilmekte ve özellikle yoksul veya uyuşturucu, alkol veya tütün de dahil olmak üzere maddeyi kötüye kullanımıyla ilgili sorun yaşayan bireylerin kendi bedenleri üzerindeki kontrollerini engelleyebilmektedir. Hamile yoksul kadınlar ve HIV / AIDS'e yakalanan hamile kadınlar, fetüse zarar verme riskinin yüksek olması nedeniyle devlet tarafından maddenin kötüye kullanımı konusunda tıbbi tedaviye mecbur bırakılmaktadır (Callahan vd., 1999'den akt. Dominelli, 2002).

Üreme hizmetlerindeki yeni gelişmeler, sosyal hizmet uzmanları için ahlaki ve etik ikilemler doğurmaktadır. Bu yeni "üreme kapasitesini en üst düzeye çıkarma" yaklaşımı, kadınların bedenlerini metalaştırmakta ve ana rollerini üreme makineleri olarak yorumlamaktadır. Üreme teknolojileri, özellikle tıp mesleğinde yerleşik olanlar olmak üzere, erkeklerin üzerlerindeki güçlerini artırarak, kadınların üreme kapasiteleri üzerindeki denetimini de azaltabilmektedir. Yeni teknolojiler, kadınların üreme hakları üzerindeki devlet otoritesini yoğunlaştırabilmekte ve özellikle yoksullarsa veya uyuşturucu, alkol veya tütün de dahil olmak üzere madde kötüye kullanımıyla ilgili sorunları varsa, HIV-AIDS virüsü taşıyorlarsa, kadınların kendi bedenleri üzerinde kontrol sahibi olmalarını engelleyebilmektedir. Böylelikle devlet, fetüsün normal bir şekilde gelişme şansını güvence altına alacak şekilde bir ilişki kurmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanları, sağlık sistemine baskı oluşturma ve kadınların üreme kapasitelerinin medikalleştirilmesinin ortaya çıkardığı zorluklara yanıt verme ve

savunuculuk yapma noktasında yetersiz bir konumdadır (Dominelli, 2002). Oldukça eril politikalarla yönetilmekte olan tıp kurumunun önemli bir hizmeti olan yardımcı üreme teknolojilerinin sunumunda hâkim olan cinsiyetçi söylemlerin terk edilmesi, üreme baskısı ile yönetilen üreme merkezlerinin toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetten değişimi ancak feminist sosyal hizmet uzmanlarının makro düzeyde multidisipliner bir savunuculuğu ile mümkün olabilecektir. Söz konusu eril politikaların deşifre edilmesine ve dönüştürülmesi için kadın merkezli politikaların uygulanmasına ve feminist sosyal hizmet yaklaşımının benimsenmesine ivedilikle ihtiyaç duyulmaktadır (Kaylı, 2016).

1.3.2.1.1 İnfertilite: İnfertiliteyle Başetme Baskısı

'Size özel %20 İNDİRİM...Merkezimizde size ait Embriyonuzun güvenli şartlarda saklandığını unutmayınız. Dondurulmuş Embriyo hücreleriniz sizin için zamanı durdurmakta, dondurulduğu yıldaki kadar sağlıklı kalmaktadır. Haziran ayı sonuna kadar merkezimize ön başvurunuzu yapın, kalan Embriyolarınızın Transfer işleminde %20 indiriminden faydalanın'.⁶²

Bu bölümde dünyada infertilite ile başetmenin ne kadar zor olduğuna dair bir kapı aralanacak, infertilitenin kaynağının kadın ya da erkek oluşunun önemi üzerinde durulacaktır.

İnfertilite, herhangi bir korunma yöntemi kullanmaksızın en az bir yıllık süre içerisinde çiftin düzenli cinsel ilişkisine rağmen kadının gebe kalamaması olarak tanımlanır. İnfertilite, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından, dünya çapında toplumsal bir sağlık sorunu ve bir hastalık olarak kabul edilmektedir. Tahminler, dünya genelinde 48 milyon çift ile 186 milyon kişinin infertilite ile yaşadığını göstermektedir. İnfertilite 15-49 yaş arasındaki çiftlerin yaklaşık %15'ini etkileyen bir sağlık problemi olarak kabul edilmekte, 2004'ten itibaren yapılan DSÖ demografik çalışmaları ise Sahra altı Afrika'da, 25-49 yaş grubundaki kadınların %30'undan fazlasının ilk hamilelikten sonra gebe kalmadaki başarısızlıklarından muzdarip olduğunu ve ikincil infertiliteden yakındıklarını

⁶² Bu mesaj, cep telefonuma daha önce tedavi gördüğüm tüp bebek merkezinden, dondurulmuş embriyomuzun üstünden tam 12 yıl geçtikten sonra 23.05.2022 tarihinde geldi. Oysa tam iki yıl önce de aynı merkez, embriyomu imha edeceklerini ileten bir mesaj atmıştı. Bu mesajlar, hastasıyla ilgilenmeyen, tedavi sürecini sadece embriyo, üreme ve ekonomik kazanç üzerinden kuran bir metalaştırmayı göstermekte ve Kapkın (2014:47)'in cümleleriyle uyum göstermektedir.

göstermektedir. İnfertilite tıbbi, psikiyatrik, psikolojik ve sosyal sorunları beraberinde getiren önemli bir sorun olup, tedavi gören kadın ve eşi için psikolojik olarak tehdit edici, duygusal olarak stresli, tedavi amacıyla yapılan işlemler nedeniyle acı veren, maddi açıdan aileye önemli ölçüde yük getiren bir yaşam krizidir. Kısır olmak, çoğunlukla acınmak, aşağılanmak, “yeterince kadın/erkek olamamak”la suçlanmak demektir. İnfertilitenin toplumsal yansımaları da oldukça tahrip edici olabilmekte, infertil insanların bir topluluğun sosyo-ekonomik refahı üzerinde bir yük (Cui, 2010) olarak görüldüğü bazı ülkelerde toplum tarafından damgalanmaları kaçınılmaz olmaktadır. Ailenin devamlılığının kaybı, kardeşler, ebeveynler ve eşin ebeveynleri dahil tüm geniş aileyi hayal kırıklığına uğratabilmektedir. Bu durum, infertil bireyler tarafından hissedilen suçluluk ve utanç duygusunu artırabilmektedir. DSÖ (2020), infertil çiftlerin ve özellikle kadınların yaşamları üzerinde sıklıkla şiddet, boşanma, sosyal damgalanma, duygusal stres, depresyon, kaygı ve düşük benlik saygısı yaşayabildiğine dikkat çekmektedir (Bhambhani ve Inbanathan, 2017; Bozkurt, Doruk ve ark., 2007:311, DSÖ, 2020; Karlıdere, Pasch, 2012’den aktaran Keskin ve Gümüş, 2014:9-14; Sever, 2015; Upkong, 2006:269).

DSÖ (2020), çiftlerin yaklaşık %50'sinde gebe kalmadaki başarısızlığının nedeni erkek infertilitesi olarak bulunmasına rağmen, toplumsal yükü “orantısız bir biçimde” kadınların taşıdığına dikkat çekmektedir. Kadınlar karşılaştıkları ve içselleştirmeye başladıkları damgalamaya karşı koymakta ve kısırlığa daha fazla sorumluluk yüklemektedir. ‘Kimden’ kaynaklı bir infertilite yaşandığı konusu çoğunlukla açıkça konuşulabilen bir konu olmamakta, kadından ve kadının üreyememesinden kaynaklı bir sorun varmış ‘ön kabulüyle’ hareket edilmeye çalışılmaktadır. Ya da bu bilinen bir erkek kaynaklı infertilite sorunu ise, bunu konuşmanın tabu olması veya sorunun yok sayıldığı da aşıkardır. İnfertilitenin nedeni kadından kaynaklanmasa da, kadın kendini durumdan dolayı daha sorumlu hissetmektedir. Freeark, Rosernberg vd. (2005), kadınların kendi acılarının yanı sıra, eşlerinin infertilite konusundaki acılarını da paylaştıklarına ve üreme rollerinde başarısız olduklarını hissettiklerine değinmektedir. Bazı ortamlarda, çocuk doğurmanın infertilitede erkek faktörünün varlığı veya yokluğuna bağlı olarak erkeklerin infertilite ile ilgili tepkisi eşlerine göre daha az şiddetlidir. İnfertiliteye ilişkin erkek ve kadınların baş etme stratejileri de değişkenlik göstermektedir. Birçok çiftin, cinsiyete

dayalı gerilimleri tanımlama ve yönetme konusunda yardım almak için çok az fırsatı bulunmaktadır. Kadınlar, arkadaşlarıyla ve eşleriyle deneyimlerini paylaşıp, duygularını ifade edebilecek sosyal desteği erkeklere göre daha fazla harekete geçirebilmektedirler (Freeark, Rosenberg vd., 2005; DSÖ, 2020).

1.3.2.1.1.1 Yeni Yardımcı Üreme Teknolojileri ile Üreme Çabası

Bu bölümde çocuk sahibi olabilmek adına geliştirilen yeni yardımcı üreme teknolojileri aktarılacak, teknolojinin getirdiği tıbbi gelişmelerin önceden öngörülemeyecek toplumsal sonuçlar doğurması (Türk Tabipler Birliği, 2020), bireylerde infertilite sorununun yol açtığı başarısızlık duygusunun çocuk sahibi olmaya çalışma yolunda hangi yollardan geçirebildiği, yasal olmayan yolları dahi nasıl zorladıkları anlaşılmaya çalışılacaktır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), ‘yeni üreme teknolojileri’⁶³ tanımlamasını IVF, donör dölleme, taşıyıcı annelik, mikroenjeksiyon için kullanmaktadır. IVF, yumurta ya da sperm tıkalı bir tüpün içinden geçmek zorunda kalmadan kadının vücudu dışında yumurtaların doğrudan sperm ile döllemesini sağlamakta, döllemiş embriyo daha sonra kadının rahmine geri transfer edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde çoğu kadın için, infertilite hizmetlerinin masraflarının karşılanabilir olmamasından ötürü IVF yeterince yaygın değildir (DSÖ, 2010). Cinsler arası eşitliğin sağlanmasına ilişkin problemlerden biri, makro düzeyde ataerkil cinsiyet rejimlerinin dünyanın her yerinde kapitalist ekonomiye uygun bir şekilde eklemlenmiş olmasıdır (Kaylı, 2016:50). Buna örnek ülkemizde ve dünyanın birçok ülkesinde infertilite konusundaki yardımcı üreme teknolojilerinden yararlanmanın yüksek bir ücret karşılığında olmasıdır.

Şimşek (2014:28)’in de vurguladığı gibi ülkemizde sadece IVF yasal olarak uygulanmakta olup, heterolog yapay dölleme, taşıyıcı annelik, başkasına ait üreme hücreleri yoluyla yapay dölleme, üçüncü kişilerce sperm veya yumurta bağıışı, bir kadından diğer bir kadına embriyo nakli yasal olarak mümkün değildir. ÜYTE’ye göre

⁶³ Yardımcı Üreme Teknolojileri tanımlaması DSÖ tarafından kullanılmaktadır.

çocuk sahibi olamayan evli çiftler üremeye yardımcı tedaviden yararlanabilmekte, anne adayının yumurtası ile kocanın sperminin çeşitli yöntemlerle döllenmeye daha elverişli hale getirilerek, gerektiğinde vücut dışında döllenmesini sağlayıp, gametlerin veya embriyonun anne adayına transferini kapsayan ve modern tıpta bir tıbbi tedavi yöntemi olarak kabul edilen uygulamayı kullanabilmektedirler. Yönetmelikte evli olma koşulu aranmaktadır. ÜYTE Yönetmeliği, Türk Tabipler Birliği tarafından hem üremeye yardımcı tekniklerin sunulması⁶⁴ hem de embriyo transferi ve embriyonun yok edilmesi⁶⁵ çerçevesinde görülen etik ikilemler sunulurken eleştirilmiştir (TTB, 2020). ÜYTE çerçevesinde bir sağlık çalışanının hastasına yurtdışında olsa dahi yumurta donörlüğünü veya sperm bankasını tavsiye edilmesi dahi suç sayılmaktadır. Ancak yasal olmamasına rağmen, araştırma kapsamında, ülkemizde yasal yollarla üreme teknolojilerinden yararlanıp çocuk sahibi olamayan aileler tarafından taşıyıcı anneliğin Gürcistan'da⁶⁶, yumurta naklinin ise Kıbrıs'ta⁶⁷ Türkiye vatandaşları tarafından oldukça rağbet gördüğü

⁶⁴ Türk Tabipler Birliği. Yaşamın Başlangıcına İlişkin Bildirge. (07.05.2020). Toplumda cinsiyet eşitliğinin bozulmaması ve kaynakların adil dağılımını da gözeterek, çocuk sahibi olmak isteyen her çift, söz konusu yöntemin anne ve bebeğe yararları, olası zararları, riskleri, alternatif üreme teknikleri, bunların yararları ve tehlikeleri konusunda aydınlatılmalıdır. Yeni tekniklerin her biri için şekillerle desteklenen bilgilendirme formları hazırlanmalıdır. Formu incelemeleri için tanınan sürenin sonunda çift, soru sormaya cesaretlendirilmeli ve bilgilerin anlaşıldığından emin olunmalıdır. Her çift ÜYTE kullanılarak oluşturulacak embriyonun sağlıklı gelişmesi, sağlıklı doğması ve sağlıklı büyümesi hakkında mahremiyet ilkesi çerçevesinde danışmanlık sağlanmalıdır. ÜYTE uygulamasında tıbbi nedenler dışındaki durumlar ret nedeni olmamalıdır ÜYTE ile gebelik isteyen kişilere anlaşılır şekilde amaç, yöntem, riskler ve istenmeyen durumlar konusunda yeterli bilgiyi sağlamak ve işlem için yazılı aydınlatılmış onam almak hekimin sorumluluğudur. https://ttb.org.tr/makale_goster.php?Guid=91cc0a30-9040-11ea-9b7d-6d38d16eb233# (01.02.2022).

⁶⁵ Herhangi bir tıbbi uygulamada olduğu gibi gizlilik ve özel hayata saygı korunmalıdır. Transfer edilmeyen embriyolar, çiftlerin kararı doğrultusunda dondurulabilir, imha edilebilir veya araştırmalarda kullanılabilir. TTB, embriyo üzerinde yapılan ve etik ilkelerin gözetildiği bilimsel araştırmaların yapılmasında etik bir sakınca görmemektedir. Embriyo ticareti etik dışıdır. Saklanan embriyoların ticaretinin yapılmasını önleyecek sıkı yasal önlemler alınmalıdır. TTB, üreme tıbbi dernekleri ve hastaları temsil eden sivil toplum kuruluşları ile çelişki içeren konular üzerinde görüş alışverişinde bulunur.

⁶⁶ New Life Georgia. Gürcistan'da Taşıyıcı Annelik: Garantili Bebek Programı. Bkz. https://www.newlifegeorgia.com/tr/gurcistan-tasiyici-annelik-hizmetleri/?gclid=Cj0KCQiApL2QBhC8ARIsAGMm-KG2oynnA0rW0iU3F9ml3_yQ4zsQEB5pFjtIXhAe93q62jpYOrHvQaArVaEALw_wcB. (01.03.2022).

⁶⁷ Kıbrıs Tüp Bebek Merkezi. Yumurta Donasyonu. Bkz. https://tupbebekmerkezlerikibris.com/yumurta-donasyonu/?gclid=CjwKCAiAvaGRBhBIEiwAiY-yMGSL32UOZZYSCAYejuK-eleU_pWYVtGOJv_ewtB_wuYSqqrWmSOR_xoCbMsQAvD_BwE. (01.03.2022).

öğrenilmiştir. Tabipler Birliği'nin de bildirgesinden anlaşılacağı gibi, burada söz konusu olan yaşamın başlangıcıdır.

1.3.2.1.1.1.1 Kendi Bedeninde Tutunma Mücadelesi: Tüp Bebek (IVF)

Bu bölümde söz konusu üreme tekniklerinden IVF ile bir kadının nasıl kendinden ve bedeninden yabancılaşılabileceği irdelenecektir.

İnfertilite tedavilerinin kadının bedenini nasıl nesneleştirdiğini, kadının iç dünyasını nasıl görmezden geldiğini (Kapkın, 2014) 'Yaşasın Boşanma' isimli kitabında şöyle doğrulamaktadır;

'.....Eğer tüp bebek sürecine giren bir kadında yaşadıkları, kocasının buna neden olduğu halde zahmeti kendisinin yaşıyor olması (gebelik gerçekleşince çekeceği dokuz ay da cabası.), doktorunun kendisine eşya muamelesi yapması ve olası daha bir çok neden bir 'hazırol' emrini tetikliyor ve durmadan tetiklemeye devam ediyorsa o kansız kalmış rahimde o allak bullak olmuş beden kimyasında o embriyonun gelişmesi olası mı? Bence değil. Bebeklerin annenin duygularından etkilendiğini biliyoruz. Annenin ağır bir şey kaldırmasının yani ağır kas faaliyetinin bebeğin tutunmasını bozacağını biliyoruz. Hem de en cahilimiz bile. Gebe kadınların olabildiğince konfora gereksinimi olduğunu düşünmeden kabul ediyoruz. Ama tüp bebek süreci gibi zaten tek başına gelecek kaygısı yaratan bir yöntemi kolaylaştırmak için kadının iç dünyasını merak bile etmiyoruz. Ben, tıpkı kozmetik amaçlı estetik cerrahi, cinsiyet değiştirme kararları gibi öncesinde ve sonrasında bir psikoterapötik çalışma olmadan tüp bebek çalışmasının başarılı olmayacağına inanıyorum... '.

Kapkın (2014)'ın açıkça belirttiği en önemli nokta anne olma yolunda (eziyetli ⁶⁸) gözden kaçırılan ya da bilerek görmezden gelinenin infertilite tedavisi sürecinde 'kadının iç dünyasının nasıl olduğu' sorusunun cevabıdır. Transfer işlemi tamamlandıktan sonra, 'hasta' muamelesi yapılan anne adayına çoğunlukla söylenen sadece bebeğin tutunmasının ancak her iki günde bir yapılması gereken iğneler sayesinde, kanda Beta HCG oranının yükselmesi ile mümkün olduğudur. Kadın, her iki günde bir tıp merkezine

⁶⁸ Bu süreci, kendi deneyimlerimi de dikkate alarak 'eziyetli' olarak adlandırdım. Haftalarca devam eden hormon tedavisi, enjekte edilen iğneler, toplanan yumurtalar, erkekten alınan sperm, onların yıkanması ayıklanması, sağlam yumurtalarla sağlam sperm, döllenme süreci, tekrar anne rahmine transferi, embriyonun tutunma sürecine kadar ve sonrasında da devam eden hormon iğneleri sırasında bazen insan oldukları unutulmuş ve mekanik birer nesneymiş gibi davranılan anne adayları kadınlara incelik gösterildiğine pek de tanıklık etmedim, o yüzden de bu sürecin oldukça eziyetli bir süreç olduğuna inanmaktayım.

gider ve zorlu süreç başlar. Tüp bebek merkezlerinin, işlerinin nesnesi ‘insanı’ gözden kaçırarak, tüp bebek yoluyla bebek üretilmesini, toprağı makineyle kazıp makineyle ekip ürünü makineyle toplamaya benzetilmemesi gerektiğini de hatırlatan Kapkın (2014), bebek sahibi olma sürecinin, duygu ve düşünceleri olan, doğal olmayan yollardan çocuk sahibi olamayacağını öğrenen ve bebeklerine kavuşmaya çalışan travma yaşamış ve yaşayan insanların zahmetli bir süreci olduğuna dikkat çekmektedir.

1.3.2.1.1.1.2 Başkasının Bedeninde Yaşam Bulmak: Taşıyıcı Annelik: Yedek Annelik ve Kiralık Rahim/Annelik

Üreme baskısıyla baş etmenin hatta boyun eğmenin bir diğer yolu da taşıyıcı annelik uygulamasıdır. Bu bölümde, bebek sahibi olma arzusunun büyüklüğünün insanları taşıyıcı annelik gibi yöntemlere kadar sürükleyebildiği (Erol, 2011: 229), başka bir kadının rahminin kiralık olarak kullanılabileceği, ülkemizde taşıyıcı anneliğin yasal olmamasına rağmen evlat edinmenin genetik kaygılar nedeniyle bir alternatif olarak görülmeyerek bu yöntemin yurtdışında tercih edilmesi tartışılacaktır.

Modern dönemde tıp bilimlerindeki gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan taşıyıcı annelik, hukuku, ahlâkı ve dini inanışları yakından ilgilendirmektedir (Şimşek, 2014:28). Temel olarak iki tip taşıyıcı annelik uygulaması mevcut olsa da çoğunlukla bu bölümde tartışılacak olan başka bir kadının rahminin kiralık olarak kullanılması ile gerçekleşen tip taşıyıcı annelik olacaktır. Söz konusu taşıyıcı annelik, taşıyıcı annenin genetik yapısının tamamen başkasına ait bir bebeği dünyaya getirmesi sonucu oluşan gestasyonel taşıyıcı annelik veya ivazlı olup olmamasına bağlı olarak ödünç, kiralık anneliktir. Diğer tip taşıyıcı annelik ise, taşıyıcı annenin kendisinin yumurta donörü olduğu, spermin babadan ya da üçüncü bir erkekten alınması durumu ile oluşan genetik, geleneksel, yedek, ikame (surrogate) annelik olarak geçen taşıyıcı anneliktir (Çalışkan, 2017:490-491).

Taşıyıcı annelik, Türkiye, Suudi Arabistan, Pakistan, Almanya, Japonya, İtalya gibi ülkelerde yasak olup, Avustralya, Kanada, Danimarka, ABD’nin bazı eyaletlerinde (New York, New Jersey, New Mexico, Nebraska, Virginia, Oregon, Washington) gibi bazı ülkelerde sadece özgecil taşıyıcı anneliğe izin verilmektedir. Ukrayna, Kıbrıs ve

Gürcistan'da ve California, Florida, Illinois, Massachusetts, Teksas eyaletlerinde ticari ve ticari olmayan taşıyıcı anneliğe izin verilmektedir (İltaş, 2021:1025). Amerika Birleşik Devletleri'nde, bebeklerini müstakbel anne babalarına teslim etmek için sözleşme imzalayan birkaç kadın, çocuk doğduktan sonra fikirlerini değiştirdikleri için yargılanmıştır. Kanada'da bir kadın, hastalığa bu yolla yakalandığında HIV / AIDS için donör sperm testi yapmadığı için doktoruna dava açmıştır (Dominelli, 2002). Yaşanan bu durum, çocukların potansiyel olarak ticarileştirilmesine ve satışa sunulacak meta haline gelmesine, dolayısıyla çocuğun insan haklarının ihlal edilmesine neden olmaktadır. Bu konuda verilen feminist tepkiler belirsiz ve çelişkilidir⁶⁹. Bazı feministler, kadınlara emeklerinin karşılığını ödemenin toplumsal değerinin tanınması olduğunu savunurken (Ungerson, 1990'dan akt. Dominelli, 2002), bazıları da bu yolda ilerlemenin kadınların üreme makineleri olarak hegemonik görüşlerini pekiştireceğine dair endişe duymaktadırlar (Steinberg, 1997'den akt. Dominelli, 2002). Tüp bebek tedavisi erkek kısırlığına bir yanıt olarak görülürken, taşıyıcı annelik kadınların infertilite sorunlarına hitap etmekte, ancak bu durum meseleyi daha da karmaşıktırmaktadır. Taşıyıcı annelik seçeneği, insan türünün devamı için çocuk doğurmanın önemini onaylamakta, üreme sürecine başka bir kadını dahil ederek bunu gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Dünyanın pek çok ülkesinde özel evlat edinme ajanslarının bir diğer alternatifi olarak görülen taşıyıcı annelik uygulamaları mevcuttur. Söz konusu merkezler, kiralık rahimler bularak, 'yüksek ücretler' karşılığı yapılan sözleşmeler ile evlat edinmek için başvuruda bulunan ebeveyn adaylarını 'bebek'lerle buluşturmayı amaç edinmektedirler. Bir kadının 'bedeninin kiraya verilmesi', taşıyıcı annenin imzaladığı sözleşmelerle çoğu zaman 'bebek' üzerinde hiç söz hakkına sahip olmamayı kabul etmesi, doğan bebeğin hakların ihlal edilmesi ile sonuçlanabilmektedir. Arif (2011: 396)'e göre rahim kiralama akdi, başlangıçta rahmin menfaatini kiralama olarak görülebilse de, doğmuş bir çocuğun satışı gibi kabul edilmelidir; hür bir insanın satışı ise haramdır. ÜYTE yönetmeliğine göre

⁶⁹ Kadınların süreçle ilgili deneyimleri bu varsayımlara meydan okumaktadır. Bu teknolojileri kullanarak bir çocuk doğuran ilk kadınlardan ve anne adaylarını olası taşıyıcı annelerle temasa geçiren bir ajansın (COTS) başına geçen Kim calla, taşıyıcı anneliğin başka kadınlara mutluluk verebilmek için bir araç sağladığını savunmaktadır. Bkz. Dominelli(2002).

Türk Hukukunda heterolog yapay dölleme, taşıyıcı annelik, başkasına ait üreme hücreleri yoluyla yapay dölleme, üçüncü kişilerce sperm veya yumurta bağıışı, bir kadından diğer bir kadına embriyo nakli mümkün değildir (Akkanat, İnal vd., 2016). Ulusal mevzuata göre her iki tip taşıyıcı annelik yasal olmasa da, genel kanının aksine taşıyıcı anneliğin ulusal hukukumuzda aslında teknik olarak yasak olmadığı, ancak uygulamasında engellerle karşılaşıldığı kanaatinde olan Çalışkan(2017:489), bir hukuk sisteminin sürdürülebilir olması için bilimsel gelişmelere ayak uydurması ve bireyci bir yaklaşımla tüm vatandaşlarını memnun edecek noktayı araştırıp bulması gerekmekte olduğunu ve taşıyıcı annelik yöntemine başvurulmasını kolaylaştıracak düzenlemelerin yapılması gerektiğini savunmaktadır. Öte yandan Erol (2011)'un da vurguladığı gibi ülkemizde yasak olan taşıyıcı anneliğin, Türkiye vatandaşları tarafından yurtdışında⁷⁰ ‘garantili bebek programı’ olarak tercih edilmekte olduğu bilinmektedir. Çocuk hakları ve insan hakları adına değerlendirildiğinde Çalışkan (2017)'ın ve Erol (2011)'un görüşleri, bu uygulamanın sağlık ve hukuk alanlarında hak ihlallerine yol açıyor olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, hak ihlallerinin önlenmesi adına bu konudaki uluslararası ve ulusal hukuki düzenlemeler sürekli güncellenmeli, en önemli önceliğin ‘doğacak olan çocuğun yüksek yararı ve gebe kalan kadının insan haklarının korunması’ olduğu gözden kaçmamalıdır.

Evlat edinerek çocuk sahibi olmak yerine yurtdışında taşıyıcı anneliğin Türkiye vatandaşları tarafından tercih edilmesi noktasında başka bir tartışma sorusu da Erol (2011)'dan gelmektedir;

‘Eşlerin kendi genetik özelliklerini taşımayan bir çocuk dünyaya getirmek yerine evlat edinmeden neden yararlanmak istemediklerini anlamak mümkün değildir. İnsanlar bu yöntemlerle çocuk sahibi olmak yerine, evlat edinme kurumundan yararlanarak anne baba sevgisinden

⁷⁰New Life Georgia. Gürcistan’da Taşıyıcı Annelik: Garantili Bebek Programı. Bkz. https://www.newlifegeorgia.com/tr/gurcistan-tasiyici-annelik-hizmetleri/?gclid=Cj0KCQiApL2QBhC8ARIsAGMm-KG2oynnA0rrW0iU3F9mI3_yQ4zsQEB5pFjtIXhAe93q62jpYOrHvQaArVaEALw_wcB. (01.03.2022).

mahrum çocukların bu sevgiye kavuşmalarını sağlamış olacak hem de çocuksuz anne – babalar da çocuk özlemini giderecektir’.

1.3.2.1.2 Başarısız Yolun Sonunda Son Alternatif: Evlat Edinme

“Evlat edinme de bir doğum şeklidir ve yüksek sesle konuşulmalıdır!”⁷¹

Bu bölümde, üremeye dair tüm yolları deneyen ve başarılı olamayan bireylerin bu yolun sonunda mı evlat edinmeyi seçip seçmediği, evlat edinmenin son alternatif olarak görülüp görülmediği incelenecektir.

Evlat edinme yaşam döngüsünün başlangıcı, iki planlanmayan yaşam olayıdır. İstenmeyen gebelik ve infertilitenin keşfi evlat edinmenin en sık başlatıcılardandır. İnfertilite tedavisi, evlat edinme alternatifini dikkate almadan bu "sorunu" çözmeye yönelik karar verilen bir tedavidir.

Evlat edinme düşünülmeden önce kısırlığın tam olarak araştırılması ve "çözülmesi" beklenmekte ve talep edilmektedir (Bartholet, 1994).

İnfertilite ile baş etmek ve çözüm yolları bulabilmek oldukça baskı oluşturan bir süreçtir. İnfertilite tedavisi ile evlat edinme arasında bağlantı kurarak karşılaştıran Bartholet(1994), bir aile olabilmek için tercih edilen araçları önce biyoloji, ikinci olarak üreme teknikleri ve üçüncü sırada evlat edinme olmak üzere sıralamaktadır. Bu yolda bireyler, isteksizce ve üzgün bir şekilde evlat edinme deneyimini yaşamakta ve bedeni tarafından ihanete uğramış hissetmektedirler (Bartholet,1994; Freeark ve Rosenberg vd., 2005). Fisher (2003), evlat edinen ailelerin yaklaşık %69’unun evlat edinme kararının ardında bir çocuk doğuramamaktan ötürü evlat edinmeyi seçmiş olma durumu olduğunu vurgulamaktadır. Puyraz (2020:93)’ın çalışması da evlat edinmenin infertil çiftler için çocuklu yaşama kavuşmada anlamlı bir seçenek olarak görüldüğünü doğrulamaktadır.

Literatürde ‘son alternatif olarak seçilen evlat edinme’ söylemi oldukça yaygın bir söylemdir. Toplumsal mitlerden evlat edinmeye dair olan mit ‘evlat edinmenin bir parçası

⁷¹ Duygu Çağlar. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/duygu-sedefoglu/evlat-edinme-de-bir-dogum-seklidir-ve-yuksek-sesle-konusulmalidir-29082573>. (13 Haziran 2015).

olarak “gerçek” bir aile deneyimini kaçırmış olan herkes için evlat edinmenin ‘ikinci en iyi ve daha az alternatif olduğu miti’dir. Fisher (2003)’a göre bazı araştırmacılar tarafından evlat edinme hala bir damgalanma olarak görülmekte, evlat edinmenin kendi çocuğuna sahip olmak kadar iyi sayılmadığı ileri sürülmektedir⁷². Toplum hala evlat edinmeyi en iyi ikinci seçenek olarak görmekte, ebeveynlerin çocuğunun geri alabileceği, öngörülemeyen genetik ve sağlık problemleri ile ilgili endişe ve korku taşıdıkları ve birçok ülkede evlat edinme ücretinin yüksek olması evlat edinme kararlarını geciktirebilmektedir.

1.3.3 Dil: Evlat Edinme Terminolojisi

*‘Karnından doğdum zannettim, kalbinden doğduğumu farkettim, zaman aldı biraz anneciğim’.*⁷³

Bu bölümde evlat edinme terminolojisine duyulan ihtiyaç, karşılaşılan problemler çerçevesinden aktarılacak, evlat edinmeye dair hazırlanan afiş ve broşürler, tanıtım kitapçıkları, proje raporları, websitesi tanıtım filmleri, sevlal edinme konusunda yapılan çıkarılmış olan birkaç Türkçe çocuk kitabı, sosyal medya platformlarında paylaşılan yazılar ve gazete haberleri feminist sosyal hizmet perspektifiyle incelenecektir. Evlat edinmenin kolaylaştırılması ve alternatif bir aile biçimi olarak değerlendirilmesi için pozitif ve saygılı bir evlat edinme diline duyulan gereksinim ortaya konulacaktır.

Pozitif ve Saygılı Evlat Edinme Dili (Respective Adoption Language), evlat edinilen çocuklar için aileler tarafından alınan planlama kararlarını tartışırken, doğum yapan ebeveynler ve evlat edinen ebeveynler tarafından alınan kararlar hakkında maksimum saygı, itibar, sorumluluk ve tarafsızlığı yansıtacak şekilde seçilmiş evlat edinme ile ilgili bir terminoloji dilidir⁷⁴. Son 25 yıldır gelişen saygılı evlat edinme dilinin

⁷² Adoption is regarded as ‘not quite as good as having your own child’. Bkz. Allen. P. Fisher. Still “Not Quite as Good as Having Your Own”? Toward a Sociology of Adoption. *Annual Review of Sociology*. 29, 335-361. <http://www.jstor.org/stable/30036971>, (August 23, 2021).

⁷³Onur Erol, Kalbinden Doğdum Anneler Günü Şarkısı. <https://www.youtube.com/watch?v=N3PmyPgA1hI>. (13.05.2017).

⁷⁴ Pozitif ve Saygılı Evlat Edinme Dili (Respective Adoption Language), Minneapolis’te Sosyal Hizmet Uzmanı Marietta Spencer tarafından ‘olumlu benimseme dili veya yapıcı benimseme dili’ olarak tanıtılmıştır.

kullanımı, toplumsal bir miti sürdürmeye hizmet eden duygusal aşırı yüklenmeyi ortadan kaldırmak için gerekli görülmektedir (Johnston,⁷⁵ 2015; Bouchard, 2017).

Bartholet (1994) evlat edinmenin kolaylaştırılması ve alternatif bir aile biçimi olarak değerlendirilmesi gerektiğini iddia etmektedir. Dönüştürücü, olumlu evlat edinme dili üzerine inşa edilen, üzüntü ve trajediyi en aza indiren bir evlat edinme sistemine ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır. Evlat edinmeye dair pozitif ve saygılı terminolojinin benimsenmesinin, evlat edinmeyi toplum için sosyal olarak '*daha kabul edilebilir*' hale getirecek şekilde yeniden çerçevelemek için yararlı bir araç olduğu kanıtlanmıştır. Dünyada saygılı ve pozitif evlat edinme terminolojisi oluşturmak için gösterilen çabayı eleştirel bir biçimde araştıran Turski⁷⁶ (2002) ve Buterbaugh (2013), 'Sözde Saygılı ve Pozitif Evlat Edinme Dili'⁷⁷ nin evlat edinme endüstrisi için geliştirildiğini iddia etmektedirler. Buterbaugh (2013:2) insanlığını yitiren bu dilin '*gerçek anne*⁷⁸ ve *babaları*' evlat edinme için bir kaynak (bebek kaynağı) olarak kullanmak üzere yaratılmış gibi göstermekte olduğuna, pozitif dil kullanımının bazı "uygunsuz gerçekleri"⁷⁹ görünmez kıldığına ve bu sektörden etkilenen birçok kişinin özellikle de ülke içinde veya ülkelerarası evlat edinme yoluyla çocuklarından ayrılmış annelerin deneyimlerini göz ardı ettiğine dikkat çekerken, bu dil kullanımının evlat edinmeyi temize çıkarmak ve evlat edinmenin kusurlarını gizlemek için kullanılmakta olduğunu da eklemektedir. Küresel olarak bu dilin kullanımı, evlat edinmenin endüstrileşmesi ve ülke içinde evlat edinme yoluyla çocuklarından ayrılan annelerin marjinalleştirilmesi ve nesneleştirilmesi sonucunu doğurmaktadır.

Dilin kullanım alanlarından biri, kitaplar, öyküler, filmler, çizgi filmler ve sosyal medya platformları gibi eğitim materyalleri ve iletişim araçlarıdır. Farklı aile olma

⁷⁵Patricia Irwin Johnston, 2015. <https://www.barkeradoptionfoundation.org/speaking-positively-using-respectful-adoption-language>. (30.06.2015).

⁷⁶ Bkz. Diane Turkski. Why Birthmothers Mean Breeder?. <https://forgottenmothersuk.org.uk/2020/11/08/why-birthmother-means-breeder/>. (06.06.2020).

⁷⁷ "Whitewashing adoption" tanımlamasının çevirisi araştırmada 'sözde saygılı ve evlat edinme' olarak yapılmıştır. Bkz. Karen Buterbaugh. Whitewashing Adoption: A Critique of 'Respectful Adoption Language'. 2013.

⁷⁸ 'Real mother, natural mother' diye ifade edilen ve Türkçeye doğal anne, gerçek anne, biyolojik anne olarak çevrilmiştir. Bu tartışmalar, bu araştırma kapsamında da ter almıştır. Bkz. ss: 160, 170, 191.

⁷⁹ Bkz. Karen Buterbaugh. 2013:2. 'Inconvenient Truths. Araştırmada uygunsuz gerçekler olarak çevrilmiştir.

biçimlerine yönelik duyarlılığa ve farkındalığa sahip olabilmek için evlat edinmeyi doğallaştıran feminist sosyal hizmet yaklaşımına ve eğitim ve iletişim araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM)’nün evlat edindirilen çocukların ailelerine evlat edinildiğini anlatmak için ‘*Bazı çocuklar, annelerinin karnında değil, anne ve babalarının kalplerinde büyür*’ (Şekil 2)’ ve ‘*Bazı çocuklar anne-babalarının kalbinden doğar. Korumamız altındaki her çocuk henüz tanışmadığı bir ailenin ferdi olabilir*’⁸⁰ cümleleri çocuğun biyolojik geçmişini görmezden gelen (Brodzinsky, 2011) bir yaklaşım içermektedir. Buna benzeyen bir diğer etiketleme ise evlat edinilen çocukların ‘kimsesiz’ olarak etiketlenerek, geçmişleri yokmuşçasına, biyolojik bağlarını yok saymaya yönelik etiketlemedir (Şekil 3). Evlat edinen aileye sıklıkla sorulan ‘*kimsesiz mi, annesi, babası nerede? Annesi nasıl olur da bu bebeği bırakmış, terk etmiş? Ya da yuvadan mı aldınız?*’ sorularını içeren dil, çocuğu nesneleştirmekte ve ötekileştirmektedir.

Şekil 2. Kalpte Büyüme

www.cocukhizmetleri.gov.tr

Kaynak: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, www.cocukhizmetleri.gov.tr , (09.09.2021)

⁸⁰ Aile, Çalışma, Sosyal Hizmetler Bakanlığı, https://www.youtube.com/watch?v=d3VKm_Z-ZO0&t=45s. (30.06.2021).

Şekil 3. Etiketleyen Dil

Kaynak: Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği. (2013). Sosyal Duvarları Yıkılma Projesi.

Evlat edinmeye dair özellikle Amerika, İngiltere, Avustralya gibi ülkelerde masal kitaplarının sayısı oldukça fazladır ve kitaplar ataerkil örüntülerle örülmüş cinsiyetçi dili ters yüz ederek evlat edinme konusuna dikkat çekmektedirler. Ülkemizde de son yedi yıldır evlat edinme alanına dair kitaplarda olumlu gelişme yaşanmış, Türkçe kitaplar yazılmaya başlanmış, yabancı çocuk kitapları Türkçe diline çevrilmiştir. Ülkemizde evlat edinmeyi çocuklara anlatmaya çalışan ilk çocuk kitabı⁸¹ olan ‘Uğurböceği Kapınızı Çalarsa’ isimli çocuk kitabı, 2015 yılında, henüz çok yakın bir tarihte yazılmış ve basılmıştır. Evlat edinmenin de bir aile olma biçimi olduğuna dair literatüre çok değerli bir katkı sağlamış olsa da, kitapta evlat edinilmek üzere devlet korumasında yuvada

⁸¹ Çocuklara yönelik evlat edinme konusunda eğitim kaynaklarına dair literatür taraması yapıldığında ilk Türkçe masal kitabının bu kitap olduğu anlaşılmıştır. Bkz. Salim Keskingöz, Neşe Erol. **Uğurböceği Kapınızı Çalarsa**. Tubitak Yayınları. Ankara: 2015.

yaşayan çocukların ‘yalnız ve mağdur’ olduğuna dair örseleyici bir dil bulunmakta, bu çocukların biyolojik ebeveynlerinin depremde, savaşta ölmüş ya da çocuklara bakamayarak onları bırakmış olduğuna dair açıklamalar yapılmıştır. Çocuklar için ‘çaresizce bırakılmış olmak’ ifadesini içeren masal kitabında, evlat edinilen ya da edinilmeyen⁸² çocukların olumsuz etkilenebilecekleri bir dil hakimdir. Önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi (Brodzinsky, 2011) çocuklar kazandıklarını duymak isterler, kaybettiklerini değil, onlara hayat veren kişiler bir plan yapmışlardır.

‘...Kendimi bildim bileli bu yuvada yaşarım. Ne annemi ne babamı tanırım....ben bebekken bir yuvada kalıyormuşum. Beni dünyaya getiren anne babamı hiç hatırlamıyorum. Kimimiz kaybetmiş ailesini kazada ya da depremde. Kimimizin ailesi getirip bırakmış bizi çaresizce...’

Çocukların evlat edindirilmesinin altında yatan nedenleri sorgulayan çocuk masal kitabından biri de ‘Tavşan Kıtır’ın Evlat Edinme Öyküsü’⁸³ isimli çocuk masal kitabıdır. Kıtır’ın annesinin, Kıtır’ı çocuk yuvasına götürmesi ile başlayan hikaye, Kıtır’ın evlat edinildiğinin onunla paylaşılmasıyla devam eder, bütün bebeklerin annelerinin karnında büyüdüğüne, annesinin karnında bebek büyütemediğine ve diğer çocuklardan farklı olarak annesinin babasının kalbinde büyümüş olduğu ifadesi ile durum açıklanır. Kıtır’dan gelen son cümle ile evlat edinmeyi normalleştirmeye çalışması dikkat çekmektedir;

‘...Kıtırıcığım, buradaki çocuklardan bazıları evlat edinilebilir. Yani bir aile gelip buradaki çocuklardan birinin annesi ve babası olur, onu alıp evine götürür. Bir aile olurlar.... Hani sen bana hep soruyordun ya. Seni nasıl dünyaya getirdiğimi merak ediyordun. Bütün bebekler annelerinin karnında büyüüp dünyaya gelirler. Ama ben karnımda bir bebek büyütemedim. Bir bebeğim olsun çok isterdim. Ben de seni evlat edindim. Sen bizim kalbimizde büyüdün....’.

⁸² Kitap hakkında evlat edinilmeyen bir çocuğun annesinin yaptığı aşağıdaki yorum yukarıda belirtilen ‘kitabın dilinden bir çocuğun olumsuz etkilenebileceği’ görüşümle örtüşmektedir; ...*Tübitak Yayınları*ndan evlat edinilme üstüne güzel bir kitap. Önsözdeki her tip aileyi kucaklayan açıklama da güzel. Fakat, 5 yaşındaki kızım, evlat edinme kavramını anlamadığı için, ‘beni yuvadan mı aldın, oraya bırakmayacaksın değil mi?’ endişesi yaşadı. Sen karnımda büyüdün diye fotoğraf göstererek çözdük. Kitabı almak isteyen diğer ailelerin de aklında olsun’. <https://www.kitapyurdu.com/kitap/ugurbocagi-kapinizi-calarsa/391109.html>

⁸³ Özgür Akçaöz Düven. *Kıtır’ın Evlat Edinme Öyküsü*. Avrupa Birliği Sivil Düşün Programı. Ankara: 2019. Kendisi de bir sosyal hizmet uzmanı olan Düven, bu alandaki eksikliği kapatabilmek adına ‘AB Sivil Düşün Programına’ proje başvurusunda bulunarak masal kitabını yazmış ve eğitim materyali olarak dağıtılmasını sağlamıştır.

‘...Anneciğim, iyi ki karnında bebek büyütmedin de beni çocuk yuvasından evlat edindin. Sana çok teşekkür ediyorum.’

Bu konuda önemli bir eksiği kapatan, dünyaya nasıl geldiğini sorgulayan yanıt aramaya çalışan ‘Teo’nun “Ben Nereden Geldim? Kitabı”⁸⁴ isimli çocuk kitabıdır. Eksikliklerine rağmen buz kıran işlevleriyle değerli bir kaynak olduğuna dikkat çekilen kitapta, evlat edinmenin sadece biyolojik olarak çocuk sahibi olamayanların bir alternatifi imiş görülüyor oluşu eleştirilmiştir (Artukamaç, 2018);

*‘Bir çocuğun cinselliğe dair merak edebileceği temel sorulara verilen yanıtlar gayet açık, gayet anlaşılır...Keşke LGBTİ bedenler de kitapta yer bulabilseydi. Keşke Çocuk Esirgeme Kurumu’ndan çocuk edinmenin biyolojik yoldan çocuk sahibi olamayanlara özgü olduğu yanlışlığı yaratılmasaydı’.*⁸⁵

Evlat edinme alanında uzun yıllar çalışmış bir sosyal hizmet uzmanı olan Dönümcü (2013) evlat edinme kurumunu iki taraflı bir şans olarak görmekte, olumlu bir dilin nasıl kullabileceğine dair alana önemli bir katkı sunmaktadır;

Evlat edinmeyi ve evlat edinilmiş olmayı taşımak kolay değildir. Evlat edinme kararını vermek zordur. Değişik nedenlerle biyolojik ailesinin yanında büyüemeyecek olan çocuğun, bir çocuk yuvası yerine, bazı özel koşullar yerine getirildikten sonra bir aile içinde özel olarak sabırla sevgiyle özveriyle büyütülmesi şanstır çoğu kez. Değişik nedenlerle çocuk sahibi ol(a)mayan kişiler için de evlat edinme kurumu şanstır. İki ihtiyaç grubunun bir araya gelmesidir aslında evlat edindirme.

Evlat edinen ebeveynlere ‘yüklenen erdem’ ve başkasının çocuğuna annelik yapmanın yüceliği de dilin örseleyici kullanımını artıran, acıma ve merhamet duygusunu fazlasıyla ön plana çıkartması nedeniyle başka bir tartışma konusudur. Erdem, Türk Dil Kurumu’na göre ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı, fazilet anlamlarına gelmektedir. Badinter (2011:23) anneliğin zorunlu bir kader olduğu düne göre, anneliğe yüklenen erdemlerin bugün daha açık bir biçimde ortaya konmadığına dikkat çekmektedir. Anne olmanın yanı sıra, bir de evlat

⁸⁴ Bkz. Yağmur Artukamaç, İpek Gökozan. **Teo’nun “Ben Nereden Geldim? Kitabı**. Ankara, 2018, Bilgi Yayınevi Çocuk Kitaplığı.

⁸⁵ Suzan Geridönmez. **İyi Kitap Dergisi**. ‘Leylek desem değil, lahana desem değil, sahi sen nasıl yapıldın?’. <https://www.iyikitap.net/2018/09/06/leylek-desem-degil-lahana-desem-degil-sahi-sen-nasil-yapildin/> (06.09.2018).

edinen bir anne olduğunda bu erdemli davranışın iki kat nasıl artabileceği ülkemizin politika yapıcı kurumlarından Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü dokümanlarında görülmektedir. Genel Müdürlüğün ailelere yönelik hazırlamış olduğu kitapçıkta evlat edinmeye karar verme davranışının, ‘erdemli’⁸⁶ bir davranış olduğu aktarılmaktadır.

Şekil 4. Evlat Edinme Ebeveyn Adaylarına Öneri Mektubu

Sayın evlat edinme ebeveyn adayı...

Biliyoruz ki, evlat edinmek üzere başvuran ailelerimizin büyük çoğunluğu gibi siz de bu başvuruyu yapmadan önce karar vermek için uzun bir süreç geçirdiniz. Siz de biyolojik çocuğunuza sahip olabilmek için uzun bir süreçten geçerken gerek fizyolojik gerekse psikolojik olarak ciddi anlamda örselendiniz ya da çocuğunuz olmasına rağmen bir çocuğu hayata hazırlamak üzere ebeveyn sorumluluğunu alma konusunda hissettiğiniz sosyal sorumluluk bilinci ile başvurmakta

Bu süreçte özellikle ailenizin ve sosyal çevrenizin sorularına ve soran bakışlarına maruz kaldınız. Karar verdiğiniz bu erdemli davranışın hemen sonrasında, artık bir an önce evlat edinerek çocuğunuza kavuşma isteğiniz tarafımızdan bilinmekte ve anlayışla karşılanmaktadır.

Ancak evlat edinme hizmeti çocuğun yüksek yararı odağında yürütülen bir hizmettir. Bu nedenle, çocuklarımız adına başvuru sahiplerinin uygun ebeveynler olma durumu, alanında uzman ekibimiz tarafından hassasiyet gösterilerek değerlendirilmektedir.

Ebeveyn olmak güçlüklerle başetmeyi göze alabilmek demektir. Bunu güzel ve vazgeçilmez kılan ise karşılık beklemeksizin verilen emektir. Evlat edinilen çocuğun ebeveyni olmak ise olası sürprizleriyle geri dönüşü olmayan tek yönlü bir yola girmeyi göze alabilmektir.

Çıktığınız bu yolun açık olması dileğiyle.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Kaynak: ASPB, Evlat Edinme Kitapçığı, 2015

ASPİM ÇHGM 30 Haziran 2021 tarihinde web sitesinde yayınlamış olduğu ‘Çocuklarımıza Yönelik Hizmetlerimiz’ başlıklı tanıtım videosunda ⁸⁷da görüldüğü gibi

⁸⁶ Bakanlığın kitapçığında, evlat edinmeye karar verme, erdemli bir davranış olarak belirtilmiştir. Bkz. Evlat Edinme Kitapçığı, ss.5.

⁸⁷ ASHB. <https://www.youtube.com/watch?v=cuLYFhfSgps&t=165s>, https://www.youtube.com/watch?v=d3VKm_Z-ZO0&t=45s. (01.07.2021, 30.06.2021).

ailelere bir erdem yüklenmekte, aile olmayı bekleyen ebeveyn adayları mutsuz bir sofrada, ya da çocuk parklarında bir gün gelecek olan çocuklarını beklemektedirler. Ancak koruyucu ailelik, evlat edinme evlat sahibi olamayan aileler için yapılandırılmış bir hizmet modeli değildir; söz konusu video filminde, aileler için sunulan bir hizmet modeliymiş gibi aktarılmaktadır. Çocukları bağımlı ve mağdur olarak gören “muhtaçlık” kavramı yerine hak sahibi bireyler olarak gören “korunma ihtiyacı içinde olma” kavramını tercih eden Çocuk Koruma Kanunu, evlat edinmeye dair feminist bir araştırma kapsamında ‘muhtaç bebeklerin kurtarılması’ misyonunu ve onları ‘erdemli ailelerle eşleştirmeyi’ üstlenmeyi üstlenen evlat edinme sistemi içinde önemli bir yere sahiptir. 1975 yılındaki söylem ‘kimsesiz bir yavrunun ünlü bir şarkıcı tarafından evlat edindirilmek istenmesi ve bebeğin adı gibi kaderinin de değişmemesi’ ile aynı hiyerarşik söylem yıllar boyunca yinelenmekte, 2011 yılında ‘Somali’den evlat edinmek için günde 100 telefon alınıyor olması’na dair bir manşet ile devamlılığını sürdürmektedir.

Şekil 5. Gazete Haberleri Örneği

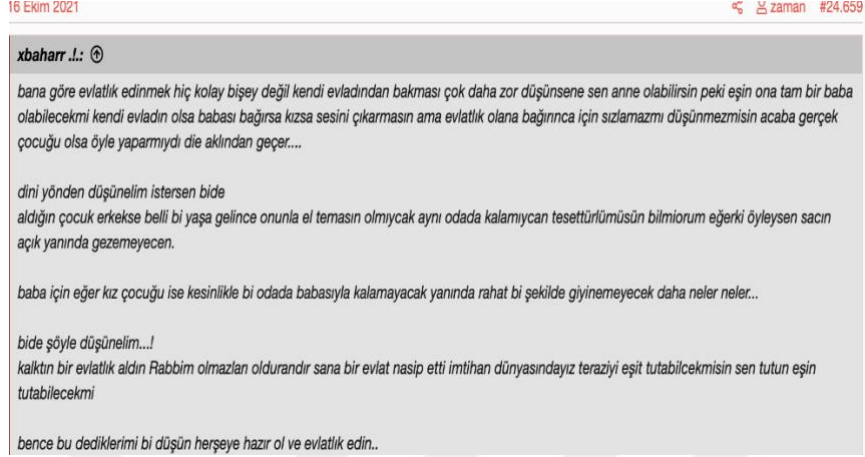

Kaynak: Tercüman Gazetesi / İnci Magazin Eki - 4 Ekim 1975 Cumartesi / Sayı:1455 (Muazzez Abacı, Kimsesiz Bir Yavruyu Evlat Edinmek İstedi Ama.), Milliyet Gazetesi Pazar eki. 21 Ağustos 2011. Somali'den evlat edinmek için günde 100 telefon.

Bununla birlikte, ülkemizde bazı kadın ve annelik blog sitelerinde evlat edinmeye dair asılsız, eksik bilgilerle paylaşımlar yapıldığı, ‘din ve soy’ bahane edilerek ebeveyn adaylarının evlat edinmekten vazgeçtirilmeye çalışılmakta olduğu görülmektedir⁸⁸ (Şekil 6).

⁸⁸ Kadınlar Kulübü. Bkz. <https://www.kadinlarkulubu.com/konu/evlat-edinenler-lutfen-duygularinizi-bizimle-paylasin.290676/page-1644#post-69665863> (16.10.2021).

Şekil 6. Adayları Evlat Edinmekten Vazgeçirme Çabası

Kaynak: Kadınlar Kulübü Blogu

Yıllar boyu ‘tabulaştırılan’ evlat edinme konusunun son yıllarda popülerleşmesi, sosyal medya platformlarında ‘Evlat Edinme de bir doğum şeklidir ve yüksek sesle konuşulmadır’ diyerek çıkış yapan ebeveynlik deneyimlerini anlatan bir kitap, blog ve sosyal medya hesabı, Kalbiyolojik Anne⁸⁹ isimli blog ve sosyal medya hesabı, KOREV Derneği’nin ‘*Kalbimizde Döllenen Mutluluk*’ vb. evlat edinmeyi yaygınlaştırma blog yazıları⁹⁰, evlat edinen ilk bekar babanın blog ve sosyal medya hesabından yaptığı paylaşımlar gibi farklı pratiklerle evlat edinmenin yaygınlaştırılma çabası içinde olduğu görülmektedir. Bu bloglar ve hesaplar sayesinde birçok evlat edinme ebeveyn adayı, popülerleşmiş evlat edinen anne ve babalara veya sivil toplum kuruluşlarına ulaşabilmekte, kimlik bilgilerini dahi açıklamadan mesajlar yoluyla kafalarındaki soru işaretlerini gidermeye çalışmaktadırlar. Sosyal medya platformunda evlat edinmeye dair bir fotoğrafın altına yorum yaparak dahi evlat edinmeyi düşünen adayların korku ve endişe gibi duygularını dahi paylaşabilmesi çok önemlidir. Konuya dair, çok sayıda insana ulaşmak, farkındalık oluşturabilmek ve duyarlılık geliştirebilmek alandaki büyük ihtiyaçlardan birine yanıt bulmak demektir.

⁸⁹ Bkz. <https://kalbiyolojikanne.com/evlat-edinme/kalbiyolojik-gebelik/>. (06.04.2018).

⁹⁰ Ayışığı. KOREV. Bkz. <https://www.korev.org.tr/post/14/kalbimizde-dollenen-mutluluk---1> (01.01.2020).

Evlat edinmenin yaygınlaşması adına yapılan tüm bu yaygınlaştırma faaliyetlerinin oldukça olumlu katkıları olsa da, bazı soru işaretleri mevcuttur. Bu konunun bu kadar açık konuşulması, çocukların ve ailelerin tüm hayatlarının, evlat edinme konusundaki deneyimlerinin sosyal medya platformlarında paylaşılması ‘*tabudan modaya hızlı bir geçiş mi yaşıyoruz?*’ sorusunu da beraberinde getirmektedir. Evlat edinme araştırma alanından olumsuz önyargıları silebilmek adına dilin örseleyici kullanımının değişmesine ve evlat edinme dilinin dönüştürülmesine acilen ihtiyaç duyulmaktadır.

1.3.4 Din, Merhamet ve Yardım Perspektifinden Evlat Edinmeye Bakış

Literatürde evlat edinme konusu incelendiğinde, konu dönüp dolaşıp ‘din’ ‘merhamet’ ve ‘yardım’ konularına gelmektedir. Bu bölümde, Semavi Dinlerde Evlat Edinme: Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet Açısından Evlat Edinme, Merhamet ve Yardım: Kurtarma başlıkları altında incelenecektir.

‘Allah bir kişinin göğüs boşluğunda iki kalp yaratmamıştır, annelerinize benzeterek haram olsun dediğiniz eşlerinizi anneleriniz kılmamış, evlâtlıklarınızı da gerçek oğullarınız yapmamıştır. Bunlar sizin kendi iddianızdır; hak ve hakikati Allah söyler, doğru yolu da O gösterir’

(Ahzab Suresi’nin 4’üncü ayeti).

1.1.1.6. Semavi Dinlerde Evlat Edinme: Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet Açısından Evlat Edinme

Bu bölümde Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet açısından evlat edinme tartışılacaktır.

Yahudi kutsal kitabında çocuk sahibi olmak ve Tanrı’nın çoğalma konusundaki emrini yerine getirmek çok önemsendiğinden çocuk sahibi olamamak veya infertilite, hem kadın hem de erkek için bir utanç, üzüntü sebebi, noksanlık ve Tanrı’nın bir cezası olarak değerlendirilir. Yahudiliğe göre, Tanrı’ya itaat eden kişinin eşi verimli asma gibi olur ve çocukları da zeytin filizleri gibi sofrasının etrafını süsler. Evlat edinme konusunda ise Tevrat’ta evlat edinme konusuna değinilmediği ve buna ilişkin ifadelerin son derece muğlak olduğu görülmektedir. Bu durum bu yolla kurulan akrabalık ilişkisinin suni görülmesi ve Yahudilikle birden çok evliliğe izin verilmesiyle açıklanabilir. Ağabeyin

çocuk bırakmadan ölmesi halinde küçük kardeşin yengesiyle evlenmesi kuralı (levirat) ailenin devamı maksadına yöneliktir. Çünkü bu evlilikten doğacak ilk çocuk ağabeyin çocuğu kabul edilmekte ve onun ailesini devam ettirmektedir (Aydın, 1995). Burada evlat edinmeye yakın gibi görünen bu uygulamanın varlığı tamamen soyun devamlılığı ilkesi üzerine kurulmuştur ve gelecek neslin Yahudi olup olmadığına dair herhangi bir belirsizlik söz konusu değildir (Çinpolat, 2017: 137-152; Sağlam:2006; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi).

Üreme uygulamalarına yönelik tutum Hristiyanlık içerisinde farklılık göstermekte, geleneksel Hristiyan görüşlerine göre, döllenmeden başlayarak, embriyo bir insan olarak ahlaki bir statüye sahip olup, çoğu yardımcı üreme teknikleri yasaktır. Vatikan'ın yardımla üremeye karşı net bir duruşu bulunmakta, 1956'dan beri, Pop Pius XII, yapay döllenmeyi ahlak dışı ve yasa dışı olarak tanımlamış, üreme ve normal cinsel işlevi birbirinden ayırarak insan hayatını etkilediği düşünülmüştür. Katolik Kilisesi, varlığının ilk saniyelerinden başlayarak insana korumasını sunmakta; zigotu kişi olarak kabul etmekte ve her türlü insan embriyosu üzerinde yapılan araştırmaları kesinlikle onaylamamaktadır. Bu nedenle, yardımcı üremede kullanılan tüp bebek uygulaması, embriyo transferi, taşıyıcı annelik gibi modern tıbbi teknikler Katolik Kilisesi tarafından kabul edilmemektedir. Ortodoks Klisesi Roma Katolik Kilisesi kadar katı olmamakta, kısırlığın tıbbi ve cerrahi tedavisine izin vermekte ancak tüp bebek tedavisi, yardımcı üreme teknikleri, taşıyıcı annelik, donör sperm tohumlama ve embriyo bağışını kabul etmemektedir. Protestan kiliseleri infertilitenin geleneksel tedavisini kabul etmekte: yardımcı Üreme teknikleri sadece gametler evli çiftlerden olduğunda kabul edilmekte, sperm ve oosit bağışı yasaklanmaktadır. Yardımcı üreme teknolojisi, Anglikan Kilisesi'nin hâkim olduğu İngiltere ve Avustralya'da geliştirilmiştir. Anglikan Kilisesi tüp bebek uygulaması/embriyo transferi kullanımı konusunda daha liberal olup ve tüp bebek için koca tarafından suni tohumlama için mastürbasyon yoluyla semen toplanmasına izin vermekte, ancak üçüncü bir taraftan gamet donörü, semen ve oosit kullanımını yasaklamaktadır. Gamet bağışı ve taşıyıcı annelik de yasaklanmıştır (IVF Worldwide, 2008).

İslam dininde evlat edinmenin günah, haram ve yasak olduğuna dair bir inanış hakimdir. İslam hukukunun evlat edinmeye yaklaşımı eleştirilirken, Kur'an ve hadislerde

evlat edinmeye olumsuz bakıldığı ve yer verilmediği belirtilmektedir. Tüm bu eleştiriler sonucu yapılan araştırmalarda ise şartlara uyulduğunda İslam'ın evlat edinmeye tümüyle karşı çıkmadığı görülmektedir (Sağlam, 2006). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü hizmetlerinden biri de 'Evlat Edinme Hizmeti'dir ve kanun ve yönetmeliklerle 'evlat edinme' yasal düzenlemeler çatısı altındadır. Din ve sosyal hizmet kurumu arasındaki bu ikilemin yaşamın içinde de ciddi ayrılıklar oluşturduğunu söylemek mümkündür. Konuyla ilgili araştırmalar incelendiğinde, en çok karşılaşılan konunun 'nikahın düşmesi ya da evlatlıkla evlenebilme' konusu olduğu görülmektedir. İlahiyat profesörlerinin farklı açıklamalar yaptığı bu konu aslında birçok insanın da kafa karışıklığının neden kaynaklandığını bize göstermektedir.

Bir diğer mevzu ise; evlat edinen ailelerin büyük bir sevap işliyor olduğu ile ilgili geleneksel söylemdir. Evlatlık sistemi İslamın ilk yıllarında bir süre uygulanmış, daha sonra Kur'anı Kerim (Ahzab, 33/4-5) evlatlık almayı yasaklamış ve Peygamberin tatbikatlarında da yer almamıştır (Kurt, 1992'den aktaran Karatay, 2007). İslam öncesi cehalet döneminde çeşitli toplumlarda evlat edinme olayının yaygın olduğu, Hz. Yusuf ve Hz. Musa'nın küçüklüklerinde başkaları tarafından evlat edinildiği, Hz. Muhammed'in ise kendisine peygamberlik görevi verilmeden önce, Hz. Zeyd'i evlat edindiği bilinmektedir. Evlat edinmeyle ilgili Ahzap Sûresi'nin 3., 4., 5. ve 6. ayetlerinin nazil olması ile, Hz. Muhammed evlatlığı Zeyd ile arasındaki bağına Allah'ın emri gereği son vermiştir. Kuran-ı Kerim'in Ahzap Sûresi'nin 4. ve 37. ayetleriyle evlat edinmenin yasaklandığını belirten Prof. Dr. Turgay (2013), Müslümanlar arasında evlatlığın kaldırıldığını, Müslümanların evlat edinme olayından şiddetle uzak durduklarını ve evlat edinenlere miras konusuna sebep olacak evlatlık işlemi iptal etmelerini tavsiye etmektedir. Evlatlık olarak aldıkları çocuğun, bir başkasının çocuğu olduğunu unutmamaları gerektiğini, o çocuğu beslemenin, büyütmenin, okutmanın, iş gücü sahibi etmenin ve evlendirmenin büyük bir sevap olduğunu, bunların dini açıdan sakıncası olmadığını ama evlat edinmemeleri gerektiğini vurgulayan Prof. Dr. Bayraktar, miras konusuna değinerek, evlat edinmenin haksızlığa sebep olduğunu, aile içerisinde İslâm ahlakına uygun düşmeyen yakınlıkların meydana gelmesine sebep olduğunu ifade

etmektedir. Bunun yanı sıra Prof. Eliaçık, evlatlık almanın⁹¹ günah olmadığına evlat edinilen çocuğa asla kötü muamele edilmemesi gerektiğine, ‘yanınıza evlatlık aldığınız kişileri babalarının isimleriyle çağırın, onlar sizin yanınızda bulunan kardeşlerinizdir.’ ifadesine yer veren Ahzap Sûresi’ne de vurgu yapmaktadır. İnsanların hak hukuku, geçmişi unutturmaktan, kötü muamele etmeden ve onları hayata hazırlaması durumunda evlat edinmelerinde sakınca olmadığını söyleyen Eliaçık ile Turgay’ın açıklamaları birbiriyle uyuşmamaktadır. İlahiyat profesörlerinin dahi uyuşmadığı bu konudan acaba en çok kim zarar görmektedir? Kim en çok olumsuz etkilenmektedir?

Evlat edinen ailelerin büyük bir sevap işliyor olduğu ile ilgili geleneksel söylem yine bu perspektiften bakıldığında sakıncalı bir söylem olarak değerlendirilebilir. Diyarbakır Müftüsü Nimettullah Erdoğan (2013), evlat edinmenin hayırlı işlerden bir tanesi olduğuna, evlat edindiğiniz emanet, eğer kimsesiz ise onu evlat edinmenin dinen zorunluluk olduğunu, çocuğu ortada bırakırsak zeval işlemiş olacağımıza dikkat çekmektedir. İslâm’a göre himayeye muhtaç çocuklara bakmak, onları beslemek, büyütmek sevap olup şerefli bir insanlık ödevidir. Çocuğun kendi soy kütüğü ile ilişkisini kesmek, öz ana babasını unutturmak kimsenin hakkı olmadığı gibi kanunî mirasçılarının arasına katmak, aile içinde mahremiyet bakımından öz evlât gibi davranmak da doğru olmadığı, İslâm’ın tavsiyesinin koruma altına almak, bakmak, büyütmek, ihtiyaçlarını karşılayarak hukuk ve helâl-haram kuralları bakımından ona öz çocuk gibi değil, bir din kardeşi gibi muamele etmek olduğu hatırlatılmaktadır (Kur'an Yolu Tefsiri Cilt: 4 Sayfa: 365-366, bk. Şûrâ 42/49-50).

Uludağ (2013), evlat edinen erkeğin, büyüttüğü kızı ile 18-20 yaşına geldiğinde evlenebileceğini, evlat edinen kadının büyüttüğü evlatlığı erkek ile evlenmesinde sakınca olmadığını belirtmektedir. Diyanet Sen Diyarbakır Şube Başkanı Ömer Evsen, de kadın ve erkek arasındaki mahremiyete dikkat çekmekte, buluş çağına geldikten sonra kadın ve erkek arasında mahremiyetin ortaya çıkması nedeniyle küçük yaşta çocuklara koruyucu aile şeklinde bakılabileceğini vurgulamaktadır. Güneydoğu’daki insanların ‘mahremiyet’

⁹¹ Evlatlık alma ifadesi, Prof. Eliaçık’ın kendi ifadesidir, ben araştırmam süresince evlatlık alma ifadesini kullanmayarak, çocuğun bir nesne olmadığına, alınıp verilemeyeceğine dikkat çekmek istedim.

nedeniyle evlat edinmeye sıcak bakmadığını da ekleyen Evsen'in açıklamaları, aslında birçok insanın da kafa karışıklığının neden kaynaklandığına da ışık tutmaktadır. Kafası karışan evlat edinme adayı, bu açıklamaları okuyup, kolayca vazgeçebilmektedir.

1.1.1.7. Merhamet ve Yardım: Kurtarma

Bu bölümde, evlat edinme konusuna 'merhamet ve yardım' çerçevesinden bakılacak olup, bu kavramların kullanılmasıyla çocukların evlat edindirilerek nasıl kurtarıldığına dair bir söylem geliştirildiği analiz edilecektir. Bu analiz, bazı iletişim materyalleri, gazete haberleri ve fotoğraflar üzerinden yapılacaktır.

Dünyada yoksullukla mücadele eden ülkelerde yoksul ve 'muhtaç' bebeklerin ve çocukların, Batılı gelişmiş ülkelerde onları kurtarıcı misyonunu üstlenecek zengin aileler tarafından evlat edinilmesi söz konusu çocukların metalaştırılmasına ve çocuğun haklarının ihlal edilmesine bir örnektir (Graff, 2008) (**Şekil 7**). Graff, dünyada yaşanan güç ve iktidar ilişkisinin doğurduğu dengesizliklerden şöyle söz etmektedir;

'Yurtdışında evlat edinme, yürek parçalayıcı bir dengesizliğe mükemmel bir çözüm gibi görünmektedir. Yoksul ülkelerde eve 'muhtaç' bebekler var ve zengin ülkelerde bebeklere 'muhtaç' evler var. Ne yazık ki, bu küçük öksüz sevinç demetleri hiç öksüz olmayabilir'.⁹²

Dünyanın yetimlerini kurtarma problemi yeni ortaya çıkmış bir problem değildir, modern ülkelerarası evlat edinme dönemi, 1950'li yıllarda Kore Savaşı'ndan sonra, yetim kalan Koreli ve iki ırklı çocukların (Şekil 8) Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yaşayan ailelere evlat edindirilmesi ile sosyal bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. 1955-66 yılları arasında 6,293 Koreli çocuk⁹³ Amerikan aileler tarafından evlat edinilmiştir (Chung, 2015). Amerikalılar Afrika, Asya, Doğu Avrupa ve Orta ve Güney Amerika'dan yüz binlerce çocuğu evlat edinmiş, ülkelerarası evlat edinme sayısında yaşanan bu artış eğilimiyle eş zamanlı olarak, evlat edinmelerin şeffaf, sömürücü olmayan ve ilgili çocukların ve ailelerin yararına yasal bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak için uluslararası çaba sarf edilmiştir. Bu alanda belirleyici hukuki belge 1993'te oluşturulan

⁹² E.J.Graff, The Lie That We Love: Sevdığımız Yalan.

⁹³ Ülkelerarası evlat edinmenin başlangıcı olarak görülen Koreli çocukların Amerikalılar tarafından evlat edinilmesine dair bkz. Nicole Chung, **The Toast**. <https://the-toast.net/2015/09/30/history-korean-adoption/>. (30.09.2015).

Ülkelerarası Evlat Edinme Üzerine Lahey Sözleşmesi'dir. Ancak bazı durumlarda, gerekli şartlar ve prosedürler 'çocukların satılması ve kaçırılması, belgede sahtecilik ve rüşvet, biyolojik ebeveynlerin zorlaması veya manipülasyonu vb.' gibi etik olmayan uygulamaları⁹⁴ önlemek için yetersiz kalmakta, evlat edinme çocukların yararına olacak şekilde gerçekleştirilememektedir (Gav,1993).

Şekil 7. Dünyanın Yetimlerini Kurtarma Problemi

Kaynak: Graff, J. (2008). The Problem With Saving The World's Orphans. The Boston Globe Gazetesi. (11 Aralık 2008).

⁹⁴ Evlat edinmede etik olmayan uygulamalar için bkz. Susan Frievalds. Adoptive Families. International Adoption; Facts You Need to Know. <https://www.adoptivefamilies.com/how-to-adopt/international-adoption-facts-need-know/>. (03 June 2022).

Şekil 8. Koreli Çocuklar, Kore Savaşı Sonrası

Kaynak: Chung, N. The Toast. To Save the Children of Korea: On the History of International Adoption. <https://the-toast.net/2015/09/30/history-korean-adoption/>. (30.09.2015).

Vietnam Savaşı'nın ardından 1975 yılında Vietnamlı bebekler, 'bebek kurtarma' operasyonları (Şekil 9) ile uçakla Batı ülkelerine götürülmüş, evlat edindirilmişlerdir. Bu sefer eleştiriler, uçaktaki 200 Vietnamlı bebeğin 'yetim' olup olmadığının sorgulanması yönünde olmuştur.

Şekil 9. Bebek Kurtarma (Operation Babylift) Operasyonları, Vietnam

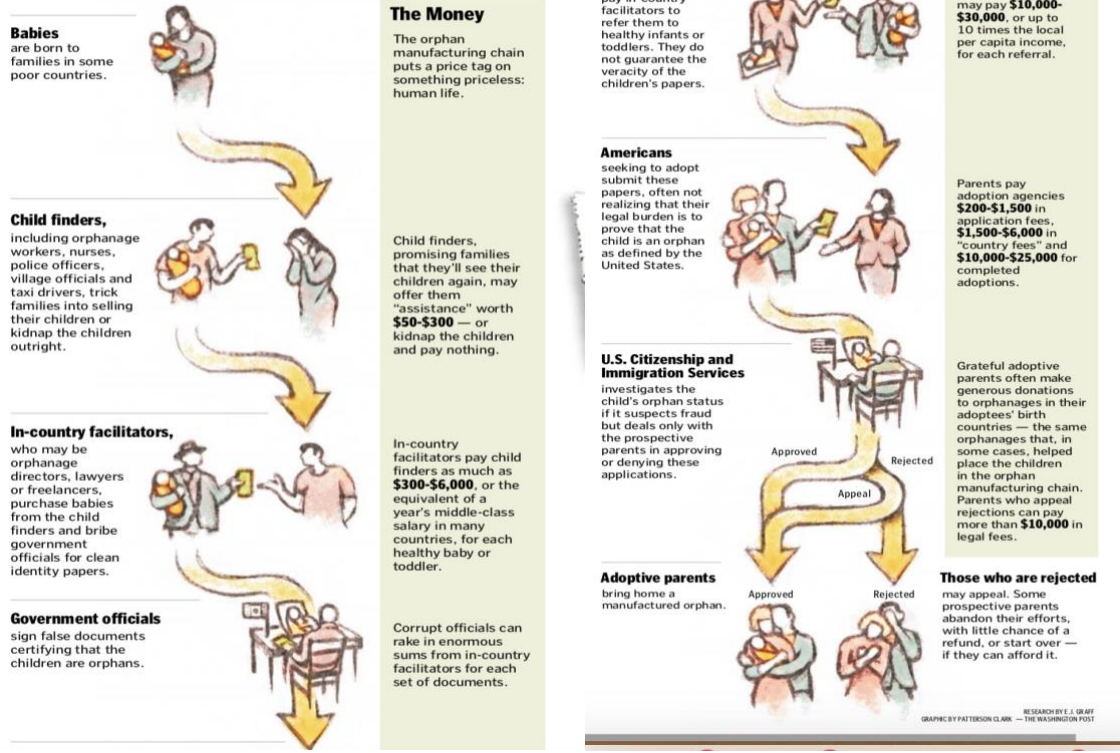
Kaynak: Burkle, F. (2017). Operation Babylift: Delivering a Nameless Cargo to Freedom. *Military Medicine*, 182, 7/8:1621. https://www.researchgate.net/figure/Robert-Stinnett-untitled-Operation-Babylift-April-12-1975-Gelatin-silver_fig1_318218409 (01.07.2017).

Ebeveyn adaylarına daha büyük kısıtlamalar ve daha uzun bekleme süreleri getiren ülkelerarası evlat edinme, çoğu durumda, yaşı daha büyük veya özel ihtiyaçları olan çocukları evlat edinmenin daha kolay olduğu bir sonucu ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla, ülkelerarası evlat edinmede çocukların pazarlık⁹⁵ malzemesi olması ve bazı çocukların (kronik hastalığı olan, travmatize olmuş, Afrika ve Asya kıtasında HIV pozitif çocuklar, Eski Sovyet bloklarında alkol madde kullanımı ve ev içi şiddetten dolayı çocuğunun velayetini kaybeden ailelerin çocukları, Çin’de tek çocuk politikasından dolayı terk edilmiş kız çocukları vb.) pek de ‘pazarlanabilir’ olmaması, 3 yaş altı sağlıklı çocukların evlat edinme kurumları tarafından kaçırılması, Fransa’da Çad’dan getirilen çocukların çoğunun biyolojik ailelerinin olduğu gerçeği gibi sorunların görmezden gelinmemesi gerekmektedir. Buna rağmen, dünyada ebeveynlere ihtiyaç duyan birçok çocuk olduğu ve birçok ebeveyn için ülkelerarası evlat edinmenin hala ilk tercih olduğu unutulmamalıdır (Frievalds, 2022; Koçoğlu, 2019: 243). ‘Evlat edinmenin Yeraltı Dünyası, Yetim Üretim Zinciri; Kim Bir Bebek Satın Almak İster?’ başlıklı makalede ülkelerarası evlat edinmenin yeraltı dünyasının arka planına dair açıklamalar sunulmakta, Amerika’da evlat edinme hizmetinin, evlat edinme ajansları aracılığı ile ebeveyn adaylarından alınan ücret karşılığı (ortalama 10.000-25.000 Amerikan Doları) uygulamalarla yürütüldüğüne, bebeklerin, çocuk bulucuların, kolaylaştırıcı araçların, devlet yetkililerin, Amerikan Evlat Edinme Ajanslarının söz konusu ‘yetim üretim zincirinin’ içindeki basamaklar olduğuna dikkat çekmektedir (Şekil 10).

⁹⁵ ÇHS, Madde 21, d bendinde ‘ülkelerarası evlat edinmede, yerleştirmenin ilgililer bakımından yasa dışı para kazanma konusu olmaması için gereken bütün önlemleri alırlar’ şeklinde yer almaktadır.

Şekil 10. Yetim Üretim Zinciri

The Orphan Manufacturing Chain

Kaynak: Graff, J., Washington Post Gazetesi. (11 Ocak 2009)

Taliban'ın 2021 yılında Afganistan yönetimini tekrar ele geçirmesinin ardından, ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ile ülkeden ayrılması mümkün olmayan Afgan aileler, çocuklarını ABD askerlerine teslim etmek durumunda kalmışlardır. Bu teslim sırasında çekilen fotoğraflar (Şekil 11), dünya basınında bir süre gündem konusu olmuştur. ABD askerlerinin kucağındaki Afgan bebeklerin ebeveynleri olmadan çıktığı yolculuk, "bu çocuklar nereye götürülüyor" gibi birçok soru işaretini de beraberinde getirmiştir. Hatta birçok gazete, bebeklerin Amerikan askerleri tarafından Amerika'da evlat edindirilmek üzere kaçırılıp kaçırılmadığına dair bu konuyu tartışmaya açmış, alında "1" yazan bebek haberi ile konu bir süre gündemde kalmış, ebeveynsiz bir şekilde bebeklerin tahliyesinin gerçekleştirilmesi eleştirilmiştir⁹⁶.

⁹⁶ Akit Gazetesi (2021), Batı'nın söz konusu hamlesinin geçmişteki kirli oyunlarının tekrar yaşanma şüphesini akıllara getirdiğini yazmıştır. <https://www.akittv.com.tr/dunya/haber/87904-alinda-1-yazan-bebek-dikkat-cekmisti-evlat-edinme-adi-altinda-yeni-bir-oyun-mu-oyunaniyor>. (01.09.2021).

Şekil 11. Afgan Bebeklerin Tahliyesi

Kaynak: Akit Gazetesi. Evlat Edinme Adınsa Bir oyun Mu Oynanıyor?<https://www.akittv.com.tr/dunya/haber/87904-alninda-1-yazan-bebek-dikkat-cekmisti-evlat-edinme-adi-altinda-yeni-bir-oyun-mu-oyunuyor> (01.09.2021).

Ülkelerarası evlat edinmede ideal olan, ihtiyacı olan çocuklar için ‘aile’ bulmaktır; ancak ‘çocuğun piyasalaştırılması’ nedeniyle, onları isteyen ailelere ‘çocuk’ bulmaya yönelik yürümekte olan bu süreç ‘apolitik bir insancılık’⁹⁷ olarak gizlenmeye çalışılmaktadır (Cheney, 2014: 255).

⁹⁷ Bkz. Kristen Cheney. 2014, **Apolitical Humanitarinaism**. Bkz. ‘Giving Children a Better Life?’ Reconsidering Social Reproduction, Humanitarianism and Development in Intercounty Adoption.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE YÖNTEMİ

Araştırmada nitel araştırma tekniği ile yarı yapılandırılmış görüşme formu eşliğinde derinlemesine nitel görüşmeler feminist metodoloji çerçevesinden gerçekleştirilmiştir. Evlat edinen ebeveynlerin deneyimlerini öğrenebilmek adına on dört kişiyle on iki görüşme yapılmıştır. Bu 14 görüşmenin 4'ü babalarla, 8'i annelerle yapılmıştır. Alandaki sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin deneyimlerini öğrenebilmek adına ise dört kuruluş ile yedi görüşme gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze ve Covid 19 pandemisi nedeniyle çoğu çevrimiçi olarak gerçekleşen görüşmeler profesyonel bir uzman tarafından deşifre edilmiş, bir veri analiz programı olan MAXQDA⁹⁸ analiz programı kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen veriler defalarca okunarak, tematik kodlar verilmiş, verilen kodlar doğrultusunda verilerin analizi yapılmıştır.

Bu bölüme 'Kadın Çalışmalarında Meşakkatli Bir Yolculuk: Evlat Edinmeye Doğru Feminist Bir Açılma' bölümüyle giriş yapılacak, ardından Araştırmanın Metodolojisi ve Yöntemi, Feminist Metodoloji, Araştırma Tasarımı (Araştırmanın Yöntemi, Etik Kurul, Araştırmanın Örnekleme, Görüşme Süreci, Katılımcı Profilleri (Katılımcı Ebeveynlerin Profilleri, Katılımcı Sivil Toplum Kuruluşlarının Profilleri), Saha Günlüğü, Analiz, Yazım Süreci) ve Araştırmanın Sınırlılıkları aktarılacaktır.

2.1 Kadın Çalışmalarında Meşakkatli Bir Yolculuk: Evlat Edinmeye Doğru Feminist Bir Açılma

2012 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 'Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı'nda' tezli yüksek lisans eğitimime başladım. O yıllarda Mülga Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK)'na bağlı bir İl Müdürlüğü'nde çalışıyordum. Özel öğrenci statüsünde mülakatı kazandım ve yüksek lisans derslerimi almaya başladım. İkinci sene eksik belgemi tamamlayarak normal öğrenci statüsüne geçtim. O yıllar, 'erken yaş evlilikler-çocuk evlilikler' konusu üzerine çalışmak istediğim

⁹⁸ Zeynep Kurmaz. 2020. MAXQDA Nitel Veri Analizi / MAXQDA 2020 Metin Kodlama. <https://www.youtube.com/watch?v=LTHrA7Y94dU> (20.07.2021).

bir zamandı. Müdürlükte ‘Proje Geliştirme Birimi’nde çalışırken, sağlıklı bir koruyucu önleyici proje çalışması yapabilmek adına yatılı hizmet veren bir bakım-rehabilitasyon merkezinde hem evden kaçan kız çocuklarıyla, hem ocuk yaşta gebe kalan kız çocuklarıyla çalışma imkanım olmuştu. Oldukça etkilendiğim ve rselendiğim bir deneyimdi, çocuklarla sohbet ederek, vakit geçirerek, neden evden kaçtıklarını öğrenmeye çalışıyordum. Öte yandan o yıllarda sık sık basında yer alan mirasın bölünmemesi için ocuk yaşta evliliklerin yapıldığı İzmir’in Kemalpaşa ilçesinde ‘Damlacık ve Sütçüler’ köylerinde yaşanan durum zihnimi meşgul ediyordu. İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü personelinden alana gidip saha raporu yazılması istenmişti. 14-15 yaşındaki kız çocukları istemeden ocuk yaşta hamile kalıyorlardı ve bu bir ocuk hakkı ihlaliydi, bu konuda bir şey yapmalıydık. Kafamda deli sorular vardı. Yüksek lisans derslerimin hepsini başarıyla tamamlayıp, tez aşamasına geçmiştim ve tez danışmanım sevgili Hocam Prof. Dr. Aylin Nazlı’nın danışmanlığında ‘eşitli Boyutlarıyla ocuk Yaşta-Zorla Yapılan Evlilikler: Damlacık ve Sütçüler rneği’ başlıklı tez önerimi 2013 haziran ayında Enstitüye sunmuştum.

Evlendiğimiz 2007 yılı ile 2013 yılları arasında da ben ve eşim yardımcı reme Tekniklerinden yararlanıyor, ‘tüp bebek’ yöntemi ile ben ‘hamile’ kalmaya çabalıyordum. Eril bir söylemin hâkim olduğu *reme teknolojileri* dünyasında aşılama, tüp bebek gibi yöntemlerle denemeler üzeri denemeler, hormon yüklemeleri, doktor değişiklikleri, hamilelikler, düşükler, hayal kırıklıkları, güven zedelenmeleri, düşükler sonrası yaşanılan komplikasyonları tedavi edebilmek adına geçirilen operasyonlar ve sağlık problemleri ile dolu dolu altı yıl geçirmiştik. Kadın alışmaları yüksek lisans programı sırasında aldığım dersler özellikler ‘*beden, kadın, toplum*’ dersi, beden deneyimlerimi yüksek sesle paylaşabildiğim hocalarım, hem özel ğrenci statsndeyken hem de normal ğrenci statsndeyken tanıştığım sınıf arkadaşlarımla yürüttüğümüz sınıf tartışmaları, okuduğum makaleler, kitaplar, kadın çalışmaları yolculuğu sırasında düşüncelerimde radikal bir değişme yaşamama yol açtı. Biz yardımcı reme Teknikleri aracılığıyla değil ‘evlat edinme’ yoluyla ocuk sahibi olabilir miyiz? sorusunu önce kendime sonra eşime sormaya başladım. Eş zamanlı olarak 2005 yılında başladığım ‘Psikodrama’ eğitimim sırasında grup arkadaşlarım ve hocalarım Psikiyatrist Dr. Emre Kapkın ve Psikoterapist Dr. Meral Genç spervizyonluğunda olgunlaştığım bir deneyim yaşadım, Emre hocamın tavsiyesi

ile Nazım Nikmet'in 'Kan Konuşmaz' isimli kitabı okudum. Söz konusu kitap benim için bir dönüm noktası oldu. Karar vermeden önce Dr. Meral Genç'ten aldığımız danışmanlığın ardından 2013 yılının ekim ayında eşimle karar vererek İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne başvuruda bulunduk.

Karar verene kadar ülkemizde denenebilecek yardımcı üreme tekniklerini⁹⁹ deneyimledim, özellikle eril tıp kurumunun kadına yüklenen 'üreme' temelli baskısını olumsuz duygularla yaşadım, sonunda bedenimin sesini dinledim ve durdum. İyi ki de durdum, çünkü eşimle tam 13 aylık bekleyişin ardından 2014 yılı kasımında da canımız oğlumuzla yollarımız kesişti.

Artık ben anne olmuştum, eşim de baba... Kucağımızda iki buçuk aylık bir bebekle baş başaydık. Üniversitenin sosyal bilimler enstitüsünü arayarak annelik izninden yararlanmak için öğrenciliğimi dondurmak üzere dilekçe ile başvurmak istediğimi söyledim, ancak aldığım cevap bunun mümkün olmadığını, evlat edinme yolu ile yaşanan bir annelikte izin hakkı olmadığı yönündeydi. Halbuki tam da aynı zamanda yüksek lisans sınıf arkadaşlarımdan biri doğum yaptığı için dilekçe ile müracaat ederek tez aşamasında, okulu dondurmaya başarmıştı. Farkımız neydi? Ben doğurmadan anne olduğum için bana 'analık izin hakkı' tanınmamıştı. Her iki bebek te yeni doğmuş bebektir. Sistem, çocuk odaklı değildi. Tez aşamasındaydım, yıllardır yolunu beklediğimiz bebeğimize kavuşmuştuk ama okulumu donduramamıştım. İkinci hayal kırıklığını yaşadım, öfkelenmiş, kırıldım, gücendim belki de küstüm ama onunla mücadele edecek enerjim yoktu, bebeğimize kavuşmuştuk, askıya aldım tez sürecini. Şimdi farkına varıyorum ki, annelik hakkımı aramak adına ne bir dilekçe yazdım, ne de yüz yüze görüşmeye gittim. Bu mesele ile yazdığım tezin konusunu ilişkilendirebilmem biraz zamanımı aldı ama yaşanabilen türlü ataerkil çatışmaların yol açtıklarını politik bir zemine bu araştırmayla taşımak istedim. Bu deneyimlerin politik çıktısı bu araştırmaya feminist perspektiften bakmamı sağladı.

Yıllar yılları kovaladı, tez danışmanımla sürekli iletişim halindeydik ama ben kesinlikle erken evlilikler-gebelikler konusunda hiçbir ilerleme kaydedememişim. Bir

⁹⁹ Yurtdışında yaşayan bazı akrabalarım ve bazı arkadaşlarım bana önerilerde bulunuyorlardı; yurtdışında taşıyıcı annelik uygulaması, Kıbrıs'ta yumurta nakli, sperm nakli vb. Hiçbirini denemedim ama araştırmam sırasında gördüm ki birçok Türk vatandaşı yurtdışında bu yöntemleri de deniyorlarmış

sürü işi bitirebiliyordum ama bir yüksek lisans tezini bitiremiyordum. 2018 yılında üreme organlarımla ilgili ciddi bir problem yaşadım ve artık daha fazla erteleyemeyeceğim ‘histerektomi¹⁰⁰ ve yumurtalık’ operasyonu’ geçirmem gerekiyordu. İşte her şey bu ameliyattan sonra şekil değiştirdi.

2018 nisan ayında söz konusu ameliyat sonrası hastanede yattığım gece tezimin konusunu değiştirmeye karar verdim. Sabahın erken saatlerinde beni kontrol etmeye gelen bana her aşamada baba şefkatiyle yaklaşan kadın doğum uzmanım başımı okşadı ve nasıl hissettiğimi sordu, ağrım olup olmadığını, geceyi nasıl geçirdiğimi vs. Gece hiç uyuyamadığımı söyledim, ama ağrıdan dolayı değil, yaklaşık 12 saat önce geçirdiğim ameliyat değildi uyuyamamamın sebebi. Sebep şuydu, bu ağır operasyonun ardından yattığım kat aynı zamanda doğum katıydı. Doğal olarak ebeveynler heyecanlı, mutlu, coşkulu bir gece geçirmişlerdi, bebekler doğmuştu, anneler odalarına gelmişti vs... Aynı katta ben ve benim gibi başka kadınlar başka duygularla yatıyordu, o gece uyuyamayınca, detaylı bir araştırma tasarımı yapmaya başladım. Ben ne çalışmak istiyordum, neyi araştırmak istiyordum? Ben bu üreme baskısını, evlat edinmenin son alternatif olarak görülmesini, yardımcı üreme teknolojilerinin kadınlar üzerinde kurduğu eril baskıyı çalışmak istiyordum. Sonunda neyi çalışmak istediğimi bulmuştum...

Doktoruma kafamdaki anlattığımda yorulacağımı düşünerek ‘*bunu yapma Rana, eğlenceli şeyler yap artık, çok yorulmuşsun*’ dedi... Ancak ben sosyal bilim araştırmacısıydım, bizi rahatsız eden şeyleri araştırmak isteyen, Toksöz (2020)’ün de vurguladığı gibi toplumsal cinsiyete dayanan güç ve iktidar ilişkilerinin temelini oluşturan eşitsizliklere ve adaletsizliklere karşı açıkça tavır alan feminist yöntemden yararlanmak isteyen bir sosyal bilim araştırmacısıydım...Pes etmek istemedim.

Ameliyatın ardından evdeki üç aylık raporlu dinlenme sürecinde eski tez konumu ‘*Evlat edinme merceğinden kadınlık deneyimleri*’ olarak tez konumu değiştirdim ve evlat edinen annelerle çalışmaya karar verdim. Araştırmamı tasarlamam epeyce uzun bir yolculuktu. Ege Üniversitesi’nde tez danışanımla süren uzun maceranın ardından tekrardan kendisinin çabası ve özverisiyle tez konumda tekrar değişiklik önerisi içeren

¹⁰⁰ Histerektomi, rahmin karından yapılan ameliyatla tamamen çıkarılması ameliyatıdır.

dilekçemi Enstitüye sundum. Enstitü, değişikliği kabul etti ama bir sorun daha vardı, canım değerli hocam Aylin Nazlı emekli oluyordu. Uzun telefon görüşmeleri sonucunda beni yine çok değerli Hocam Gülgün Meşe'ye yönlendirebileceğini söyledi. İkinci tez hocamla yeni konumda çalışmaya çok heyecanlıyım. Sevgili Gülgün Hocamla düzenli buluşmalarımızı yapmaya başladık, soru formunu hazırlayıp bir pilot görüşme yapmamı önerdiği sırada annemin sağlık kontrolü sırasında kolon kanseri olduğunu öğrendik. Acilen ameliyat olması gerekiyordu ve kemoterapi tedavisi görecekti. Ablam şehir dışında yaşıyordu, ben annemin yanındaydım. Yoğun bir süreç başladı ve ben tezimi yine arka plana attım. Nitel görüşmelere başlayacak ne enerjim ne zamanım ne de motivasyonum vardı. Annem iyileşti, sağlığına kavuştu, pandemi başladı ve herkes gibi benim için de zor günlerin geçirildiği bir dönem oldu. Evde beş yaşında bir çocukla kalakalmıştık. İki yaşından beri kreşe gitmeye alışkın oğlum, evden çalışan kocam ve evden online ders veren ben... Bu tempoda geçen zamanın ardından ben tezimi zamanında tamamlayamadım ve Ege Üniversitesi'nden sonunda atıldım.

Ama ben bu tezi bitirecektim, özel öğrencilikle başlayan iki yıl devam eden derslerde kazandıklarım, bu kadar emek, bu kadar çaba boşa gitmemeliydi. Bir yandan da yarı zamanlı ders verdiğim sosyal hizmet bölümündeki değerli hocalarım Fatih Şahin, Gülten Uçan, Şeyda Yıldırım, Derya Şaşman Kaylı, Hakan Baydur benim tezimi bitirebilmem için yoğun bir çaba gösteriyorlar, geribildirimlerini veriyorlar, bana yardım etmeye çalışıyorlardı. Gülten Hocam tezimi bitirebilmem için benimle kaç kez buluştu, kaç kez beraber çalıştık...Kaç kez e-postalarımı geribildirim verdi...

Aklıma bir anda bir çözüm geldi, ben neden başka bir üniversitede temiz bir sayfa açmıyordum? Manisa Celal Bayar Üniversitesi'nde de Kadın Çalışmaları Bölümü vardı ve belgelerimi tamamlayarak bölümün açtığı yüksek lisans mülakat sınavına başvuru yaptım ve kazandım. İşte o anda bana bir güneş gibi doğan canım hocam Ayşe Gönüllü Atakan ile tanıştım. Ege Üniversitesi'nde aldığım bütün dersler, Ayşe hocamın değerli çabası ile yeni üniversitemde kabul edildi, bilimsel araştırma yöntemleri ve feminist yöntem derslerini daha önce almadığım için sene boyunca o derslerimi tamamladım, özellikle feminist yöntem dersi benim için çok öğreticiydi, çok ufuk açıcıydı... Ayşe Hocamla tez sürecinde birlikte çalışmaya karar verdik. Bu sefer ne istediğimi daha iyi ve net biliyordum; evlat edinme konusuna feminist bir perspektiften bakmak istiyordum. Ben

meşakkatli uzun bir yolculuk geçirmiştım ve evlat edinmeye doğru bir feminist açılma yaşamıştım. Tez danışmanımla yaptığımız toplantıların sonunda 2021 mayıs ayında ‘Feminist Sosyal Hizmet Perspektifinden Evlat Edinme Süreci: Ebeveyn Deneyimleri’ olarak tez önerimi şekillendirerek Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne sundum.

2.2 Feminist Metodoloji

Pozitivist paradigmada araştırma sahasında herşeyin mükemmel ilerleyeceği ve hislerimizi gizlememiz gerektiği bize öğretilmektedir. Olumsuz hisleri ifade edebilmenin araştırmacıyı beceriksiz, yetersiz olarak yaftalanmasına yol açtığı pozitivist bilgi üretme sürecini eleştiren feminist metodoloji, bu olumsuzlukların da mutlaka analiz edilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir (Kleinman, 1991’den aktaran Erdoğan, 2020; Kleinman ve Copp’den aktaran Erdoğan, 2020). Bir çalışmanın yöntemini feminist yapan, araştırmanın farklılıkları gözönünde bulunduran, benzerlikler üzerinden birlikteliklere odaklanan tavrıdır (Erdoğan ve Gündoğdu, 2020).

Feminist araştırmaların diğer sosyal bilim araştırmalarından farkı feminist metodolojinin, toplumsal cinsiyete dayanan güç ve iktidar ilişkilerinin temelini oluşturan eşitsizliklere ve adaletsizliklere karşı açıkça tavır almasıdır (Toksöz, 2020). Oakley (1981) feminist yöntemi hiyerarşik olmayan bir ilişki ile görüşmecinin kendi kimliğini katabilmesi olarak tanımlamakta, öznel bilgiyi önemli kılanın ve güç ilişkilerini yapıbozuma uğratanın feminist yaklaşım olduğunu vurgulamaktadır. Feminist yöntem, araştırmacıyla arasına mesafe koymamaktadır. Bir araştırmayı feminist kılan, yöntembilim ve bilgi kuramıdır (Hesse-Biber ve Yaiser, 2004’den aktaran Erdoğan ve Gündoğdu, 2020).

Feminist araştırmaların diğer araştırmalardan önemli bir farkı olan ‘içeriden ve dışarıdan olma’ (Wolf, 2009) özelliği, araştırmacının iç sesine ve araştırmacı kimliğine yer vermektedir. Nesnel, rasyonel ve eril bakış açısının karşısına öznel, empatik ve süreç eksenli feminist bakış açısını yerleştiren Neuman (2013), öte yandan bu bakış açısıyla araştırmayı sürdürürken ‘kişisele hapsetmeme’ ve ‘toplumsal olanla bağını kurma’ (Neuman, 2013’den aktaran Coşar ve Bektaş-Ata, 2017) özelliklerinin de dikkate alınması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Feminist araştırmacılar, geleneksel sosyal bilimlerin kadın ve erkek yaşamlarını kavramsallaştırmalarını eleştirel gözle incelemek, kadınların kendi ve erkeklerin yaşamları hakkındaki düşüncelerini dinlemek, kadın ve erkek davranışlarını gözlemlemek ve henüz keşfedilmemiş bulguları tarihsel bilgi birikiminde araştırmak için veri toplama tekniklerini farklı uygulamaktadırlar (Doucet ve Mauther, 2017; Harding, 1996'dan aktaran Toksöz, 2020). Bunun yanı sıra feminist yöntem, araştırmacıyı ve araştırma yapılan kesimi de güçlendiren bir yöntemdir ve politiktir.

Ramazanoğlu ve Holland (2002) feminist araştırmayı kadın kadına yapılan, kadınların yaşam hikayelerinin gözlemlendiğı, katılımcıların bilgi üretiminde yer aldığı araştırma olarak ifade etse de, feminist araştırma sadece kadınlar hakkında, kadınlar tarafından ve kadınlarla birlikte ve kadınlar için yapılan araştırma değıldir (Erdoğan ve Gündoğıdu, 2020). Feminist araştırma, toplumsal değışim ve adalet konularıyla ilgili, toplumsal cinsiyet temelli güç ve tahakküm ilişkileriyle mücadele eden ve mücadele için bilgi üreten bir araştırmadır. Söz konusu bilgiyi üretebilmek için izleme yapılması, politik taleplerin formüle edilmesi, politikaların uygulanması sonucu gelişmenin saptanması gerekmektedir. Kadının temel insan haklarının gerçekteşmesi için hükümetlerin sorumluluğunun feminist perspektiften cinsiyet temelinde ayrıştırmış istatistikler, göstergelerle araştırılmasına, yeni göstergeler oluşturularak izleme, hesap sorma çabasının devam etmesine ve eleştirel çalışmalar yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Toksöz, 2020).

2.3 Araştırma Tasarımı

Bu bölümde araştırmanın nasıl tasarlandığı, araştırmanın yöntemi, etik kurul onay süreci, araştırmanın örnekleme, görüşme süreci, katılımcı profilleri (katılımcı ebeveynlerin profilleri, katılımcı sivil toplum kuruluşlarının profilleri), saha günlüğü, analiz ve yazım süreci başlıkları altında anlatılacaktır. Böylelikle araştırmama giden yolu nasıl tasarladığımı paylaşmış olacağım.

2.3.1 Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağılı bulundukları çevre içerisinde

araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşım olup, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği bir araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011:39).

Görüşme, önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim sürecidir (Stewart ve Cash, 1995'den aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2011). Oldukça güçlü bir yöntem olan görüşme yöntemi, insanların bakış açısını, deneyimlerini ve algılarını ortaya koymak için kullanılmaktadır (Bogdan ve Biklen, 1992'den aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2011). Evlat edinme yoluyla çocuk sahibi olan bekar ya da evli annelerle ve babalarla ve evlat edinme ve çocuk alanında çalışan sivil toplum kuruluşu temsilcileri ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler de bu çerçevede gerçekleştirilmiş, etkileşime ve karşılıklılığa dikkat edilmiştir.

Nitel araştırma tekniklerinden biri olan doküman incelemesi yoluyla araştırma problemiyle ilgili yazılı ve görsel materyal ve malzemelerin araştırmayı dahil edilmesi, araştırmanın geçerliliğini artırmak için kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu doğrultuda araştırmada veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin yanı sıra doküman incelemesi tekniğinden de yararlanılarak konuyla ilgili bazı yazılı dokümanlar incelenmiştir. Araştırmada, hedeflenen olgu ve olguları alanla ilgili kurumların web sitesi araştırma raporlarından, istatistiklerinden, tanıtım kitapçıları ve videolarından, haberlerinden, duyurularından (ASHB, KOREV, SHUDER vb.), bazı sosyal medya bloglarından (evlat edinmeyi düşünen adayların ve karşı çıkanların paylaşımlarından, deneyimlerin mevzuat (yönetmelik, genelge, yönerge, iç yazışma vb.) belgelerinden, sivil toplum kuruluşlarının alandaki gelişmelere dair yapmış olduğu basın açıklamalarından, eski tarihli ve yeni tarihli uluslararası ve ulusal internet gazetelerinden ve yazılı basın haberlerinden, gazetelerde çıkan konuyla ilgili fotoğraflardan, çocuk masal ve yetişkin kitaplarından yararlanarak yazılı ve görsel materyaller incelenerek analiz edilmiştir. Görüşme yöntemiyle verileri toplanmasının yanı sıra söz konusu bilgi kaynaklarını incelenmesi, verinin çeşitlendirilmesi (data triangulation) amacına da hizmet etmiş, araştırmanın geçerliliğini önemli ölçüde arttırmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

2.3.2 Etik Kurul

Araştırma kapsamında katılımcılarla görüşme yapabilmek adına öncelikle biri ebeveynlere (Ek 3) diğeri sivil toplum kuruluşları temsilcilerine yönelik (Ek 4) olmak üzere iki farklı görüşme formu hazırlanmıştır. Katılımcılar, araştırmaya gönüllülük esası ile katılmıştır. Görüşmelerden önce katılımcıların imzalaması için ‘araştırma gönüllü onam formu’ hazırlanmış, bu formla birlikte araştırmanın izni için 22.06.2021 tarihinde Etik Kurul başvurusu yapılmıştır. Etik Kurul başvurusu Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından 16.07.2021 tarihinde onaylanmıştır (Ek 1). Onayın akabinde yarı yapılandırılmış bir görüşme formu eşliğinde derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılmadan kimlik bilgilerinin gizli tutulacağına dair gönüllü onam formu katılımcılara okunmuş ve imzalatılmıştır.

2.3.3 Araştırmanın Örneklemi

Türkiye’nin çeşitli illerinde ikamet eden, ister yardımcı üreme tekniklerinden (aşılama, tüp bebek vb.) yararlanmış, ister yararlanmamış ama bebek ya da çocuk sahibi olmaya çalışmış ve evlat edinme yoluyla (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı başvurusu ya da kişilerarası evlat edinme yoluyla) bebek sahibi olmuş bekar ya da evli anneler, babalar ve bekar babalar araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu evren içerisinde katılımcılara örnekleme amaçlı kartopu örnekleme¹⁰¹ tekniği kullanılarak ulaşılmıştır.

2.3.4 Saha Süreci ve Araştırmacının Sahadaki Konumu

Saha sürecince amaçlı kartopu örnekleme ile ulaştığım anneler, babalar, anne ve babalar ve sivil toplum temsilcileri ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirdim. Kendi iletişim ağımdan hareket ettim, bir duyuru metni hazırlayarak e-posta ve ‘WhatsApp’ uygulamasından önce kendi mesleki ve arkadaş çevreme duyuruda bulundum. Hazırladığım metinde araştırma ile neyi amaçladığımı, kendimi kısaca anlattım. Sosyal medyadan araştırmalar yaptım, platformlarda ‘evlat edinmenin yüksek sesle konuşulması’

¹⁰¹ Amaçlı kartopu örnekleme yönteminde süreç ‘en çok bilgi sahibi kimler olabilir, kimlerle görüşme yapmamı önerirsiniz?’ gibi basit sorularla başlamakta, sürecin ilerlemesiyle elde edilen isimler bir kartopu gibi büyümektedir (Patton, 1987’den aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2011).

konusunda farkındalık çalışması yapan bazı ebeveynlere ve uzmanlara eriştim. Onlara e-posta, mesaj ve sosyal medya yoluyla ulaştım, hepsinden olumlu geri dönüş aldım ve onlar da benim kendi çevrelerinden birileriyle tanışmamı istediler. Bazıları da hayatlarında ilk kez evlat edinen bir kişiyle tanıştığını söyledi ve görüşme olasılığını çok sıcak karşıladılar.

Ebeveyn görüşmesi yapabilmek için sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden bana ebeveyn ismi önermelerini kesinlikle istemedim. Bu konuda hassas davrandım. Ebeveyn örneklemime erişebilmek için sivil toplumdan yararlanmayacaktım. Sivil toplum görüşmeleri için ise alanı da önceden takip ettiğim için daha önceden alanda aktif olduğunu bildiğim derneklere ulaşmak ile başladım. Ben sosyal hizmet uzmanlarının üye olduğu bir sivil toplum kuruluşu olan Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (SHUDER) İzmir üyesiydim ve daha önce başka bir sivil toplum kuruluşunun kapasite geliştirme projesi kapsamında SHUDER Genel Merkez yönetim kurulu üyeleri ile iletişimim güçlenmişti, bu anlamda şanslıyım. Söz konusu örnekleme erişmek için hazırlamış olduğum metni bağlantıda olduğum sosyal hizmet uzmanı arkadaşlarıma duyurdum. Bu sefer önemli bir kriter eklemiştim; konuya ve alandaki sorunlara eleştirel bakabilen, bakmak isteyen sosyal hizmet uzmanları ile görüşmek istiyordum. SHUDER Genel Merkez bana Ankara'dan bir sosyal hizmet uzmanını önerdi, ben de hemen kendisine amacımı anlattım ve randevulaşarak görüşmemizi çevrimiçi gerçekleştirdik. İstanbul ve İzmir SHUDER aracılığıyla üç uzmana daha ulaştım ve onlarla da randevulaştık. Ancak İzmir'deki bir sosyal hizmet uzmanı arkadaşım ile olumsuz bir deneyim yaşadım, aslında bana oldukça yardımcı oldu, telefonda sohbet ettik konu üzerine ama ben araştırmanın ciddiyeti adına mutlaka çevrimiçi bir görüşme yapmak için kendisiyle randevulaştım. Maalesef kendisine bir kaç kez günü ve saati hatırlatmama rağmen görüşme saatinde bir türlü telefonunu açmadı, çevrimiçi yapacağımız görüşmede iki saate yakın onu bekledim, telefonu kapalı çıktığı için ona ulaşamadım. Yoğun çalıştığını biliyordum, sonrasında da ertesi gün yine ben aradığımda, telefonunu kurumda unuttuğunu söyledi. Bana geri döneceğini söyledi, dönmeyince ben yine peşini bırakmadım, birkaç kez daha aradıktan sonra pes ettim ve kendisiyle görüşemedim. Bu benim için oldukça üzücü ve can acıtıcıydı, hem meslektaşım hem de arkadaşım ile görüşmemem nedeniyle, görüşme için değer verilmediğini hissetmem ile hayal kırıklığına uğradım.

Diğer sivil toplum kuruluşu temsilcilerine ve profesyonel çalışanlara telefon görüşmeleri ile ulaştım, araştırmamın amacını anlatarak onlardan randevu talep ettim. Bu telefon görüşmeleri ve e-posta yoluyla kurduğumuz iletişim sırasında kendi hikayemden de bahsediyor olmam, araştırmacı olarak sürecin içinde olduğumu kendilerine aktarmam oldukça kolaylaştırıcı oldu. Konuya hakimiyetim, konunun ve alanın içinde olmam ama bir yandan da dışından bakmaya çalışmam onları da heyecanlandırdı. Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği'ne ulaştığımda, büyük bir heyecanla randevulaştık ve alanda aktif iki uzmanla (biri sosyal hizmet uzmanı biri de erken çocukluk eğiticisi-akademisyen) iki ayrı görüşme gerçekleştirdim. Erken çocukluk eğiticisi olan sivil toplum temsilcisi, aynı zamanda çocukken evlat edinilmiş bir yetişkindi. Görüşme, her ne kadar onun alanla ilgili deneyimlerini öğrenmek için gerçekleşmiş olsa da, görüşme sırasında sık sık kendi deneyimlerini de paylaştı, ki bu kaçınılmaz bir durumdu. Hatta bu, sonradan bana 'evlat edinilen yetişkinlerin de sesine yer veren' araştırmaların yapılmasının gerekliliğini bir kez daha hatırlattı.

Alandaki diğer aktif sivil toplum kuruluşu KOREV'e telefonla ulaşamayınca hem e-posta yoluyla hem de sosyal medya yoluyla ulaştım. Derneğin hem yönetim kurulu başkanı ile hem de sosyal hizmet uzmanı ile aynı anda görüşme fırsatı yakaladım.

Dördüncü sivil toplum görüşmesi için kendi araştırmam sonrası karar verdiğim kuruluş Kalben Derneği idi. Diğer üç sivil toplum kuruluşundan da hangi kuruluşla görüşmemi önerdiklerini sorduğumda aldığım cevap da aynı kuruluş olmuştu. Kalben Derneğinin yönetim kurulu başkanıyla bir görüşme gerçekleştirme fırsatını buldum.

Söz konusu derneklerde görev alan kişilerin büyük kısmı aynı zamanda ya koruyucu aile idi, ya da evlat edinmiş aile idi. Ancak onlarla buluşma sebebim sivil alan deneyimlerini öğrenmek olduğu için (görüşmelerde ebeveynlik deneyimlerini konuşsak da) bulguları düzenlerken bu ayrımı yapmaya özen gösterdim. Ebeveyn görüşmeleri ile sivil toplum kuruluşları görüşmelerini birbirine karıştırmak istemedim, görüşme sorularımı alandaki sivil deneyimlerini ve önerilerini öğrenmek için sordum, tabi ki sohbet ederken konu 'çocuklara ve ebeveynliğe' de dokundu.

Alandaki yerel sivil toplum kuruluşlarına bilerek ulaşmadım, hem çoğu yerel örgütlenmeler olup koruyucu aileliğin yaygınlaştırılması için kurulmuştu hem de bu başka

bir araştırmanın konusu idi. Öncelikle yoğunlaşmak istediğim katılımcılar ebeveynler olacaktı.

Böylelikle tüm örneklemime ulaşmış oldum. Ulaşamadığım gruplar tabii ki oldu, görüştüğüm ebeveynler ya da benim çevremdeki kişiler beni kendi yakınlarını tanıştırmak ve onlarla da görüşmemi istediler ama bazı engellenmeler yaşadım. Bazı ebeveynler çocuklarına henüz evlat edinildiğini söylememişti, bu konuyu gizli tutmayı tercih edenler vardı, ya da hamile taklidi yapmış ve aile büyüklerinden evlat edindiğini saklamış olanlar vardı, ya da adli sürecinde (velayet davasında) sıkıntı yaşayanlar vardı. Kuzenimin bir arkadaşı Gaziantep'ten tam görüşmeyi ayarlayacaktı ki, görüşülecek kişinin çocuğunun evlat edinildiğini bilmediği ve görüşmeyi yalnız yapacak bir ortamı bulamadığı ortaya çıktı. Teyzem, bir bebek evlat edinen ve sonra taşınan eski bir komşusunu aradığında, üniversitede okuyan çocuğuna evlat edinildiğini söylemediklerini üzülererek öğrendi ve bu durumu hayretle benimle paylaştı. Çok yakın tarihte evlat edinenler vardı, onlarla da ben hukuki süreçleri tamamlanmadığı için görüşmek istemedim, ama yakın çevreme yine de benimle tanışmak istediğini söyleyenler olduğu için onlarla tanışarak, dertleşerek uzun telefon sohbetleri gerçekleştirdim. Covid pozitif olan, yakınlarından covid pozitif olan ve covid aşısı olduğu için yan etki yaşayan kişilerle de birkaç kez üst üste randevulaşmamıza rağmen görüşemediğim oldu. En sık karşılaştığım durum ise çevremden görüşmem için önerilen ebeveynlerin koruyucu aile çıkmasıydı¹⁰². Arkadaş ve akraba çevremın evlat edindiklerini sandığı kişiler koruyucu aile çıktı, dolayısıyla o kişilerin bir kısmı ile 'koruyucu aile' oldukları için sadece tanıştım, araştırma kapsamında görüşme yapmadım. Görüşme formu eşliğinde görüşmemiş olsam da hala tanışıklığım sürüyor birçoğuyla. Görüşmelerimi yaz döneminde yapmam, çoğu özel sektör ya da kamu çalışanının 'yıllık izin' kullanma zamanına, bayram tatiline denk geldi, bayram ve yıllık izni birleştirenler oldu, bu da engellenmelerden biriydi. Engellenmeler yaşasam da, örneklemin son hali bu şekilde belirlenmiş oldu.

¹⁰² Sıklıkla karıştırılan koruyucu aile ve evlat edinme hizmetinin, örnekleme ulaşma noktasında da karıştırıldığına tanıklık ettim.

2.3.5 Görüşme Süreci

Görüşmecilere ulaşma, görüşmeler için zamanın ve mekanın seçilmesi, sürenin belirlenmesi noktalarında izlediğim yol planlıydı. Eskiden iletişimde olduğum görüşmeci adayları vardı ama tabi ki sadece onlarla görüşmeyecektim. Yeni ulaştığım ve tanıştığım katılımcılarla görüşme öncesinde ön görüşme gerçekleştirerek önce tanışmayı tercih ettim. Görüşmeci adaylarıyla ön görüşme için randevulaştık, amacımı anlatma fırsatını bulduğum uzunca bir telefonla tanışma sohbeti gerçekleştirdik ve asıl görüşme için tekrar randevulaştık. Görüşmelere başlamadan önce, gönüllü onam formundan söz ettim, imzalarını istedim, ses kayıt cihazı ile görüşme kaydı yapıp yapamayacağımı netleştirilerek görüşmelere başladım.

Öncelikle görüşme formundaki sorulara bağlı kalarak evlat edinen bir çocukluk arkadaşım ile pilot bir görüşme yaptım, görüşmeciden de bana geribildirim vermesini istedim. Görüşme formunda herhangi bir değişiklik gerektiren bir durumla karşılaşmadım. Katılımcıların çoğuna ‘Gönüllü Onam Formu’nu çevrim içi görüşme yaptığımız için okudum. Onlardan görüşmelere başlamadan gerekli izinleri aldım. Pandemi koşullarında bazen çevrimiçi (teams üzerinden) bazen ise yüz yüze gerçekleştirdiğim ebeveyn ve kurum görüşmelerini eş zamanlı çalışan iki ayrı ses kayıt cihazı ile kaydettim. Görüşmeleri kaydederken, bir yandan da notlar almayı ihmal etmedim. Yüz yüze görüşmeleri iki evli anne, bir evli anne-baba ile pastanede, kafede gerçekleştirebildim. Bir sivil toplum kuruluşu gönüllüsü ile yaptığım görüşmede ‘ses kayıt cihazı’ ile görüşmenin kaydedilmesine izin alamadığım için görüşme esnasında kayıt yapamadım, yazılı notlar aldım ve bu notları çözümleyerek amaca uygun şekilde rapor ettim. Oniki ebeveyn ile ve dört sivil toplum kuruluşu ile görüşme sonrasında, kavramlar ve süreçler birbirini tekrar etmeye başladığında, verinin doygunluğuna ulaştığımı gördüğümde ve eğilimi yakaladığımda saha sürecimi sonlandırdım.

Görüşmeler yaklaşık 90-150 dakika arası sürdü, katılımcıların önerileri alınarak, keyifli bir sohbet eşliğinde tamamlandı. Benim hem araştırmacı, hem sivil toplum hareketi içerisinde aktif bir sosyal hizmet uzmanı olmam hem de evlat edinen bir ebeveyn olarak görüşmeleri yapmam yani üç yönlü kimliğim görüşme verilerini olumlu yönde etkiledi. Görüşmeciler çoğu zaman duygularını düşüncelerini açıkça paylaştılar, araştırmacı olarak

benim konumum görüşmelerin sürecini oldukça olumlu etkiledi. Benim de evlat edinmiş bir sosyal hizmet uzmanı kadın olmam, kadın çalışmaları anabilim dalında yüksek lisansımı tamamlıyor olmam güvenilirlik açısından önemliydi, hem ebeveynlerle hem de sivil toplum temsilcileriyle karşılıklı güvene dayalı ve samimi bir ilişki kurabildim. Her görüşme beni büyüttü, düşündürdü, sorgulattı, duygusal olarak epey yorucu geçti. Özellikle oğlum evdeyken gizli gizli konuşmak durumunda kaldığımda, ne görüştüğümü merak edip yanıma geldiğinde zorlandım. Görüşmeler sırasında ağlayanlar, gözleri dolanlar, heyecanlananlar oldu. Duygusal anların ardından sadece onları dinledim, görüşmecilere anlaşarak dinlendiklerini bilmek iyi geldi. Ben de yeri geldiğinde olumlu ve olumsuz deneyimlerimi paylaştım. Çocuklarının yaşı benden küçük olan görüşmeciler benim oğlumla deneyimlerimi, ben de yaşı büyük çocuğu olan görüşmecilerden onların çocuklarıyla deneyimlerini öğrenmek için daha çok heyecan duydum. Bazı görüşmelerde, görüşmeciler duygusal olarak oldukça derine indi; kendi anneleriyle annelik deneyimlerini, annelerinin ya da babalarının evlat edinmeye karşı gelişlerini, bazı aile üyelerinin onları evlatlıktan reddetmekle ilgili konuşmalarını anlattılar. Kimisinin bebek geldikten sonra karşı çıkan aile üyeleriyle barışmasını, kimisinin barışmamasını ve hala aile üyeleriyle görüşmüyor olmalarının paylaşılması oldukça çarpıcı anlardı. Evlat edinilen bebeğe süt bulma telaşı ve miras konusu görüşmelerde oldukça gündeme geldi, bu benim için oldukça şaşırtıcıydı, miras konusunu o ana kadar hiç düşünmemiştim. Süt konusu ise benim çözüm bulmayı çok sonra düşündüğüm bir konuydu ama bir görüşmecimin on iki aya kadar bebeğine süt bulmuş olması, beni heyecanlandırdı.

Araştırmaya katılan ebeveynlerle tanışmak ve çocuklarımızı tanıştırmamızı isteyenler oldu, onlar gibi ben de bu fikre çok heyecanlandım. Hatta bazı görüşmeciler, kendileri haricinde ilk kez evlat edinen başka biriyle tanıştıklarını söyleyip, bu tanışma ve paylaşmanın onlara iyi geldiğini ifade etti.

Görüşmelerde karşılaştığım bir diğer konu ise duygusal konuların çoğunlukla anne ile paylaşılması konusu idi. Evlat edinildiğinin çocukla paylaşılması noktasında ‘annenin’ kilit rol üstlenmesi çoğunlukla beklenirken, bir ebeveyn öyküsünde babanın bu rolü üstlenmesi beni düşündürttü; çünkü benim oğlum da bu konuyu sadece benimle konuşmayı tercih ediyor, babasıyla konuşmaktan kaçınıyordu.

Feminist sosyal hizmet perspektifinden ebeveyn deneyimlerini araştırırken ebeveyn deneyimlerinin yanı sıra bu sürecin önemli paydaşlarından korunmaya ihtiyacı olan çocuklarla çalışan sivil alandaki kuruluşların temsilcilerinin de görüşlerini araştırmayı araştırmama katkıda bulunacağı için gerekli gördüm. Bu alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarına telefonla, e-posta yoluyla ulaştım. Görüşme tekliflerimin hepsi kuruluşlar tarafından kabul edildi. Bu hızlı kabulde, sosyal hizmet uzmanı olmamın ve farklı sivil toplum kuruluşlarında aktif olmamın etkisi oldu. Sivil toplum kuruluşlarına ulaştığımda, bu kuruluşlar aracılığıyla mesleki ve gönüllü deneyimlerini paylaşmak isteyen profesyonel meslek elemanları ve gönüllülerle derinlemesine nitel görüşmeler gerçekleştirdim. Bu görüşmelerin hepsi çevrimiçi platform üzerinden gerçekleştirildi.

Görüşmeler sırasında feminist bir yöntemle benzerlikler üzerinden birlikteliklere odaklanmak (Erdoğan ve Gündoğdu, 2020) da ayrıca beni güçlendirdi. Bazı görüşmecileri öncesinde tanıyordum ama görüşme formundaki soruların cevapları üzerine daha önce hiç sohbet etme şansım olmamıştı. Bunu görebilmek, ortaklıklar ve benzerliklerle dolu deneyimler, dayanışıyor olmak ve evlat edinme dünyasının kapısını katılımcılarla aralamak bana çok iyi geldi.

‘Biz kendimizi anladıkça feminist olduk, oluyoruz ve feminist oldukça kendimizi anladık, anlıyoruz. Feminist oldukça ve anladıkça hem kendimizle hem birbirimizle hem de başkalarıyla daha çok dost olduk, oluyoruz’ (Erdoğan ve Gündoğdu, 2020:33).

Ben de bu görüşmeler ve yol arkadaşlarım sayesinde kendimi anladım, feminist oldum, oluyorum...

2.1.1.1. Katılımcı Profilleri (Sosyo-Demografik Veriler)

Araştırma kapsamında on dört ebeveyn ile on iki görüşme gerçekleştirdim. Bu görüşmelerden ikisini anne ve baba ile birlikte, üç görüşmeyi sadece babayla (biri bekar evlat edinen baba, biri boşanmış baba, biri de evli evlat edinen baba), sekiz görüşmeyi ise sadece anne (ikisi bekar evlat edinen anne, altısı evli evlat edinen anne) ile gerçekleştirdim. Katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulduğu ve sadece bilimsel araştırma kapsamında görüşmeler sırasında paylaştıklarının aktarılabilmesi için görüşmeleri gerçekleştirdiğim katılımcılara (*anne ya da baba olma durumu, kaçınıcı görüşme olduğuna istinaden*) bir kod verilmiştir. Kodlarda K1B birinci katılımcı babayı,

K2A ise ikinci katılımcı anneyi temsil etmektedir. İki görüşmeye her iki ebeveyn de beraber katıldığı için onlara ait kodlar K6A, K6B ve K11A, K11B olarak verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Görüşme Numarası	Ebeveyn	Medeni Durum	Görüşmecinin Yaşı	Mesleği-İşi	Görüşmecinin Eğitim Durumu	Hangi Yolla Evlat Edindil/ edindiler?	Yeni yardımcı üreme teknolojileri	Çocuğun Cinsiyeti	Çocuğun Yaşı	Çocuk- Çocuklar Kaç Yaşında Evlat Edildi?
K1B	Baba	Boşanmış (Eşyle evlat edindikten sonra)	47	Öğretim Görevlisi-Endüstriyel Tasarımcı	Yüksek Lisans	ASPİM	Eski eşi ile birden fazla kez denemiş	Erkek	9	6 Aylık
K2A	Anne	Evli	40	Bankacı	Yüksek Lisans	ASPİM	Sadece 1 kez denemiş	Kız	7	2 Aylık
K3A	Anne	Evli	39	SHU	Yüksek Lisans	Kişilerarası evlat edinme	birden fazla kez denemişler	Kız	2	50 Günlük
K4B	Baba	Bekar	47	Mühendis	Yüksek Lisans	ASPİM	Hayır	Erkek	5	28 Aylık
K5A	Anne	Evli	44	Müteahhit	Ön Lisans	ASPİM	Evet	Erkek	7	5 Aylık
K6A K6B	Anne ve Baba	Evli	56, 58	Emekli SHU-İktisatçı-Özel Yatılı Kuruluş Sahibi	Lisans Lisans	ASPİM	Birden fazla kez denemişler	Kız	16	2 Aylık
K7A	Anne	Bekar Anne	41	Okutman	Y.lisans devam	ASPİM	Hayır	Kız	1,5	24 Günlük
K8B	Baba	Evli	49	SHU	Lisans	ASPİM	Birden fazla kez denemişler	Kız (ikiz kardeş)	12	27 Günlük
K9A	Anne	Evli	37	Uzman Hekim	Doktora	ASPİM	Baba operasyon geçirmiş	Erkek	5	3.5 Aylık
K10A	Anne	Evli	53	Öğretim Üyesi	Doktora	ASPİM	Birden fazla kez denemişler	Erkek ve Kız (kardeş)	14 12	E 21 Aylık K 6 Aylık
K11A K11B	Anne ve Baba	Evli	46, 47	Okul Öncesi Öğretmeni, Mali Müşavir	Lisans	Kişilerarası evlat edinme	Birden fazla kez denemiş	Kız	12	1 Günlük
K12	Anne	Bekar	43	Elektrik-Elektronik Mühendisi	Yüksek Lisans	ASPİM	Denememiş	Erkek	5	14 Aylık

Nitel görüşmeleri gerçekleştirdiğim ebeveynler Ege Bölgesi (7 katılımcı), İç Anadolu Bölgesi (1 katılımcı), Akdeniz Bölgesi (3 ebeveyn), Marmara Bölgesi (3 ebeveyn)’nde ikamet eden ebeveynlerdir.

Görüştüğüm ebeveynlerin sosyo-demografik profillerini içeren Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların mesleklerinin ve işlerinin sosyal hizmet uzmanı, emekli sosyal hizmet uzmanı-özel yatılı kuruluş işletmeciliği, okul öncesi öğretmenliği-mali müşavir, elektrik-elektronik mühendisi, makine mühendisi, müteahhit, uzman hekim, öğretim üyesi, öğretim görevlisi, üniversitede okutman, endüstriyel tasarımcı ve bankacı

olduğu görülmektedir. Katılımcılardan üçü (*biri emekli olmak üzere ikisi kadın, biri erkek olmak üzere*) sosyal hizmet uzmanıdır.

Katılımcılardan 3'ü bekar ebeveynidir (2'si anne, 1'i baba). 1'i evlat edindikten sonra boşanmış bir ebeveynidir. 8'i ise evli ebeveynlerdir.

En genç ebeveyn 37 yaşında olup, en yaşlı ebeveyn 58 yaşındadır. Katılımcılar 37, 39, 40, 41, 43, 44, 46, 47, 49, 53, 56, 58 yaşlarındadır, yaş ortalaması 46.21'dir.

Katılımcıların biri önlisans mezunu, beşi lisans mezunu, beşi yüksek lisans mezunu, biri yüksek lisans öğrencisi, ikisi doktora mezunudur. Ebeveynlerden sadece ikisi 'kişilerarası evlat edinme' yoluyla evlat edinmiş, on ebeveyn ise ASHB aracılığıyla evlat edinmiştir.

Katılımcılardan bekar anneler ve bekar baba yardımcı üreme teknikleri ile çocuk sahibi olmayı hiç denememişlerdir. Bir evli anne (K2A) ise yardımcı üreme tekniklerinden tüp bebek yöntemini sadece bir kez denediğini söylemiştir. Bir evli anne (K9A), eşinden kaynaklı bir sağlık probleminden dolayı eşinin ameliyat geçirerek tedavi olduğunu belirtmiştir. Bir diğer anne ve baba (K11A ve K11B) ise her iki ebeveyninden kaynaklı üreme tekniklerinden yararlandıklarını söylemişlerdir. Onun haricinde tüm evli anne ve babalar, birden çok kez tüp bebek yöntemi ile bebek sahibi olmaya çalıştıklarından söz etmişlerdir.

Katılımcıların evlat edindikleri çocuklarının cinsiyetleri 6 erkek, 8 kız çocuktur. Çocukların ikisi ikiz kardeş, ikisi de erkek ve kız kardeşir. Yaşları incelendiğinde 18 aylık ve 16 yaş arası değişmektedir. Çocukların yaşları 18 aylık, 2, 5 (3 çocuk), 7 (2 çocuk), 9, 12 (3 çocuk), 14, ve 16'dır. Çocukların evlat edinildiğinde kaç yaşında oldukları ile ilgili veriler incelendiğinde ise, en erken 1 günlük, en geç ise 28 aylıkken evlat edindikleri dikkat çekmektedir. Tüm çocuklara bakıldığında ise 1 günlük, 24 günlük, 27 günlük, 50 günlük, 2 aylık (2 çocuk), 3.5 aylık, 5 aylık, 6 aylık (2 çocuk), 14 aylık, 21 aylık ve 28 aylıkken evlat edindikleri bilgisine ulaşılmaktadır. Katılımcıların çocuklarının sekizi ilköğretim ve ortaöğretim çağındadır. Diğerleri okul öncesi eğitim sürecindedir, üçü kreşe gitmektedir, diğer iki çocuk evde bakılmaktadır.

2.1.1.2. Katılımcı Sivil Toplum Kuruluşlarının Profilleri

Araştırma kapsamında Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği, Koruyucu Aile, Evlat Edinme Derneği (KOREV), Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi, Kalben Derneği isimli sivil toplum kuruluşları üyeleri, yönetim kurulu başkanları ve profesyonel çalışanlarıyla yedi ayrı nitel görüşme gerçekleştirdim. Dört kuruluştan toplam sekiz kişiyle görüştüm (bir görüşmeye aynı anda iki temsilci katılmıştır). Sivil toplum kuruluşları ise İzmir, İstanbul, Ankara’da bulunan sivil toplum kuruluşları olup, görüşülen temsilciler bu üç şehirde ikamet etmektedirler. Görüşülen sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin altısı kadın, biri erkektir. Yaşları 24 ile 59 arasında değişen sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin çoğu sosyal hizmet uzmanı olup, içlerinden biri erken çocukluk eğiticisi, ikisi de ticaret ile ilgilenmektedir. Hepsi üniversite mezunu olan temsilcilerin dördü yüksek lisans mezunu, ikisi doktora öğrencisi, ikisi de lisans mezunudur. Bu kişiler, söz konusu sivil toplum kuruluşları aracılığıyla alanda aktif bir biçimde savunuculuk ve lobicilik yapmaktadırlar. İçlerinden sadece biri emekli olup, diğerleri aktif çalışma hayatının içindedir.

Tablo 2. Sivil Toplum Kuruluşları Temsilcilerinin Profilleri

Tablo 2. Sivil Toplum Kuruluşları Katılımcı Profili				
Sivil Toplum Kuruluşu İsmi ve Görüşmeci Numarası	Görüşmecinin Cinsiyeti	Görüşmecinin Eğitim Durumu	Görüşmecinin Yaşı	Mesleği-İşi
STK.1.1.HAYAT SENDE	Kadın	Doktora Öğrencisi	27	Sosyal Hizmet Uzmanı-Genel Koordinatör
STK.1.2.HAYAT SENDE	Kadın	Doktora Öğrencisi	34	Erken Çocukluk Eğiticisi- Araştırma Görevlisi
STK.2. KALBEN	Kadın	Lisans	58	İktisat Mezunu, Ticaret
STK.3.1.KOREV	Kadın	Yüksek Lisans	53	Ekonomist
STK 3.2. KOREV	Kadın	Lisans	24	Sosyal Hizmet Uzmanı
STK.4.1.SHUDER	Kadın	Yüksek Lisans	59	Sosyal Hizmet Uzmanı-Emekli
STK.4.2.SHUDER	Kadın	Yüksek Lisans	45	Sosyal Hizmet Uzmanı
STK 4.3. SHUDER	Erkek	Yüksek Lisans	44	Sosyal Hizmet Uzman

2.3.6 Saha Günlüğü

Tez danışmanımla yollarımız kesiştiği sırada pandemi döneminin en yoğun günleriydi, 2020 eylül ayında başladığım yeni yüksek lisans maceramda tez danışmanımla sadece çevrimiçi platformu üzerinden görüşme fırsatımız oldu, kendisiyle yüz yüze tanışma şansını 2022 yılının ocak ayında yakaladım. Çok güzel bir enerji ile başladığım bu yeni yolculukta tez danışmanımla araştırmanın tüm tasarım aşamalarını birlikte planladık, pandemi dönemine rağmen hızlı ve verimli bir biçimde 2021 yazı ve sonbaharında temmuz, ağustos, eylül ve ekim ve kasım aylarında nitel görüşmelerimin

çoğunu tamamladım, son bir sivil toplum görüşmesini bazı ertelemeler nedeniyle 2022 yılının şubat ayında gerçekleştirdim.

Araştırmamın tasarımının bu kadar uzun bir hikayesi olduğunun ben de yazınca fark ettim. Araştırmacı olarak gerçekleştirdiğim görüşmeler kendi deneyimlerim, eşimle, oğlumuzla deneyimlerimiz üzerine düşünmemi, sorgulamamı, olgunlaşmamı sağladı. Oldukça verimli ve keyifli geçen görüşmeler bazen de incitici, bazen mutluluk verici, bazen heyecanlandırıcı olmuş, görüşmelerin heyecanı birkaç gün sürmüştür. Görüşmeler bittikten sonra, düşündüm, tez günlüğüme yazdım, tez danışmanıma da nitel görüşmeleri yaptığım süre zarfında haftalık e-posta atarak paylaşma ihtiyacı duydum. Yaşadığım duyguları danışmanımla paylaşmak, hatta sık sık ona görüşme deşifrelerinden etkilendiğim ve araştırmam için önemli bulduğum ‘katılımcıların paylaşım cümlelerini’ göndermek bana çok iyi geldi, bu yolda yalnız olmadığımı gösterdi. Danışmanım geribildirimleri ve yorumları ile beni aydınlattı. Üzerine konuşacak, yazacak çok şey olduğunu ve doğru bir yolda gittiğimi hissettiren bu geribildirimler ile motive oldum.

Katılımcılarla görüşme saati ve tarihi konusunda önceden randevulaştım, bazı randevular özel nedenlerden dolayı birkaç kez ertelendi. Pandemi sürecinde aşı olma, aşının yan etkisini yaşama, kendisinin ya da yakınının covid geçirmesi vb. sıkıntılara rağmen gerçekleşti. Tüm görüşme randevularını katılımcılar oldukça ciddiye aldılar, hepsi çok önemsediler. Ebeveynlerle on iki, sivil toplum kuruluşu temsilcileriyle yedi görüşme olmak üzere toplam on dokuz görüşme gerçekleştirdim. Görüşmeleri görüntülü bir şekilde çevrimiçi yaptım. Görüşmeleri, ebeveynlerle ve kurum yetkilileri ya da üyeleriyle yalnız ve sessiz bir ortamda gerçekleştirmeye çalıştım. Öğle tatilinde, izin gününde, izne çıkmadan, kardeşinin düğününe gitmek için izin aldığı günde, bayram tatiline çıkmadan, taşınma telaşı arasında, akşam çocukları uyuduktan sonra (saat 22.00’den sonra) benimle görüşmelerini ayarlamaya çalışanlar oldu. Küçük çocukları olan ebeveynlerle çevrimiçi yapılan görüşmelerin çoğunu mesai sonrası akşam saatlerinde çocukları yatırıp uyuduktan sonra gerçekleştirdim. Görüşmeler, oldukça uzun sürdü, bazı görüşmeleri iki ayrı güne bölmek zorunda kaldım. Duygusallaşanlar, öfkelenenler, hüzünlenenler, yaşadıklarını unuttuklarını söyleyip tekrar hatırladığı için heyecanlananlar oldu. O kadar değerli şeyler paylaşıp, bana kalplerini açtılar ki... Evli ebeveynlerden ikisi eşiyle birlikte görüşmeye

katılmak istediğini söyledi, bir anne-baba yüzyüze görüşmeye beraber gelmek için izin istedi ve söz konusu görüşmeler ebeveynlerin her ikisinin katılımı ile gerçekleşti.

Görüşme sürecinin yapıldığı ortamı, görüşme esnasında kimin bulunduğunu, fiziksel çevrenin ve görüşülen kişilerin özelliklerini ve davranışlarını anlatan notlar aldım ve kendi kişisel gözlemlerini görüşme metnlerinin arkasına ve tez günlüğüne not aldım. Görüşme sonrasında tutmuş olduğum ‘araştırma günlüğüne’ görüşme süresince edindiğim izlenimleri, kendi deneyimlerime dair duygu ve düşüncelerimi yazdım.

Katılımcılarla yapılan tüm nitel görüşmelerde, araştırmacı olarak ciddi bir zorluk yaşamamış olsam da psikolojik olarak zorlanmalar yaşadığım görüşmeler oldu. Araştırmacı olarak konumum, mesleğim, feminist yöntem ile ilerleyişim, evlat edinme sürecindeki ortak deneyimlerimiz, tanıklıklarımız görüşmelerimizi samimileştirdi ve katılımcıların sorular doğrultusunda açık bir şekilde cevaplar paylaşımında bulunmasını sağladı. Hem erkek hem kadın katılımcılar, açık yüreklilikle, samimiyetle, oldukça filtresiz bir şekilde deneyimlerini, önerilerini, eleştirilerini, bu süreçteki zorlanmalarla nasıl baş ettiklerini benimle paylaştılar. Görüştüğüm ebeveynler sayesinde güçlendim, birlikte hikayelerimizi paylaştık, birlikte ağladık, birlikte güldük. Görüşmeciler, oldukça samimi bir şekilde benimle hikâyelerini ve görüşlerini paylaştılar. Tez süresince bir sürü yeni insanla tanıştım, tanışıklıklar farklı tanışıklıklara yol açtı, yeni insanlar yeni insanlarla tanışmamı sağladı. Görüşmeler haricinde de birbirimizden güç aldık. Bir sosyal bilimci olarak, feminist kuramı benimseyerek, nitel çalışma yapmayı seçerek, aynı anda karşılıklı iletişim içinde eşitlikçi bir yaklaşım benimsedim. Hiyerarşik bir ilişki kurmadan, tüm katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yaptım, kendi deneyimlerimden de yeri geldiğinde paylaşımında bulundum, katılımcılarla benzer sorunları, benzer mutlulukları paylaştığımı samimiyetle gösterdim. Bu ‘duygudaşlık’ görüşmelerimde ve sonrasında araştırmam için oldukça kolaylaştırıcı oldu.

2.3.7 Analiz

Katılımcılarla evlat edinme öncesi, süreci ve sosyal politika önerilerine ilişkin düşünce ve duygularının paylaşıldığı nitel görüşmeler sonucu katılımcılara ait ses kayıtları deşifre edilmiş ve yazılı olarak metne aktardım. Bir profesyonel veri analiz program olan ve ilk kez kullandığım bir program olan MAXQDA’yı önce anlayabilmek adına videolar

izledim, notlar aldım, programın kullanacağım detaylarını anlayabilmem için eğitimleri izlemeye devam ettim. Tez danışmanımdan da sürekli online, mesajla ve telefonla destek aldım ve programı kullanmaya başladım, deşifre edilmiş görüşmelerden elde ettiğim metin dosyalarını MAXQDA programına aktardım. Üniversitede beraber çalıştığım daha önce bu program kullanarak doktorasını tamamlayan bir akademisyen arkadaşımın da destek alarak analiz için gerekli hazırlıkları yaptım.

Analiz sürecinde veri kodlaması sırasında katılımcıların paylaşımları tekrar tekrar okudum, katılımcıların anlamlı olan ifadeleri dikkate alınarak, tanımlayıcı kodlar verdim. Bu veriler ışığında, katılımcıların aktardığı bilgiler için aynı kodlar oluşturdum, bu kodları bir araya getirilerek bir kod listesi hazırladım. Tema ve alt temaları hazırlarken bir araya getirilen kodlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları göz önünde bulundurdum ve sadeleştirme yaparak kod listesine son şeklini verdim. Araştırma verilerini, araştırma amacına uygun ve araştırma sorularını cevaplayacak biçimde incelediğimde üç ana tema, üç alt tema ve on kategori ve dört alt kategori altında kümeledim. Oluşturulan temalar ve başlıkların ardından verileri içerik analizi yöntemiyle analiz ettim. En zorlandığım kısım bu analizi yazma kısmı oldu. Tez danışmanım kodlamadan sonra benden genel eğilimi görmek için bir rapor yazmamı istemişti.

Ebeveyn görüşmelerinin yanı sıra, evlat edinme ve korunmaya ihtiyacı olan çocuk alanında çalışan sivil toplum kuruluşları temsilcileri ve profesyonel meslek elemanları ile yapılan derinlemesine nitel görüşmeler bir profesyonel uzman tarafından deşifre edildi. Sivil toplum kuruluşu temsilcileri ile yapılan görüşmeler yaklaşık 75-120 dakika arası sürdü; görüşme formu kapsamına sorulan sorulara alınan cevaplar ve evlat edindirmede sosyal politika uygulamalarına dair öneriler, geleceğe ilişkin görüşler de feminist sosyal hizmet bakış açısıyla analize eklenmiştir.

2.3.8 Yazım Süreci

Yazım sürecine giriş yapmadan önce araştırmanın yönteminde yazım dilinde kullandığım ‘ben dili’ hakkında bilgi vermek istiyorum. Sosyal bilimcilerin araştırmalarında genellikle kullanılan dil, ben dili ile anlatılmamakta, ‘araştırmacı’ öznesinin dilinden edilgen fillerle yazılmaktadır. Feminist metodolojiyle yapılan bu araştırmada araştırmanın yöntemini anlatırken gelenekselin dışına çıkan bir dil olan ben

dilini kullandım. Ben dilini kullanmam benim ufkumu açtı, özne bakış açımdan edilgen bir dil kullanmadan kendi yaşadığım deneyimlerimi yazabilmek beni çok rahatlattı, benim bir araştırmacı olsam da önce insan olduğumu unutmamam için de benim için bir fırsat oluşturdu.

Yazım süreci beni zorlayan süreçlerden biriydi. Görüşmelerimi tamamladıktan ve kodları oluşturduktan sonra, verilerimi düzenledim. Tez danışmanım kodlamadan sonra benden genel eğilimi görmek için bir rapor yazmamı istedi. İşte en zorlandığım kısım bu kısım oldu. Yaptığım görüşmeler sonucunda ulaştığım sonuca dair kuş bakışı yukarı çıkıp genel eğilimlere bakmak oldukça zamanımı aldı. Parça parça analiz yapabilirdim, kodlarım hazırды, kodların altında katılımcıların paylaşımları da hazırды ama bütünü, genel eğilimi nasıl yazacaktım? Bu çok zordu. Danışmanımı ben zorladım, ‘*öyle değil, böyle versem olmaz mı?*’, o beni zorladı, ben onu zorlasam da tabi ki en son danışmanımın dediği oldu. Sonrasında genel eğilim raporumu tez danışmanımla paylaştım, kendisinden aldığım geribildirimler doğrultusunda analiz raporunun son halini verdim. Şimdi tez danışmanıma teşekkür ediyorum, iyi ki beni zorlamış ve genel eğilimi bana öncesinde yazdırmış çünkü benim araştırmanın gidişatını oldukça kolaylaştırdı, kafamdaki pürüzleri giderdi.

Literatüre geri döndüğümde kafamda bütün resim belirginleşmişti, geriye alana dair literatürü tamamlayıp, analizle literatürün dansını gerçekleştirmek kalmıştı. Evlat edinme ve feminist sosyal hizmete dair henüz Türkçe yazılmış pek fazla akademik kaynak bulunmadığı için, literatür taramam sırasında İngilizce kaynakları taramak ve Türkçeye çeviri yapmak durumunda kaldım. Elektronik ortamda makalelere, kitaplara erişmeye çalıştım. Bazı kavramların Türkçeye çevrilmesinde zorlandım, araştırdım, sordum, doğru kelimeleri bulmaya çabaladım. Dipnotlar ekleyerek bu kavramları açıklamaya çalıştım.

En son da elde ettiğim bulguları toplumsal cinsiyet perspektifinden analiz ederek ettim.

2.3.9 Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmamın sınırlılıklarından biri tüm bölgelerden katılımcılara ulaşamamamdır. Çevrim içi ve yüzyüze nitel görüşmeler gerçekleştirdiğim ebeveynler Ege Bölgesi (7 görüşmeci), İç Anadolu Bölgesi (1 görüşmeci), Akdeniz Bölgesi (3 ebeveyn), Marmara Bölgesi (3 ebeveyn)’nde ikamet eden ebeveynlerdir. Böylelikle

araştırma, bu dört bölgede yaşayan evlat edinen ebeveynlerle sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla araştırma, diğer bölgelere dair bir veri sunamamaktadır.

Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında bir katılımcının ön lisans mezunu, beş katılımcının lisans mezunu, beş katılımcının yüksek lisans mezunu, bir katılımcının yüksek lisans öğrencisi, iki katılımcının ise doktora mezunu olduğu görülmektedir. Dolayısıyla eğitim düzeyi Türkiye eğitim düzeyi ortalamasına göre oldukça yüksek bir eğitim profilinde olan kişilerle görüşme yapılması açısından, araştırmanın sınırlı bir gruba temsil etmekte olduğu söylenebilmektedir. Katılımcıların mesleklerine ve işlerine bakıldığında da sosyal hizmet uzmanı, özel yatılı kuruluş işletmeciliği, okul öncesi öğretmeni-ana okul müdürü, mali müşavir, elektrik-elektronik mühendisi, makine mühendisi, müteahhit, uzman hekim, öğretim üyesi, öğretim görevlisi, üniversitede okutman, endüstriyel tasarımcı, öğretim görevlisi ve bankacı mesleklerine sahip oldukları görülmektedir. Bu verilere dayanarak araştırmanın belli bir sosyo-ekonomik düzeye sahip ve çalışan bir grupla sınırlı olduğu ifade edilebilmektedir.

Görüşmeci örnekleminin hepsinin evli ebeveynlerden oluşması evlat edinme deneyimlerini alabilmek açısından önemli olsa da, on iki görüşmenin üçünün bekar ebeveynlerle (2 anne, 1 baba) gerçekleşmiş olması araştırmaya çok önemli bir katkı sunmaktadır. Araştırma sadece bekar ebeveynlerin deneyimleri ile sınırlı değildir ama ileride yapılacak araştırmaların sadece bekar ebeveynlerle yapılması alan için önemli bir katkı sunacaktır.

Korunmaya ihtiyacı olan çocuklar ve kadınlarla çalışan sivil toplum kuruluşlarından ise sadece Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği, Koruyucu Aile, Evlat Edinme Derneği (KOREV), Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi, Kalben Derneği araştırma kapsamına girmiştir. Söz konusu sivil toplum kuruluşları Ankara, İstanbul'da bulunan ve ulusal düzeyde savunuculuk, lobicilik yapan sivil toplum kuruluşlarıdır. Genel resmi çizebilmeye katkı sağlamak adına ulusal düzeyde çalışan sivil toplum kuruluşları seçilmiştir. Yerel alanda çalışan sivil toplum kuruluşları dışarıda bırakılmıştır. Bu da araştırmanın sınırlılıklarındandır.

Bununla birlikte araştırma kapsamında 'dünyada evlat edinme' başlığı altında incelenen durum, daha çok batı ülkelerindeki evlat edinmeye dair deneyimin bir durum analizi olmuş, analiz sırasında sadece Amerika, İngiltere, Avustralya vb. ülkelerde

feminist yaklaşım çerçevesinden evlat edinmeye bakılarak ülkelerarası evlat edinmede son durumun analizi yapılmıştır. Ülkelerarası evlat edinmenin konusu olan çocuklar çoğunlukla Afrika, Rusya, Çin vb. ülkelerdeki çocuklar olmakla birlikte bu ülkelerin çoğunun Lahey Sözleşmesi'ne taraf olmayıp, sözleşmeye imza atmaması, birçok İslam ülkesinde evlat edinmenin yasak ve kabul edilemez oluşu araştırmanın sınırlılıklarındandır. Dolayısıyla dünya deneyimi başlığı altında belirtilse de, sadece bazı batılı ülkelerin deneyimlerinden söz edilebilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SAHA ÇALIŞMASI

3.1 FEMİNİST SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN EVLAT EDİNME: EBEVEYN DENEYİMLERİNE DAİR BULGULAR

Topladığım veriler ışığında bulgulara dair ana temaları; ‘Evlat Edinmeye Giden Yolda Ebeveyn Deneyimleri, ‘Evlat Edinme Süreci ve ‘Evlat Edinmeye Dair Sosyal Politika Önerileri’ olarak belirledim. Bununla birlikte, bu ana temalardan evlat edinmeye karar sürecinin altına ‘Ataerkil Uzlaşmalar ve Çatışmalar’ alt temasını yerleştirdim. Ataerkil uzlaşmalar ve çatışmalar alt temasının içine ‘Evliliğe, Gebeliğe, Üremeye, Doğurmaya, Anneliğe Yüklenen Anlama Karşı Çıkış: Kadın Bedeninin Nesneleştirilmesi, İnfertilitenin Izdırabı, Bekar Ebeveynlerin Ataerkillik ile Çatışmaları, Evlat Edinmeye Dair Önyargılarla Baş Etme: İkna Süreci, Soyun Kutsaması (Genetik Kaygılar, Koruyucu Aileliğin Yüceltilmesi), Sevap İşleme ve Günah Söylemleri, Biyolojik Ebeveynlerle İlgili Duyulan Kaygılar ve Ortaya Çıkma Olasılıkları ve Evlat Edinmenin Son Alternatif Olarak Kodlanıyor Oluşu’ kategorilerini yerleştirdim.

Evlat edinme süreci temasını ise ‘Evlat Edinmenin Öznesi Olarak Çocuk’ ve Kültürel Yaşantılar’ olarak iki alt temaya ayırdım. Evlat edinmenin öznesi olarak çocuk alt temasının altına ‘Çocuğun İnsan Hakları Bağlamında Evlat Edinme (Çocuğun Evlat Edinildiğini Bilme Hakkı: Kökenini Bilme Hakkı) ve ‘Çocuğun Nesneleştirilmesi’ (Çocuğun Sahibi olma) kategorisini ekledim Kültürel yaşantılar temasının altına ise Evlat Edinmeyi Normalleştirme Çabaları’, ‘Dilin Örseleyici Kullanımı’ ve ‘Ebeveynlerin Kurumsal Deneyimleri’ kategorilerini ekledim. Normalleştirme çabalarının altına ise ‘Tabudan Modaya Hızlı Geçişin Riskleri’ alt kategorisini ekledim. ‘Dilin Örseleyici Kullanımı’ temasının altına ise ‘Evlat Edinen Ebeveynlerin Kullandığı Egosantrik Dil’ kategorisini, ‘Kurumsal Deneyimler’ temasının altına ise ‘Sağlık, Eğitim, Çalışma Yaşamı Deneyimlerini’ kategori olarak ekledim.

‘Evlat Edinmeye Dair Sosyal Politika Önerileri’ temasının altında ise ‘Evlat Edinmeye Dair Bilgi Eksikliklerinin Giderilmesi, Sürecin Tasarlanması, Lobicilik, Savunuculuk ve Farkındalık Çalışmaları, Çocuğun Yüksek Yararı İçin Aile Temelli

Kalıcı Çözüm İçeren Hukuki Sürecin Hızlandırılması, Çocuğun Evlat Edindirilmesinin Ardından Çocuğun ve Ailenin Takibi ve İzlenmesi, Süpervizyon/Danışmanlık/Profesyonel Destek Verilmesi, Diğer Evlat Edinen Ebeveynler Arası Deneyim Paylaşımı ve Örgütlenme Yolu İle Dayanışmanın Artırılması (Erkeklik Çalışmalarının Artırılması), Kurumlararası Koordinasyon ve İşbirliği' kategorilerini yerleştirdim (Şekil 12).

Şekil 12. Temalar, Alt Temalar, Kategoriler

Feminist Sosyal Hizmet Perspektifinden Evlat Edinme: Ebeveyn Deneyimlerine Dair Bulgular

I. Evlat Edinmeye Giden Yolda Ebeveyn Deneyimleri

1) Ataerkil Uzlaşmalar ve Çatışmalar

- i) Evliliğe, Gebeliğe, Üremeye, Doğurmaya, Anneliğe Yüklenen Anlama Karşı Çıkış
 - (1) Kadın Bedeninin Nesneleştirilmesi
 - (2) İnfertilitenin İzdırabı
 - (3) Bekar Ebeveynlerin Ataerkillik ile Çatışmaları
- ii) Evlat Edinmeye Dair Önyargılarla Baş Etme
 - (1) İkna Süreci
 - (2) Soyun Kutsaması
 - (a) Genetik Kaygılar
 - (b) Koruyucu Aileliğin Yüceltilmesi
 - (3) Sevap İşleme ve Günah Söylemleri
 - (4) Biyolojik Ebeveynlerle İlgili Duyulan Kaygılar
 - (5) Biyolojik Ebeveynlerin Ortaya Çıkma Olasılıkları
 - (6) Evlat Edinmenin Son Alternatif Olarak Kodlanıyor Oluşu

II. Evlat Edinme Süreci

- 1) Evlat Edinmenin Öznesi Olarak Çocuk
 - a) Çocuğun İnsan Hakları Bağlamında Evlat Edinme
 - i) Çocuğun Evlat Edinildiğini Bilme Hakkı: Kökenini Bilme Hakkı
 - b) Çocuğun Nesneleştirilmesi
 - i) Çocuğun Sahibi Olma
- 2) Kültürel Yaşantılar
 - a) Evlat Edinmeyi Normalleştirme Çabaları
 - i) Tabudan Modaya Hızlı Geçişin Riskleri
 - b) Dilin Örseleyici Kullanımı
 - i) Evlat Edinen Ebeveynlerin Kullandığı Egosantrik Dil
 - c) Ebeveynlerin Kurumsal Deneyimleri

III. Evlat Edinmeye Dair Sosyal Politika Önerileri

- 1) Evlat Edinmeye Dair Bilgi Eksikliklerinin Giderilmesi, Sürecin Tasarlanması, Lobicilik, Savunuculuk Ve Farkındalık Çalışmaları
- 2) Çocuğun Yüksek Yararı İçin Aile Temelli Kalıcı Çözüm İçeren Hukuki Sürecin Hızlandırılması,
- 3) Çocuğun Evlat Edindirilmesinin Ardından Takip, İzleme Yapılması ve Süpervizyon/Danışmanlık/Profesyonel Destek Verilmesi
- 4) Diğer Evlat Edinen Ebeveynler Arası Deneyim Paylaşımı ve Örgütlenme Yolu ile 'Dayanışma'nın Artırılması
 - a) Erkeklik Çalışmalarının Artırılması
- 5) Kurumlararası Koordinasyon ve İşbirliği

3.1.1 EVLAT EDİNMEYE GİDEN YOLDA EBEVEYN DENEYİMLERİ

Çalışma kapsamında, evlat edinen katılımcıların evlat edinmeye giden yoldaki deneyimleri, evlat edinmeye nasıl ve neden karar verdikleri, cinsiyetin ve medeni durumun bu kararı nasıl etkilediği öğrenilmiştir. Çalışma kapsamında ulaştığım evlat edinen ebeveynlerin çoğu evli, çocuk sahibi olmak isteyen ancak iki eşten birinden kaynaklı nedenlerden ötürü biyolojik yolla çocuk sahibi olamadıkları için üreme tekniklerinden yararlanmalarına rağmen çocuk sahibi olamayan, ardından evlat edinmeye karar veren ebeveynlerdir.

Ancak tüm evli ebeveynler son alternatif olarak evlat edinmeyi düşünmemişlerdir; bir evli anne katılımcı (K10A) ilk eşinin onu anlamadığı ve evlat edinmeyi düşünmek bile istemediği için boşanmış, yeniden evleneceği kişiyi evlat edinecek olma koşuluyla kabul eden, yeniden evlenir evlenmez evlat edinme başvurusu yapmış, bir evli anne katılımcı (K2A) ise sadece bir kez tüp bebek denediklerini ve hamilelik olmayınca, bu yöntemi bir daha denememe kararı verirken, eşini de karşısına alarak evlat edinme yoluyla anne olmak istediğini, eğer eşi bu yolda onunla yürümeyecekse yalnız devam etmeye göze alacağına dair açıklamada bulunmuştur. Bununla birlikte, görüştüğüm bekar ebeveynlerin hiçbiri hamile kalmayı ya da çocuk sahibi olmayı denememiş kişilerdir ve evlat edinmeyi son değil, ilk alternatif olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Bu durum literatürde tartışılan Bartholet (1994)'ün evlat edinmenin düşünülmeden önce kısırlığın araştırılması ve çözülmesi gerektiğine dair görüşü ile uyumlu değildir.

Evli olan ebeveynlerden büyük bir kısmı birden fazla kez tüp bebek, aşılama, erkek ya da kadının farklı ameliyatlar geçirmesinin ardından evlat edinmeye karar vermiş, tüp bebek ile üreme tekniğinden yararlandığını belirten ebeveynlerden hemen hemen hepsi, bu tedavi yönteminin onları oldukça hırpaladığından, her türlü dengelerini kaybettiklerinden, söz konusu işlemlerin fiziksel ve ruh sağlıklarına zarar verdiğinden söz etmişlerdir. İki evli kadın katılımcı öyküsünde sadece bir kez tüp bebek denemesi ve hemen evlat edinmeye karar verme gerçekleşmiştir. Evlat edinmeye karar verme sürecinin, her bir ebeveyn için farklı bir öyküsü bulunmaktadır, bu öykünün oluşmasında ebeveynlerin çevre deneyimleri (çocukken ya da yetişkinken çevrelerinde evlat edinen rol modellerin olması), çocukken kendilerine gelecek için verdikleri sözler, çocukluk

deneyimleri (ailede, çevrede evlat edinilen olması vb.), üniversite eğitimi sırasında yapılan çocuk yuvası ve yetiştirme yurdu gönüllülüğü, meslek vb. rol oynamaktadır.

Bazı anne adayları, eşlerini evlat edinmeye ikna etmek için çok uğraşmış, bir annenin (**K3A**) eşini ikna etmesi dokuz yıl sürmüştür. Çoğunlukla ikna edilmesi gereken erkekler (kocalar ya da babalar), süreci başlatan kadınlar olmuştur. Görüşülen iki evli baba adayının (**K6B**, **K11B**) ise ikna edilmesi gerekmemiş, sürece eşiyle birlikte karar verebilmişlerdir. Bir babanın (**K8B**) sosyal hizmet uzmanı olması, bir babanın (**K1B**) ise şans eseri sosyal hizmet uzmanı çocukluk arkadaşının¹⁰³ bir üniversite gerçekleştirdiği farkındalık/bilgilendirme seminerine katılarak evlat edinme ilgili bir aydınlanma süreci yaşaması, evlat edinmeye karar verme sürecinin kendisi ve eşi tarafından başlatılması için itici güç olmuştur.

Bekar anne ve baba adaylarına bakıldığında, sadece bir bekar annenin (**K12A**) daha önce bir evlilik yaşadığı ama biyolojik yolla hiç çocuk sahibi olmak istemediği, eski eşine evlat edinme konusunu açtığı, bu fikrin eski eşi tarafından kabul görmediği ve sonrasında çok daha değerli bir hayat yaşama ve yaşatma isteği nedeniyle evlat edinmeye karar veriş, bir diğer bekar annenin (**K7A**) ‘tam olmak ve tamamlanabilmek’ için evlat edinmeye karar veriş, bir bekar babanın (**K4B**) ise bekar kadın arkadaşlarını model alarak evlat edinmeye karar veriş ulaşılan verilerdendir. Literatürde ‘*evlat edinmenin son alternatif*’ olarak görüldüğüne dair ‘genel bir görüş’ bekar katılımcıların deneyimleri ile alt üst edilmektedir. Bununla birlikte katılımcı bekar annelerin (**K7A**, **K12A**) ‘*çocuk doğuruyor olmak, bedeninde bir bebek büyütme gibi*’ bir hayali olmadığı, üremeye ve doğurmaya bir anlam yüklemedikleri katılımcılar tarafından paylaşılanlar arasındadır.

¹⁰³ Söz konusu sosyal hizmet uzmanı, benim. İzmir İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü’nde çalışırken bir vakıf üniversitesinde personele, öğretim üyelerine ve öğrencilere ‘Sosyal Hizmetlerde Yeni Yaklaşımlar’ konulu sunumumuza şans eseri katılan bir çocukluk arkadaşım, bu sunumun ardından çocukların korunması ve evlat edinme hizmetinin içeriğinden etkilendiğini, bilmediği bir sürü şey öğrendiğini söyleyip, benden ön bilgi olarak eşiyle paylaşmış, yaşadığı şehirde eşiyle birlikte evlat edinme başvurusu yapmaya karar vermiştir. Onların evlat edinme süreci bitip oğullarına kavuştuklarında, 6 aylık bebekleriyle tanışmak için evlerine yaptığım ziyaret sonrası, evlerinden çıkar çıkmaz eşimi aramış ve ‘biz de hemen evlat edinelim, beklemeyelim’ cümlesini kurmuştum.

3.1.2 ATAERKİL UZLAŞMALAR VE ÇATIŞMALAR

‘....ben bir çocuğu, olduğu olmadığı, başardığı başaramadığı her ne ise, onunla kabul etmeye hazır hissediyorum, dedim’.
(K12A)

Katılımcılar, evlat edinmeye karar verme sürecinde çeşitli nedenlerle zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Söz konusu karar verme sürecinde katılımcılar sıklıkla ataerkillikle çatışmışlar, öte yandan bazen kendileri de ataerkilliğin yeniden üretilmesine katkıda bulunarak kendilerini ataerkil uzlaşmaların içerisinde bulmuşlardır. Bu bölümde, ‘Ataerkil Uzlaşma ve Çatışmalar’ temasının altında ‘Evliliğe, Gebeliğe, Üremeye, Doğurmaya, Anneliğe Yüklenen Anlama Karşı Çıkış, Evlat Edinmeye Dair Önyargılarla Baş Etme: Soyun Kutsaması, Sevap İşleme ve Günah Söylemleri, Biyolojik Ebeveynlerle İlgili Duyulan Kaygılar, Evlat Edinme Son Alternatif Olarak Kodlanıyor Oluşu’ kategorileri tartışılacaktır. Katılımcıların bazıları bir yandan üreme baskısına karşı çıkarken, bir yandan defalarca kez tüp bebek denemesinde bulunmuşlardır. Bir yandan aile olma olgusuna karşı çıkmışlar, bir yandan da aile olmanın ancak ‘çocuk’ sahibi olarak tamamlanabileceğini ifade etmişlerdir. Bir yandan evlat edinmeyi normalleştirmek için uğraşmışlar, bir yandan da evlat edinme seçeneğini düşünürken ilk etapta çevreleriyle bunu paylaşamayacaklarını düşündükleri için hamile taklidi yapmayı bile düşünmüşlerdir. Bir yandan çocuğun cinsiyetinin fark etmeyeceğini söylerken, bir yandan da seçme şansı olduğunda toplumun çoğunluğunun tercihi gibi ‘kız’ cinsiyetini tercih ederek, kız’ çocuk sahibi olmak adına ‘evlat edinme sırasında yıllarca beklemeyi göze almışlardır.

3.1.1.1. Evliliğe, Gebeliğe, Üremeye, Doğurmaya, Anneliğe Yüklenen Anlama Karşı Çıkış

‘.....doğurmakla en ufak bir alakası olmadığını anlayabilseler... Bir çocuğu bundan daha fazla sevebilmem mümkün değil. Bir çocuk için bundan daha fazla emek verebilmem de mümkün değil. Ben çocuğuma baktığımda, doğurmadığım çocuğu görmüyorum, oğlumu görüyorum. Oğlumu’ (K12A).

Evlat edinme öncesi süreç konuşulurken tartışılması gereken önemli konular, evliliğe, üremeye, gebeliğe, doğurmaya ve anneliğe yüklenen anlam oldu. Evlilik ve çocuk konusuna birbirinden ayrılmaz bir bütünmüş gibi yaklaşılmakta, bekar bir anne (K12A) evlat edinmeye karar verdiğinde otoritelerce yapılan ilk sorgulamanın evli olup olmamasına yönelik olması, başka bir bekar annenin (K7A) evlenmeden evlat edinmek istemesinin ise babası tarafından evlatlıktan reddedilmekle tehdit edilmesi buna örnek teşkil etmektedir. Öte yandan bir katılımcı annenin (K9) eşinden kaynaklı infertilite probleminin ortaya çıkmasının ardından, eşine ‘*seninle üremek için evlenmedim, bu şekilde devam edebilirim*’ demesi, ayrılmaz ikili ‘evlilik ve çocuk’ kavramlarını alt üst etmiştir. Evliliğin önemi, ‘resmi evlilik birliğinin kurulması’ ifadesiyle bekar bir ebeveyn adayına ilk başvuru sırasında şöyle hatırlatılmış, başvuran adaya uyarılarda bulunulmuştur;

K12A: ‘...Diyor ki mesela, açtı böyle dosyamı, önce şey dedi, a siz tek ebeveyn misiniz, dediBen onun karşısında, böyle 38 filan yaşıyordum, 38 yaşında, tek başına evlat edinmeye karar vermiş, toplum değerleriyle ters düşen, marjinal bir kadını ya ben onun için, senin, diyor, biriyle birlikte yaşamaya filan kalkarsan, sana çocuk çocuk vermeyiz, demeye çalışıyor çünkü ben onun ahlak değerlerinin çok dışında biriyim ve o da aslında bu anlamda, bana duyduğu öfkeyi kusuyor orada’.

K7A:babam telefonda, bir telefon etti, dedi ki derhal bu işe bir son vereceksin, dedi. Çat, kapattı. Duydum, dedi. İşte, derhal, dedi... Hiçbir şey yok yani, tartışıp... Ben, baba, işte bak, bunu konuşabiliriz, işte filan, bu senin düşüncen ama bu da benim hayatım, derken... İlk duyduğunda, malını mülkünü asker arkadaşının üzerine yapmaya kalkmıştı yani, o kadar istemiyordu’. Öyle bir konuşma yok yani...’

Katılımcıların evlat edinmeye nasıl karar verdikleri sorusunun cevabı, çoğunlukla döndü dolaştı ve ‘üreme’ konusuna geldi. Bekar katılımcılar haricinde tüm görüştüğüm evli ebeveynlerin evlat edinme öncesi ‘evladının olmamasını’ farklı derecelerde üzücü deneyimlerle yaşamış olduklarını öğrendim. Ebeveynler, ‘*sorun, hata, arıza*’ kimden kaynaklı olursa olsun, kadınlar üreyememenin, erkekler karısını dölleyememenin baskısını hissetmiş, dolayısıyla sonuç olarak çocuk sahibi olamamayı toplumsal baskının onlarda oluşturduğu stres ile acı bir şekilde deneyimlemiştir.

K8B: ‘.....tüp bebek yöntemi denenecek olduğu sırada. Biz bir hekime müracaat etmiştik, kimin sigortası üzerinden işlemlerin

başlatıldığı konusunda bilgimiz yoktu... Ben Bağ-Kur'uyum, eşim SSK'lı. Kimin üzerinden işlemin başlaması gerekiyor, bilmiyoruz diye... İşte ben o cümleyi orada duydum. O sağlık kurulundaki vatandaşa bu durumu anlattığımızda cevap aynen şu oldu: "Arıza kimdeyse onun sigortasından olur." dedi. Ben de dedim ki 'arıza bende, benim spermelerimdeki yetersizlik nedeniyle biz bu yöntemlere'... dedim, o zaman benim üzerimden devam etmek durumunda... Hayatımızda bir tek bu vardır bizim...Biz eritebiliyoruz bu cümleleri... Bizimki çok sorun olmuyor ama birçok insan duvara çarpmış gibi hissedebilir kendini.'

Bu paylaşım, toplumsal yapıların/sağlık sektörünün çalışanlarının nasıl da toplumsal cinsiyet körü olabildiğine dair bir örnek teşkil etmekte; Atasü (2016)'nın toplumsal yapının değişimi için devletin müdahalesine ihtiyaç olduğu görüşüyle uyum göstermektedir.

Kadın Bedeninin Nesneleştirilmesi

Evli ve evlat edinmiş tüm katılımcılar, üreme temelli baskıyla başa çıkmaya çalışırken zorlandıklarını anlatmışlardır. Farkında bile olmadan söz konusu baskının altında ezilip, kendilerini bazen kaybettiklerini hissettiklerini dile getirmişlerdir. Deneyimledikleri baskı içeren acı olayları bazen nasıl yaşadıklarını anlamadıklarını da eklemişlerdir. *(Bir annenin (K3A) söylediği sözler hiç aklımdan çıkmadı, belki de kendimden çok şey bulduğum içindir)*. Nasıl olur da kendini bu kadar kaptırır bu kadınlar? Sadece bebek doğurabilmek için nasıl da akıl sağlıklarını, fiziksel sağlıklarını kaybetme noktasına gelebilirler? O kadar yıpratıcı bir süreç olmuştur ki, özellikle kadınlar kendilerini, bedenlerini dinleme fırsatını hiç yakalayamamışlardır. Tüp bebek tedavisinin oldukça örseleyici yan etkilerini yaşarken, tıp camiasının 'eril zihniyetinin' içine de hapsolabilmekte, kendilerini ezik, başarısız hissedebilmektedirler. Bu başarısızlık söylemi ve duygusu, bazen suçluluk ile birlikte ortaya çıkmıştır.

K3A: ... Biz bu sefer şeye başladık, bizim çocuğumuz olmalı ve denemeliyiz. Yoktu ki bu gündemimizde, nereden bir anda düştü, ne hale geldik, vazgeçtik başka her şeyden ve bir anda "ben hamile kalmalıyım" çünkü herkes aynı zamanda böyle bir beklentide ve ben sanki eksik yanımmış gibi hissetmeye başladım, bunu hatırlıyorum. Hele ikinci kürtajda, tamamen ben artık bu şeyi, ne derler, biyolojik olarak gerçekleştirememenin ezikliğini yaşar hale geldim. O dönem fiziksel olarak da çok fazla problem yaşadım aslında. Çok ağrı, sancı yaşadım. Tanısı bile konmayan, değişik hastalıklar yaşadım. Hiçbir ağrı kesicinin kesmediği ağrılar yaşadım. Şöyle bağlandı her zaman, psikolojik mi acaba. Yani o bile kesinleştirilmedi, öyle söyleyeyim.

Bazı katılımcılar, üreme teknikleri ile deneyimlerini ‘ticaret, turizm’ benzetmesi ile ifade etmişlerdir (**K6A VE K3A**), hatta biri ‘tüp bebek turizmi’ şeklinde bir tanımlama yapmıştır, bir diğeri de tüp bebeğe harcadıkları parayı anlatabilmek için ‘İzmir’in en güzel semtlerinden biri olarak kabul edilen Karşıyaka-Bostanlı mahallesinde bir ev alacak kadar’ para harcadıklarına dair bir benzetme yapmıştır. Katılımcı, çocuk sahibi olabilmek için harcanan paranın küçümsenmeyecek kadar çok olduğuna dikkat çekmek istemiştir.

K6A: ‘...Biz de çok uzun yıllar uğraştık. Şu an düşününce çok da fazla...Neredeyse biz, bir de sıfır bir, yani Karşıyaka’nın göbeğinde ya da Bostanlı’da sıfır bir evi yaptıracak kadar da para harcadık. Yani bu bir ticaret. Aynı zamanda ticaret? Neden?’.

K3A: ‘...gel önce biz, bu işi biz çözelim çünkü ben, dedim, anne olmak istiyorum ve bu işi şöyle yapmak istemiyorum, tüp bebek peşinde artık koşmak istemiyorum. Zaten biz denedik yeterince tüp bebek ve aslında bir şey itiraf ediyorum, ben istemediğim kadar çok bebek denedim. Niye çünkü etraftan, doktorlardan, yakın çevreden, ailelerden, bu sefer olmadı, bir daha olacak, şunu donduralım şu embriyoyu, bu sefer kesin tutacak, ay bilmem ne serumu çıkmış, işte o serum yüzde bilmem kaç artırıyor... İstanbul mu, Ankara mı, Antep mi, nerelere, Adana mı, Mersin mi, sanırım gezmediğim, yani turizm gibi, tüp bebek turizmi misali, gezmediğim yer kalmadı ve benim aslında yapmak istediğim şey hiçbir zaman bu değildi fakat kendimi; işte bu çevrenin baskısı ya da eşimin evlat edinmeye dair, nasıl diyeyim, önceleri olan o keskin duruşu...

K8B: ‘...öyle; biz evlendikten sonra bir süre hayatımızı yaşamak istedik. Çocuk geri planda kalsın, dedik. O dönemi atlattıktan sonra da çocuk sahibi olmak istediğimizde, biyolojik olarak çocuk sahibi olamayacağımızın ortaya çıkmasıyla birlikte, bir tüp bebek yöntemi girişiminde bulunduk. Tüp bebek yöntemi girişiminin sonuçsuz kalmasının akabinde de ben eşime teklif ettim çünkü tüp bebek yöntemi, şu andaki durum nedir çok bilmiyorum ama bundan önce, çok ekonomik olarak insanların rahat erişebileceği ya da kolay kolay tekrar tekrar deneyebileceği rakamlar değildi. O nedenle, çok zengin insanlar değiliz, tekrar tekrar buraya bu paraları harcayıp, olası ihtimalleri çöpe atmak yerine, eğer hayatımıza bir çocuk dahil olacaksa, biz bu paraları aslında oraya da harcayabiliriz, dedim....’.

İnfertilitenin İzdirabı

Ataerkil bir toplumda bir erkek, kendinden kaynaklı infertiliteyi konuşamamaktadır. Bazen de erkekler, eşlerini üzecekleri ve ‘gebe kalmayı’ eşinin kusuru yüzünden yaşayamadığı için, suçluluk hissedebilmektedirler. Bu olgu birinci

bölümde bahsedilen infertilitenin kaynağı erkek olsa dahi tüm sorumluluğu kadınların üstlendiği (Freeark, Rosenberg vd., 2005) görüşüyle örtüşmemektedir.

K9A: *Yani ben eşimde; bana karşı bir mahcubiyet, hani “Sen gebeliği yaşayamadın benim yüzümden.” gibi böyle bir ruh hali doğdu. Yani ben zaten ona hep söylüyordum; ben seninle bu şekilde devam edebilirim, benim için olmazsa olmaz bir şey değil. Hani böyle sanki böyle bir dalgaya vurunca geçebilecek bir şeymiş gibi. Halbuki adam orada...Yıkılmış yani, çok kötü hissediyor kendini... Bana karşı da kendini kötü hissediyor niyeyse. Ondan sonra yani, bak bu bir hastalık değil, diyorum, hiç önemli değil, diyorum, çocuğumuz olmasa da ben seni seviyorum, ben seninle üremek için buluşmadım, biz liseden beri birlikteyiz, diyorum hani... Sonra 1 yıl hiç konuşmadık bu konuyu, dediğim gibi.. ...Yani benim ailem çok destek oldu, öyle söyleyeyim. Onun anne babası da aslında destek oldular ama çok onu anlayamadılar, öyle söyleyeyim. Özellikle, o babasından ekstra bir destek bekledi, o aradığı desteği çok iyi bulamadı. Yani anlayamadı babam onu tam olarak. Ne olacak canım, biz yaptık da ne oldu, filan gibi tepkiler verdi yani. Halbuki onun orada duymak istediği şey o değildi... Ben hiç kimseye, evlendilerse, çocuk düşünüyor musunuz diye sormam’.*

Erkekler, çocuk sahibi olamamayı farklı deneyimleyebilmekte, yüklenen ataerkil kodlarla ‘eşlerinin üreyememesi, bir kadını dölleyememeleri’ sanki onların arızasıymışçasına ve eksikliğiymişçesine başarısızlık hissedebilmişlerdir. Erkeğin sperm sayısının düşük, sperm hızının yavaş olmasının bir kadının hamile kalamamasıyla son bulması, her ne kadar yaşadığımız toplumda aşağılanan bir durum olsa da, görüşmeler sırasında babalar kendi deneyimlerini; anneler de eşlerinin deneyimlerini ve bu kalıp yargılarla nasıl baş ettiklerini açık yüreklilikle ve samimiyetle paylaşmışlardır. Görüştüğüm evli ebeveynlerden anne ve babalar (**K9A, K11B**) ‘biyolojik babalığın’ erkekliğin simgesi olarak görülmesinin eleştirisini yapmışlardır. Bu durum, erkek kaynaklı infertilite sorununun konuşulmasının tabu olduğunu veya bu sorunun yok sayılıyor olduğunu açıklayan Dünya Sağlık Örgütü (2010) raporuyla uyumludur. Söz konusu erkeklik simgesi olarak görülen biyolojik babalık konusuyla ve infertilite problemiyle ilgili erkeklerin yaşadığı olumsuz deneyimlerin oluşturduğu baskının ortadan kalkması için konunun ‘erkeklerle yüksek sesle’ konuşulması gerekmektedir;

K11B: *‘..Biyolojik anne baba olmayı erkekliğin ya da kadınlığın simgesi olarak görüyorlar. “Ben erkeğim, çocuk sahibi oldum...” Bunu aşmak için öncelikle bence erkeği etkilemek gerekiyor, erkeği ikna etmek gerekiyor... annemde şey vardır, nasıl erkek adamın çocuğu olmaz... Çocuk denemesi sırasında; soğan ye, bal ye... olur olur diye....Tüp bebek*

denediğimizi söylediğimde, amcamın oğlu dedi, utanmıyor musun, dedi, bunu söylemeye, dedi, çocuğun olmadığını söylemeye, dedi. Dedim, niye utanayım, bu biyolojik bir şey, dedim. Hani detaya girdim artık, sperm sayılarının azlığı vs. Diğer türlü aklına bir şey gelmesin, dedim. O yüzden, dedim, onu söylemekte bir sakınca yok, dedim.

K11A: *'...Bir de mesela hani, sen de biliyorsun, bu toplumda erkekler o kadar rahat bunu dillendiremezler. Eşim tabii yakın çevre, ailemizde olumsuz bir şey yaşamadık ama mesela arkadaşlarıyla bunu konuştuğunda...Yüksek sesle dile getirilmesini de garipsiyorlar.*

Bazen bir erkek olarak, bazen de bir kadın olarak katılımcıların toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde uyması gereken 'anne olmak, baba olmak, doğurmak, döllemek' gibi 'normlara uymadıklarında, normal olanı karşılamadıklarında kendilerini adeta bir girdabın içinde boğulurken kaybediverdiklerini aktarmışlardır. Eril tıp sektöründeki uzmanların 'bu sefer tutacak, merak etmeyin bu da bir aşk bebeği vb'. söylemleri ile fiziksel ve akıl sağlıklarını kaybedecek kadar kendilerini tanıyamayacak hale geldiklerini ifade eden katılımcılar (**K1B, K6A, K6B**), denemeler ardına denemeler, yeni şehirler, yeni doktorlar, yeni yöntemler, yeni ilaçlar kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bazen zaman kavramını yitirmişler ve duramamışlardır... Bazen de zamanında durmaya karar verebilmişlerdir (**K5A, K2A**).

K1B: *...In vitro, uzun süre denedik. Birkaç deneme yaptık. Onlar da bayağı kötü denemelerdi. Yani kötü tecrübelerdi. Yani akıl sağlığımızı kaybetmedik çok şükür, o sırada da'.*

K6B: *..O süreci biz, çok zor süreçler yaşadık, herkesin çok rahat sahip olduğu bir şeyi biz; hem ekonomi, hem sağlık yönünden sıkıntılar oldu. İlaç yüklendi. Sağlığı gidecek... Hala da onların etkilerini yaşıyor. Yani hala da... Defalarca bunu denemenin de bir anlamı yok. Bir nokta var, kendine göre bir nokta koyacaksın kendine; bir tane, iki tane, denedin, oldu oldu, olmadı olmadı... Yani demek ki bizim, ne diyelim, şansımızda böyle bir şey var... Birini büyütmek gerekiyorsa, tamam bu bizim kanımızdan değil, birine dokunmuş olduk biz en azından.*

K5A: *...Yani bizim çocuğumuzun olmamasıyla ilgili herhangi bir sebebimiz yoktu, bir sorunumuz yoktu. Biz sadece bir kez aşılama, bir kez tüp bebek denedik ve ben ilk tüp bebek hikayesine başladığım zaman doktoruma, ben bunu bir kere deneyeceğim, ikinciye veya üçüncüyü denemeyeceğim, oldu oldu, olmadı başka bir yöntemi de var bunun, deyip aslında bir şeyleri, bir aile tanıdığımızın yıllar önce, 30 yıl önce böyle bir şey yapmasından dolayı belki de kafamda öyle bir şey vardı.*

K2A: *Yani halihazırda doğmuş ve kavuşacağımın garanti olduğu bir çocuk varken, bu belirsiz yolda yürüyüp, gerçekten bunu bir kere daha tecrübe etmek çok anlamsız geldi Rana. Hatta bizim hala bizim bir dondurulmuş yumurtamız durur. Ondan sonra ben eşime dedim ki 'ben bunu bir daha yapmayacağım. Yani, ben bir daha hamile kaldım mı endişesi yaşayamam, ezkaza hamile kaldım, bu çocuk 9 ay sağlıklı doğacak mı... Geçmez, dedim ya, 0 9 ay geçmez. O doğmuş bir çocuk, dedim ya, biz neyin peşindeyiz, neden bu kadar kendimizi hırpalıyoruz'.*

Erkek ve kadın katılımcıların tüm ifadeleri literatürdeki "reproductive vulnerability-üreme kırılganlığı" kavramı ile açıklanabilir ve üreme kırılganlığı altında tartışılan özelliklerle uyum içerisindedir.

Sivil toplum kuruluşları temsilcisinin (**STK.1.2.HAYATSENDE**) yaptığı paylaşım da katılımcıların ataerkil toplumun üreme konusunda oluşturduğu baskıyı doğrular niteliktedir;

STK.1.2.HAYATSENDE: *'....normalleşmenin aslında, evlat edinmeden önce şeyden başlaması gerekiyor işte; her kadın çocuk doğurmak zorunda değil, her kadın anne olmak zorunda değil ya da hep öyle büyütüldük, bu bizim toplumumuzdan gelen bir şey. Okursun, evlenirsin, çocuk yaparsın, sonra ikinciye yaparsın filan gibi böyle bir düzen var aslında, böyle bir beklenti var. Benim yaşadığım, büyüdüğüm çevre de gerçekten hala bu ataerkil düzenle yaşıyor ama dediğiniz gibi; sadece birtakım, işte anne olma ihtiyacını doyurmak için ya da kadın 25-35 yaşları arasında bir görevi yapmak zorunda diye çocuk yapması gerçekten gerekli mi, bence onu tartışmak gerekiyor açıkçası...*

Önce evliliğe, sonra gebelik, üremeye ve doğurmaya ve anneliğe yüklenen anlamın, hatta doğurduktan sonra emzirmeye dahi yüklenen annelik rolünün ebeveynlerin evlat edinmeye karar verebilmesini nasıl etkileyebildiğini katılımcılar sık sık hatırlatmışlardır. Gebe kalabilmek nasıl bir baskıdır ki evlat edinmeye karar verdikten sonra, neyle karşılaşacaklarını ve yakın çevreleriyle bu kararlarını nasıl paylaşacaklarını bilmedikleri için 'hamile' taklidi yapan arkadaşları olduğunu söyleyen katılımcılar (**K5A**) olmuştur. **K5A**, evlat edinmeye eşiyle karar verdiğinde, çevresinin bu konuyu nasıl karşılayacağını bilemediği için kendisi de 'hamile taklidi mi yapmalıyım?' diye düşünmüş bir katılımcıdır. Bir katılımcı (**K9A**), evlat edinmeden önce dahi evlat edineceği bebeğini emzirebilmek adına araştırma yaptığını ve bir merkez bulduğunu ama bebekle kavuştuktan sonra (bebeğin rahatsızlığı nedeniyle) öğrendiklerini uygulayamadığını dile getirmiştir;

K5A: ...oğlum ilk geldiğinde, bir arkadaşımın arkadaşıyla tanıştırdılar beni... Arkadaşımın ailesi, eşinin ailesi, mesela böyle bir şeyi hiç kabullenmediği için, hamile taklidi yapıyordu kız, eşinin ailesi öğrenmesin diye. Bu süreçler de yaşandı ve kızda şey korkusu vardı; ya çok büyük gelirse, ya zamanında gelmezse, beni bu kadar hamile zannediyorlar, şehir dışındalar, gelecekler diye... Böyle korkular

K9A: ‘..Gazi Üniversitesi’nde Emzirme Merkezi var, biliyor musunuz, bilmiyorum? Oranın hocasıyla aylar öncesinden görüştüm. Hatta birkaç kez görüştük. Bakın, dedim, ben böyle böyle, evlat edineceğim, emzirmek için önceden neler yapmam lazım. O bana işte bir sürü şey önerdi ama işte onları ben dönüşte yapacaktım ama olmadı, hiçbirini yapamadım.

Başka bir katılımcı ise, evlat edinmeden önce yaptığı hazırlıklar sırasında tanıştığı çocuk doktoru aracılığıyla üç süt anne bulduğunu, bu süt annelere duyduğu minnettarlığı şöyle açıklamıştır;

K7A: ‘..... Maşallah, diyeyim. Bizim doktorumuz buldu. Bir arkadaşım, çok yakın arkadaşımın eşi, zaten arası az, o her gün sağıyordu, veriyordu. Onlar getiriyorlardı mesela işte. Onun dışında, sonra doktorumuz bize üç kişi buldu ve o üç kişi inanılmaz verdi ve onlardan, üç kişiden, özellikle bir tanesi ki bu sonuncu işte, annemiz, aramızda 4 ay var ama ben ona çok dua ediyorum sürekli, çok fedakar bir kadın çünkü süt sağmak başlı başına bir iş. Mesela benim diğer o verenlerden çoğunluğu, zaten sağmak zorunda olduğu için sağıyordu çünkü süt çok geliyor, mecbur yani. Yoksa şişiyor ve acı oluyor ve işte sütü kesilecek filan diye, zaten sağmak zorunda ama bu, mesela şu son annemiz, bizim için her gün sağıyor ve mesela işte;ya gidiyor yazlığa, orada sağıyor, oradan gönderiyor bana, işte geçen gün....’a gitti filan... Yani kadın, iş edinmiş şekilde bunu yapıyor. Çok da dikkatli. Yani çok titiz, çok yediğine içtiğine dikkat eden bir kadın..’

Araştırmada, nesiller arası aktarım ile ‘doğurma baskısı’nın kırılabileceğine dair bazı veriler elde edilmiştir. Katılımcılardan (**K8B**), evlat edinilen ve ergenlik çağında olan iki kız çocuğunun ve diğer katılımcı (**K10A**) iki çocuğunun da doğurarak değil evlat edinerek evlat sahibi olacaklarını kendileriyle paylaştıklarını söylemiştir;

K8B: ...Kızlar, tabii ilerleyen zamanda durum ne olur, onu bilemezsin ama şu gün itibariyle şeyi söylüyorlar, “Ben de doğurmayacağım, biliyor musun, ben de evlat edineceğim anne.” Bunun iyi bir şey olduğu, bunun güzel bir şey olduğu, doğru bir şey olduğu, yanlış bir şey olmadığı, yaşamın bir parçası olduğu, yüreklerine artık benim kızlarımın işliyor.

K10A: Bizimkiler de öyle diyor. Kızım diyor ki çok canım acır benim zaten, ben doğuramam, ben evlat edineceğim, diyor. Oğlum da

öyle. Ben de evlat edineceğim, diyor. Ben hala olacağım, ben dayı olacağım, geçen gün onu konuşuyorlardı filan...

Bekar Ebeveynlerin Ataerkillik İle Çatışmaları

Bekar ebeveynlerin deneyimledikleri ise bambaşkadır. Bu araştırma sonucunda, evlat edinmenin özellikle bekar ebeveynler için *-yeni bir aile olma-* biçimi olarak görüldüğü ve araştırma kapsamında deneyimleri öğrenilen üç bekar ebeveynin paylaşımları doğrultusunda bu durumun Cuthbert vd. (2009)'nin 'new adoption (yeni evlat edinme)' kavramı ile uyumlu olduğu söylenebilmektedir. Araştırmayla, ailenin sadece anne-baba-çocuktan oluşabilmesi ve kadının üreme yeteneği varsa üremesi dışında çocuk sahibi olma konusunda başka bir alternatifinin olmayacağı vb. konularında alışlagelmiş ezberlerin bozulduğunu söylemek mümkündür. Çerçevesinin içine konulanları, kalıpları alt üst etmektedir aslında onların yaşadıkları ve karar verme süreçleri. Görüştüğüm bekar ebeveynlerin (iki kadın, bir erkek) hiçbirini üremeyi önce deneyip vazgeçen kişiler değildir. Sadece bir katılımcı (**K12A**) evlenip, ayrılmış, diğer iki katılımcı (**K7A**, **K4B**) hiç evlenmemiş ve hiçbir üreme tekniklerini denemediğini ifade etmiştir. Evli olmadıkları halde evlat edinerek çocuk sahibi olan bu katılımcıların biri yüksek lisans mezunu olmak üzere hepsi üniversite mezunu (biri yüksek lisans öğrencisi, biri de yüksek lisans terk) katılımcılardır. Söz konusu katılımcılar, tek başına evlat edinme konusunda *diğerlerinin* ne düşündüğünü, ne diyeceğini önemsemeyen ve biyolojik yolla çocuk sahibi olmaya hiç çalışmamış, doğurmaya herhangi bir anlam yüklenmediğini ve doğurma isteği duymadığını söyleyen kişilerdir. Üçünün de üzerinde durduğu konu 'anne ve baba olmaya hazır olup olmama (anne baba olgunluğuna sahip olup olmama) konusudur. Deneyimleri ile kalıp yargıları yıkan bu katılımcıların evlat edinmeye karar verme sürecine dair paylaşımları ataerkillik konusundaki çatışmaları içermektedir.

K7A:ben hiçbir zaman çocuk istemedim mesela. En baştan, motivasyon farklı ama evli bir çift zaten çocuk istiyor. Hani ilk motivasyon bu olmuş. Diyor ki işte mesela; ben tedavi görmüştüm, çocuğum olmuyordu. Benim böyle bir durumum da yoktu. Ben, hep diyorum, çocuğum olmasın diye uğraştım, olsun diye değil ve bekarım zaten. Denemedim de yani çocuk sahibi olmayı ve böyle bir, ay aman çocuğum olsun, filan gibi bir şeyim hayatta hiç olmadı. Hatta hep düşünüyorum; olmalı mı, olmamalı mı, ben gerçekten bunu yapabilecek güçte miyim, bu olgunlukta mıyım, filan diye bunu düşünürken...

K12A:“ Kendi çocuğumuz olabilecekken niye evlat ediniyoruz ki?” oluyordu. Soru bu oluyordu. Niye edinmeyelim, yani bu yeteneğimiz var diye doğurmak zorunda mıyız? Bir şeyi yapabiliyor olmamız, yapmamızı gerektirmiyor. Anlatabiliyor muyum? Bungee jumping de yapabilirim ama yapmıyorum. Yani şey değil, ben ikisi arasında bir fark görmüyorum. Anlatabiliyor muyum? Kendi içimde, doğurmaya, hiçbir zaman ne bir anlam yükleyebildim, ne öyle de bir istek duyabildim. Dolayısıyla kendi ruhumun sesini dinledim ama tabii ki şu; bu şey kısmı, evlat edinmekle doğurmak arasındaki kısım ama benim mücadele ettiğim kısım aslında bu değildi. “Ben gerçekten anne olmak istiyor muyum?”un cevabının peşinde koştum ben, kendi iç dünyamda çünkü şeyi de biliyorum; annelik özlemi değildi beni bu evlat edinmeye iten, anne olma özlemi filan değildi. Benimki biraz daha, çok değerli bir hayat yaşama ve yaşatma özlemiydi. Benim için böyle yani, tanımı böyle. Her türlüşünü, yani birinin anne olmaya çok istek duymasını da anlayabilirim ama bende öne çıkan duygu o değildi. ...Zaten çoğu şey düşünüyor; o veya bu sebeple çocuğum olmadı herhalde diye zannediyor. Bir kere de evlenip boşandım, o evlilikte de çocuk yapmadım ya, onun kafasındaki hikaye şey, çocuğu olmuyor diye evliliği bitti, sonra da kendi başına evlat edildi... Çok da kimsenin fikrini değiştirme çabam da yok’.

K4B: Benim etrafımda, evlat edinmiş, bekar kadın arkadaşlarım var. Yani onlar bana bir yol gösterici oldular. Kafamda kıvılcım çakmasının sebebi öyle oldu. Ben de evlenmedim 40 yaşına kadar. Dedim, evlenir miyim, evlenmez miyim... İlişkiler evlilikle sonuçlanmayınca, işte insan da bazen diyor ki ya bende mi bir sorun var acaba, evlilik mi istemiyorum acaba, gibi filan böyle düşüncelere dalıyorsunuz. İleride de “olur mu olmaz mı”nın bir tereddüdü var. Olsa da çocuğun olur mu olmaz mı tereddüdü var, 40’tan sonra, 45’ten sonra, neyse... O zaman da dedim ki işte, arkadaşlarım evlat edildi, ben niye evlat edinmeyeyim. Arkadaşlarım sayesinde oldu aslında bu. Onları gördüm. İşte diyorsunuz ya, gerçek hikayeyi görmek, ben o gerçek hikayeyi görmekten ziyade yaşadım çünkü hep onlarla bir şeyler yapıyorduk zaten. İşte, tatile de gittik, yemeğe de gittik... Onların çocuklarıyla olan ilişkisini gördüm. Bunu yaşayınca, kafanıza düşüyor, aklınıza düşüyor. Düşünce de ilk yaptığım şey, işte ben de bekar erkeklerin evlat edinebilmesi durumunun olup olmadığını, işte hemen resmi tarafa baktım. Resmi tarafta da bir problem olmayınca, 2002’de değişmiş, biraz düşünme süresi geçti... İşte ben tabii bekar olduğum için, o düşünme sürem benim 5 ay filan sürdü, 9 yıl sürmedi. 4-5 ayda böyle bir kendimi hani toparladım, düşündüm taşındım.

İkisi kadın biri erkek olan bekar ebeveynlerin ‘bir çocuğa fayda sağlamak, kendi annesiyle travmatik ilişkisini tamir edebilmek, tamamlanabilmek, daha önceden gördüğü evlat edinenlerden cesaret almak vb.’ farklı motivasyonlarının olduğu öğrenilmiştir. Bekar annelerin, ‘babasız’ çocuk büyütme konusunda endişeleri olmuş bir yandan çocuğun yüksek yararını düşünerek bencillik yapmak istememiş, profesyonel yardım alarak bu

endişelerini gidermeye çalışmışlardır. Bir yandan da ataerkil kodların baskısıyla baş etmeye çalışmışlardır. Ancak, gerekli planlamaları yapmış, hazırlıkları tamamlamış ve sonra evlat edinmeye karar vermişlerdir;

K12A:....*Şimdi, ben yıllar önce, üniversite 3'te filanım herhalde ve akşamı hatırlıyorum, arkadaşlarla öyle dışarıya çıkmıştık, orada konu nereden açıldı çok da hatırlamıyorum ama çocuk sahibi olmaktan filan...Konuşurken, ben orada bile; bir gün evlat edineceğimi dile getirdim ki hani daha okuyorum, böyle çoluk çocuk sahibi olmaya böyle seneler seneler uzaktayım. Nerede filizlendi, çok hatırlamıyorum ama... hayatımın her döneminde; evlat edinmeyi, doğal olarak ki yakınlarımda yok böyle bir hikaye. Yani çok yakınımda... Sonradan sonradan oldu, evlat edinme hikayeleri. Hatta şu an tanıdıklarımın çoğu da aslında sürecin içinde, ben kendi network'ümü, ben bu insanlarla bir araya gelmek ve ne hissettiklerini bilmek istiyorum, diyerek bir araya geldim. Kendim böyle çok da doğal sürecinde yakın tanıklık etmemiştim ama hep istedim. Hatta ben evlendim, boşandım, o evliliğin içinde biyolojik çocuk sahibi olmayı hiç düşünmedim ama biyolojik olarak çocuk sahibi olabilecekken bile, bu anlamda hiç buna yeltenmedim çünkü hep şunu söylüyorum; anne olmayı veya ne bileyim, neyse adı, çocuğun bedeninde büyümesi filan, belki o kadınca bir dürtüdür ve onu hisseden kadınlar belki de vardır ama bende, var mıydı, deseniz, yoktu. Yoktu yani. Hiç öyle bir duygu hissetmedim ki biyolojik olarak da çocuk sahibi olabilen biriyim. Ona rağmen, ben kendimi tarttığımda... Belki şu da olabilir; bu biraz da içinde olduğunuz ilişkiyle de belki çok alakalı. Aslında biraz onun o tohumu yeşerttiği bir durum. Ben o anlamda, bir çocuğu yetiştirirken yol arkadaşlığı edebilecek bu serüveni paylaşabilecek biriyle de karşılaşmadım açıkçası.... Bir de hep evlat edinme fikrim zaten vardı. Aslında, açık söyleyeyim; ben birlikteliklerim içinde de hani o birlikte olduğum insan, evlenip çocuk sahibi olmaya, edinmeye çalışırken de ben de evlat edinmeye çalışıyordum. Dolayısıyla... '....ben bir çocuğu, olduğu olmadığı, başardığı başaramadığı her ne ise, onunla kabul etmeye hazır hissediyorum, dedim. Ertesi sabah da gittim, başvurdum. Benim için o cümleydi. Her şeyiyle kabul etmeye hazırım, dedim. Yani matematikten topu dikmesine hazır mıyım? Bir üniversite okuyup akademik kariyer yapmak yerine, kafasına rasta yaptırıp, küçücük bir çantayla hostel köşelerinde dünyayı gezmeyi seçerse ben buna hazır mıyım? Zaten şunun farkına varmak gerekiyor; hazır olmam gerekiyor, o kendi hayatını yaşayacak. Benim bir şeye hazır olmam filan da gerekmiyor ki. O her kimse, olduğu gibi olmasına hazır hissettim ve başvurdum'.*

K7A:...*Motivasyon çok farklı olduğu için, hiç hani o empatiyi kuramamıştım. Ben de böyle his... Diyor ki işte, kucağıma aldım, şöyle hissettim, böyle hissettim... Diyorum, sen zaten istiyordun, yıllarca bunun hayalini kurmuşsun, bende böyle bir durum yok. Dedim, benim kendim gibi insanları bulmam lazım; tek ebeveyn olan, evli olmayıp, hatta çocuk sahibi olmayı düşünmeyip, sadece hani bunu yapmak isteyen.*

Sonra, sen işte bana bir bekar anne bulmuştun....hakikaten benim tam olmam için bunu yapmam gerekiyor. Tamamlanabilmem için bunu yapmam gerekiyordu ki bununla da ilgili hani bir sürü böyle şeylerden konuştuk.

K7A: *Sen babasız büyüyeceksin kararını ben verdim, o veremez çünkü. Dolayısıyla onun adına karar vermiş oldum. Bu çok bencilce mi diye çok sorguladım. Yani işte bu noktada da çok böyle gittim geldim, çok fazla kişiyle konuştum. Senin de söylediğin, terapistin de söylediği suydı; yani sonuçta evli oluyorsun, boşanıyorsun ya da adam vefat edebilir yani, eşin vefat edebilir. Hiçbir şeyin garantisi yok bu hayatta ki böyle arkadaşlarım da var, babası küçük yaşta vefat etmiş ya da boşanmış olanlar ama ben hep şunu söylüyordum; evet, bunlar öngörülemez durumlar ama ben öngörerek, en baştan, bilinçli olarak, diyorum ki bak, ben listeye giriyorum ve bütün bu bebeklerin içinden, bana denk gelecek olan bebekle ilgili çok ciddi bir karar alıyorum. Burada çok sıkıntı yaşamıştım. Çok vicdan azabı duymuştum ilk başta, doğru mu yapıyorum, yanlış mı yapıyorum diye ama sonra kendi kendime de düşündüğüm şu oldu. Şunu düşünüyorum şu anda, yani kızımın birlikte olduğum için; ona benden daha iyi kimse bakamaz değil, benden çok iyi bakan çok kişi bulunur da benden daha çok sevecek bir kişi bulunamaz bence. Yani artık buna inanıyorsun. Ağlayacağım şimdi.*

‘Marjinal olma’ ve ‘marjinallik’ bekar annelerin karşılaştığı söylemlerden olup, kendileri bu kararın hiç de ‘marjinal’ olmadığını ifade etmişlerdir. Bu paylaşımlar, Cuthbert vd. (2009)’ın ‘evlat edinenlerin marjinallikle ilişkilendirilmemesi gerektiğini’ ifade ettiği görüşüyle uyum içerisindedir.

K7A: *Herkes de biliyor ve hiç kimse, yani bunu mesela marjinal olarak da görmüyor ya da böyle çok tuhaf bir şey yaptığımı. Ben de zaten hiç marjinal olarak görmedim bu yaptığım şeyi, böyle çok farklı, uçuk bir şey olduğunu düşünmedim ama bazı kişiler diyor ki konuştuğumda, yok, diyor, marjinal bir şey, bunu kabul et, diyor, tek başına bunu yapmış olman, filan. Bana hiç öyle gelmiyor. Gerçekten hiç marjinal gelmiyor çünkü maddi durumum elveriyor ve içten, kalpten bir şekilde çocukluğumdan beri de bunu istiyordum.*

Diğer paylaşımlar ise ‘evlat edinmenin de bir doğum şekli’ olduğu ve ‘evlat edinme yoluyla evlat sahibi olma’ söylemleridir. Bu katılımcıların hepsi üniversite ve yüksek lisans mezunu, iş ve meslek sahibi, çocuk sahibi olmadan ‘birikim’ yapmayı bile planlamış katılımcılardır.

K12A *...ama anneliğe öyle ulvi bir anlam yüklenmiş ki hani böyle tabiatımızın çok doğal bir parçasıymış, hepimiz böyle anne olarak doğmuşuz, hemen o hikayeye evrilivercekmışiz gibi... Hangi yolla gelirse gelsin bir çocuk hayatımıza, o hikayeden nefret ettiğimiz anlar*

oluyor. Gerçekten oluyor yani. Bunu doğursanız da bunun doğurmakla filan bir alakası yok yani. Üç beş hormon değişiyor belki doğurunca, süt veriyorsunuz, bir yakın temas var filan... Ben asıl hikayeyi çok etkileyecek argümanlar olabileceğini düşünmüyorum bu kısımların. Yani o annenin, doğurmuş annenin hayatından o 9 ayı çıkardığınızda, daha tahammülsüz biri filan olmayacak. Ne daha iyi olacak, ne daha kötü olacak ama çok doğal, bu hikayenin insana çok iyi gelen tarafları da var, insanı unufak eden tarafları da var. Hiçbir zaman kolay bir şey değil annelik. Dolayısıyla depresyon yaşamayı çok doğal karşılıyorum.

K7A: *Çocukken aslında bu kararı verdim ben. Onda da düşündüm aslında, nasıl olduğunu, yani niye küçük çocukken, çok da yaygın da değildi, bildiğim bir şey de değildi, niye böyle bir şeye karar vermişim, dediğimde aklıma şu geliyor: Çok sevdiğim, babamın yanında çalışan bir kadın vardı, onunla ilgili, annem demişti, anlatmıştı, işte onu da evlat edinmişler filan. Demek ki orada beni çok etkilemiş o hikaye, diye düşünüyorum. Bilinçaltıma yerleşmiş diye düşünüyorum ve o günden sonra, hep diyordum ki yani böyle işte büyüdüğüm zaman içinde de ben, işte, evlensem de asla doğurmayacağım, evlat edinmek istiyorum, diyordum. Hatta annemle aramızda hep şöyle bir diyalog olurdu, hiç değişmezdi: Annem derdi ki Allah sana kendi çocuğunu nasip etsin kızım, derdi. Ben de hep derdim ki o zaten benim kendi çocuğum olmayacak mı, derdim. Böyle klasik bir döngü içinde, işte hep, annemle böyle bir muhabbet olurdu.*

K12A: *.....Benim kendi annemle çok iyi bir hikayem yok, biraz travmatik bir hikayemiz var. Belki annelikte, bu evlat edinmeden önce de farkında olduğum bir durum; çocuğumla yaşadığım annelikte, kendi çocukluğumu tamir etmeye de çalışıyorum. Bunun duygusal bir tarafı da var. Yoksa değerli bir hayat yaşamamanın tek yolu, gidip bir çocuk evlat edinmek değil. Bunu herhangi bir canlı için, bir STK'da çalışarak yapabiliriz, yani dünyaya değer katabilecek milyon tane şey var, yol, yöntem var. Tek, evlat edinmek değil. Hikayenin, değerli bir hayat yaşamak istemenin, bende evlat edinme olarak vücut bulmasının sebebi, benim kendi annemle kurduğum travmatik ilişki, onu tamir etmeye asla şans bulamamış olmam.*

Öte yandan, doğurmak ve doğurabiliyor olmak çoğu katılımcının uzun süre hayatının merkezinde olsa da, bir katılımcının (**K9A**) evlat edindikten sonra doğurma konusunda ne hissettiğini paylaştığı cümleler doğurma konusunda bilinen ezberleri de bozmuştur;

K9A: *Evet, ben çok önemsiyorum çünkü ben; isteyen ve gerçekten isteyen ve aynı, eşimin zamanında yaşadığı kaygılar gibi kaygılar yüzünden bu yola giremeyen çok insan olduğunu düşünüyorum ve hani tabii ki herkesin kendi seçimi, isterse yüz kere tüp bebek deneyebilir ama kendi çocuğum gibi olmaz zannedebiliyor ya, onu belki bizler daha iyi gösterebiliriz diye düşünüyorum. Çünkü bunun gerçekten bir yol*

olduğunu, bir yere kadar doğal devam edebildiğini... Ben kendim, doğurup doğurmadığımı unutuyorum, böyle bir şey olabilir mi? O yüzden bunu hissetmelerini çok isterim.

3.1.1.2. Evlat Edinmeye Dair Önyargılarla Baş Etme

‘Bana fısır fısır sorularla ben yüksek sesle cevap veriyorum’. (K12A)

Katılımcılarla yaptığım görüşmelerde, katılımcıların karşılaştığı sorunların başında evlat edinmeye dair önyargılar gelmiştir. Önyargılarla baş etme temasını, ikna süreci, soyun kutsanması, koruyucu aileliğin yüceltilmesi, çocuğun sahibi olma, sevap ve günah söylemleri, biyolojik ebeveynlerle ilgili duyulan kaygılar, evlat edinmenin son alternatif olarak kodlanıyor oluşu kategorileri çerçevesinden tartıştım. Bir katılımcı babanın (**K6B**) önyargılarla ilgili paylaşımları birçok olguyu içerisinde açıklamaktadır;

***K6B:** Yok, benim çevremde yok çünkü öyle. Yani eşim mesleği gereği her zaman içinde ama ben değil. Benim çevreme kabul ettirmek bayağı, en azından bana zor geleceğini düşünüyordum ama öyle de olmadı yani. Aldık mı, aldık, dedik, bitti. Kimseye de açıklamak zorunluluğumuz yoktu. Belli bir yaşa geldik...Onlar da desteklemişler hatta. Ben tabii o konulara hiç girmedim. Konuşulmadı. Önyargı...Oluşuyor insanda, yaşadığın ortamdan geldiğinde, bunu kafandan atamıyorsun ama belli bir yaşa geldikten sonra, biz o devreyi de atlattık, kim ne derse desin...Konuşturamayacaksın. Konuşturduğunda, çıkamazsın. Siz ne yaşadınız bilemiyorum da herkes çünkü bir fikir söylüyor, herkes bir şeyler söylüyor. Ben çok bu konulara girmedim. Sonradan sonradan, işte bizim çevreden bazen söylerler, sorarlar yani, merak ederler; kız ne oldu, iyi değil mi... İyidir, dedim işte, ortaokula gidiyor, liseye gidiyor falan filan...*

3.1.2.1.1 İkna Süreci

Görüştüğüm ebeveynlere evlat edinmeye karar vermeden önce ne tür önyargılarının olduğu, kimleri ve neden ikna etmek zorunda kaldıkları sorulmuş, evli ebeveynlerde çoğunlukla kocayı, bekar ebeveynlerde ise baba ya da anneyi ikna etme konusunda sıkıntıların yaşandığı öğrenilmiştir. Bazı katılımcılar (**K10A, K7A, K12A**) ise kimseyi ikna etmekle uğraşmak istemediklerini söylemişlerdir.

***K10A:** İşte böyle ben feci bir dönem geçirdim. Tabii bir ölüme yaklaşmış oluyorsunuz. Ölümün kenarından geçiyorsunuz. Anneler gününden hala hiç hoşlanmam. O zamanlar nefret ederdim. Hani böyle çarşaf çarşaf gazeteler, anneler günü anneler günü... Herkes annesi olmayan çocukları düşünür, ben çocuğu olmayan anneleri, kendim öyle*

olduğum için... Yani olamayan, istediği anne olamayanları düşünerek çok üzüldüm. Hala da çok üzülürüm. İşte o zaman söyledim eşime; ya benim için fark etmez, illa benim karnımdan çıkması şart değil... Ben her çocuğu seviyorum, sokakta gördüğüm çocukları hani böyle öper sarılırım... Biz evlat edinelim istiyorum ben, dedim. Aslında yani tepkisini de tahmin edebiliyordum ama... Bu çok zor bir karar, dedi. O kadar. Hani, düşünelim, bile demedi. Ben, düşünelim, diyor diye bekliyorum bekliyorum, hiçbir şey gelmiyor yani ve ondan sonra ben artık kendi cesaretimi toparladım ve ben boşanmak istiyorum, dedim. 15 yıllık evliliği bitirdim.

K7A: *...Tabii ki ben vazgeçtim mi, asla vazgeçmedim ve... Yani ben babamın gerçekten hiç kabul edeceğini düşünmüyordum ama sonra kabul etti ama seveceğini düşünmüyordum. Yani en azından, tahammül olacak diye düşünüyordum sadece. Gördüğünde filan böyle, yine de içten içe böyle sevmeyeceğini filan düşünüyordum’.*

K12A: *Bu, üzümlere söylüyorum, ailem için de öyleydi. Yani benim biraz dediğim dedik olduğumu bilirler. Böyle çok şey yapmaya, bana, aman vazgeç filan gibi bir cümleyi yüksek sesle telaffuz etmedilerse de taraf değillerdi evlat edinmeme. Daha doğrusu; benim annem 77 yaşında bir kadın ve biyolojik çocuğum olabilecekken, evlenip doğurmak yerine kalkıp tek başıma evlat edinmemi 77 yaşında bir kadına ben anlatamam. Anlatmaya da çalışmadım zaten. Bu tercihi... Ben böyle diyorum ya, sınırlarımı filan sonuna kadar zorlamış filan olsam, evli olsam filan, tamam eyvallah, olmuyorsa, sen hadi bari evlat edin, olabilirdi belki ama şimdi ben doğurabilecekken evlat edinmeyi seçtiğim için, bunu kimse anlayamıyor.*

Kadın katılımcılardan bazıları (**K5A**, **K9A**) özellikle eşleriyle bu konuyu uzunca bir dönem hiç konuşamadıklarını ama eşlerini iyi tanıdıkları için beklediklerini, onların içindeki çocuk sevgisini bildikleri için sabırla beklediklerini ifade etmişlerdir. Bir katılımcı baba (**K8B**) ise, birbirlerini ikna etmekle ilgili bir problem yaşamadıklarını ancak bunun da bir yöntem olduğuna dair bir farkındalık süreci yaşadıklarını söylemiştir;

K3A: *‘...Konuşamadık. Yani dedim ki ben hani, boş ver kim ne düşünüyor, gel önce biz konuşalım. Sanki konuşamadık o zaman, niye konuşamadık ben de bilemiyorum ama o tüp bebek süreçleri, o hormonlar, ameliyatlar oldum, bilmem ne oldum... Yani bütün onların ortasında, aslında benim tek istediğim; bunların hiçbiri olmasın ve sakinleşip, vücudum da kendine geldiğinde, sadece evlat edinmeyi konuşmak.... hani başvurusu nasıl olur, nasıl hazırlanırız biz buna, daha çok zaman var çünkü. Başvuracağız, biz öyle başvurduğumuz gün, hadi buyurun size bir bebek veriyoruz, demeyecekler ki bu insanlar.*

K9A: *Tamamıyla; biz bunu insanlara nasıl anlatacağız çünkü neden olmadı, diyecekler belki de... Hani artık içinde ne düşünüyordu*

tam olarak bilmiyorum ama hani sonuç itibariyle bunun...O çocuk sonra bunu öğrendiğinde ne yaşayacak, bununla biz nasıl baş edeceğiz, hep bana bunları söylüyordu. Ondan sonra ben de dedim ki ilk evlat edinen biz değiliz, sonuç itibariyle orada bir sürü, aile ihtiyacı olan çocuk var, gel bir gün gidelim bakalım. Benim daha önce gitmişliğim yok aslında. Biliyormuş gibi konuşuyorum. Sonra gittik. Ondan sonra, orada zaten hani böyle ortamı gördük. Zaten inanılmaz vicdanlı, acayip merhametli bir adamdır. Tamam, dedi, ya gerçekten niye bunu bu kadar düşünmüşüz ki dedi....Hayatımda ilk kez, eşimle, çok açık mesela, o dönem konuşamadığımızı ben fark ediyorum. Yani biz, her şeyi, dediğim gibi, birlikte büyüdük, her şeyi konuşur ederiz ama ben onu bu konuda açabilmek için çok uğraştım, öyle söyleyeyim.

K3A: *Onun ne dediği çok önemliydi. Başkasının ne dediğinin çok bir önemi yoktu aslında. Bir de beni destekleyen çoktu zaten. Yani annemler filan çok destekliyordu, kardeşlerim, çok yakın bir arkadaşım var, yuvada büyümüş o da mesela, o beni böyle ellerinin üstüne koyup gezdirecek havadaydı yani. Yani evet, bu çok iyi bir düşünce, her zaman yanıdayım, her zaman seninleyim, işte eşin için de... Eşim de ortak arkadaşımızdı zaten, eşimle, onunla konuşmak, ona kızmak mı, ne gerekiyorsa onu da yaparım, filan diyen birisiydi. Onların da asıl, bir yerden sonra çok etkisi oldu, eşimin o önyargılarını kırma konusunda. Bir şey daha var; eşim ben illa baba olacağım diye gezen bir adam değildi, biz böyle de yaşayabiliriz. Bir kısım arkadaşım da şöyle diyordu, psikolog filan arkadaşlar özellikle, onun da düşüncesine saygı duy. Benim için çok büyük bir çelişki çıkıyordu o zaman ortaya çünkü ben çok istiyorum. Aslında benim eşim çocuk delisi. Yani böyle söylüyor ama o yönünü de ben kör müyüm, görüyorum, çocuklara deli gibi sevgi... Yeğenlerimiz bizim evimizde büyüdü, öyle söyleyeyim size. Yeğenim, bana, bilmem kaç yaşına kadar, anne dememeyi zor öğrettim. Neredeyse uyku hariç birlikte vakit geçiriyoruz. Yani ikimiz de eşim de ben de çocuk delisiyiz zaten. Hani sen bunu söylerken, belki buradan kabul ettireceğini düşündü bana....Bilmiyorum, iyi ki direndim, diyorum sadece’.*

K8B: *Birbirimizi ikna etmek değil ama “Bu da bir yöntem aslında, neden olmasın hani, tüp bebek yerine bu yolu deneyelim?” dediğimizde de zaten yabancı olmadığı bir husus olduğu için, ne birbirimizi ikna etme ihtiyacı hissettik, ne de o konu nedir diye araştırma ihtiyacı hissettik. Biz kararı verdik ve direkt müracaat aşamasına geçtik.*

3.1.2.1.2 Soyun Kutsaması

‘Soy ismimiz yaşasın, erkek olsun’, dedi eşimin abisi. Ah! Yaaa... Ona göre kan bağıdır soyu devam ettiren. O bizim kan bağıımız değil, can bağıımız’ (K6B)

Katılımcılarla görüşmelerim sırasında hemen hemen her soruda cevapların içinde, din, miras, genler, biyolojik ailenin görmezden gelinmek istenmesi gibi konuları içeren ‘soy kutsaması’ kavramı yerini bulmuştur. Ülkemizde koruyucu aileliğin bu kadar ‘yüceltilmesinin’ nedenlerinden birinin de ‘kutsanan soyun’ evlat edindirmeyeyle örtüşmediği ve ebeveyn adaylarının ‘başkasının’ çocuğunu kurtararak koruma görevini üstlenmek istemesi olabileceği tartışılmıştır. Katılımcılar, ‘soyun kutsaması’ konusunu öfkeli bir biçimde eleştirmişler, ‘soy’ kavramına bu kadar anlam atfetmeyi anlayamadıklarını söylemişlerdir. Evlat edinirken özellikle kız çocuk tercih eden ebeveynlerin soy konusuyla barışamadıklarını düşündüklerini dile getirmişler, özellikle kız çocuk tercihi yapılmasının altında yatan sebeplerden birinin kız çocuğun bir gün evleneceği varsayımıyla soyadının değişeceği, soyunun erkek evlattan devam etmesinin istenmediğini düşündüklerini söylemişlerdir. Evlat edinmeyi kabul etme ama soyadının devam etmek istememesi, aslında evlat edinmenin kabulü gibi görülse de ataerkil bir çatışma olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra, katılımcılar, ‘soy-sop meselesi’nin yaşamlarında çeşitli tartışmalara yol açtığını ifade etmişler, bazen en yakın aile üyeleri tarafından dahi ‘soyu sopu belli olmayan’, ‘ne idüğü belirsiz’, ‘genleri bilinmeyen’, ‘kötü mal’ çocuklar gibi tanımlamalar yapıldığını ve kendi ifadeleri ile ‘genetiğin üstün ve matah görülmesi’nin sıkıntılarını yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

K10A: *Yani benim kendi babam; avukat, adam gayet hani entelektüel, ...şey dedi bana ya, zaten o yüzden bıraktım görüşmeyi, soyu sopu belli olmayan, ne idüğü belirsiz iki çocuğu benim aileme soktun, dedi. Eğer böyle endişeleriniz varsa, zaten evlat edinmeyeceksiniz. Sizin soyunuz sopunuz belli, aman çok güzel, Kraliçe Elizabeth’in soyundan geliyorsunuz, oradan, tamam, doğurun arkadaş o zaman, siz istediğiniz kadar doğurun... İşte bu biyolojik aileyi yüceltme filan da oradan. Bizim soyumuz sopumuz... Ben benim soyumun sopumun ne kadar iyi olduğunu bilmiyorum.*

K11B: *Hiç de merak etmiyorum. Benim soyum şu an yeni başladı, Üç kişiyle. Sonra kızım evlenince kendi soyu başlayacak. Biz böyle, babadan çocuğa gönderiyoruz.*

K5A: ‘Aslında bizim en büyük şansımız, çevremizdeki, yani ailemizle oldu; bizi destekleyen, annem, kayınvalidem, teyzemler, halamlar, yani tüm akrabalarımızın bize desteği oldu. Onlar bu süreci bizim normal yaşamamızda, olması gerektiği gibi yaşamamızda en büyük kapıyı açtılar. Devam edilemez ya da işte o bizim kanımız değil, kanımızdan olması gerekiyor çocuğumuzun ki can bağı diye çok da güzel bir şey var, biz oğlumla aynı şeyleri hissediyoruz, sen de oğlunla hissediyorsunuzdur...

K6A: ‘...Hatta abisi erkek istedi mesela, ilginç bir şekilde. O ilginç. Onu da anlayamadım ben. Kendinin iki kızı var. ‘Soy ismimiz yaşasın, erkek olsun’, dedi. Ah... Ya, dedi ki ‘o kan bağıdır soyu devam ettiren, o bizim kan bağımız değil, can bağımız’, dedi. O nedenle hani ben de çok düşünmedim. Daha yaş olarak da biraz ileride olduğumuz için, hani çok düşünmedik erkek, işin gerçeği. Hani önce erkekti, sonradan ben kıza döndürdüm.

Katılımcılar, soy konusuna alaycı ve eleştirel bir biçimde bakmışlar, soyun kimden geldiğinden çok burada aile olmanın, kan bağından çok can bağıının önemli olduğunu ve soyun bu derece kutsanıyor olmasından duydukları rahatsızlığı farklı biçimlerde dile getirmişlerdir. Katılımcıların paylaşımlarından anahtar kavramın ‘aile’ olmak olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgularla, ilahiyat profesörü Bilgin’in evlat edinmenin günah olmadığını ancak, çocuğun nesebinin (soy, baba soyu) değiştirilmesinin sakıncalı ve yasak olduğunu vurgulaması ile katılımcıların görüşleri uyuşmamaktadır.

Bazı katılımcılar, soy sop meselesini bazı ailelerin ‘aile içi evlat edinme’ ile çözmeye çalıştıklarını da gözlemlediklerini aktarmışlardır.

K7A: ‘.....hastanesine gitmiştim mesela bir kadın orada şey dedi, çok tuhafıma gitti, hastanede çalışan bir kadın, ‘ya, dedi, ben de istiyorum, dedi. Hatta, dedi, kardeşlerimden birisi doğuracak, bana verecek’, dedi. Ben de dedim ki ‘o zaman biz çok farklı yaklaşıyoruz bence. siz, çocuk istiyorsunuz sadece’. Çocuk yani... tamamen, sadece çocuk istiyor yani. Başka bir motivasyonu yok orada, çocuk sahibi olmak. O yüzden de işte hani bildiği birinden gelsin filan istiyor.

Soyun araştırılması popüler olduğu bir dönemde, herkesin hangi soydan geldiğini öğrenme merakı içerisindeyken evlat edinen bir çift ebeveynin (**K11A, K11B**) çocuğunun aile büyüklerini merak etmesi sonucu yaptıkları araştırmada, ‘çocuğun haklarını korumak’ maksadıyla kütüklerinin kapalı – diğer kütük kapatma nedenleri kan davası ve cinayet-çıkmasının, aslında evlat edinilmiş olmanın ‘çocuk’ için gizlenmesi, saklanması gereken bir şeymiş gibi algı yaratılmasına yol açtığını eleştirmiştir. Öte yandan başka bir

ebeveynin (**K1B**) evlat edindiği çocuğunun tüm kimlik bilgilerine üçüncü kişilerce ulaşılmış ve çocuğun biyolojik teyzesi tarafından arandığı haberi bir ulusal televizyon programına çıkmıştır.

K11B: *Biz alamadık. Bizimkileri kilitlemişler. Şimdi, bakıyoruz, eş dost bakıyor ediyor... Ben hiç merak etmedim. Sonra bir sebepten girdik baktık. Artık merak mı, neyse... Çıkıyor. Eşime giriyoruz, çıkıyor. Atladım, Nüfus'a gittim. Merak ettim. Niye çıkıyor, dedim. Onlar da şaşırdı. Giriyorlar. Çıkıyor, diyorlar. Şefe gittik, çıkıyor. Müdüre gittik, çıkıyor. En son bir tanesi dedi ki ya sizin ailede evlat edinme, cinayet, kan davası gibi şeyler var mı, dedi. Dedim, evlat edinme var da niye ki. Tamam, dedi, çocuğun haklarını korumak için var, dedi. Ya, dedim, arkadaş, çocuğum soruyor, dedim, baba senin dedenin dedesi kimmiş, neymiş, diyor, dedim. Çıkıyor, çocuk ona takılıyor, dedim. Yani bir şeyi gizlemek mi kötü, dedim, yoksa açık açık söylemek mi. Benim kızım evlat edinildiğini biliyor, dedim. Neyi saklayacağım, dedim, ben ondan. O diyor, onun annesi girer, babası girer, o girer, bu girer, size ulaşır. Ya, dedim, ulaşsın arkadaş, zaten mahkeme sürecinde neler yaşadığımızı biliyor musunuz siz, zaten herkes yüzgöz oldu yani. Yani çok saçma sapan, çocuğun sözde hakları korumak, derken, aslında çocuğa, sen evlat edinildin ve gizlenmen, saklanman gerekiyor gibi bir algı yaratıyorlar.*

K1B: *'...Biz çok korkunç bir olay yaşadık. Oğlumuz, vatandaşlık numarası değişmediği için, bir televizyon kanalı onu buldu. Bu sistemdeki çok büyük bir boşluk. Yani bir çocuğun vatandaşlık numarasının değişmemesine rağmen, yani değişmemesi gerekiyor, tamam, yani onun insan haklarıyla ilgili, anayasal olarak korunması gereken bir şey bence, anlıyorum. Yani çünkü vatandaşlık numarasının değiştirilmesine kapı açtın mı, insanlar kaybolur. Bunu anlıyorum ama vatandaşlık numarasının değişmediği durumda, bunu bir yere yazıyorsan eğer, hemen bulunuyorsun. Herhangi birisi, bir vatandaşlık numarasından, 2 dakikada bir insanı bulabiliyor Türkiye'de. Bulmanın ötesinde; cüret edip, arayıp, hesap da soruyor, bir televizyon kanalında, benden.*

3.1.2.1.2.1 Genetik Kaygılar

K12A: *'...Şunu demeye getiriyor, çocuk pek de zeki olmazsa ve de akademik olarak yerlerde sürünürse ne yapacaksın? Ne bileyim? Dedim ki herhalde Stephen Hawking'in baktığı yerden tam bir idiot (geri zekalı) gibi gözüküyordumdur, yani adamın dünyaya kattığıyla, benim kattığım arasında bakarsan, buysa kriter, onun için bir noktayım yani ama hiç de kendimi bunun için değersiz filan hissetmedim ben'.*

Katılımcılar, genetik ile ilgili kaygılara çok sık maruz kaldıklarını dile getirmişlerdir. Yakın çevrelerinden olduğu kadar, uzak çevrelerinden de ‘Aynı olmaz, kendi doğurduğun gibi olmaz, genlerini bilmiyorsun, genetiğinde problem olabilir vb.’ gibi cümlelerle karşılaştıklarını dile getirmişlerdir. Bazı katılımcılar (**K7A**, **K12A**), çevrelerindeki bazı insanların haddini aşarak böylesi yorumlar yapma hakkını kendilerinde nasıl bulabildiklerini anlayamadıklarını ve bu duruma öfke duyduğunu ifade etmişlerdir. Sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin (**STK1.1.HAYATSENDE**, **STK.4.2.SHUDER**, **STK.4.3.SHUDER**) görüşleri de katılımcıların görüşleri ile uyum içerisindedir;

K7A: ‘...birkaç kişi, çok kişi değil ama birkaç kişiden, böyle yakın gördüğüm kişilerden, bence hadsiz, ben çok hadsiz buluyorum yani bu tarz cümleleri... İşte, ne bileyim, mesela çok sevdiğimiz bir ablamız vardır bizim okulda; aman, sakın yapma bak, sakın yapma, hiç iyi olmaz, filan... Yani... Sen buna karar veremezsin ve bu şekilde, yapma, diyemezsin... Ben kararımı vermişim zaten, o yola çıkmışım. Destek de olmayabilirsin, zaten senin desteğini de istemedim, hani istesem, evet, dersin, ben sana destek olamam bu konuda ya da ne bileyim, böyle hani, yine çok hadsizce bence... İşte, aynı olmaz, kendi doğurduğun gibi olmaz vs. laflar duydum ya da işte, genlerini bilmiyorsun, genetiğinde problem olabilir diye’.

K12A: ‘...hatta bana şey gibi sorular da geliyordu; böyle evlat edinme düşüncemi böyle canlı canlı gören bir iş arkadaşım bir gün bana şeyi sordu; mühendissin, ortalamanın, iyice bir zekan aslında, hani kalkıp bir elektronik mühendisi olabilmişsin... Şey demeye getiriyor; bir çocuk alacaksın ve ne olacağını bilmiyorsun... Dolayısıyla, benim o çocuk için ne hissettiğim önemli değil, o neyi yaşadığı, o kendi yaşadığı şeyin içinde kendini değerli hissedecek mi, o önemli. Öyle “çocuğun yüksek yararı” diye başlayıp her bir cümlenin altının boş olduğunu ben çok net olarak görüyorum. Soyunun sopunun derdi... Olamaz böyle bir şey ya’.

STK1.1.HAYATSENDE:hani aklınıza gelen, gelmeyen her şey söyleniyor. Biyolojik ailesiyle görüşmek isterse, seni kendi anne babası olarak görmezse, seni bırakıp giderse, senin işte malını mülkünü alıp gider, biyolojik ailesiyle birlikte yerse... Hani böyle senaryo üstüne senaryo, bir şey söyleniyor... Bu da tabii ki insanları korkutuyor, aklını karıştırıyor.

STK.4.2.SHUDER: ‘...Bir tanesini okudum... “Ay bu çocuk Roman’mış.” İkincisini anlattık. “Bu çocuğun babası madde kullanıyormuş.” Üçüncüyü anlattık. Sürekli bir bahane uydurmaya başladıysa bu, ben diyorum yani, o zaman siz ayrımcılık yapıyorsunuz, sizin buradaki, çocuk yararına duruşunuz yok, siz o kadar her şeyi

reddediyorsunuz ki kusura bakmayın, ben bunu bir komisyona götürüp tartışacağım, diyorum’.

STK.4.3.SHUDER: *Dini kaygı, etnik köken... komisyonda bunları sorguluyoruz. Odakta çocuk var, çocuğu odaktan kaçırmamız gerekiyor. Çok fazla aile var ama az çocuk var. Dolayısıyla bu az sayıda çocuğu olabilecek en minimum riskli ve en iyi ortama vermeye çalışıyoruz. Kriterimiz maddi durum değil, maddi durumu çok iyi, eğitim seviyesi çok iyi ama dosyasını kapattığımız çok aile var.*

Genetik konusu, bazı katılımcı ebeveynlerde ‘evlat edinilecek çocuğun genlerinin bilinmemesi gerçeğinden doğru olası sağlık problemlerinin öngörülebilir olmayışı’ noktasında karşına çıkmıştır. Görüşmeler sonucunda, ailelerin çocuklarını (kalıtsal bir hastalığı olup olmadığı, bilmeleri gereken bir durum olup olmadığı vb.) korumaya yönelik kaygıları ve bu kaygılarla başa çıkabildiklerini söylemek mümkündür.

K2A: *‘...bu milletin, hepimiz ortak bir gen havuzundan besleniyoruz. Yani atıyorum, fareyle, inekle genlerimiz %99 oranında örtüşürken, neye takılıyor? Benim ailemde de var kalp hastalığı. Atıyorum, eşimin ailesinde kanser var, o var bu var. Hepimiz aynı havuzdan besleniyoruz. Yani o yüzden, bebeğin biyolojik olarak hangi hastalıklara yatkın olacağını bilmeme fikri, bu yüzden bende çok bir şey yaratmadı. Aslında hiç yaratmadı. Hiç takılmadım çünkü onu biyolojik olarak ben de dünyaya getirsem, belki de hiç bilmediğim, üç kuşak önceden, ailemden birinin yaşadığı bir hastalık bebeğe sirayet edecekti filan. O yüzden oraları geçtim ama dedim, bu biraz kader diye şey yaptım, yorumladım ve açıkçası öyle yaşadım’.*

Evlat edinmeyi normalleştirmiş ve bir doğum şekli olarak görmeyi başaraabilmiş bir ebeveynin (**K11A**) evlat edinildiğini bilen ergenlik dönemindeki çocuğunun genetik konularla ilgili şaka bile yapabildiğini aktarması çok anlamlıydı;

K11A: *‘.... Annemle telefonda konuşuyorum işte, bir rahatsızlığım var, ya diyorum, anne bu da bizde işte genetik aktarımla gelen bir şey diyorum. Dönüyor diyor ki ‘oh çok şükür ben sizin genetiğinizi taşımıyorum, o zaman ben böyle olmayacağım’. Yani eğleniyor artık bununla da....şeyi hep konuşuyoruz biz, çok doğal şu bizim için; yani evlat edinilmesini hep konuşuyoruz, işte “genetik benzerliğim yok” sözünde... Hani aile içinde bizim için çok normal bir şey bu..*

3.1.2.1.2.2 Miras

Katılımcıların birçoğu miras konusunu gündeme getirmiştir. ‘Miras’ konusu oldukça kafa karışıklığı yaşanan bir konudur. Kafa karışıklığına neden olan konu mirasın evlat edinilen çocuğun biyolojik ailesinin, ne tür bir mirastan yararlanacağı sorusunun

cevabıdır. Bu sorunun cevabı maalesef din bilimciler arasında da çatışma oluşturmakta, uzmanlar tarafından farklı yanıtlar verilerek tek bir doğru cevaba ulaşılamamaktadır. Bir görüşmecinin yaşadığımız kapitalist sisteme eleştiride bulunarak yaptığı açıklama oldukça dikkat çekicidir:

K1B: ‘...Yani bizim içinde yaşadığımız bu kapitalist sistemin içinde şöyle bir şey var, miras diye bir mevzu var ya; senin birikimin kendi çocuğuna kalması vs., kendi dölünün, kendi genetiğinin başarılı olması için böyle bir çaba var ya, öyle diyeyim, kendi genetiğinin üstün kalması için, diğerlerine göre, bence bizim toplumsal düzenimizi bozan en temel şeylerden birisi bu, kabullerden bir tanesi bu. Yani başımızda böyle bir bela olduğu için burnumuz ...tan çıkmıyor, toplum olarak. Yani kendi soyumuzu o kadar önemsiyoruz ki kendi genetiğimizi o kadar önemsiyoruz ki her türlü ayrıcalık onun olsun istiyoruz. Yani onu ayırt ediyoruz. Yani onu, kendi çocuğumuzu, genetiğimiz çok matah bir şeymiş gibi, böyle bir üstün görme hali var. Beni mesela en çok etkileyen şeylerden bir tanesi, Çatalhöyük’te, ailelerin birbirinin çocuklarını büyütmeleridir.

K4B: ‘...Mesela beni biraz böyle endişelendiren, yine hukuki bir taraf var. Hatta biz bu evlat edinen arkadaşlarımızla da bunu konuşacağız. Şöyle bir durum var; şimdi, çok önemli değil belki ama sizin böyle çabalayıp, çabaladığınız, işte birazcık para biriktirdiğiniz, aldığınız bir ev, kenardaki bir şey, arabanız, şuyunuz buyunuz... Siz biliyor muydunuz bilmiyorum ama ben, mesela oğlum 18 yaşına gelmeden bir şekilde vefat edersem, ölürsem, miras hakkı, oğlumun biyolojik ailesine de gidiyor’. Çünkü zaten hani ebeveynlik görevini bile yapmadıkları bir çocuğun bile, benden dolayı, benim 40 yıldır çalışıp didinerek elde ettiğim bir şeyi, biyolojik ailesi, nasıl miras hakkına ya da işte satın alma hakkına sahip olabilir? Bu çok çok kötü bir şey.

Bunun yanı sıra bir katılımcı (**K10A**), ülkemizde mirasın yabancıya gitmemesi için evlat edinmenin tercih edilmediğini düşündüğünü dile getirmiştir;

K10A: Kültür zaten insanların gelenek, din, yaşayış biçimi, eğitim vs.’sinin bir karimasından oluşan bir şeydir, o anda çıkan bir şey değil, yüzyıllarca... Mesela burada dinin önemli olduğunu düşünüyorum ben. Müslümanlık etkisinin önemli olduğunu düşünüyorum. Mesela Türkiye’de, benim gözlemim; daha iyi maddi durumu olan aileler, evlat edinmezler. Daha orta sınıf aileler evlat ediniyorlar. Mesela onun sebebi kendimce, bu şeyin, varlığın, mirasın yabancıya gitmemesi...’.

3.1.2.1.2.3 Koruyucu Aileliğin Yüceltilmesi

Yapılan görüşmeler sonunda, devlet koruması altındaki çocukların büyük bir kısmının evlat edindirme hizmetine uygun olmayıp, koruyucu ailelik hizmetinden

yararlanmaya uygun olmasının ve mevcut sosyal politikaların ‘koruyucu ailelik hizmetinin yaygınlaştırılmasına’ yönelik yürütülmesinin katılımcıları ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerini kaygılandığı anlaşılmıştır. Bazı katılımcılar, biyolojik ebeveynlerin biyolojik çocuklarını ‘devlet baba’ya çocuğa bakması için *vermesini*, başka bir ebeveyne koruyucu aileliğe izin verip, evlat edindirilmesi için izin vermemesini, bir gün devletten çocuklarını ‘geri alma yönündeki isteklerini’ bencilce bulmaktadır. Devlet kurumlarının çocuğun yüksek yararını ön planda düşünmesini istediklerini dile getirmektedirler. Katılımcıların bu görüşleri, (Cuthbert vd., 2009 ve Dominelli,2002)’in devlet ebeveynliği eleştirileriyle uyumludur. Sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin görüşleri de bu durumu eleştirir niteliktedir.

K7A: *‘ben mesela şunu yapardım; koruyucu ailelik için çocuğunu oraya bırakmış olan ailelerin durumuna bakardım, ne sıklıkta geliyor ve çocuğuyla kaç saat orada ilgileniyor. Bunlara bakardım ve derdim ki bak buraya çocuğunu bırakacaksın, o zaman arkadaş her gün geleceksin ya. Zor bir şey mi? Tamam, maddi durumun olmayabilir ama gelebilirsin yani. Her gün olmasa da iki günde bir geleceksin, çocukla bir saat, iki saat oyun oynayacaksın. İşte o yüzden ona bakardım ben. Ondan sonra da o çocuğu koruyucu aile statüsünden çıkarırdım ve evlat edinme statüsüne geçirirdim çünkü çünkü bir sürü çocuk var’.*

K12A: *‘...diyor ki ben bakamıyorum, devlet babam baksın ama kimseye de vermesin, çocuk da benimdir, diyor. Hakim alıp başka birine evlat edindiremiyor. Devletin hukuk düzeninde hukuk yok, o hukuku değiştirmek için de bir şey yok. Onu yapabilecek dayanağı bir hukuk yok çünkü arkasında. En azından, diyor, çocuğun aile içinde büyümesini sağlamak adına, koruyucu ailelik diye bir model geliştirip şey yapıyorlar. Hiçbir şekilde, çocuğun haklarının önünde olamaz anne babanın hakkı çünkü ben bir yetişkinim, yaşadığımla başa çıkmak benim sorumluluğum’.*

STK.1.1.HAYATSENDE: *Yani gerçekten hassas ilerlenmesi gerekiyor diye düşünüyorum. Koruyucu ailelikle ilgili de şey var mesela; ben bunu savunmuyorum ama alandaki STK’ların şu tarz görüşleri var, alandaki bazı koruyucu aile dernekleri, evlat edinmeyi istemiyor zaten bu arada ama dediğim gibi, ben bunu savunmuyorum çünkü onların düşüncesi şu: Çocuk evlat edinildiği zaman, devlet koruması altında kalmaktan kaynaklı haklardan yararlanamıyor, diyorlar. Normalde işte hani memur olma hakkı var, belli bir destek alıyor... Onlar da şöyle söylüyor; çocuk evlat ediniliyor, aslında işte koruyucu aile olarak devam etse, aile maddi destek alacak çocuk için, memur olacak filan, buna odaklanıyor ama bence bu çok yüzeysel ve olayın mantığından uzak. Zaten çocuğun memur desteği almasının sebebi, fırsat eşitliğine sahip olmadan yetiştiği için. İşte ona kariyer noktasında...*

STK.4.2.SHUDER: *Bakanlığın muhafazakar bakış açısı, aslında evlat edinme hizmet modeliyle çelişiyor. Çelişiyor tabii çünkü normalde, İslamiyet'te evlat edinmek uygun değil. Evet. Hatta bir ara şöyle, biz şimdi kendi içimizde, yönetmelik niye çıkmıyor, niye çıkmıyor diye tartışıyoruz ya, bence uzlaşamıyorlar orada zaten bu işte çünkü şimdi, koruyucu ailelik şuna döndü, hani koruyucu aile hizmet modeli... O da eskiden çok yapıldı ve belli prensipleri vardı. Şu an, resmen, kapıdan geçene çocuk, buyurun size çocuk, biz para veriyoruz zaten, buyurun size çocuk ve bir ara bu ciddi anlamda, evlat edinmenin basamağı olarak da görülüyordu. Yani işte o anlamda, Evlat Edinme Yönetmeliği niye çıkmıyor, çok çok düşündüren bir şey çünkü koruyucu ailelikle ilgili ciddi halkla ilişkiler, böyle politikalar, reklamlar, tanıtımlar filan da yapılıyor.*

Katılımcıların çok büyük bir kısmı, koruyucu ailelik uygulamasına pek sıcak bakamadıklarını, hatta karşı olduklarını dile getirmişlerdir, Demircan (2013)'ın yapılması gerekenin evlatlık alınmak istenen çocuklar için koruyucu aile olmak olduğuna dair görüşü ve buna benzer egemen söylem, görüşmecilerin görüşleriyle uyuşmamaktadır. Sadece bir katılımcı (**K3A**) ileride koruyucu aile olmayı planladığını söylemiştir;

K3A: *Yani mesela ben bundan sonra, koruyucu aile hala olmak istiyorum, inşallah, diyorum, sağlığım, fiziksel, ruhsal sağlığım el verirse, o gücü hissettiğim zaman, eşimin de buna gönüllü olduğundan emin olduğum zaman bir de koruyucu aile olmak istiyorum ve bunun bebek olmasını filan istemiyorum çünkü biliyorum ki büyük çocuklar, tercih sebebi olmuyor maalesef. Ben tam tersi bir şey yapmak istiyorum. Yani büyük bir çocuğa aile olmak istiyorum'.*

Koruyucu aileliğin Türk toplumuna evlat edinmekten daha çok uyduğunu, çok büyük sevaba giriyor oldukları ve kendi mallarına kimseyi ortak etmiyor oldukları için bazı ebeveynlerin koruyucu aileliği tercih ettiğini dile getiren katılımcılar olmuş, **K10**'a göre koruyucu ailelik, hayır işleyerek, hukuki olarak çocuğu içlerine almayarak, öldükleri zaman mirasın dağılmasını veya ailelerine bunu açıklamak zorunda kalmalarını engelleyebilmekte, böylelikle miras ve mülkiyetin aktarımı sorunu da böylelikle ortadan kalkmaktadır.

K10A: *Bizim gibi, evlat edinmek isteyen, çocukları olsun isteyen aileler dışındakilere çok uyuyor. İki sebepten dolayı. Birincisi, hayır yapıyorlar. Çok büyük hayra giriyorlar. Bununla bağlantılı olarak, ikincisi... Tabii ki yani destek alıyorlar, para veriyorlar. Onu düşünmüyorlar ama hayır yapıyorlar. İkincisi ve bununla bağlantılı olarak da hayır yaparken, bir de kendi mallarına kimseyi ortak etmiyorlar. Sadece koruyucu aileler, ailelerine almıyorlar. Hukuki*

olarak içlerine almıyorlar. Ondan sonra, onlar öldüğü zaman miras dağılmıyor veya ailelerine bunu açıklamak zorunda değiller. Hamile taklidi yapıp, ben doğurdum, demek zorunda değiller veya evlat edindim diye, herkese bunu söylemek zorunda değiller. İkisi birbiriyle çok bağlantılı bence ve bu iki sebepten dolayı; koruyucu ailelik, Türkiye’de, tabii üstüne bir de para verdikleri için, yani o para ceplerine gitmiyor ama çocuklara bakabiliyorlar muhtemelen o parayla...Bence bu iki sebepten de dolayı; evlat edinmektense, koruyucu ailelik Türk toplumuna daha güzel uyuyor’.

Katılımcılar, biyolojik ebeveynlerin sosyal destekle güçlendirilmesi görüşü doğrultusunda çocuğu biyolojik ailesi içinde tutulmasını desteklerken, söz konusu toparlanma olamayacaksa, çocuğun ihmali ve istismarından söz ediyor isek çocuğun statüsünün acilen değiştirilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Çocuğun yüksek yararının gözetilmediğinden dolayı şikayetçidirler:

K12A: ...Yani şunu anlayabilirim; ailenin gerçekten bir sosyal destekle toparlanabilecek bir durumu varsa, sosyal destekle biyolojik ailesinin içinde tutmak için çaba göstermek ya da olmadı, birinci derece akrabalarının yanında, o da bir tür koruyucu ailelik çünkü orada tutmaya çalışmak, anlayabilirim... Tamam, buraya kadar anladım. Bu çocuğun kurumda geçirdiği her gün, karnını istediğin kadar doyur, ne yaparsan yap, ortam yok yapay... Oradaki çocuk sadece oradaki eşyadan, dolaptan farklı olmadan yaşıyor. Ben olmadan yaşıyor, kimse için özel olmadan yaşıyor ve lanet olsun o ailenin oradaki biyolojik hakkına, o çocuğun oradaki bir gününe bile değmez. Değmez. Ben karar verici olsaydım, biyolojik aile hakkı diye bir kavramı ilk olarak ortadan çıkarırdım. Sadece biyolojik aile de değil; bugün ben evlat edindim, çocuğumun resmi olarak annesiyim, hukuki olarak annesi olan kişi olarak, ben yarın aynısını yaptım, çocuğumu mu bıraktım kuruma, şu veya bu sebeple, diyorum ya, tamamen iyi niyetimle ve tamamen çaresizlikle bu çocuğu yapacak noktaya gelmiş olsam dahi evet, kurum çocuğumu almalı ve layık olduğu şekilde bakılacak noktaya yerleştirmeli.’

K9A :...Bir kere, bence bu sürecin, hani şu biyolojik ailenin, tabii ki herkesin annesi babası kutsaldır ama bu kadar çocukların annesi babası tarafından bir şekilde bulunmuş edilmiş çocukların ilk aşamada yine biyolojik aileye verme politikası var ya, ben açıkçası; kadın postpartum depresyonda değilse gerçekten, hani bu tespit edildiyse, o çocuğa iyi bir ortam sağlanamayacağını düşünüyorum o ailede, biyolojik ailesi bile olsa. Bu kadar zor olmamalı, bir annenin babanın beyanı zorunlu kılınmamalı evlat edinmek için diye düşünüyorum. Tabii çok ülkede de böyle bir şey yok aslında.

K7A: ...Sonuçta asıl hak biyolojik ebeveynde olmalı çünkü asıl sevgi, asıl hani çocuğa iyi bakabilecek olan biyolojik aile ya, bence de öyle bir sebep var altında yani.

K12A: Ama o hakim niye bu detayları düşünmek zorunda olsun? Niye mahkeme bu çocuğu, biyolojik ailenin profili buyken, burada bu çocuğa bu kadar iyi bakabilecek bir aile, anne baba, neyse, adayı varken, bu çocuğun yüksek yararı gereği, ben o biyolojik aileye dönüp de senin rızan var mıdır diye sormaya gerek görmüyorum, diyecek hakim niye yok bizde? Niye yok? O da çocuğun yüksek yararı...Aile gelip de çocuk evlat edindirilmesin, diyorsa çocuğu kesinlikle evlat edindirme programına alamıyorlar.

Çocuğun yüksek yararının gözetilmediğini ifade eden sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin (STK.4.2.SHUDER, STK.3.1.KOREV, STK1.1.HAYATSENDE) görüşleri, ilk bölümde de tartışılan Mülga SHÇEK'in 07.02.2001 tarihli 'Evlat Edindirilmeye Uygun Hale Getirilecek Çocuklar' konulu genelgesinde 'acilen dosyaların taranması ve çocuğun yüksek yararı adına kalıcı çözümler bulunması gerektiği' konusundaki görüşler ile paralellik göstermektedir. 2001 yılında vurgulanan nokta, çocuk için acil kalıcı çözüm bulunmasıdır, çocuğu bir birey olarak merkeze alan bütüncül çocuk koruma alanında çocuğun bir sahibi bulunmamakta, çocuğun yüksek yararı adına sosyal politikaların uygulanmasında ve çocuk için hızlı ve kalıcı aile temelli bir çözüm bulunması noktasında halen problemler yaşandığı katılımcılarca vurgulanmaktadır;

STK 4.2: SHUDER:... bunlar bizim tabii kişisel, bilimsel olmadan, kendi gözlemlerimizle yaptığımız tartışmalar çünkü çok yüceltilen bir şey koruyucu aile. Kendi içimizde bir toplantı yapmıştık, şey dedik; ya dosyaları bir tarasan, bu çocukların yarısından çoğunu, mahkemeye yönlendirsek, ana baba rızası alınması ya da alınmaksızın evlat edinmeye yönlendirilmesi diye, çoğu hakkında çıkabilir yani. Ama orada işte bir şey var, hareket geçirmeyen bir durum var. Yani ama şöyle de bir şey var, ya işte ülke politikasının çarpıklığıyla ilgili bir şey bu. Sen çocuk hizmetleriyle ilgili ya da korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili bir politika oluşturmazsan genel anlamda; o ilin idarecisi kimse ya da o bakanlık, sürekli bakan değişiyor zaten, kimse, kendince bir yöntem kurar ve onu götürür yani. O bugün koruyucu aile hizmet modelini şahlandırır, yarın başka bir şahlanır.' yani koruyucu aileliğin bu kadar şahlandırılması; hani aman çocuklar kurum bakımı hizmetinde kalsın, kurum bakım modelinden kurtarılsın, her çocuk bir aile hak eder, her çocuk bir aile yanında yaşamayı hak eder bakış açısı, yani o büyük kelimenin altı o kadar dolu değil bence.

STK.3.1.KOREV: Biyolojik aileye dönüş önemli, biyolojik ailede olmalı çocuk, kan bağı da var. Biyolojik aileyle çalışıyormuş gibi yapıyorlar. Çalıştıkları filan asla yok. Hiç böyle bir tane vaka yok yani. Şey diyorlar, arıyorlar biyolojik aileleri, koruyucu ailelerdeki çocukların biyolojik ailelerini; siz çocuğunuzu görmeye niye gelmiyorsunuz... 5 sene gelmemiş adam ya. Çocuğunuzu gelin görün,

diyor ya. Zorluyor. Yani neredeyse ona diyor ki... Onların da zaten içerisinde birtakım sıkıntılılar, endişeler var, işte çocuğu daha sonra bir sürü hikaye var, biliyorsunuz. Adamı arıyor diyor ki ya sen çocuğunu görmeye gelmedin, gel çocuğunu gör. Zorla bir araya getiriyorlar ve bunun adını, biyolojik bağı korumak olarak adlandırıyorlar. Bu kadar basit olmamalı....her çocuk özelinde, çocuğun biyolojik ailesiyle ilgili olarak, eğer o biyolojik aileyle iletişimi, özel yükümlülükleri vs. sağlanıyorsa, eyvallah ama sağlanmıyorsa şunu yapması lazım; şartları uygun olan çocuğu da evlat edinmeye geçirmemek de ve bu söylemde yürümek de yanlış.

STK.1.1.HAYAT SENDE: Bu nasıl değerlendirilir bilmiyorum ama bunun belki üzerine gidilmesi de gerekebilir. Yani aile bunu manipüle ediyor. Neden manipüle ediyor? Çocuk evlat edinilmesin, bir şekilde benimle bağı devam etsin, ileride ihtiyacım olur, memur olur bana destek olur falan filan algısıyla ama 2 yıl boyunca çocukla hiçbir duygusal, çocuğun ihtiyacını karşılayacak hiçbir ilişkiyi sürdürmeyip, 2 yılda bir geliyor olmayı, yani bu da çocuğun başka bir ihmeline, istismarına bir noktaya varıyor. Hani belki bu noktalar da önemli olabilir diye düşünüyorum.

STK.1.2.HAYAT SENDE: ‘...yani biraz aslında eğitimci gözümle de buraya bakmak istiyorum; biz hep erken çocukluk eğitimi şöyle anlatıyoruz, gelişimlerimizin olduğu dönem. Yani geçirdiğimiz bir günün, geçirdiğimiz çocuklukta bir saatin bile aslında çok önemi var, diyoruz çünkü gerçekten hem beyin gelişimi için, hem tüm gelişim alanlarının hakikaten, doğumdan sonra en fazla gelişme gösterdiği dönem. Böyle bir dönem bir daha insan yaşantısında yok. Yani gerçekten çok kritik yıllar ve birçok prosedür verildiği, çocuk evlat edinme statüsüne düşene kadar ya da işte, ne bileyim, aileye çok uzun aralıklarla şey tanınıyor; işte önce kurula veriyor, sonradan, geçmek istiyor olabilir, çok uzun süre bekletiliyor çocuklar ki genelde de ne yazık ki o dönüş olmuyor zaten ama çok uzun olması nedeniyle bence, hani o koruyucu aile sistemi daha işler görünüyor olabilir şu an çünkü çocuğun evlat edinilebilmesi için o statüye çıkabilmesi lazım, o statüyü alabilmesi lazım ama o statüyü alabilmesi için bence geçen süre çok uzun.’

STK.3.1.KOREV:...Şeyin farkında değiliz; çocuğun anne karnına düştüğü andan itibaren hakları olduğunu ve bir bilincinin olduğunu, geliştiğini, fiziksel olduğu kadar ruhsal, bilişsel geliştiğini fark etmiyoruz. O isim değişiklikleri, benim arzu ettiğim isimler, soyadı hikayeleri böyle çok şey oluyor... “İllaki soyadımı taşıyın...” ve şunu da hep şöyle dile getiriyorlar; “Çocuk okulda soyadı farklı olunca ne anlatacağınız insanlara?” Yani hep aslında, çocuk gibi gözüküyor ama bence temel nokta gene burada ebeveynin kendisi. Yani biz burada çocuğu ön plana filan almıyoruz. Kimse bu konuda şey yapmasın. Çok az insan gerçekten çocuk için evlat ediniyor. Çok az insan gerçekten çocuk için koruyucu aile oluyor. Birçoğu da çocuk için bile girdiğini iddia etse, çok detaya hâkim olmadan giriyor. İşte onun için örgütlü olmak, anlatmak, örnek olmak üzere yola çıktık hepimiz. Onun için sosyal hizmet

çok değerli. Onun için çocuk alanında çalışmalar yapmak çok değerli ve anlatmak lazım. Yani o bireyin kendi kişisel tatmini... Manevi tatmin elbette olacak, hepimizi motive eden, iyi gelen, yaşamamız için insani bir ihtiyaç ama bahsettiğim şeyi siz çok iyi anlıyorsunuz, alandan olduğunuz için. Öbürü çok başka bir şey. İşte bütün bunları düşündüğünüz zaman da gizlendikçe, saklandıkça, mücadele etmedikçe sosyal dışlanmayla, “benim” demeye devam ettikçe bu bir kısır döngü halinde devam ediyor’.

STK.3.2.KOREV:...*Hak ihlali yapılıyor yani. Aileye bu fırsat tanınmıyor. Çocuğun o statüde kalması, arada kalması, soy isminin hala değişik olması, ailenin belli yükümlülükleri bu sebeple yerine getirememesi çok engel oluyor. Aile 3-4 yıl görmemiş oluyor ama velayet bağı sürüyor. Yani bunun hiç kimseye yararı yok.*

Bazı sivil toplum kuruluşları temsilcileri (**STK.3.1.KOREV**) ve katılımcılar (**K4B**) ise ebeveyn adaylarına her iki hizmetin de anlatılması gerektiğini vurgulamış, bazı ailelerin koruyucu aileliğin stepne görevi görebileceğini, meslek elemanlarının profesyonel yaklaşımı ile araştırılarak çocuğun yüksek yararı için koruyucu aile hizmetini kabul edebilecek aileler olabileceğini aktarmışlardır.

STK.3.1.KOREV: *evlat edinecek aileyi koruyucu aileliğe yönlendirilmesi konusundaki düşüncenize katılmıyorum. Bence yönlendirilmeli. İki sistem de anlatılmalı ama tabii doğru şekilde ifade edilmeli. Farkları da anlatılmalı. Bu süreci yürütebilecek çok sayıda insan var. Bilgi eksikliği sebebiyle, korkuları sebebiyle girmiyorlar olayın içerisine. Bu sefer, evlat edinmede de sayılar çok daha fazla artıyor. 4 yıl, oluyor 5 yıl, 6 yıl, bilmem ne... Umutsuzluk daha da derinleşiyor. Bunun beraberinde getirdiği bir sürü sorun da oluyor. Yani aslında koruyucu ailelik burada biraz stepne de oluyor, bunun yapılması gerektiğini ama çok doğru şekilde, artılarının, eksilerinin. Burada da bilinirlik artıyor açıkçası ve çok mutlu olan aileler de var çünkü sistemi anlıyorlar, biliyorlar ve 4-5 yıl niye bekleyeyim ki çocuğumla daha kısa sürede buluşacağım biyolojik aile de olabilir, çocuğum öyle bir yaşantıdan geliyor zaten diye bunu kabulleniyorlar. Çok olumlu katkıları da oluyor. Burada uzmana kalıyor birazcık. Hani ailenin hazır olup olmadığı, gerçekten bu sisteme dahil olup olmayacağı... dönmeyen dönmüyor gerçekten bazı durumda. O zaman da evlat edinmeye onay verilip ya da reddedileceği şeklinde değerlendirmeyi... Yani her ailenin özelinde değişen...*

K4B: *20 bin civarında çocuğun olduğu yuvalarda, Türkiye’de. İşte bu çocukların da şu an çok afaki konuşuyorum; belki 12 bini koruyucu aile statüsünde, 7-8 bini evlat edinme statüsünde. Devlet de o yüzden birazcık o tarafa kanalize etmeye çalışıyor ki çocuklar yuvalarda kalsınlar. Bu kaotik belki ama bir şekilde bence olması gereken bir şey. Herkes evlat edinmek isterse, o zaman; zaten az çocuk var o statüde, başvurular da böyle binlerce olunca, öbür tarafta da çocuklar*

yuvalarda büyüyor. Sosyal Hizmetler'dekiler anlatıyordur diye düşünüyorum aradaki farkın ne olduğunu ama işte biraz Akdeniz kanı, şudur budur, derken, maalesef yurtdışındaki çok profesyonelce yapılamıyor bu işler. Herkes, bir şekilde o çocuğun tekrar ailesine geri dönme ihtimalini, biyolojik ailesine geri dönme ihtimalini düşündüğü anda...

3.1.2.1.3 Sevap İşleme ve Günah Söylemleri

Katılımcılar, en çok 'din' çerçevesinde evlat edinme hizmeti için üretilen 'sevap-günah' söylemlerinden rahatsızlık duyduklarını dile getirmişlerdir. Özellikle evlat edinmiş ya da evlat edinme aday kadınların konuştuğu forumlarda, bekar anne adaylarının kafa karışıklığına dair gelen sorulara cevap olarak 'kız çocuk alma, erkek çocuk al, ondan sonra kalkar evlenirsen, nikah düşer' tavsiyesine sıklıkla rastladıklarını ve buna çok öfkelenediklerini dile getirmişlerdir. Bir katılımcı kendisine erkek çocuk evlat edinmemesinin, çünkü yanında soyunup giyinemeyeceğini ve nikahın düşeceğini, bunun günah olduğunun tavsiye edildiğini söylemiştir.

Katılımcılar, bu söylemler gibi birçok 'sevap işliyor olma' söylemiyle de sıklıkla karşılaştıklarını ve bunlardan aşırı rahatsızlık duyduklarını ifade etmişlerdir. Sevap işliyor olma söylemi, bazen hayatını kurtarma söylemi ile birleştirilmektedir. Evlat edinmek için başvuran ailenin bir çocuğu kurtarıyor olması bağlamında anneliğinin ya da babalığının kutsallaştırılması ve yüceltilmesi üzerine bir söylemin hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Katılımcılar, bu durumla ilgili deneyimlerini aktarırken, evlat edinmeye dair önyargıları bu tür sevap işleme, kurtarıcı olma, değerli hayat yaşama, takdir görme vb. söylemlerin şekillendirdiğini vurgulamışlardır. Katılımcılar sıklıkla asıl kendilerinin çok şanslı olduğunu dile getirmişler, birinin bir diğerinin hayatını kurtarmıyor oluşuna da dikkat çekmişlerdir. İlla bir hayat kurtarılması gerekiyorsa da bu hayatın kendi hayatları olduğunu da söylemişlerdir. Öte yandan yaşadığı anne-çocuk ilişkisinin 'değerli bir hayat yaşama dürtüsünü tatmin ettiğini' söyleyen bir katılımcı da olmuştur. Evlat edinenlerin büyük sevap işliyor ve cennetlik insan oluşu söylemleri ise bazı katılımcılar tarafından kötü niyetli olmayan söylemler olarak nitelendirilmiş, çevrenin bilgi eksikliğinden kaynaklandığı vurgulanmıştır.

K7A: *'...Mesela şeyi söylemiştin; işte insanlar hep diyorlar ya ki bana da çok diyorlar şu an, ay ne kadar iyi bir insansın, nasıl bir sevap işlemişsin, cennette yerin hazır, filan, hayatını kurtarmışsın, diyorlar*

ya... Sana da çok diyorlardır. Bana da genelde bunu söylüyorlar. Kötü niyetli değiller ama... Bir gün hatta istiyorum böyle işte, tamamen, Türkiye çapında bir şeye çıkmak istiyorum ve özellikle, neleri duymak istemediğimizi söylemek istiyorum. Neler bizi rahatsız ediyor... İyi niyetli olabilirsiniz ama bizi rahatsız eden cümleler diye. Mesela bunlardan bir tanesi de o yani; ay cennetliksin, hayatını kurtarmışsın filan... Gerçekten öyle. Yani kimin kimin hayatını kurtardığı belli değil burada yani'. '...Ayrıca hayat kurtarmak gibi bir derdin de olmak zorunda da değil ama eğer birisi birinin hayatını kurtarıyorsa, gerçekten onlar bizim hayatımızı kurtarıyor. Yani hani o, yani ben çok güzel bir hayat yaşadığımı düşünüyorum, hiçbir sorumluluk olmadan, gez toz, işte bugün mesela, kahvaltı yapıyoruz, biz en son öyleydik, kahvaltı yapıyorum arkadaşlarımla, Küba'ya gidelim mi, gidelim, haftaya gidelim filan... Şu an yapabilir miyim? Çok zor ama kıyaslamıyorum bile. İstemiyorum. Yani onu bırak, ben buradan dışarıya çıkmak, evden dışarı çıkmak bile istemiyorum. Çıkarsam, onu çıkarmak için çıkıyorum zaten, parka çıksın diye ve bir süre sonra, onunla yaptığın her şey daha keyifli olduğu için, hiç önemli değil yani, yurtdışına gideceğime, parka giderim ama onun o bir gülüşü yeter, diyorsun'.

K12A: '...Çocuk çok şanslı ama her hikayede farklı bir şeyde. Kimi için, çocuk sahibi olamama ayıbını örtmek, kimi için... Türlü türlü sebepleri var ama bu hikayenin tek kazananı çocuk filan değil. Ben de ihtiyaç duyduğum, değerli hayat yaşama dürtüsünü tatmin ediyorum bu ilişkinin içinde. Sadece o kazanmadı, ben de kazandım'

K9A: Yani şöyle, burada tabii çocuğun yararı için yapılan bir şey değil sadece. Sonuçta biz ebeveyn oluyoruz, annelik duygusunu... Ben asıl ona, o bana bu duyguyu yaşattığı için ona minnettarlık hissediyorum zaten. Eşim baba oldu o sayede... Yani bu sanki, ona ben hep şöyle söylüyorum, ilk doğum gününde de aynı şeyi böyle ona mektup gibi yazmıştım; başka bir annenin karnından da olsa o benim çocuğum olmak için dünyaya gelmiş diye düşünüyorum. Hani bir şekilde, biz bu şekilde karşılaşacakmışız ya da buluşacakmışız ama hani o benim çocuğum olmak için dünyaya gelmiş gibi hissettim.

K10A: Çocuklarınız çok şanslı, onlar kim bilir nerede olacaklardı... Biz hep şey deriz: "Hayır biz şanslıyız. biz çocuklarımıza kavuştuk. Biz hep çocuk sahibi olmak, anne olmak, baba olmak, aile olmak isterdik, biz çocuklarımıza kavuştuk. Biz çok şanslıyız. Biz hiçbir zaman öyle bakmadık; sevap edinmek için, iyi bir şey yapmış olmak için yapmadık. Tamamen bencilce." Ben hep öyle derim, tamamen bencilce, ben kendim için, anne olmak için evlat edindim. Anne olmanın bir başka yolu yani.

K7A: Yani, çok şanslı bir bebek, ne bileyim, çok büyük sevaba girmişsin, filan bence bunlara hiç gerek yok diye düşünüyorum. Kötü niyetli değil, dediğim gibi, bence bunlar ama yine de hiç gerek yok. Yani bu çok dillendirilirse etrafta... Gerçi yani bu zamana kadar başka neler

var da bir tek bu konuda mı bilinçlenecek insanlar? Olsun, biz eğitimciyiz, bir yerinden tutmak lazım.

Bazı anne adaylarının doğurmak ve çocuk sahibi olma motivasyonunun kadının takdir görme duygusunun tatmin edilme ihtiyacı olduğunu düşünen bir katılımcı, bunun saplantılı bir duruma dönüşebildiğini de eklemiştir.

K7A: ...ben de tabii ki o kişilerin, tanımadığım için ve nasıl bir kafa yapısında olduklarını bilmiyorum ama evlat edinmede, işte belki de o kurtarıcı rolüyle evlat edinen insanlar olabilir. Tamamen kurtarıcı olarak görüyor olabilirler kendilerini. O yüzden o hikayeden de besleniyor olabilir. Bak, böyle bir hikayesi varmış, iyi ki almışız, iyi ki kurtarmışız yavrumuzu, gibi orada belki de takdir toplamak istiyor olabilir. Hayatta bir de birçok konuda takdir görmemişse, başarılı da olmamışsa... Ben çoğu kadının bu yüzden doğurduğunu düşünüyorum. Yani doğum yapanların da bunu hayatının böyle bir döngüsünün parçası olarak düşünüyor. İşte, evlenmek zorunda, evlenirse statü sahibi olabilir, evlenmezse eksik kalır, yarım kalır. Bir şeyleri kötüdür yani. İşte, doğum yapmazsa mesela, anne olmazsa eksik kalmıştır. Annelik mesela çoğu kadın için bence çok takıntılı ve garip bir statü halinde. İşte, “annemm!” böyle tuhaf, saplantılı insanlar olduğunu da görüyorum. Bu şekilde evlat edinen insanlar da olduğuna eminim. Bir de onu, ekstradan, yani o çocuk kötü durumdaysa ve o onu kurtarmışsa, bu hikayeyi anlatınca daha da anne oluyordur herhalde. Bununla besleniyordur diye düşünüyorum’.

3.1.2.1.4 Biyolojik Ebeveynlerle İlgili Duyulan Kaygılar

Nedir bu biyolojik aile sorunsalı? Biyolojik ebeveynler ya yüceltilmektedirler ya da yok sayılmaktadırlar. Biyolojik ebeveynleri özellikle ‘doğuran’ anneyi yüceltme konusunun çoğunlukla ‘hukuki’ süreçlerde karşılırlarına çıktıklarını ifade eden katılımcılar, velayet davasında ‘biyolojik annelerin’ de duruşmaya çağırılması, onun görüşünün mahkemede herkesin önünde alınmasının her iki taraf için de oldukça hırpalayıcı olabildiğinden söz etmişlerdir. Rıza kararı alınmasının çoğu hakim tarafından yeterli bulunmaması, biyolojik ebeveynlerin-çoğunlukla annelerin- duruşmaya çağırılmaya diretilmesinin onları sarstığını, kızdırdığını vurgulamışlardır.

K9A: ...illa da rızası tekrar sorulacak...Mahkemeye Geldi işte ve benim geleceğinden haberim yoktu. Yani şöyle; gelmeyeceğini zannediyordum ve orada karşılaştık ve ben mahkemeye zor girdim, öyle söyleyeyim. O kadınla göz göze geldikten sonra... Öyle tesadüfen... Bir kadın bana dik dik bakıyor ve ben onun orada olmadığını zannediyordum ve o gözler bana tabii ki tanıdık geldi ve ben hıçkırığa hıçkırığa ağlamaktan neredeyse şeye giremiyordum...

K4B: “Küçüğün yararına”, “küçüğün yararı”, eee bu mahkeme süreci niye küçüğün yararına değil? Yani orada ona bir yıldır bakan, biliyorsunuz işte, geçici bakım sözleşmesinde, bir yıldır ona, resmi olmasa da ebeveynlik yapan bir aile var ama siz, resmiyete döküldüğü anda, aaa yok, ‘biyolojik aile de gelsin’ deyip, siz o iki tarafı karşılaştırıyorsunuz mahkemede. Bu kadar yanlış bir şey olamaz. ‘Ben biyolojik aileye böyle bir hak kesinlikle vermezdim, yani sen, evlat edinme rızası gösterdiysen, olay bitmiştir ki siz araştırmışsınız, yurtdışında da böyle zaten. Evlat edinme davası, mahkeme sürecinde, hiçbir zaman biyolojik aileye tekrar dava açma hakkı verilmiyor. Şöyledir böyledir gibi bir şeyler olmuyor. Bu çok sinir bozucu bir şey. Bunun kalkması gerekiyor kesinlikle. Şimdi bir yandan iyi, bir yandan kötü, deniyor çünkü mahkemede de aslında hakim önünde, bir şekilde, rıza gösterdiklerini, imza altına, hani imza atmış oluyorlar. Bu belki sizi koruyan bir şey, davalar önünde ama niye koruyan bir şey çünkü bizim kanunlarımız, biyolojik aileye, kan bağına o kadar önem veriyor ki onu çağırıp, bir de mahkeme önünde de rızasını göreyim, diyor. İşte bu kadar önem verilme belki ona da gerek kalmayacak.

Öte yandan görüştüğüm sivil toplum kuruluşu temsilcilerinden biri (STK.4.2.SHUDER) evlat edindirdiği ailelerin velayet duruşmasına getirilen biyolojik ailelere kızgınlık duyduklarını ifade etmiş, ancak evlat edindirdiği ebeveynlere bu duruma kızmamalarını, öfkelenmemelerini ve biyolojik aileleri yok saymamalarını söylediğini de eklemiştir.

STK4.2.SHUDER: ‘...Ben bunu ailelerime hep anlatırım. Şimdi, diyorlar ya, ah işte ben çocuğu evlat edinmek istiyorum ama bir daha biyolojik aileyi görmeyeyim, tanımayayım, uğraşmayayım. Yok, diyorum, böyle bir lüksünüz çünkü Türkiye’de böyle bir sistem yok.Evlat edinme ailesi, biyolojik aileyi gördüğünde de bir gerçeğin de farkında varıyor. Bu çocuğun aslında, bebek bile olsa, başka bir yerde dönen bir hayatı daha var ve o hayatı da devralıyorsun aslında sen, evlat edinme ailesi olarak. Başka bir farkındalık oluşuyor aslında orada. Mesela evlat edinme aileleri çok kızıyorlar. Tabii o kızgınlığı bize de yansıtıyorlar. “Niye geldi şimdi o buraya...” filan... Ben hep onlara bunu anlatıyorum. Diyorum, işte bakın başka bir hayatı devraldığınızın göstergesi bu, bunda kızacak, öfkelenecek, yok sayacak bir şey yok.

Gerçek annelik ifadesi ise sıklıkla katılımcıların paylaşımları arasında dile getirilmiştir. Toplumda takılan isimlerden rahatsızlık duyduklarını, “biyolojik anne” ifadesine takılan, bundan rahatsızlık duyan evlat edinen anneler olduğunu, bebeğin annesinin sadece o olduğunu vurgulayan bazen evlat edinen annelerin bu ‘anne’ ifadesiyle baş edemedikleri aktarılmıştır. Alanyazınla uyumlu bir biçimde (Buterbaugh, 2013), araştırma kapsamında Türkiye’de de bu kavramların (gerçek anne, biyolojik anne, doğum

annesi, biyolojik ebeveyn vb.) evlat edinen ebeveynler için tartışmalı olduğu söylenebilmektedir. Bir katılımcının (**K11A**) bu konuya dair yaptığı düzeltme de çok dikkat çekicidir:

K11A: ‘...Şimdi bazıları böyle çok başka başka isimler de takabiliyor. Ben duyuyorum da görüyorum da. Tabii ki saygı duyuyorum ama hani o “biyolojik anne”. Yani işte bu “anne”ye takılanlar bile var, hani “biyolojik”ten sonra gelen. “Hayır, onun annesi sadece benim.” Hayır, değil. Biyolojik, onu doğuran bir kadın, biyolojik annesi. Ben hep bunu çok düzelttim; hayır, onun gerçek annesi benim, onu doğuran biyolojik annesi, diye’

Evlat edinilen çocuğun dünyaya gelmesine neden olan biyolojik ebeveynlerin yok sayılması, evlat edinilen çocuğun geçmişini, bebeğin dünyaya gelmesini sağlayan ‘kökleri’ görmezden gelme konusu hakkında görüşler öğrenilmeye çalışılmıştır. Görüştüğüm ebeveynlerin çoğu biyolojik annelere herhangi olumsuz bir duygu -kızgınlık ve öfke gibi- duymadıklarını söylemişlerdir. ‘İyi ki o öyle bir seçim yapmış ki biz kavuştuk çocuklarımıza, bir yandan da’... diyen katılımcılar biyolojik anneye minnettar olduklarını ifade etmişlerdir. Başka bir annenin karnından da olsa, bebeklerinin onun çocuğu olmak için dünyaya gelmiş olduğunu hissettiğini, biyolojik anne sayesinde onların anne ve baba olmalarının mümkün olduğunu vurgulayan ebeveynler de olmuştur.

Brodzinsky (1990) evlat edinme sürecinde çoğunlukla çocuğun yüksek yararı gereği çocuğa ve evlat edinen aileye odaklanılmakta olduğunu, biyolojik annenin psiko-sosyal durumunun, talep ve ihtiyaçlarının göz ardı edilmekte olduğunu ifade etmekte, araştırmanın bulguları bu doğrultuda Brodzinsky gibi düşünmeyen kişilerin (**K8B, K9A, K11A, K12A**) de olduğunu, evlat edinilen çocukların biyolojik annelerin psiko-sosyal durumunu ve ihtiyaçlarını dahi düşünen katılımcıların ifadeleri ile göstermiştir;

K8B ‘...Bir gün demiştik ki o kadar kızmamak lazım, sizin dünyaya gelmenizi sağlayan kadına kızmamak lazım çünkü eğer sizi dünyaya getirmeseydi biz bir aile olamazdık. Ben söyledim çocuklara. “Kızmamak lazım ve iyi ki siz dünyaya gelmişsiniz, yoksa biz nasıl bir aile olurduk. Burada bize bir vesile oldu, bizim bir araya gelmemizi bu sağladı aslında. Onun için de teşekkür ediyorum ona.” diye...Aslında burada diğer tarafı (biyolojik aileyi kastediyor) refüze etmenin kolay yolunu seçiyorlar, tu kaka, diyerek ama şunu unutuyorlar; her ne kadar bir arada olsak da şu an biz, onların kafalarında acabalar hep olacak.

K11A: ‘...Hala toplumda bu anlamda çok ciddi baskı gören ve her zaman da söylüyorum; aşklarından vazgeçen, yaşadığı şehri terk etmek

durumunda kalan insanlar var ne yazık ki. Evlerini değiştiriyorlar, sevdiği insanlardan ayrılıyorlar, yeni bir hayata başlıyorlar, işte kendi çocuğuymuş gibi, oradaki insanlara lanse etmek için. Ne acı yani! Acı bir şey bu tabii ki bir taraftan. Dedin ya biraz önce, biyolojik anneye olan, hani işte biyolojik anneler genelde hani kötü olarak lanse edilir gibi...Biyolojik anneye aracı olan kişi benim annemdi. Biyolojik annenin hastanede kalması gerekiyordu bir gün. Annem mesela ona refakatçi olarak kaldı. Aslında bebeğimizi biz eve getirdiğimizde, annem aramızda yoktu. Sabah o taburcu olana kadar, onunla birlikte kaldı. Ona da annelik yaptı aslında bir nevi. Çok kıymetli bir şeydi bu. Şimdi düşündüğüm zaman, çok kıymetli olduğunu düşünüyorum’.

K10A: ‘...Mesela bizim kızımız, bu konuda bilinci çok yüksek, 2-2,5 yaşından beri biyolojik, doğuran kadını sorguluyor. 2.5 yaşındayken İşte sırayla hepimizi... ben beni doğuran kadına gideceğim... Babası demiş ki ya ne yapacaksın orada, nerede olduğunu bile bilmiyorsun, burada da çok güzel evin, annen, çocuklarım, ben, seni hepimiz çok seviyoruz filan... Neyse, peki, demiş. Sonra işte bana dedi. Beni doğurana gideceğim, dedi. Dedim, kızım sen tanıyor musun onu. “Tanımıyorum.” “Seviyor musun?” Tanımıyorum, sevemem, dedi. Ondan sonra dedim ki bak, bizi seviyor musun.? Tabii, sen benim annemsin babamsın, çok seviyorum, kardeşim, evet... E dedim, o zaman niye gideceksin, nereye gideceksin, çok merak ediyorum. Gitmek istiyorum, dedi ama dedim, şimdi sen çok küçüksün, oraya yalnız başına gidemezsin, bir de gidersen biz çok seni özleriz. Büyüdüğün zaman git görüş istersen, şimdilik sen burada dur, sonra yine konuşuruz, olur mu, dedim. Peki, dedi. Sonra babasına gitti, aynı şey. Gene babası aynı şeyi söyledi. Sonra işte anneanesi, dedesi, babaanesi filan, herkesi sırayla... En son dedesi, rahmetli. Bir de çok telaşeli bir insandı. Onlarda olduğumuz bir gün, ona söylemiş. Dedesi elleri ayakları titreyerek geldi. Sonra işte tuvaleti gelmiş, tuvalete götürdü babası onu, götürmüş. Ondan sonra ‘şey demiş, baba ya, demiş, ben herkese böyle söylüyorum ama aslında benim gideceğim yok, sizi deniyorum ben’ demiş. 2,5 yaşında daha, 3 yaşında değildi yani ama biz orada böyle bir endişelensek, heyecana kapılsak, panik olsak vs. belki çok farklı bir tepki gösterecek. 2,5 yaşında bunu söyledi; ben zaten bir yere gideceğim yok, sizi çok seviyorum, gitmek de istemiyorum bir yere, diyerek... Yani işte bu çocukların hani sorgulamasıyla aileler ne yapıyorlar?

Bazı katılımcılar (**K9A**) biyolojik anneden söz ederken o kadının ne yaşadığını bilmediklerini, kadının söylemedikleri olabileceğini, belki bebeğiyle hiç yüzleşmek istemediğini dile getirirken, bir diğer katılımcı (**K10A**) evlat edindikten sonra çocuklarının sorgulamaya başladığı dönemde, çocuklarının (iki kardeş) dünyaya gelmesini sağlayan biyolojik annelerine kızmamaları gerektiğini, eğer onları dünyaya getirmeseydi onların bir aile olamayacağını, onların bir araya gelmesine onun vesile olduğunu, ona teşekkür ettiğini söylemiştir. Biyolojik annenin evlilik dışı bir ilişki

yaşaması nedeniyle planlamadığı bir gebelik sonucu çocuğunu dünyaya getirmesinin, sosyal çevre tarafından damgalanmaya ve dışlanmaya yol açtığını ve annelik hakkından vazgeçtiğini vurgulayan Karataş (2020:1396) hamilelik ve doğum sürecinde karmaşık duygular yaşayan ve ruhsal açıdan örselenen biyolojik annenin evlilik dışı dünyaya getirdiği çocukla ne yapacağını bilemediğine, sosyal çevrenin de yönlendirmesiyle bazı hatalı eylemlerde bulunabildiğine dikkat çekmekte, araştırmanın bulguları da bazı katılımcıların (K9A, K12A) bu görüşte olduğunu doğrulamaktadır;

K9A: ‘...O kadın da ne yaşadı, bilmiyoruz ki... Yani sonuçta belki tecavüzden doğdu. Belki kadın bunu söyleyemiyor. Belki gerçekten o çocukla hiç yüzleşmek istemiyor. Biz çocuğu getirmediğimiz tabii ama... Yani belki o kadın için de... O kadın ne yaşadı bilmiyoruz.

K12A: ‘...Sen sırça köşkünde doğmuş, aç kalmadın, susuz kalmadın, bir hayat yaşadın, sen o kadının ne yaşadığını biliyor musun, bu noktaya getiren şeyleri? Dolayısıyla bu böyle, genel geçer bir eleştiri değil benimki.

Bir diğer katılımcı da bebeğini ‘biyolojik annesi’ olan kadının ona emanet ettiğini, bebeğini ‘onun emaneti’ olarak gördüğünü, her sabah kalktığında o kadına dua ettiğini, onun hayatında bundan sonra hiç acı olmasını dilediğini, onun sağlıklı, iyi düşünen, adaletli bir birey olmasını ve tüm haklarını bilmesini gerçekten istediğini paylaşmıştır. Biyolojik aileyi yok saymadan, çocuğun faydasını gözetebildiği için ona minnettar, çocuğu ön planda tuttuğu için ona karşı müteşekkire hissetmek, emanet edilene iyi bakmak şeklindeki ebeveyn (özellikle anne) paylaşımlarını bir tür ‘feminist dayanışma’ olarak yorumlamak mümkün olabilir. Bu görüş, Cuthbert vd. (2009)’ın geliştirdiği ‘yeni evlat edinme’ kavramı içinde feminist annelerin, ‘yoksul, muhtaç’ kadınların bebeklerini kurtarma görevini üstlenmeleri görüşü ile uyumludur;

K5A ‘...Ben oğluma her zaman şöyle bakıyorum, o bana bir emanet, öyle veya böyle, hikayesi çirkin olsun, güzel olsun, doğru olsun, yanlış olsun ama sonuçta, onu bir kadın bana emanet etti aslında. Yani ben orada biraz daha farklı düşünebiliyorum. Mesela ben her sabah kalktığımda o kadına dua ediyorum. Hayatında bundan sonra hiç acı olmasın, diyorum. Ben o kadına çok dua ediyorum mesela ve hep onun emaneti gibi görüyorum kendime. O yüzden, onun sağlıklı, iyi düşünen, adaletli bir birey olmasını, tüm haklarını bilmesini gerçekten istiyorum.

K9A: ‘‘İyi ki o öyle bir seçim yapmış ki biz kavuştuk çocuklarımıza, bir yandan da. ...

K2A: *Devlet kesinlikle, evlat edinen aileyi korumalı, biyolojik aileden korumalı. Bu keyfe keder bir şey değil çünkü. Yani neyse ne, ne talihsizlik yaşıyorsa, gerçekten onun için çok üzgünüm ama bu kadar cesur bir karar verebildiği için gerçekten ona çok teşekkür ediyorum, çocuğu ön planda tuttuğu için. Gerçekten teşekkür yani, bizim durumumuzda, kızımın faydasını gözetebildiği için.*

Öte yandan birkaç ebeveynde ise minnettarlık gibi bir duygunun yerine ‘kızgınlık ve öfkenin’ izlerini gözlemledim. Biyolojik anneye bir anlam atfetmek gerekmediğini, kucağına bebeği bir kere almamış, pırpışlamamış, doyurmamış, yıkamamış bir annenin ne sevgisinden bahsettiğimizi, nasıl bir haktan bahsettiğimizi sorgulayan bir katılımcının paylaşımları kızgınlık doludur;

K2A *‘...Yani çocuk bir mal değil. Bir ailesi var, ailesiyle büyüyor. Ondan sonra artık, onu dünyaya getiren kişi isterse ihya olsun, isterse çok pişman olsun, isterse dünyanın en kötü insanıyken en zengin insanı haline gelsin... Bitti gitti. Yani çünkü o çocuk, onun için bir yumurtadan ya da bir spermden ibaret ama senin için bir evlat. Anlatabiliyor muyum? Bu biyolojik olarak, bir çocuğu 9 ay karnında taşımaya bu kadar büyük bir anlam atfetmenin gerçekten bir anlamı yok. Neden? Doğa bile buna büyük bir anlam atfetmiyor. Doğa bile dizaynını nasıl yapıyor? Diyor ki hamile bir kadına, ey kardeşim, sen kendine iyi bak, diyor. Sen kendine iyi bakmazsan, senin vücudundan bu çocuk emer, diyor. Kalsiyumu kemiğinden alır, diyor, öyle değil mi, vitamini senin depolarından alır, sen zararlı çıkarsın. Anne hamileyken niye iyi besleniyor? Kendini korumak için, dişi çürümesin diye, o olmasın diye... Zaten doğa, dizaynı böyle yapmış. Yani o çocuk, o rahme girdikten sonra, karşıdakini, ister sömürerek bile olsa, zaten doğmak üzere dizayn edilmiş bir mekanizmadan bahsediyoruz yani. O kişi kendine, kendi için aslında iyi bakıyor, kendine, özünde. O yüzden buna büyük bir anlam atfetmenin bir alemi yok yani. Hiç görmediği bir gün yumurta, normal regl dönemlerinde her ay aslında tuvalete giden, bir erkek için sürekli çöpe giden, tuvalete giden bir spermden bahsediyoruz. Onun için anlamı o. Kucağına bir kere almamış, pırpışlamamış, doyurmamış, yıkamamış, ne sevgisinden bahsediyoruz yani? Nasıl bir haktan bahsediyoruz, ne hakkı?*

Kızgınlık ve öfke duygularının yanı sıra, bir katılımcı da (**K11A**) çocuğunun biyolojik annesine kesinlikle ‘nefret’ duygusu beslememesini istediğini, bir duygu hissedecekse, bu duygunun sevgi olmasını özellikle arzuladığını ifade etmiştir. Cuthbert vd.(2009)’ın da açıkladığı gibi bazı uluslararası ve ulusal bloglar, web siteleri vb. platformlarda çocuğunu evlat edindiren biyolojik annelerin acımasızca eleştirildiği, bu anneler ‘istenmeyen anneler, sürgündeki anneler’ gibi sözlü şiddet içeren saldırılara uğradığı, Dominelli (2002)’nin belirttiği gibi biyolojik annelerin kötü olarak

benimsendiği görüşünün hakim olduğu uluslararası toplumda evlat edinen annenin (K11A) aşağıdaki söylemi, literatürde ‘biyolojik annelere yapılan saldırıya bir başkaldırı’ olarak yorumlanabilir. Anne, bu söylemi ile ilgili de olumsuz eleştiriye maruz kaldığını da eklemiştir:

K11A ‘...Bir keresinde, beni terk etmiş insanı ben ne göreceğim, dedi bana. Ben de dedim ki hayır, o seni terk etmedi, böyle bir şey yok, dedim. O kendini anne olmaya hazır olmaya hissetmiyordu ve bizim sana iyi bir anne baba olacağımıza inandığı için biz evlat edindik. Mesela bunu garipseyenler de var, benim bu tutumumu, benim hislerim bu. Ben böyle bir yola gitmek istiyorum. İşte, bu kadar da onu yüceltmenize gerek yok, hayır, ben böyle istiyorum. Böyle olsun istiyorum. Hep de diyorum, bir duygu barındıracaksa, nefret olsun istemiyorum, sevgi olsun istiyorum.

Biyolojik annelik çokça konuşulurken, biyolojik babalık konusu çok da gündemde değildir; çocukların biyolojik babalarının varlığı ile ilgili endişeler neredeyse hiç dile getirilmemiştir. Biyolojik babalık konusunun neredeyse hiç gündeme gelmemesi oldukça şaşırtıcıdır. Sanki biyolojik baba yokmuş da, sadece biyolojik anne bu bebeğin dünyaya gelmesine sebep olmuş gibi konuşulmuştur. Her konuda dönüp dolaşıp biyolojik anneye yüklenilmekte, herşeyin tek sorumlusunun biyolojik anne’ olduğu ile ilgili paylaşımlar yapılmıştır. Bu durum, evlat edinme araştırma alanında biyolojik babalar ve evlat edinen babaların sıklıkla dışlanmakta olduğunu ve kadınların evlat edinme ile ilgili duygular, bağlanma, iletişim ve aile diyalogları gibi konularla baş başa bırakıldığını iddia eden Freeak, Rosenberg vd (2005)’in iddiasıyla uyumludur. Sadece ‘kişiler arası evlat edinme’ yoluyla evlat edinen bir katılımcının (K3A), bebeğin biyolojik babasının hukuki süreci yürüttüğünü, biyolojik babanın kendi rızasıyla bebek için evlat edindirme kararı verdiği öğrenilmiştir. Biyolojik babalık konusu sadece kişilerarası evlat edinme yolu ile evlat edinen K3A isimli katılımcının paylaşımlarında karşımıza çıkmıştır.

K3A: ...aslında çok üzgündü yaşadıklarından ama bebeğini emanet etmek istiyordu birine. Yani hani, ben bakamıyorum, diyordu çünkü bebeği başka bir kadına baktırıyordu. Bu şekilde devam ettiremeyeceğini, o yüzden bir yol, yöntem aradığını söyledi. Biz de zaten hani böyle atlayınca, direkt ben kucağıma alıp...

Katılımcılardan ikisi (K11A-B ve K3A) kişiler arası evlat edinme yolu ile evlat edinmiştir. Kişiler arası evlat edinmede biyolojik ebeveyni görme, onunla tanışma, ilişki

kurma konusu kaçınılmazdır. Aracılar olsa da, mahkeme süreci birlikte yürütülür, hatta evli ebeveynlerden biri, bebeğin yaşadığı evde evlat edineceği bebekle tanışmaya gitmiş, biyolojik annenin vefatı sonrasında biyolojik babası bebeğinin iyi bakılmasını istediği için çocuğun yüksek yararı gereği bebeği evlat edindirmeye karar vermiştir. Bir diğer ebeveynin (**K11A**) annesi, evlat edindiklerinin bebeğin biyolojik annesinin doğum sürecinde hastanede ona eşlik etmiş, hatta evlat edinen annenin annesi (bebeğin anneannesi) biyolojik anneye doğum sonrası refakatçi olup, onunla hastanede kalmıştır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı üzerinden evlat edinmeyen bu ailelerin yaklaşımlarının diğer ailelere göre farklı olduğu gözlemlenmiştir. Şöyle ki, bu ebeveynler süreçle daha barışık, evlat edindikleri çocuğun anne ya da babasını şahsen tanımış, konuşmuş, çocuklarının kökeni hakkında bir temasta bulunmuş, inkar etmek yerine bu durumu daha çok kabullenmiş ebeveynler olduğu söylenebilir. Kişilerarası evlat edinme yoluyla evlat edinen bir katılımcının (**K3A**), bebeğinin biyolojik babasının çocuğunun iyiliği için evlat edindirme kararı verdiği öğrenilmiştir. Sivil toplum kuruluşları ile yaptığım görüşmelerden **STK.4.2.SHUDER**, evlat edinen ebeveynlerin evlat edindikleri çocuğa evlat edinildiğini söyleme konusunda tereddüt yaşamalarını çocuğun kökenini bilme hakkının ihlali olduğuna dikkat çekmiştir;

***K11A**:...biz bu yola çıkarken, tabii bilmiyoruz da hani, evet, birazcık araştırdık ama bizi neyin beklediğini de bilmiyoruz ve de hiçbir şekilde, biyolojik anneyle bir araya gelmek gibi bir planımız yoktu. biz hiçbir şekilde yüz yüze gelmeyeceğiz sanıyorduk. Ancak hukuki süreç başladığında, biz anladık ki biz biyolojik anneyle bir araya geleceğiz, sıklıkla ve gerçekten de o kadar sık bir araya geldik ki... Şimdi, doğal olarak; bir adliye koridorunda oturuyorsunuz, belki saatlerce oturuyorsunuz, başka şehirde yaşıyor, eşim gidiyor, onu otobüsten alıyor, geliyor, bir şeyler yediriyoruz... Bir bağ kuruyorsun. Yani o elinizin tersiyle itebileceğiniz bir insan olamıyor artık. Yani insani duygularınızdan sıyrılmamışsanız, o hayatınızın bir parçası artık yani. Yok sayamazsınız. Öyle değil mi?*

***STK.4.2.SHUDER**: ‘...Şeyi de hep sorarım ben evlat edinme ailelerine; bu çocuk büyüdüğünde, büyümek de değil, hani belli bir yaşa geldiğinde, ona evlat edinildiğini söyleyecek misiniz? Ah işte söylemeyeceğim, kafası karışır filan... Sonra gider onları arar, onlarla tanışmak ister filan... Hep duymuşsundur bunu. E peki bu doğal bir ihtiyaç değil mi yani, geldiği yeri, kökenini bilme ihtiyacı? Hani kimsenin bundan mahrum etmeye de hakkı yok açıkçası. Hani o anlamda da şey, biyolojik ailenin yüceltilmesi değil de benim düşüncem, evlat*

edinme ailesinin de o çocuğun başka bir hayatı olduğunun farkına varmasını sağlıyor bence.

3.1.2.1.5 Biyolojik Ebeveynlerin Ortaya Çıkma Olasılığı

Çocuğun kimlik numarasının değişmemesi ve her zaman biyolojik ebeveynlerce bulunabileceği gerçeği sık sık gündeme gelmiştir. Çocuğun kimlik numarasının değişmemesinin anayasal bir hak olduğunu kabullenen aileler, bu bilginin kapalı tutulmasını üçüncü kişilerce görülmemesi gerektiğini eleştirmişlerdir. Bir katılımcının evlat edindikleri oğulları maalesef ulusal bir televizyon programına ‘Küçük Aranıyor’ başlığıyla konu olmuş, çocuğun fotoğrafı ve ismiyle biyolojik teyzesi tarafından arandığına dair programda yer almıştır. Evlat edinen aile, program hakkında Cumhuriyet Başsavcılığı’na suç duyurusunda bulunmuş, iyi bir avukat ile davayı yönetebilmiştir. Peki ya ‘bu süreci yönetemeseydi, çocuğun yüksek yararı, çocuğun insan haklarının ihlali nasıl önlenebilirdi?’ sorusuna cevapların aranması gerektiği konuşulmalıdır;

KIB: ...Yani evlat edinecek olan insanlar şunu bilsin; vatandaşlık numarası değişmeyecek, o çocuk ileride bulunabilir, olur da birisi size çocuğunuzla ilgili bulursa, en yüksek seviyede korunacaksınız, bunu güvencesi verilmesi lazım. Kanuni olarak kimsenin buna cüret etmemesi lazım yani. Ben çok şanslıydım, çok iyi bir avukatım vardı. ... Kanalımdan aradılar, böyle böyle... Dava açmadık. Direkt savcılıktan, programın yayını durdurmaya dair karar gönderdik. Bu arada çocuğun eski adı televizyonda geçti. Biyolojik annesinin bütün hikayesi geçti’. O sırada Savcılığı çok inanılmaz şey davrandı, yani böyle şeylerin, ne denir, yani memurların koştüğünü görüyorum, gördüm yani. Hani evrakı yetiştirmek için koştüğünü gördüm gözlerimle, adliyedeki memurların. Yayın başlamadan önce o şey çıksın, onu savcıya’a gönderelim, ekip çıktı, ... Televizyonuna tebligata ve bir yandan mail ile, bir yandan bilmem neyle, sekiz koldan, yayına sakın çıkarmayın diye.

Bir sivil toplum kuruluşu temsilcisi (**STK.4.1.SHUDER**), bu tür ulusal televizyon programlarına açılan davaların Bakanlığın Hukuk Müşavirliği’nin iş yükünün büyük kısmını oluşturduğunu paylaşmıştır;

STK 4.1.SHUDER: Televizyon programları ile dilekçeler, klasörler dolusu idi Bakanlıkta. ASPB Hukuk Müşavirliği’nde savcılıktan tedbir dosyaları, ama sadece vaka üzerinde koyuluyor bu tedbir. Sistem, istismara müsait. İçişleri Bakanlığı ile yıllarca görüştük, defalarca yazıştık, kayıtlar açılıyor, önlem alın dedik. Vukuatlı nüfus örneğini kapalı kayıt haline getirme konusunu. Maalesef bir değişiklik olmadı. Yasa koyucu, gizlilik kaydı ile saklanmalıdır diyor. Evlat edinen biri herhangi bir belgeye erişemez. Aslında aileler bireysel bir dilekçe

vererek -Nüfus müdürlüğüne- kapatabilirler. Kapalı-açık evlat edinme diye bir uygulama var. Aslında kütük bağıını koruyoruz, ulaşamamaları lazım sizin kütüğünüze ulaşamaması lazım’.

Sivil toplum kuruluşu temsilcisinin açıklaması yasanın koruyuculuğunu ve kapalı evlat edinme uygulamasını içeriyor olsa da, **K1B** isimli katılımcının yaşadıklarının sebebinin gizlilik ilkesinin ihlalden kaynaklandığı söylenebilir;

K1B: *Kapalı kayıt gözüktüyor mesela, tamam mı? Yani sistemde, Nüfus Müdürlüğü dışında, herhangi bir polis memuru, eline telefonundan bilmem ne sorgulaması, vatandaşlık numarasını yazdığında, bütün ikametgahını, her şeyini görüyor. Ama yani o nasıl yapıyor bunu? Tanıdığı polis memuru var; ‘abi diyor, şu vatandaşlık numarasına bir baksana, kimmiş bu, diyor. Öyle buluyorlar beni. Nereden bulacaklar başka?’.*

Bir diğer konu, bekar anne ve bekar babaların evlat edindikleri çocuklarının kimliklerinde anne ya da baba adının yerine biyolojik anne ya da babalarının adının yazıyor olmasıdır. Bu konu ebeveynlerce eleştirilmiş ve başka bir çözüm bulunması konusunda dile getirilmiştir. Bekar ebeveynler dışında bunu deneyimleyen evli bir baba da olmuştur;

K1B: *‘Daha başka saçmalıklar da oldu. Oğlumun biyolojik annesini benim nüfusuma kaydettiler. Yani bu kadar kafasızlık olamaz, gerçekten.’ın biyolojik annesi, ben evliyim ya, evli olduğum dönemde benim nüfusuma kaydettiler kadını. Ben bir gün, yine böyle bir vize mi, neyse işte, bir şey için, vukuatlı nüfus kayıt örneği aldım, birinin adı yazıyor. Bu kim, diyorum. Eşi diye yazıyor. Yani aklım çıktı yani. Bu nasıl olabilir, diyorum yani’.*

Çocuğun yerleştirilmesinin ardından uyum ve uyumsuzluk üzerine takip ve izlemenin sağlıklı bir şekilde yapılmaması, en çok eleştirilen konu olmuştur. Katılımcılar, çocukla eşleştirildikten sonra eve bebeklerini/çocuklarını götürdüklerini ama bebek/çocuk bakımı hakkında hiçbir şey bilmiyor olmalarını ve şok yaşadıklarını söylemişlerdir. Komşularından, akrabalarından, daha önce evlat edinen arkadaşlarından destek alan katılımcılar olsa da kendilerini yapayalnız hisseden katılımcılar da olmuştur. Özellikle yakın aile üyeleri tarafından ‘kabul’ görmeyen evlat edinmeler, ebeveynlerin yalnız hissetme duygusunu arttırabilmiştir. Paylaşılan bu deneyimler, biyolojik ebeveyn olduktan sonra yaşanan deneyimlerden oldukça farklıdır. Katılımcılar, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın çocuğun haklarının korunması ilkesinden hareketle çocuğun

haklarının sonuna kadar arkasında durması gerektiğini istediğini, aile yanına yerleştirilmesinin ardından daha sık, daha sağlıklı takibin ve iletişimin sürdürülmesini beklediklerini söylerken, sivil toplum temsilcileri ve alanda çalışan uzmanlar ise, çoğu evlat edinme ailesinin ‘çocuğun yerleştirilmesinin’ ardından ASPİM kurumu ile bağlantıyı koparmayı istediğini, şehir, adres, telefon değiştirdiğini deneyimlediklerini aktarmaktadır. Bu durumu değerlendirmek oldukça zordur, bir yandan takip ve izleme istediğini belirten ebeveynler, bir yandan da devlet kurumları ile hiç bağım kalmasın diyen ebeveynler... **K10A** ve sivil toplum kuruluşu temsilcisi **STK.4.1.SHUDER**’in belirttiği gibi takip ve izleme süreci sağlıklı bir şekilde çocuğun yüksek yararına yürütülmemektedir;

K10A: ...buradaki destek, evlat edinildikten sonra, çocuk eve geldikten sonra, aileye kavuştuktan sonraki destek çok çok kısıtlı. Yani en azından benim zamanımda çok kısıtlıydı. Ben İngilizce, yurtdışı, yabancı yayınlardan daha çok yararlanmışım. İşte bir de tabii çok yakın arkadaşım vardı, doğrudan, böyle telefonun ucunda, danışmanlık hizmeti şeklinde ama tabii herkes buna ulaşamıyor. Daha çok kitap olduğunu görüyorum, hani evlat edinilmiş çocuklarla ilgili ama bizim zamanımızda yoktu.

STK.4.1.SHUDER: Şimdi aileler yalnızlaştırıldı. ‘Alın, gidin, başınızın çaresine bakın’a mı geldi acaba?’ İnsana hizmet veriyorsanız, ‘zaman’ geribildirimini verir. Bu çocuklar, çocuk olarak kalmayacak, topluma sorun olarak dönecekler. Yapıverelim, olsun diyemezsiniz. Aslında çok fazla revizyona gidildi ama yürürlüğe girmedi. Bir adım ilerleyemedik. 6 yaşa kadar seyrek aralıklarla izlenmesi, ya aile gelsin, ya biz gidelim, bağımızı koparmayalım.

3.1.2.1.6 Evlat Edinme Son Alternatif Olarak Kodlanıyor Oluşu

Evlat edinme, halen birçok kişi tarafından iyi bir alternatif olarak görülmemektedir (Fisher, (2003). **K1B, K4B VE K12A**’nın paylaşımlarının Fisher’ın bu görüşü ile uyumlu olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum, evlat edinmenin halen bir damgalanma olarak görüldüğü ve ‘kendi çocuğuna sahip olmak kadar iyi sayılmadığı’ iddiasını doğrulamaktadır.

K1B: ‘...Yani insanların tepkilerini düşünüyorum da o kadar absürt geliyor ki... Mesela hani böyle çok sevinerek, çok yakın bir aile dostumuza, oğlum..., biz oğlumuzu evlat edindik filan diye bir şekilde böyle anlatıyorduk. Cevap şuydu, ‘Olsun’. ‘A-aa! Olsun ne demek ya? Geri zekalı! Olsun, denir mi ya? Yani kendi ailevi yakınlarımdan

duyduklarım ayrı... Neyse, insanlar tabii şey yani, böyle, ‘ah yazık ya, buna da razı gelmişler hayatta’, yani işte...’

K4B: *...arkadaşımın arkadaşı. 40 küsur yaşında evlenmişler, biyolojik olarak çocuk yapsak mı, yapmasak mı, olmazsa tüp bebek olaylarına girelim mi, girmeyelim mi, falan konuşuyorlarmış. Ben de dedim ki ne gerek var o kadar tedaviye, hormonlara mormonlara, evlat edinirseniz, bakın evlat edindim, ne kadar da güzel işte, yaşıyoruz, dedim. Erkek olanın ilk eşinden bir çocuğu var, kız çocuğu var, 10 yaşında ve bana dedi ki ya eşim, dedi, ben, dedi, kesinlikle ayırırım, dedi, çocuğu, evlat edinirsem, dedi. Ben de çok saf ve çok pozitif olarak, hani evlat edildiği çocuğu daha el üstünde tutar gibi düşündüm, öyle geldi aklıma. Bana direkt, yok yok, sen yanlış anladın, dedi. Ben kendi kızımı ayırırım, dedi. O benim kendi biyolojik kızım, dedi, yani direkt. Demek ki böyle düşünceler de varmış diye o an böyle kafama dank etti. Hani “normal midir, anormal midir, doğru mudur yanlış mıdır”dan öte, böyle düşünen insanlar da olabiliyormuş demek ki diye düşündüm.*

K12A: *‘..Nüfus Müdürlüğü’nde uzaylı muamelesi görüyorsunuz, hastanede uzaylı muamelesi görüyorsunuz, mahkemede uzaylı muamelesi görüyorsunuz.*

‘Son alternatif olarak seçilen evlat edinme’ söylemi konusunda bazı katılımcılarının paylaşımları ise bu konudaki ezberlerin bozulduğunu göstermektedir. Evlat edinme düşünülmeden önce, kısırlığın tam olarak araştırılması ve çözülmesinin beklendiği konusunda bir genel geçer kabul (Fisher, 2003) bulunmakta olup, araştırma sonunda elde edilen bazı veriler bunu altüst etmiştir. Araştırmanın örneklemi kapsamında, hiç üreme teknolojilerinden yararlanmayan bekar ebeveynler ve sadece bir kez üreme teknolojilerinden yararlanan evli ebeveynler (**K5A, K2A**) bulunduğu ve onların biyolojik anne baba olmak yerine evlat edinmeyi tercih ettikleri öğrenilmiştir. Bu bağlamda bu araştırma ile sınırlı olarak söz konusu kabulün sarsıldığını söyleyebilmek mümkündür. Sadece bekar ebeveynlerde değil, evli ebeveynlerde de doğurmaya yüklenen anlam eleştirilmiştir.

K6A: *Hep bir dikkatli olmamız var. Yani anne baba adayı olarak da anne baba olarak da hep böyle otokontrolümüz, başka bir otokontrolümüz var. Ne kadar farkındasın bilmiyorum ama farklı bir otokontrolümüz var. İşte onun da altında hep bu değerler, baskılar, bunlar yatıyor. Aslında yaptığımız, tek eksiğimiz ne, 9 ay karnımızda taşımamamız. Hani diğer anne, diğer babadan tek eksiğim ne? Eksik de demeyeyim ona, yani süreçteki eksik diyebilirim, hani kendi eksikliğimiz anlamında değil de süreç olarak...Ki bekleme sürecini düşünürseniz, çok daha uzun, bir hamilelikten. Hah, o da uzun. Yani o da bir uzun ama onun*

dışında ne fark var yani? Şuracığı kesilince, çocuğum şurasını kesince benim de acıyor.

K10A: *İşte kimisi gidiyor; suni döllenme yapıyor, öbürü taşıyıcı annelik yapıyor, çoğunluk biyolojik anne oluyor, ben de evlat edinerek anne oldum. Bu tamamen bencilce bir şey yani. Kimseye iyilik etmek için yapmadım ben bunu veya cennete gitmek için de yapmadım, anne olmak için yaptım ve diğer annelerden de bir farkım yok. Bütün anneler, değil mi, anne olmak için doğuruyorlar, yani eğer bilinçli bir seçimse. Bilinçli bir seçim değilse, tabii ki ona yapacak bir şey yok da kimse, ay ben çocuk sahibi olayım da cennete gideyim, “Cennet, anaların ayaklarının altındadır.” söylemine bakarak veya işte, ne bileyim, iyi bir şey yapayım, anne olayım, çocuk doğurayım diye yapıyor yani’.*

K2A: *Ben kızıma anlatma sürecini de yine çok rasyonel yönetiyorum. Yani tamamen duygulardan... Ya bu bir yol, bir yöntem. Anlatabiliyor muyum? Önemi olan bir şey değil. Ben kendim de ona inandığım için, yani aslında evlat edinmek de benim için aslında bir, çıkmaz bir yola girdiğimde karşıma çıkan bir ışık değil yani. Benim için zaten bir yoldu. Yani ben, atıyorum, belki o hazır ya, orada döllenmiş bir cenin var... Hani onu deneme ihtiyacı bile hissetmiyorum. Bu benim için tamamen bir tercihti, bir zorunluluk değildi. Belki de o yüzden bu süreci bu kadar rasyonel yaşayabiliyorum.*

3.2 EVLAT EDİNME SÜRECİ

Katılımcılarla evlat edinme sürecine dair süreç konuşulduğunda, çoğunlukla bürokratik engellerden dolayı yaşadıkları sıkıntılarını paylaşmışlardır. Prosedürlerin, kurum çalışanların yaklaşımlarının bazen onları çok incittiğini ama pes etmediklerini dile getirmişlerdir. Hatta bazı katılımcılar, bu kadar prosedürün ve bu yoldaki tökezlemelerin bazı ebeveyn adaylarını vazgeçirebildiğini ama bunun da anlaşılabilir olduğunu söylemişlerdir. Özellikle hukuki süreçte ciddi zorluklar yaşayan bazı ebeveynler, bu deneyimleri duyan bazı adayların başvurmadan dahi vazgeçtiklerine tanıklık ettiğinden söz etmişlerdir.

Evlat edinmenin öznesi olarak çocuk teması, ‘çocuğun insan hakları bağlamında evlat edinme’ ve ‘çocuğun nesneleştirilmesi’ kategorileri altında tartışılmıştır. Çocuğun insan hakları bağlamında evlat edinme kategorisi içinde çocuğun evlat edinildiğini bilme hakkı: kökenini bilme hakkı tartışılmıştır. Kültürel yaşantılar temasının altında ise ‘evlat edinmeyi normalleştirme çabaları’, ‘dil in örseleyici kullanımı’ ve ebeveynlerin kurumsal deneyimleri kategorileri tartışılmıştır. Evlat edinmeyi normalleştirme çabalarının altında ise ‘tabudan modaya hızlı geçişin riskleri’ alt kategorisi tartışılmıştır. Dil in örseleyici

kullanımının içinde ise ‘evlat edinen ebeveynlerin kullandığı egosantrik dil’ alt kategorisi tartışılmıştır. Ebeveynlerin kurumsal deneyimleri ise son tema olarak tartışılmış, bu deneyimler sağlık, eğitim, çalışma yaşamı bağlamında öğrenilmiştir.

3.2.1 Evlat Edinmenin Öznesi Olarak Çocuk

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, evlat edinmenin öznesinin çocuk olduğu sık sık hatırlatılmıştır. Sivil toplum kuruluşları temsilcileri (**STK4.1.SHUDER**, **STK1.1.HAYATSENDE**) çocuğun özne olduğunun unutulmaması gerektiğini, evlat edinme hizmetinin geri dönüşü olmayan bir hizmet ve emniyet kemeri gibi olduğunun vurgulanması gerektiğinin altını sık sık çizmişlerdir;

STK.4.1.SHUDER: *Hayır işleme duygusu, ailelerin örselenmesine yol açıyor. Deneyimli uzman ile uygulama planı hazırlanmalı ve evlat edinmenin geri dönüşü olmayan bir hizmet olduğu vurgulanmalı.*

STK1.1.HAYATSENDE: *...Evlat edinmenin de ben böyle ayrıntılı ve detaylı ilerlemesinin bir noktada bir emniyet kemeri gibi olduğunu da düşünüyorum çünkü çok ciddi bir durum ve maalesef biz alanda; evlat edinilip sonra çocuğu tekrar koruma altına alınması için, maalesef hani bunun için başvuran aileleri de gördüğümüz için... Bir de evlat edinmede çocuk, işte biyolojik çocuğun haklarına sahip oluyor, orada hani bizim için, aslında bizim için kopmaz bir bağ ama demek ki bazı aileler böyle düşünmüyorlar. O bağı geri koparabileceğini düşünüyor, evlat edinmeden sonra....’ Bu noktada aslında şey, nasıl diyeyim, bizim de gözlemimiz; evet, evlat edinme sürecinin çok daha uzun beklemeli, çok daha.. meşakkatli diğerine nispeten. Biz bunu aslında, konuştuğumuzda şeye bağlıyoruz, yani ‘Neden evlat edinmede daha fazla bekleniyor?’u birazcık şeyle de eşleştiriyoruz; yani ailelerin işte bu ilk başta sizin saydığınız, yaş kriteri, cinsiyet kriteri, ailesi olmasın kriteri, bu tarz kriterlerin aileler tarafından sunulduğunu görüyoruz. Yani şey diye düşünüyor; arkasında gelip soracak kimse olmasın. Böyle bir bakış açısının da bazen, zaman zaman, olduğunu görüyoruz. Biraz böyle bu kriterlerden dolayı, esasında evlat edinmeye uygun çocuk sayısı, belki şu an evlat edinmeyi bekleyen aile sayısından çok çok az değil ama hangi çocuk? Yani mesela 10 yaşındaki çocuk, evlat edinilmeye uygun, aileler tarafından, görülüyor. Şimdi, görülmeyince o çocuk direkt, sayı olarak zaten ona dahil edilmiyor. işte 0-6 yaş arası genelde en çok talep edilen, okula da başlamamış olsun, çevreyi de tanımamış olsun, böyle bir algı ailelerde de olduğu için, biraz bunun onu etkilediğini düşünüyorum. Yani işte, 8 yaş, 10 yaş, 12 yaş aslında ailelerin kriterlerine dahil oluyor olsa, bu kadar belki bekleme süreleri, evlat edinmede de uzun olmaz.*

3.1.1.3. Çocuğun İnsan Hakları Bağlamında Evlat Edinme

Bu bölüm altında, çocuğun evlat edinildiğini bilme hakkı, Katılımcılar, ülkemizde yürütülen evlat edinme hizmetinde çocuğun yüksek yararının gözetilmediğine, çocuğa ‘aile’ değil de aileye ‘çocuk’ bulmanın ön planda olduğuna dair eleştirilerde bulunmuşlardır. Devlet korumasına alınan ve biyolojik ebeveynleri olan çocuğun, kurum bakımında yıllarca ‘telef’ olması açıkça eleştirilmiştir. Çocuktan yola çıkılıp aile aranmadığı, aileden yola çıkıp çocuk arandığı, ailenin sırası gelene kadar çocuğun kurumda, ailenin de evinde beklediği yönünde sistem eleştirilmiştir. Ailelerin uzun süre beklemesinin değil, çocuğun kurum bakımında uzun süre beklemesinin sakıncalı olduğunu vurgulamışlardır. Katılımcılar, koruyucu aileliğe uygun olan çocukların çoğunun aslında evlat edindirilmeye uygun çocuklar olabileceğine de dikkat çekmişlerdir. Sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin paylaşımları da (STK1.1.HAYATSENDE, STK4.3.SHUDER), çocuğun aile yanında yetişme hakkının önemini vurgular niteliktedir;

STK1.1.HAYATSENDE: ...amacımız bir aile yanında büyüme hakkına sahip olan bir çocuk var, bu en temelde çocuğun hakkı. Yani işte BM sözleşmelerinde de biliyorsunuz, her çocuğun bir aile yanında yetişme hakkı var. Buradan da yola çıkarak aslında diyoruz ki her çocuğun bu hakkı var, siz bu noktada, çocuğun bu hakkı kazanması noktasında destek olun yaklaşımıyla aslında ilerliyoruz. Tabii işin içine motivasyonlar giriyor. Ben anlatırken hep şeyi söylüyorum; herkesin motivasyonu farklı olabilir. Biri çok dindar olduğu için böyle bir motivasyonla yola çıkabilir, biri, toplumsal fayda, der, diğeri, yurttaşlık bilinci, der... Motivasyonunuz, her birinizin motivasyonu çok değerli, kendine özgü ama çerçevemiz belli bir yerde olmalı, motivasyonumuz ne olursa olsun.

STK.4.3.SHUDER: Şunu net söyleyebilirim . Evlat edinme alanında bizim Bakanlık da dahil olmak üzere gerçekten dışarıdan müdahaleye kapalı, kendi işleyişi içerisinde hem mesleki hem etik olarak ilerleyen tek hizmet evlat edinme. Dolayısıyla gerçekten müdahaleye kapalı, daha hakkaniyetli, daha temiz gidiyor. Bunu net söyleyebilirim. Evlat edinme en standart hizmet. Hatalar olmuyor mu? Tabi ki oluyor. Örneğin çocuğun ilk tertipte olduğu sosyal kuruluştaki sosyal servisteki meslektaşımız ya da başka bir kurumdaki meslek elemanı çocuğun çok kısa sürede evlat edinmeye döneceğini öngöremeyerek çocuğu koruyucu aileye verebiliyor.

K7A: ‘....sırf oradaki aile, saçma sapan o bencilliğiyle; hayır, benim evlat edinilmez, o benim çocuğum, ben alacağım onu bir gün...

Almayacaksın ya, almayacaksın yani, o çocuk orada öyle telef olup gidecek yani sevgisiz bir şekilde. O yüzden, ben olsam, yani devlet olsam, kesinlikle orada çok ciddi bir şekilde el atardım ve onları evlat edinme statüsüne geçirirdim çünkü evlat edinmiş olan insan gerçekten sevecektir ki diye düşünüyorum yani, o sevgiyi, yuvayı verecektir yani’.

Bir katılımcı, bu konuda farklı ve olumlu bir deneyim yaşadığını aktarmıştır, bu deneyim de çok değerlidir. Heyecanlı bir bekleme süreci geçiren ebeveyn adayına (K4B) bir sosyal hizmet uzmanı tarafından acele etmemesi gerektiği çünkü çocuklar için en düzgün ve uygun aileyi aradıklarını, çabuk olsun diye bir şey yapmadıklarının söylenmesi tam da çocuğun yüksek yararı bakış açısına sahip bir açıklama olmuştur. Sivil toplum kuruluşları temsilcileri (STK1.1.HAYATSENDE) de aynı doğrultuda şu paylaşımları yapmıştır;

K4B: ‘...benim sosyal danışmanım, o bana şey demişti, daha böyle ben başvurduğum, sıraya işte girdim, sıra işte çok yavaş ilerliyor, siz de biliyorsunuz, süre çok uzun filan... Orada ben biraz böyle heyecanlanıyorum, ya işte niye bu kadar yavaş ilerliyor, şudur budur... Hep söylüyorum, bana bir cümle sarf etti, o cümleyi hiç unutmuyorum, dedi ki buraya gelen, başvuranlar zannediyorlar ki biz onlara çocuk arıyoruz, hayır öyle değil, dedi. Biz kendi çocuklarımıza ve çocuklarımıza en düzgün aileyi arıyoruz, o yüzden, dedi, böyle çabuk çabuk olsun diye bir şey yapmıyoruz. Biz size çocuk aramıyoruz, dedi yani, biz aile arıyoruz aslında. Bu çok güzel, çok doğru bir şey söyledi.

STK1.1.HAYATSENDE: Şimdi, bunları da aslında gözlemlediğim için, ben bu işin bir tık daha detaylı ilerlemesinden tarafım. Gerçekten hani çocuk için en iyi seçenek bu mu, gerçekten biyolojik aileyle bağın koparılması gerekiyor mu konusunun biraz böyle derin sorgulanmasını açıkçası çok şey bulmuyorum ama hakimler açısından dersiniz; şunu biliyoruz ki onlar bu işin profesyonel kısmından ziyade, daha kültürel düşünebiliyorlar. Daha toplumun eğilimi noktasında genel bir düşünceleri olabiliyor. Hani o yüzden onların böyle düşünerek ilerlediğini sanmıyorum açıkçası. Onlar şey diye düşünüyordur, çocuğu anne babasından ayırmayalım diye düşünüyorlardır ama benim düşüncem; çocuğu anne babasından ayırıp ayırmamanın ötesinde, çocuk için gerçekten bu gerekli mi çünkü o biyolojik bağların, anne baba dediğimiz işte, hani o doğuran kişilerle olan bağların, ilerleyen dönemlerde çok önemli olduğunu aslında görüyoruz. Bunda da belki şeyden dolayı benim algım böyle olabilir; biz şimdi daha çok, 18 yaş sonrasındaki süreçle ilgilendiğimiz için, gençlerin, insanların biraz daha hayatı sorgulama dönemlerine denk geliyor bu ilgilendiğimiz dönem ve o dönemde biyolojik aileyle, yani en ufak anının bile ne kadar önemli olduğunu, o kişinin hayatını olumlu ya da olumsuz etkileme noktasında önemli olduğunu görüyoruz ya da mesela, evet, evlat edinilme durumu, çocuğun çocukluk dönemi açısından çok iyi, sonrası açısından

da çok iyi ama sonrasında, çocukta şöyle bir hissiyatın oluştuğunu da görüyoruz; beni doğuran anne babanın beni kabul etmemesi, beni başka bir ailenin bakımına vermesi düşüncesi. O yüzden de ben daha hassas gidilmesi, şahsi olarak, taraftarıyım çünkü gerçekten çocuk, çocuk oynacağı değil, diyeceğim. Tam böyle bu konu şeyinde. Yani gerçekten hassas ilerlenmesi gerekiyor diye düşünüyorum.

Yakın çevre deneyimlerinde çocuğun yüksek yararını önemseyen olumlu bir örnek ise bir çocuk doktorundan gelmiş, bir katılımcı bebeğine kavuşmadan ve anne olmadan yaptığı hazırlıklardan söz ederken, yaşadığı olumlu deneyimi şöyle açıklamıştır;

K7A: *...Ben doktorumla zaten kızım gelmeden tanıştım... gelmeden çünkü bir gün gelecek ve birden gelecek. O gün araştırma gibi bir şansım olamaz ya da tanıştım, içime sinmezse yine olmaz. Panik olmak istemem o anda, dedim, öncesinde tanışabilir miyiz? ... Randevu aldık. Kadın sırf böyle, öncesinde, sohbet için, tanışmak için gittik, enerjimiz tutacak mı çünkü çok önemli bence. Benim için hiç önemli değil ama o güven duygusunu filan vermesi önemli. İşte gittik, şeyi de mesela, ilk günden bana şunu söylemişti; sakın “bana emanet” gibi bir duyguya kapılma, dedi. Mesela ilk söylediği bana, oydu ilk tanıştığımızda. Bu çocuk bana emanet, başına bir şey gelmesin, hayır, dedi, sana emanet filan değil, dedi, o senin çocuğun. Ondan sonra, yani hani böyle bir kadın. Böyle zaten tam komşu teyze gibi. Öyle tatlı da bir kadın. Çok güzel yani...’.*

3.2.1.1.1 Çocuğun Evlat Edinildiğini Bilme Hakkı: Kökenini Bilme Hakkı

Çocuğun temel insan haklarından biri olan ‘evlat edinildiğini bilmesi’ konusunda katılımcıların çoğu bu konuyu normalleştirmeye çalışmaktadır. Ancak, okul öncesi dönemde küçük çocukları olan ebeveynlerin ‘çocuklarıyla evlat edinildiğini paylaşma’ konusunda kaygılarının devam ettiği göze çarpmıştır. Yaşı daha büyük, özellikle ortaöğretim ve lise döneminde çocukları olan katılımcılar ise, çocuklarının her yaş döneminde farklı zorlanmalar yaşadıklarını paylaşmışlardır. Ergen çocukları olan katılımcılardan biri (**K10A**), kızının bir dönem biyolojik annesini aramaya gitmek üzere evden uzaklaşmak istediğini, çocuğunun bu sözlerine abartmadan yaklaştıklarında bunun sorun olmaktan çıktığını belirtmişlerdir. Ergenlik döneminde çocukları olan katılımcıların çocuklarının doğurmak istememesi ve onların da evlat edinerek çocuk sahibi olma istekleri de dikkat çekmektedir. Yaşı küçük çocukları olan katılımcılardan evli anneler, çocuğa evlat edinildiğinin söylenmesi konusunun genelde ‘annede’ olduğunu, annelerin bu rolü üstlendiğini, babayla pek konuşulmayacağını varsayması da önemli bir bulgudur. Öte yandan henüz çocuklarıyla evlat edinildiklerini paylaşmayan katılımcılar aşırı

heyecanlı olduklarını, bu konuyu tabulaştırmadıklarını düşündüklerini ama niye heyecanlı olduklarına anlam veremediklerini dile getirmişlerdir.

Evlat edinen ebeveynler tarafından çocuklarıyla ‘evlat edinildiğinin paylaşılması’ zorunluluğunun takip edilmiyor oluşu katılımcılarca eleştirilmiştir. Her ne kadar sürecin en başında ailelere imzalatılan sözleşmede ve ilk görüşme sırasında çocukla 4-6 yaş arasında evlat edinildiğinin paylaşılması ailelere hatırlatılsa da, bunun kesinlikle söylenmesi gerektiğinin ve yasal zorunluluk olduğunun çok da vurgulanmadığını belirtmişlerdir. Özellikle söylenmediği taktirde, çocuk bu konuyu başkasından öğrendiğinde çocuğa bunun daha çok zarar vereceğinin bazı ebeveynlerce yeterince bilinmediğini düşünen katılımcılar olmuştur. Bunun yanı sıra, bir yalanla bir çocuğun büyütülmemesi gerektiği konusunda sosyal hizmet uzmanından doyurucu bir danışmanlık aldığını ve fikirlerinin sonradan değiştiğini söyleyen katılımcılar da olmuştur. K5A, çocuğa doğruyu öğretmeye çalışırken, çocuğu bir yalanla büyütmenin ona büyük bir kötülük olduğunu, gerçeklerle yüzleşmede çocuğuna destek olacağını, onu hayata hazırlayacaklarını, bu gerçeği kabullenerek hayata başlamak gerektiğini vurgulamıştır.

K5A: *Burada beni en iyi aydınlatan aslında....Sosyal Hizmetler’e gidip geldiğimde, ablam oldu. Bizim Abla, bir yalanla bir çocuğun büyütülmemesi gerektiği konusunda, onun kendi hakları olduğu konusunda bize çok güzel konuşmalar yaptı. Hala da görüşüyoruz ve çok seviyorum. Tabii ondan sonra fikrimiz değişti. Yalanla bir çocuğu büyütemezsin, dedi. Yani hani, ben bir çocuğa doğru olmasını, düzgün olmasını, yalan söylememesini büyüteceğim ama onu bir yalanla büyüteceğim, bu benim ona yapabileceğim en büyük kötülük. Bir de şey var tabii, insanların kişisel egoları var. Yani ben bunu öğrettiğimde, ben bunu anlattığımda, en fazla ne olabilir? Akli erdiğinde bana gerçek ailesini sorabilir. Biraz daha büyüdüğünde, onların peşine gidebilir. Ne yapacak yani, beni annelikten mi reddedecek? Ya da onun bana “anne” demesi veya ismimle hitap etmesi, bana “anne” demeyip de beni sevmeye devam etse, ben bir şey mi kaybedeceğim kendimden? Biz bu yola böyle başlamadık. Yani sadece, ‘anne desin’ değildi olay. Biz tamamlanmak istedik ve bir çocuğu tamamlamak istedik. Yani bizim yolumuz aslında buydu. Tabii ki birinin sana “anne” demesi çok güzel bir şey ama hani akli erdiğinde, bana soruyu sorduğunda, çocuğu yalnız mı bırakacağız? Yanlış yerlerden yanlış şeyler mi öğrenecek, yoksa elinden tutup, ailesini bulup, onu gerçekleriyle mi yüzleştireceğiz, hayata hazırlayacağız? Ne kaybedeceğiz yani? Bunları kabullenmek galiba, kabullenerek hayata başlamak...*

K12A: *‘...çocukla konuştuktan sonra, onun rızası olmadan başka ortamlarda paylaşmamak... Biraz normalleştirme süreci olabilir elbette*

ama ben gerçekten onun da bunu konuşmaya alışmasını istiyorum. Bu dikkat bile ona kendini farklı hissettirecek. Ne yaşadığını, kolay bir şey değil, 6-7 yaşlarında bir çocuk, bildiğinden farklı bir hikayeyle ailesiyle buluştuğunu duyuyor... Diğer çocuklardan daha farklı bir hikayesi olduğunu anlıyor'....gene aynı rasyonellikle yaklaşıyorum. Yani bu önemli bir şey değil. Yani onunla bunu konuşurken duygusallaşmıyorum mesela. Bu çok teknik bir şey. Bu teknik bir detay. Yani senin, bizim nasıl aile olduğumuz, benim karnımdan... Bu teknik bir şey yani. Bu tamamen doğa yasalarıyla alakalı. Onunla da öyle. Mesela ben sürekli bu konuyu konuşmak için mesela zemin hazırlamıyorum ama işte aralarda söylüyorum. Her gece söylüyorum. ..., diyorum, kendimi çok şanslı olarak hissediyorum, senin annen olduğum için. ...cım diyorum, biliyor musun, sen dünyaya benim kızım olmak için geldin. Yani orada aslında o mesajı vermek istiyorum aslında. Yani nasıl, nerede, kimden dünyaya geldiğin önemli değil.

Çocuğa söylememenin ona büyük haksızlık olduğunu düşünen katılımcılar, öğrenmenin en büyük hakkı olduğunu ve bunu mutlaka 'en güvendiği insandan-yani annesinden, en sağlıklı şekilde duymaya' hakkı olduğunu vurgulamışlardır. Görüştüğüm babalardan biri çocuğu bilgiden mahrum bırakmanın, gerçekle yüzleştirmemenin büyük bir suç olduğuna inanmaktadır.

K8B: *'...İstemezse? O da onun seçimi. Hani benim olsun diye bağlamak...Bu da bir nevi bağlamak, benim olsun diye bilgiden mahrum bırakmak, yanlış bilgi vermek... E tamam, çekip gidebilir. Ben zaten o çekip gitmesin, ihtiyarladığımda bana baksın, bilmem ne yapsın değil ki... Ben bir evladım olsun istiyordum, evladım oldu ama evlat olarak kalır ama döner çeker gider... Bugüne kadar yaşamamış mı, sadece bizde mi var olacak bu, bize mi denk geldi? Hayır, değil. Hayatın bir parçası. Yani onun tercihi de... İşte o zaman, evet, üzülür müyüm? Üzülürüm. Kahrolur muyum? Kahrolurum ama ben kendimi koruyayım diye bunu yok sayıp, o bilgiden mahrum bırakmak, o gerçekle yüzleştirmemek, asıl büyük sıkıntı işte orada yaşanır diye düşündüğümüz için... '.*

K6A: *Bu yaşanacaksa, olacak bitecek. Şimdi, kızım ile ilgili de ben, dedim, şeye katlanamam, gider çocuk dışarıdan öğrenir ve ben bu baskıyla, duydu, duyacak baskısıyla, ben bununla yaşayamam. Bu korkuyla yaşayamam, o nedenle kendim söylemek zorundayım, dedim ama bu işte şey yapmak çok zor, diğer annenin, diğer babanın... Hani kişiye özel. Tamamen kahramanlık yapıyorsun yani.*

Katılımcılardan çocuğuyla evlat edinildiğini paylaşan ebeveynlerin çoğu, çocuğa evlat edinildiğini kimin söyleyeceği konusunda tartışarak bu konuda dışarıdan bir uzmandan profesyonel danışmanlık almıştır. Danışmanların (psikolog, aile danışmanı, çocuk psikiyatristi) hepsi bu gerçeğin ailenin ve çocuğun kendi gerçeği olduğu, kesinlikle

sadece anne ve baba tarafından paylaşılması gerektiği konusunda yönlendirme yapmıştır. Üçüncü ve tanımadık bir uzmanın bunu söylemesinin yanlış olduğu konusunda danışmanlık almışlar, dolayısıyla bu süreç ile aile içinde kendileri baş etme becerisi geliştirmişlerdir. Öte yandan çocukları ve kendileri için profesyonel danışmanlık ihtiyaçları devam etmiş, bu ihtiyacı dile getirmişlerdir.

Katılımcılar, evlat edinilmenin çocukla paylaşılması aşamasında ASPİM uzmanlarının ebeveynlere kullanmayı önerdiği ‘*karnımda değil kalbimde büyüttüm*’ ifadesinin sıradanlığı ve basmakalıplığını eleştirmişlerdir. Katılımcılar, evlat edinilen çocukla konuşulması için teklif edilen çözüm ifadelerinin (*kalpten doğma, kalbimde büyüttüm vb.*) ebeveynlere önerilmesinin oldukça sıradan, tektipleştirilmiş ve sıkıntılı olduğunu söylemişlerdir;

K1B: Sistemin dayattığı, sistemin teklif ettiği şeylerin çocuklara tekrar tekrar söylenmesinin tehlikeli olduğunu düşünüyorum, en başta. Veya sen içimize doğdun, filan, neyse... Öyle hani, teklif edilen birtakım çözümler var. Bunların ben, herkesçe benimsenmesinin tehlikeli ve samimiyetsiz olacağını düşünüyorum. Tabii herkes şunu da yapamayabilir, herkes kendi hikayesini yazamayabilir. Ben meraklıyım, ilgiliyim belki veya içimden geldi, ben oğluma bir hikaye yazdım.

K5A: Başvuru sırasında biraz kafamız karıştı. Yani çocuğa söylemeli miyiz, söylememeli miyiz, hatta bir dönem, annelere babamlara bile söylemesek mi, herkes yani işte ben hamile kaldım taklidi mi yapsak, bunları bile düşündük aslında çünkü biz neyle karşılaşacağımızı bilmiyorduk. Bir şeyleri yaşayarak öğreniyorsun.

K7A: Bence o, işi daha komplike hale getiriyor zaten. Ben onu, arkadaşımın kızında denedim. Çok merak ediyordu, görmek istiyordu filan. Sonra geldi işte, nasıl oldu, nasıl doğdu falan filan... Onu denedim ilk defa, ben onu, dedim, kalbimden doğurdum. Yok, o işi çok komplike hale getiriyor bence.

K11A: ben de yani biz de bu hikayeye başlarken, yaşanmış bir şey arıyorduk ve her zaman da söylüyorum; mesela Google’a yazmıştık “evlat edinme” diye, böyle yaşanmış bir hikaye okumak istiyorum. Korkma her şey çok güzel olacak, diyen yoktu, hakikaten. Misal, “karnımda değil kalbimde büyüdün” başlığı altında, işte her zamanki duyduğum, bildiğim yazılar vardı.

K11B: O biyolojik ailelerde hani anne baba çocuğu doğuruyor ya, ben de diyorum ki bazen de bir çocuk kendi anne babasını doğuruyor. O bizi doğurdu, anne baba yaptı yani. Bizi anne baba olarak yetiştirdi. Başta dediğiniz gibi yani, evriliyoruz, yetişiyoruz onlarla birlikte, aynı o şekilde oldu. Yanlış yaptığımız yerler mutlaka olmuştur ama benim için

önemli olan, vicdanlı bir insan olması, kim olduğunu, nereden geldiğini, nereye gitmesi gerektiğini bilmesi. Gerisi boş.

K6A, K6B: *Bir gelişme. Hani işte; kalpte doğmak, kalpte büyümek, annem beni işte kalbinde büyütmüş, karnında değil, kalbinde büyütmüş... Hani böyle slogan kelimeler belki ama hani bunların belki, afiş kelimelerin belki biraz daha olumlu yönde, zedelemeyecek afiş kelimelerin, sloganların aralara konması...*

Katılımcılar, ASPİM uzmanlarının çocukla evlat edinildiğini paylaşma konusunda ebeveynlere önerdiği bir diğer sıradan ifadenin ise ‘çocuğun seçilmiş olduğu’ ifadesi olduğunu dile getirmişlerdir. Katılımcıların bir kısmı bu ifadenin yine evlat edinmeye dair durumu oldukça basite indirgediğini, ‘çocuğun evlat edinen aile tarafından seçilmiş’ olduğunun belirtilmesinin çocuk için ne tür bir yararı olacağını anlamlandıramadıklarını söylemişlerdir. ‘Seçilmiş’ olma söyleminden rahatsız olan katılımcılar, çocuklarının biyolojik ebeveynleri (*genellikle biyolojik anneleri ifadesi geçmiştir, biyolojik babanın adı pek anılmamıştır*) tarafından aslında ‘vazgeçilmiş’, ‘terk edilmiş’ olduklarını hayatlarının sonuna kadar hissedeceklerinden endişe ettiklerini de eklemişlerdir. Bu durum, çocuğun ‘terk edilmek ve/veya vazgeçilmek zorunda’ kalınmış olan çocukları silen bir bakış açısı olarak değerlendirilebilir. ‘Her evlat edinilen çocuk ‘terk edilmiş’ olduğunu hissetmek ve bununla ilgili üzüntü hissetmek zorunda mıdır? Neden terk edilmiş veya bu ifadenin tersi gibi kabul edilen ‘seçilmiş’ ifadelerine ihtiyaç duymaktayız?’ sorularının cevapları tartışılmalıdır.

K6A: Çok yanlış bir söylem. İlk paylaştığım gün de aynı şeyi söyledim, ben vazgeçilen bir çocuğum diye. O nedenle, hani hep bir mücadele, hep bir sınav halindeyiz biz. Sizi hep sınıyorlar. Sen de hazırlıklı ol, sinayacak. Yani şöyle; benden vazgeçecek mi, ben bunu bezdirecek miyim... Hani gerçekten aşırı zorluyorlar. İşte şey mesela, en ufak bir şeyde sen de duyacaksın, ben başka, kendim de evlat edindirdiğim ailelerim vardır benim mesela, onlardan da duydum, ben de duydum, almasaydın, diyor. Niye aldın ki diyor. Almasaydın, diyor. Bunları duyacaksın. Şimdiden hazır ol ama bu işte şey; terk edilme duygusu çok yoğun bu çocuklarda. Hani zor çocuklar, en kolay bile zor bu çocukların. O yüzden diyorum; çok sağlam olmak gerekiyor...

K6B: *Ne yapabilirsem benden vazgeçer... Ben zaten seçilmiş birisi olsaydım, terk edilmezdim.*

3.2.2 Çocuğun Nesneleştirilmesi

Katılımcılar, çocuğun nesneleştirilmesi konusunda da eleştirilerini belirtmişlerdir. Özellikle çocuğun sosyal politika uygulamalarında ‘dosya’ olarak görülmesi sıklıkla eleştirilmiştir. ‘Çocuğun yaşının, cinsiyetinin seçilebilir olması’ bazı katılımcılarca eleştirilirken, bazı katılımcılar bunun ebeveyn adayının bir hakkı olabileceğini söylemişlerdir. Bazı katılımcılar, ‘çocuğun kendilerine benzemesini tercih eden, çocuğun kaşını, gözünü, ten rengini beğenmeyen, bebeğin tatlı olup olmadığını soran’ ebeveyn adaylarına öfke duyduklarını söylerken, evlat edinecek ebeveynlere ‘tasarlanmamış’ bir biçimde ‘dosya’ların sunuluyor olmasına da kızgınlık hissetmektedirler.

Katılımcılardan bir kısmı, çocuğun mağdur, korunmaya muhtaç ve kurtarılması gereken biri olması ile ilgili kalıp yargıların hakim olduğuna dikkat çekmişlerdir. Aynı zamanda evlat edinmeden önce üreme teknolojilerinden yararlanarak çocuk sahibi olmaya çalışan katılımcılardan çoğu, eril tıp kurumunun kendilerine çeşitli mağduriyetler yaşattığından söz etmişlerdir. Anne ve baba olmayı çok istediklerini belirten katılımcılar, bazı ebeveyn adaylarının üreyebilme konusundaki hem toplumsal çevrenin hem de tıp dünyasının baskısı nedeniyle ‘çocuk istiyormuş’ gibi numara yapabileceklerine de dikkat çekmişlerdir.

Çocuğun alınıp verilmesi ifadelerinden rahatsızlık duyan katılımcılar, uygun ebeveyn olarak seçilme sürecinin zorlu bir süreç olduğunu vurgulamışlardır. Öte yandan bu sürecin zor ve uzun olmasını da çoğu doğru bulmaktadır; ki yerleştirilecek olan bir ‘çocuktur’, çok ince elenip sık dokunulmalıdır. Bir sivil toplum kuruluşu temsilcisinin görüşü evlat edinme sürecinin tabu olmaktan çıkarılması gerektiğine dikkat çekmektedirler;

K10A: *Biz kedimizi köpeğimizi alırken de seçmedik, çocuğumuzu alırken de seçmedik çünkü o çocuk, bizim çocuğumuz olarak bu dünyaya geldiler, bizi buldular, biz onları bulduk, birleştik. Hani bir süre ayırdık sadece, o kadar. Bizim anlayışımız bu.*

STK.1.2.HAYATSENDE: *Ondan sonra zaten şeye geliyor işte; eğer çocuk sahibi olamıyorsam, her şeyi denedikten sonra, son yol olarak, ne yazık ki o “çocuk alma” ve “çocuk verme” kısmı giriyor. Burada zaten kullanılan dil bence olaya nasıl yaklaşıldığını çok rahat gösteriyor aslında. Hakikaten çocuk sanki bir metaymış gibi, alınıp verilen bir şeymiş gibi, evlatlık alma, evlatlık verme şeklinde çok fazla*

ifade ediliyor ve bu da aslında durumun normalleşmesine de engel olan bir şey bence çünkü algılarımız bizim, bu tabular... çocuk alınır, verilir ve bu gizli, saklanması gereken bir bilgidir çünkü şey var bence arka planda; o kadın ve erkeğin biyolojik olarak çocuk sahibi olamadığını da gizlemeye çalışıyoruz aslında ama bunda gizlenecek, saklanacak bir şey yok’.

Katılımcılar, çocuğun cinsiyetinin ve yaşının seçilmesi konusuna çocuk hakları perspektifinden bakıldığında ebeveyn adaylarının seçim yapamaması gerektiğine inandıklarını belirtmişlerdir.

K8B: *Çocuk seçiminde, seçim yapma özgürlüğüne sahip olduğumuzda da belki aslında kendi yetersizliklerimizin üstünü örterek, orada biraz daha egomuzu başka şeylerle şişirerek, bunun bize hak olduğunu düşünüyoruz...*

K12A: *‘Bebek almaya, yani 6 aydan küçük bir bebek için gelmiş bir aile var, görmeye gelmişler ve kadın sürekli şeyi soruyor... Sosyal hizmet uzmanı, bebek getirilmeden önce aileyle son bir görüşme yapıyor, onlara durumu anlatıyor filan. Böyle herkesi izole, götürebilecekleri bir toplantı odası yok, uluorta bir yerde yapıyorlar. Siz de ister istemez kulak misafiri oluyorsunuz. Kadının, anne adayının sosyal hizmet uzmanını dinlediği filan yok. İkide bir şöyle diyor... Yani çok öfkeli olduğum için taklit ediyorum, lütfen şey yapmayın... “Bebek tatlı mı?” diye sorup duruyor. Tatlı bir bebek vermezlerse pek de hoşuna gitmeyecek. Hayır yani, resmen bu soruyu soruyor. Bebek tatlı mı diye soruyor. Yani “Bana getireceksiniz de ben beğenecek miyim o bebeği?”... Yani kime kızayım bilmiyorum. Affedersin, doğursan ne doğuracaktın, çok mu güzel bir şey çıkacaktı senden, anlamadım yani. Neyse ya, neresinden tutarsam tutayım anlayabileceğimiz bir şey değil’.*

Doğumun nasıl bir bilinmezliği varsa, doğala en yakın bir şekilde seçim yapma özgürlüğü olmadan bu sürecin yürütülmesini istediklerini dile getirmiş olsalar da katılımcıların yarısı özellikle cinsiyet seçiminde kız bebeği seçtiğini ve 0-2 yaş arası bebek tercih ettiğini de eklemiştir. Evlat edinilecek çocukla ilgili ebeveyn adaylarına kriterler sorulurken ‘ensest veya engelli’ çocuk kabul edip etmeyecekleri sorusu sıklıkla gündeme gelmiş, bu sorunun soruluyor olması katılımcıları rahatsız etmiştir. Engelli çocuk konusunda, katılımcıların bir kısmı ‘özürlü olduğunu bile bile dünyaya özürlü çocuk getirmezdim’ demişler, bu kararlarının arkasında durmuşlardır. Ensest konusu ise tartışmaya açık bir konu olmuş, eğer ensest çocuğu kabul edemem derse, başvurusunun reddedilip reddedilmeyeceğini bilmediğini söyleyen katılımcılar olmuştur. ASPİM uzmanlarının bu soruları sorma nedeni, engelli olan veya bir ensest sonucu dünyaya gelen

korunmaya ihtiyacı olan çocukların kurum bakımındaki varlığı ve bu çocukların evlat edinme ya da koruyucu aile ebeveyn adayları tarafından öncelikli olarak tercih edilmiyor oluşudur. Bu durum uluslararası boyutta da aynı şekilde yaşanmakta (Koçoğlu,2019; Mignot, 2015; Oskay, 2018), ülkelerarası evlat edinmede de özel ihtiyacı olan ve yaşı büyük çocukların da ‘tercih’ edilmemesi sonucu çocuğun yüksek yararının gözetilmediği bilinmektedir;

K7A: *Yani aslında tabii genel olarak baktığımda, değerlendirdiğimde, çok tuhaf. Olabilecek bir şey değil yani bu çünkü biz kendimizi normal, doğum yapmış insanlar gibi görüyoruz bir nevi. Tabii ki normal doğum yapmadık ama o hislerimizle, kurduğumuz bağ ile filan... Ben şey gibi görüyorum, taşıyıcı anne gibi görüyorum onu yani. Benim için, gerçekten benim kızım o yani çünkü. Başka bir alternatifi düşünemiyorum ve bu noktada, en başta seçebiliyor olmak aslında, burada bizim için biraz şımarıklık gibi geliyor bana. Yani mesela, kız olsun ya da erkek olsun, senin böyle bir seçme şansın var mı hamile kalsan? Yok ya da işte, sağlıklı olsun, işte 9'uncu ayda, baktım doğdu, sağlıksızsa, bunu bırakacağım, ikinciği doğuracağım, üçüncüyü doğuracağım, 3 hakkım var, filan gibi bir var mı? Yok ya da işte aşk bebeği olsun da işte bilmem ne olsun da... Böyle şanslarım yok. O yüzden aslında bence biraz saçma ama şöyle olduğunu düşünüyorum, insanları teşvik etmek açısından büyük ihtimalle böyle yapılıyor ve güya işte çok ulvi bir şey yapıyoruz ya, cennetlik bir şey yapıyoruz ya... Hani zaten biz, kendimize göre bir şeyler yapmışız yani, onlar da bize öyle mi yardımcı oluyor diye düşünüyorlar? Bilmiyorum ama bence saçma tabii ki.*

STK.1.1.HAYATSENDE: *Türkiye'deki süreçte de para olmasa bile, bir çocuğun diğer çocuğa seçilmesi ya da neye göre seçiliyor olduğu meselesi, çocuk alanı açısından bence sıkıntılı ama bir diğer taraftan da şunu da değerlendiriyorum: Mesela biz bir bekar baba adayı ile görüşmüştük, kendisi işte evlat edinmek için başvurmuş, beklemede... O da tabii çok heyecanlı. Hem bekar hem de erkek olmak da bu süreçte biraz daha dezavantaj tabii evlat edinme sürecinde, bekar olarak çünkü başka başka endişelerin insanlarda olduğu görülüyor. Mesela şey demişti; ben bir erkek çocuğuna çok daha iyi destek olabileceğimi düşünüyorum çünkü ben de erkek olduğum için, onun gelişim süreçlerine, ergenlik dönemine daha iyi destek olabilirim, bunu söylesem sizce yanlış anlaşılır mı, demişti, böyle bir şey söylüyor olmak. Mesela ben ona şöyle demiştim; ne söyleyecekseniz başta söyleyin, sonradan aslında sizin kendinizi iyi hissetmediğiniz bir eşleştirmede ya da sonradan kendinizin “ama ben bu çocuğa bakım verebileceğimi düşünmüyorum.” dediğiniz bir eşleştirmede bulmaktansa kendinizi..’.*

Evlat edinilecek çocuğun cinsiyetinin seçilmesi noktasında, daha çok kız çocuk tercih edilmesi kabulü ile ataerkil örüntülerin devam ettiği (SHUDER 4.3.) görülmektedir.

Kız çocuk tercihinin nedenlerini katılımcılar (K2A, K3A, K6A, K6B, K7A, K11A, K11B) eşlerinin (kocalarının) kız çocuk istemesi, kız çocuğa daha kolay müdahale edilebilir olması, eve daha bağlı olması, (feminist) bir kız çocuk yetiştirme hayali, çocukluk hayali, aile tarafından dayatılan ‘kız çocuğun olmalı’ baskısı olarak ifade etmişlerdir. İki evli katılımcı (K8B ve K10A) ise iki kardeş ve ikiz çocuk istediklerini, bunun için bir ailenin üç yıla yakın ikiz çocuk beklediğini duymak oldukça şaşırtıcı olmuştur. Alanyazında evlat edinilen erkek çocukların yetiştirilmesinin daha zor ve belaya girmeye daha yatkın olarak tanımlanmasına dair (Freeark, Rosenberg vd., 2005) görüş ile uyumlu bir biçimde erkek çocuk evlat edinmekten kaçınma, ergenlik dönemi oluşabilecek risklerle baş etmedeki önyargılarla ilgili olabilmektedir.

K2A: *Yani biyolojik doğumda da sen, değil mi yani, ne çocuğunun sağlıklı olabileceğini seçiyorsun, ne cinsiyetini... Gerçi ben cinsiyetini seçtim. O da neden? Tamamen feminist bir anne tarafından büyütülmüş bir kız çocuğu... Kız çocuğu olmalı, kız çocuğun olmalı şeyiyle büyütülmemiş olsaydım, cinsiyet olarak da bir tercihim olmayabilirdi. Ben hep bir kızım olsun istedim küçüklüğünden beri. O yüzden de bu başvuruyu yaparken, baştan şeyim netti yani, bu bebek kız bebek olacak.*

K3A: *Benim tek şeyim bebek olmasıydı ama eşim kız bebeği sevmek konusunda çok şeydi, nasıl diyeyim, onlar 4 erkek büyümüşler, kız çocuklarına, kız bebeklerine ayrı bir sevgisi, ilgisi vardı. Yani kız bebek olmasını istediği için ben de o kısma ayak uydurdum sadece, öyle söyleyeyim. Yoksa benim için kız bebek, erkek bebek, neyse, çok öyle, sarışın bebek, esmer bebek gibi, yani hiç önemli değildi benim için. Tek önemli olan şey bir bebek sevmekti, o kadar yani, öyle söyleyeyim. 0-2 yaş, demiştik biz. Bir de kız bebek, demiştik tabii ki ama seçebilmeli miyiz, bilmiyorum ki. Çok fazla düşündüğümü söyleyemeyeceğim bunun üzerine ama... Ben dışarıdan birisi olarak, hiçbirini seçme hakkı olmamalı diye düşünüyorum, her bebeğin eşit hakkı olması açısından. Bize hiç sorulmamalı. Evlat edinen aileye; kız bebek mi istersin, erkek bebek mi istersin, bunu beğenmedin, gel 3 ay sonra bir bebek daha gör, öyle bir şey olamaz ya. Olmasın’.*

K11A: *...şöyle, şunu söyleyebilirim; evet, ben de mesela biz de karar verdiğimizde, eşim kesinlikle, yeni doğmuş ve bir kız bebek olmasını istedi. Ben her koşulda, cinsiyet ayrımı yapmadan fit olabilirdim ama eşim hani madem bu yola çıkıyoruz, ben yeni doğmuş olmasını istiyorum ve kız olmasını istiyorum, bir kız babası olmak istiyorum, dedi. Kendimiz başlarken bu şekilde başladık. Evet, yeni doğmuş olacak ve cinsiyeti kız olacak diye başladık...*

K6A: *Yakın olsun istedim. Hani eve dönük olur... Zaten çok zor sahip olduğumuz bir şey. İşte, erkek çocuklarını biliyoruz, daha, belli bir*

yaştan sonra daha bağımsız oluyorlar. Bir de yaşımız da ileri olduğu için, şeyi düşündüm ben biraz da hani ergenliğinde, sonrasında doğru yönlendiremeyebiliriz, yeterince yetemeyebiliriz diye düşündük. Hani sonuçta orada fiziksel güç de devreye girecek. Sokak daha yoğun bir şekilde devreye girecek. Hani şu an değil belki ama bizim dönemimizde bu tarz şeyler daha ön plandaydı. Hani onları da düşündük, biraz da öngörüyle, hani öyle düşündük’.

K7A: Yani benim aslında tek tercihim kız bebek olmasıydı, onun dışında hiçbir tercihte bulunmadım. Hatta benim bu işte, konuştuğum, evlat edinmiş ailelerden çok değişik cevaplar geldi. Mesela bir tanesi dedi ki ‘ben aşk bebeği olmasını istedim, Benim kriterim oydu, dedi, aşk bebeği’. Allah Allah, dedim, aşk bebeği nasıl oluyor ya. Sonradan anladım ama mantığını. İşte enstest, tecavüz vs. bu tarz bebekler olmasın diye, aşk bebeği olsun istemiş.’

K8B: İkiz ve kız istiyoruz, dedik, mümkün olduğunca 3 yaşın altında, 3’e kadar olan dönemi kapsamasını istiyoruz, dedik. 2 yıl 9 ay kadar bekledik. Çemberi daralttık tabii.

STK.4.3.SHUDER: Erkek çocuk isteyenlerde herşeye rağmen soybağının, soyadının devam etmesini insanlar önemsiyor. Erkek çocuğu olduğu zaman ailesinin, neslinin, soyunun, soy isminin devam edeceğini düşünerek bunu dile getirenler olabiliyor. Kız çocuğu tercih edenlerde ise daha çok sanki korunmaya ihtiyacı varmış gibi düşünen, ileride daha çok hayatın zorluklarıyla kız olarak mücadele edemezmiş gibi düşünerek, onu biz koruyup kollayalım hayata güçlü birey yetiştirelim gibi böyle değişik...

Cinsiyetin fark etmeyeceğini söyleyen katılımcıların hepsine -sıra erkek çocukta daha çabuk ilerlediği için- erkek çocuk yerleştirilmiştir. Özellikle bu ebeveynler (**K1B**, **K9A**, **K12A**, **K5A**), cinsiyet seçiminin yapılabilir olmasına dair kızgınlık duymaktadırlar.

K1B: Burada da cinsiyet asla seçilmemeli çünkü çok diskriminatif bir şey. Ben inanıyorum ki yani Türk insanı, Türk ailesi hele ki erkek çocuk için ölüp biterken, kız çocuk evlat edinme... Orada bir, başka bir niyet vardır orada. Yani orada gerçekten evlat beklenmiyordur. Besleme... Anlatabildim mi? Yani kız çocuk, işte hayırlı olsun diye beklenilir. O hayır ne ki oradaki hayır? Ya evlendireceksin, başlık alacaksın, ya... Yani kötümser düşünüyorum, anlatabildim mi? Ama kötümser düşünmeye müsait bir toplumsal yapımız var ve ben kesinlikle ve kesinlikle cinsiyetin seçilmemesi gerektiğini savunuyorum. Ya orada çünkü metalaştırıyor çocuğu. Yani istenen bir şey... Yani sen kendi doğuracağın çocuğun cinsiyetine karar verebiliyor musun? Veremiyorsun.

K5A: ‘..ben “hiçbir şey fark etmez” tarafındaydım; cinsiyet fark etmez, din, dil, ırk fark etmez, Türkiye’nin her yerinden’. Sadece 0-1 yaş arası olmasını istedim, daha iyi şekillendirebilmek için belki de. Belki de ailede hiç torun olmadığından, çocuk olmadığından, hani o bebekliği de yaşamak için belki istedim. Onun dışında başka hiçbir şeyim yoktu ama bizim yaşadığımız gibi olmamalı.

K9A: ‘...sosyal hizmet uzmanıyla konuştuğumuzda şey demişti, sağlık kartını gördükten sonra bunu hani reddedebiliyorsunuz, hani sıranızı başkasına devredebiliyorsunuz, gibi bir şey söylemişti ama ben demiştim ki hani, bu çocuk bana denk geldiyse bunun bir nedeni var hayatta herhalde, değil mi, kimim yani sonuçta, ben bunu da geri verecek halim yok’. Çünkü ben ona özellikle şunu söylemiştim; ben çocuğu görürsem asla vazgeçemem. Yani görene kadar bana, eğer bir şey varsa söylersiniz, çocuğu gördükten sonra ben bunu alın diyemem, demiştim.

K12A: ‘...benim oğlum böyle biblo gibi bir oğlan, çok güzel bir çocuk, bu anlamda çocuk güzel diye; benimle aynı eğitim düzeyinde, benimle aynı işyerinde çalışan insanlar, inandıramadığım insanlar var, zann ediyorlar ki ben oğlumu, gittim, bir grup çocuğun arasından, bunu istiyorum diye seçtim zann ediyorlar. Bir gün artık dayanamadım; sana hukuki mi, hadi onu geçtim, sana insani geliyor mu ve verdiği cevap şu oldu: “Ben bir çocuk alıp devlete bu kadar yardım ediyorum, niye böyle bir hakkım olmasın ki seçmek gibi bir hakkım olmasın ki?” dedi. Mavi gözlüyü seçme hakkı olduğunu düşünüyor. Çok doğal, yani o kadar doğal geliyor ki...’.

Bekar ebeveynler, cinsiyet ve yaş seçimi konusunda, bekar ebeveyn adayları için cinsiyet seçiminin yapılabileceğini ama evliler için bu seçimin yapılmasının gerekmeyeceğini eklemiştir;

K4B: Şimdi şöyle; bence de evet, hiç fark etmemeli ama bekarlarda bu bence farklı. Mesela ben, şansım artsın diye, kız da olur, erkek de olur, dedim ama benim gönlümden geçen erkekti aslında. Neden çünkü ben babayım, hani erkek rol model olmak, hani daha iyi ebeveynlik yapabileceğimi düşünüyordum erkek çocuğa. O yüzden belki bekar ebeveynlerde seçme şansı olsa bence güzel olur diye düşünüyorum çünkü dediğiniz gibi, çocuğun yararı düşünüldüğü için. Ben belki bir kız çocuğuna, ergenliğinde, yetemeyebilirim ya da işte sallıyorum, başka problemlerinde yetemeyebilirim, çok güzel de bir rol model olamayabilirim. Hani biyolojik çocuğunuz olsa, zaten olmuş, hani yapacak bir şey yok ama siz kendiniz bile bile bir evlat edinmek istediğinizde, onu en iyi şekilde yetiştirmekle sorumlusunuz. O yüzden, cinsiyet sorulması, bekar ebeveynlerde Yaş da mantıklı geliyor çünkü ben 0-1 yaş aralığına yapamazdım gibi geliyor bana, çok zor olurdu. Bekar kadınlar için de belki çok zor olurdu ama bir erkek olarak, hakikaten zorlanırdım diye düşünüyorum. Evde ya böyle hani yardımcı ablamız olacaktı, ya annem bende yatılı kalacaktı, gibi gibi beni zorlayacak engeller karşıma çıkabilirdi ama evli çiftlerde bence sorun olmamalı.

Hakikaten sorun olmamalı. Hani hem anne var, hem baba var, cinsiyetinin önemli olmaması gerektiğini düşünüyorum. Yaşın da önemli olmaması gerektiğini düşünüyorum.

Sivil toplum kuruluşları temsilcileri (STK.4.2.SHUDER, STK1.2.HAYATSENDE) katılımcıların ifadelerine benzer nedenlerle ebeveynlerin çoğunlukla kız çocuk tercih ettiğini paylaşmakla birlikte tercih nedenlerine ‘hayırlı evlat olma, anneye arkadaş olma ve bakış açısı/muhafazakarlığı’ da eklemişlerdir;

STK.4.2.SHUDER: *Ben soruyorum ailelere, niye kız çocuk tercih ediyorsunuz. Hep sorarım ailelere, derim ki sanki ilk kez duyuyormuş gibi; “Cinsiyet tercihiniz nedir?” “Kız.” “A öyle mi? Neden?” İşte kimi diyor ki ay kızı giydirmek çok güzel oluyor, böyle biblo gibi oluyor. Kimi diyor ki kız çocuk, anne babaya daha düşkün. Diyorum ki peki büyüyünce ondan bir beklentiniz var mı, bana baksın, evime baksın, bana hizmet etsin. Kimi diyor, evet. Kimi diyor, hayır ama genel bakış açısı şu; kız çocuk, erkek çocuğa göre daha hayırlıdır, ana babaya daha düşkündür, erkek çocuk yarın öbür gün dışarıya gider, nankörlük eder ama kız çocuk bunu yapmaz. Bunu söyleyen aileler çok oluyor. İkincisi de şöyle bir şey; “Anneye arkadaş olsun.” Genelde bunu erkek, baba adayları söylüyorlar. “Hani yarın öbür gün ben ölürsem, eşim tek kalırsa, erkek çocukla olmaz yani ama kız çocuk annesine arkadaş olur. İkisi hayatı beraber sürdürebilirler.” diye söylüyorlar. Bir üçüncü şey, bakış açısı; muhafazakarlık. İşte onu emzirince, hani babaya da haram olmuyor ya ama erkek çocuğu emzirsene de anneye haram oluyormuş. Böyle diyenler de var.*

STK1.2.HAYATSENDE: *kız çocukların daha kolay müdahale edilebilir olduğunu mu düşünüyor ebeveynler, bilmiyorum. Büyüdüklerinde daha az sorun çıkarır ya da işte anne ilgileneyeceği için belki de aynı cinsiyette bir çocuğu tercih ediyor olabilirleranne ilgilenecek, kadın ilgilenecek, kız bebek, bakması daha kolay, yarın bir gün belki büyüdüğünde bize bakar mı diye düşünüyorlar, bilmiyorum. Yani oradaki o cinsiyet tercihinin nedenlerinin aslında bir toplumsal incelemeye belki ihtiyacı var. Gerçekten bir sürü şey olabilir. Büyüdüğünde bize baksın, biraz büyüdüğünde annesine evde yardımcı olsun ya da işte hani erkek büyüdüğünde daha büyük, daha işte kontrol edilmesi zor olur, daha hırçın olur, kızların çocukluğu, ergenliği daha kolay geçer diye mi düşünülüyor, bilmiyorum ama ben şeyin çok, yani tercih konusu, bilmiyorum, kafamı karıştıran bir şey....Ama atıyorum işte biyolojik ebeveynliğinizde de çocuğunuzun cinsiyetini seçme şansınız yok. Bu biyolojik bir gerçek. Bunda öyle bir şey talep edemiyorsanız, aslında diğerinde de tercih hakkı bana çok doğal olmayan bir şeymiş gibi geliyor biraz. Ne bileyim, hamile kaldığında cinsiyetini bilemeyeceksin ve belirleme şansın yok, orada da bence öyle olmalı.’*

Ülkemizde evlat edinme prosedürüne göre, evlat edinecek ailelere uygun çocuklar önerilirken, maksimum üç aday çocuk dosyası hakkında bilgi sahibi olma ve sonrasında tanışma hakkı verilmektedir. Bu durum, ebeveyn adaylarında kafa karışıklığına yol açmış, yaptıkları işin tamamen mantığına, duygusuna çok ters olduğunu aktarmışlardır. Bu konu, aynı zamanda katılımcıların bir kısmının stres düzeyini artırmış, çocuğu gördükten sonra reddetmek durumunda kalmanın vicdan muhasebesini nasıl yapacağını bilemediklerini dile getirmişlerdir. Bu seçim yapma konusunun -kimseye hesap vermek zorunda olunmasa da- ebeveynin omzuna aslında büyük bir yük oluşturduğunu belirtmişlerdir.

K8B: *Sonra işte bir gün beni aradı; bana “çocuk bir yana dosya bir yana” dediğin günü hatırlıyor musun... Evet, dedim, hatırlıyorum. Dosya bir yana o zaman, dedi. Böyle verdi hani. Aslında bununla ilgili söylemek istediğim bir şey var. SHU aradığında, ben yana koyuyorum, gelip görün, dedi. Ben o gün çok irite oldum. Eşimi aradım telefonla. Dedim ya, kimse bilmiyordu diye, bir arkadaşımız biliyordu, bizim çok yakın bir arkadaşımız, aile dostumuz bir çift. Eşimin iş arkadaşı. O dönem aynı yerde çalışıyorlar. Ben eşimi aradım, dedim ki SHU aradı, durum bu. Böyle durumlarda eşime kal gelir. Kilitlenir o. Arkada arkadaşının çığlık sesini duydum ama sonra biz, hemen yola çıktık, gidiyoruz, dedim ki bu seçmeyle ilgili bir şey olmaz, yok, böyle bir şey yok, biz tanışmaya gidiyoruz, yani ne olursa olsun, bunun dönüşü olmaz, dönemezsin... ertesi gün kızlarımızla birlikte tanışmaya gittik. Kendi çocuğunu reddetme şansın var mı doğumhanede? “Ben bunu beğenmedim, hadi götür, istemiyorum, yenisi gelsin...” gibi... Benim bu hususta zaten tek karşı çıktığım şey bu. Eşleşme dediğiniz şey, seçmece yöntemiyle olmaz. Eğer böyle bir eşitlikten bahsediyor isek, anne babanın seçme hakkı olduğu kadar, çocuğa da bu hakkı tanıyabilecek misiniz, tanıyamayacak mısınız? Ben buna karşıydım. Eşim de öyle, karşı. Hani karşı olduğumuz için zaten biz o gün, kızlarımızla tanışmaya gittik’.*

K6A: *Bir çocuğu görmeye gittik ama ben başka birini gördüm, ona ısındım, onu evlat edindik, diyenleri de duydum. O yüzden bunlar bana şey geliyor; o Sosyal Hizmetler açısından, uzmanın söyleyiş şekli, dosyanı hazır, o da artık şey gibi geliyor, biz bir hastayı görsek, yarası var, kesiği var, kanı akıyor, dokunamayız, vicdan yaparız, acı çekeriz onunla birlikte ama doktor onu gayriihtiyari, böyle işleme alır, dike, gönderir, hiçbir şeyi umursamadan. O Sosyal Hizmetler’deki vurdumduymazlık da oradan geliyor diye düşünüyorum. Artık mesleki bir körlük gibi geliyor bana. Ben o şeylere çok takılmıyorum. Ben kişilerin kendisinin olaya azmetmesi ve çocuğa aktarmasına takılıyorum en çok.*

K3A: *Olmasın ama işte dediğim gibi, insanların çoğu bu tarz beklentilerle gidiyorlar, şöyle olsun, böyle olmasın... Ben şöyle bile*

duymuştum, ailesi trafik kazasında ölmüş olsun. Bu kadar da değil. O bir bebek sadece ya da o bir çocuk...’.

Katılımcı ebeveynler bu görüşleri sunarken, her ebeveynin böyle düşünmediğini gösteren sivil toplum kuruluşu temsilcileri paylaşımlarda bulunmuştur. Bazı ebeveyn adaylarının bebeği/çocuğu görüp, ya da dosyasını (geçmiş hikayesini) okuyup beğenmemesi veya istememesi nedeniyle Bakanlığın ebeveyn adayları için söz konusu çocuk (dosya) önerme sınırlamasına mecbur kaldığı görülmektedir;

STK.4.2.SHUDER: *Bizim beklentimiz de işte bu şekilde. Yani sizin tercihlerinize göre bir dosya sunuyorsak biz, o zaman reddetmemelisiniz ama şey, tamam, diyor, ben bir çocuğu göreyim... Ya çok karşılaşıyoruz, diyor ki çok esmer bu çocuk ya, diyor yani ya da diyor ki ay, diyor, annesinin hikayesi... Anne hikayeleri de çok etkiliyor evlat edinme ailelerini. İşte madde kullanan, işte çok sigara kullanmış, diyor, sokakta yaşamış, diyor... Hani böyle şeylerle reddeden çok aile oluyor. Hiç beklemeyeceğin aileler, mesela benim gözlemim, daha üst sosyoekonomik düzey aileleri daha çok reddediyor. Bir tane ailem var, artık en son şey kararı almıştık komisyonda, biz bu aileyi bir, evlat edinme ailesi, ya bir ihtar çekelim ya da sıradan çıkaralım. 7’nci dosya ya..’*

Ebeveyn adayının uygun çocukla eşleşmesi aşamasında gelen telefonlar ve görüşmelerde çocuk için kullanılan ‘dosya’ kavramı oldukça eleştirilmiş, çoğu katılımcı, bu olumsuz deneyimi yaşadığını ve bundan rahatsızlık duyduğunu söylemiş, bir kez daha isimlendirme, dilin kullanımının ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Aileler kuruma çağrılmış, çocuğun dosya bilgileri ebeveyn adaylarına okunmuş ve aday bebekle/çocukla tanışmak isteyip istemedikleri sorulmadan önce, İl Müdürlüğü’nden telefonla arandıklarında, katılımcıların çoğu zaten kararlarını verdiklerini, dosya bilgisinin onlar için bir önemi olmadığını aktarmışlardır. Katılımcıların çoğu, çocuğu gördükten sonra reddetme gibi bir durumla kesinlikle karşılaşmayacaklarından emin olduklarını söylemişlerdir;

K6A: *Yani, dosya, dedi meslek elemanı arkadaşım. Ben de dedim ki ben dosya mıyım, ben bu kuruma bu kadar emek vermiş birisi olarak... Yani nasıl bir şey? Çocuğun da benim de... Ben de dosya olarak görüldüyorum. Çocuğum da dosya olarak görüldüyor ve kurulmuş bir bağ var, yasal 1 yıl olmuş... Böyle şey mi olur?*

STK4.2.SHUDER: *‘Biz aileyi aradığımızda mesela şey demiyoruz, “Dosyanız var.” demiyoruz, “Bir çocuk geldi. Şu şu koşullara*

sahip, sizin de tercihleriniz bu yönde, tercihlerinizle buluşan bir çocuk. Onun hakkında size bilgi vermek istiyoruz.” diyoruz. Geldiklerinde anlatıyoruz. Ben mesela kendi ailelerime, hani daha şeyde, psiko-sosyal inceleme süreci içerisindeyken bunun provasını yaptırıyorum. Diyorum ki şimdi, olacak, hani eğer sizi sıraya alırsak, bir gün biz sizi arayacağız ve diyeceğiz ki sizin tercihlerinize uygun bir çocuk dosyası var, tepkiniz ne olur. Kimi diyor ki a çok heyecanlanırım... Sonra işte, sizi çağırdık, okuduk dosyayı, böyle, usul öyle, ne yapalım, çocuğu gösteremiyoruz, dosyayı okuduk, ne olur, nasıl bir tepki verirsiniz... İşte şey, enerjim tutar mı ona bakarım, diyor. Tenine bakarım, diyor, gözüne bakarım. Böyle şeyler söyleyenler çok var yani. Şimdi ben de hep diyorum ki o ailelere; “Peki doğursaydınız?”. Hani az önce dedin ya işte, anne karnında büyütüyor ama 9 ay geçiriyor... Ben hep ailelerime şunu söylüyorum; “Bak, diyorum ki bugün başvurdunuz, tüzük size 2 ay süre vermiş, evrak tamamlama, sonrasında, biz anca 6-7 ayda bitirebiliyoruz bir dosyayı, geriye kalıyor 9-10 ay kadar bir süre, bunu gebelik olarak düşünün ve karnınız büyümeye başlıyor, karı koca ve artık siz böyle sanal bir hamilelik sürecine giriyorsunuz ve hazırlanıyorsunuz ve işte sıraya da girdiniz. Bekliyorsunuz. Aradık biz sizi, doğum gerçekleşiyor. Orada tersine bir mekanizma işliyor; siz doktoru aramıyorsunuz, biz sizi arıyoruz doğum gerçekleşiyor diye. Reddetme şansınız olur mu doğan bebeği?” Hayır, diyor. Bizim beklentimiz de işte bu şekilde. Yani sizin tercihlerinize göre bir dosya sunuyorsak biz, o zaman reddetmemelisiniz ama şey, tamam, diyor, ben bir çocuğu göreyim... Ya çok karşılaşıyoruz, diyor ki çok esmer bu çocuk ya, diyor’.

STK.1.2.HAYATSENDE: İşte o alma verme mevzuuna götürüyor bence olayı, cinsiyette olduğu gibi. Yani kendi hamileliğiniz sonucunda ortaya çıkacak çocuğun işte, ne bileyim, birtakım rahatsızlıkları da olabilir ya da kız olabilir, erkek olabilir. Orada bunu seçme, kontrol edebilme şansımız yokken bence işte bu, seçim yapmak... O çocuğun öteki çocuktan bence bir farkı yok. Yani birinci çocukla üçüncü çocuğun bence bir farkı olmamalı zaten, eğer bu yola girdiyseniz, hani bu yolda yürüyecekseniz. Bana şey geliyor gerçekten, o da olayı normalin dışına çıkarmakmış geliyor. Hani ortaya üç tane şey verelim, sizden, a bu mu iyi, şu daha iyi, şunu seçelim filan gibi böyle, bir şey alıyormuşsunuz gibi bir algı yaratıyor bence bu.

Ebeveynler, çocukları yerleştirildikten sonra çoğu konuyu el yordamıyla çözdüklerini, yakın çevrelerinden yardım aldıklarını dile getirmişlerdir. Ancak bu sürecin tektipleştirilemeyeceği, detaylıca tasarlanmış olsa çok daha sağlıklı yürüyeceğine dair de paylaşımlarda bulunmuşlardır. Özellikle ‘çocuk’ odaklı, çocuğun yüksek yararına yürütülmesi gereken bu süreçte, bazen ebeveynlerin hissettikleri duygu ‘çocuğun devlet tarafından onlara verilmekten’ öte bir yaklaşımı içermediği ile ilgili kızgınlık duygusu olmuştur. Bu kızgınlık beraberinde çocuğu bir nesne gibi gören bir bakış açısına karşı

çıkışı getirmiş, analizin üçüncü bölümde (evlat edinme alanında sosyal politika uygulamalarına dair ebeveyn ve sivil toplum önerileri) katılımcıların aktardıkları alana ve hizmete dair önerilerinin dikkate alınmasına yönelik sosyal politika yapıcılara bir çağrı niteliği taşımaktadır.

3.2.2.1.1.1 Çocuğun Sahibi Olma

Bazı katılımcılar, biyolojik ebeveynlerin çocuğun sahibiymiş gibi davranmaları konusunda büyük öfke duymaktadırlar. Birçok katılımcı, çocuğun biyolojik ebeveynlerinin çocuklarını evlat edindirmeye izin vermediğini ve bunun altında yatan nedenlerin başında devlet korumasında olan çocukların reşit olduktan sonra devlet memuru ya da özel sektörde işe girmelerini sağlayan 3413 sayılı yasanın varlığının geldiğini, biyolojik çocukları 18 yaşını doldurduğunda biyolojik ebeveynlerinin kendilerinin ekonomik bakımını üstlendirme niyetinde olduklarını düşündüklerini aktarmışlardır. Bu görüşler, literatür çalışmalarıyla uyumlu olup, görüştüğüm sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin paylaşımları (STK.1.1.HAYATSENDE, STK2.KALBEN) da bu görüşleri tamamlar niteliktedir.

K12A: Hiç kimsenin... Hani şey de tuhaf; kadının üç çocuğu var, boşanmış, anne bir tarafa, baba bir tarafa gitmiş, o çocuk kendini buluyor kurumda... Kadın hasbelkader bir tane eş, sevgili buluyor. Ondan da bir çocuk yapıyor. O çocuğunun elinden tuta tuta geliyor, kurumdaki çocukları ziyaret ediyor ve gidiyor. Bu kadın diyor ki bu çocuklarımı vermeyin. Vermiyorlar.

STK1.1.HAYATSENDE: Biz gençlik alanda çalışırken şunu görüyoruz; 18, 19, 20 yıl boyunca gençle hiçbir bağlantı kurulmamış, genç bir anda çıkıyor, memur oluyor, bir anda annesi, amcası, teyzesi çocukla iletişime giriyor ama tamam, bu çocuğun yeri yurdu belliydi. Bu çocuk Sevgievleri'nde ya da işte Çocuk Evleri'nde kalıyordu. O zaman neden hiç iletişime geçilmedi de çocuk memur olduktan sonra... Bunun hani çok böyle saf düşünemiyoruz çünkü safça bir düşünce değil. Yani bunu belki insanlar şöyle düşünüyor; işte bu sizin söylediğiniz, biyolojik ailenin belki kutsanmasıyla ilgili, insan kendi çocuğu için bunu yapar mı, evet yapıyor. Yani hani şey gibi düşünülüyor; olur mu, siz de çok şey yapıyorsunuz, o anne babalık güdüsüyle o da... Anne babalık güdüsü ama 20 yıl neredeydi? 20 yıl olmayan anne babalık güdüsü, çocuk işe girdiği anda, ona kredi çektirirken bir anda ortaya çıkıyor mesela. Bunu maalesef çok gözlemliyoruz. O yüzden biz uyarıyoruz arkadaşları hatta. Asla kimse için, hiç kimse için kredi çekmeyin çünkü aileleri çocuklara, yani bu ailenin çocuğun iyilik halini düşünüyor olması mümkün mü yani? Yeni memuriyete başlamış bir çocuğa 30 bin, 40 bin

lira kredi çektiyorlar ve borcuyla o çocuk baş başa kalıyor, aile işte parayı alıyor, yiyor. İletişim sıfır filan... Yani çok da masumane... Tabii ki şey olmayalım, böyle çok da karamsar değil ama çok da masumane süreçler değil.

STK.3.1.KOREV: *gözlemlediğimiz ortak kaygılar var her ikisi için de. Bir de birbirinden bağımsız bir iki konu var. Ortak kaygılar ya da ortak çıkış noktaları, bakış açıları genelde “benim”, “benim olsun”... “Annesi babası olmasın, mümkünse Koruyucu aile olursam evlat edinebilir miyim, kimsesiz bir çocuğu, kimsenin aramayacağı sormayacağı bir çocuğu evlat edinebilir miyim ya da işte şey, koruyucu ailesi olabilir miyim? Birincisi bu, “benim olsun”...*

3.2.3 Kültürel Yaşantılar

3.1.1.4. Evlat Edinmeyi Normalleştirme Çabaları:

Katılımcıların bir kısmının yoğun bir biçimde evlat edinmeyi normalleştirmek için çaba gösterdikleri anlaşılmıştır. Hatta araştırmam sırasında görüştüğüm üç ebeveyne sosyal medya kanalı aracılığıyla ulaşarak, randevu almam da bunun göstergesidir. Katılımcıların bir kısmı, evlat edinmenin de bir doğum şekli olduğuna dikkat çekmek adına sosyal medya hesaplarından paylaşımlarda bulunmaktalar, korunmaya ihtiyacı olan çocukların evlat edindirilebilmeleri için savunuculuk yapmaktadırlar. Görüşmeler sırasında da bu amaçlarını sıklıkla dile getirmişlerdir, özellikle iki katılımcı, bir anne-baba (K11A-K11B) ve bir baba (K4B) okullarda, televizyon kanallarında, radyo programlarında ‘evlat edinmenin’ konuşulabilir olmasını sağlamaya çalışmakta, evlat edinmeyi düşünen ebeveyn adaylarına cesaret vermektedirler. Bir katılımcı annenin (K11A) kendi deneyimlerini yazdığı bir kitabı dahi bulunmaktadır, o ve eşinin söz konusu kitap aracılığıyla evlat edinmenin de bir doğum şekli olarak gösterilmesini sağlamaları ülkemizde büyük yankı uyandırmıştır.

K5A: *Sen süreci normal yaşıyorsan, hayattaki her şey normalleşiyor.*

K6A: *Hiç benim aklıma, kızımı aldığım günden beri aklıma hiç, benim onu evlat edindiğim gelmedi. O benim çocuğum. Çevreme de öyle lanse ettiğim ve öyle yaşadığım için zaten benim çevrem de bana göre çok kolay kabul etti çünkü ben çevremi de hazırladım ve model oldum onlara bir de. Bir taraftan da model oldum.*

3.1.1.5. Tabudan Modaya Hızlı Geçişin Riskleri

Katılımcılardan (K10A) sosyal medyada evlat edinmenin bu kadar çok paylaşıyor olmasından ‘tabudan modaya geçiş’ tanımlamasını kullanarak söz ederek, paylaşımların çoğalmasını eleştirmiştir. Hayatlarının merkezinde ‘evlat edinme’ olmadığını, bunu her gün hatırlamadıklarını vs. söylemişler, çocukların kimlik bilgilerinin sosyal medyada paylaşılmasının çocuk için ‘sakıncalı’ olabildiğini de eklemişlerdir.

K10A: ‘...insanlar çok baskılanınca muhtemelen, bir anda kendilerine bir mecra bulunca, sosyal medya gibi özellikle, hiç kontrol edilmeyen, herkesin istediği her şeyi paylaştığı bir mecra bulunca, herhalde biraz da orada gene aşırıya gidiyoruz. Bir de biz Türk milleti olarak, uçlarda yaşamayı severiz bence, hani o benim kişisel gözlemim. Bir uçtan bir uca gitmeyi çok severiz. İşte şimdi bu moda olmuştur, öncesinde tabuydu. Tabudan modaya geçiyoruz yani. Çok hızlı geçişler yapıyoruz’. Hani bunun çözümü de sosyal medyada modaya çevirmek değil, konuştuğumuz gibi. Tabudan modaya geçiş olmasın, diyoruz. Orada da çocukların iyiliğinin gözetilmesi lazım tabii ki ama çocuk sahibi olmak zor bir şey, kolay bir şey değil. Nasıl çocuk sahibi olduğunuzdan bağımsız olarak zor bir şey bence’.

Bir sivil toplum kuruluşu temsilcisinin (STK 4.1.SHUDER) paylaşımı da bu durumu eleştirir niteliktedir. Bu durum, alan yazında tartışılan sosyal medya platformlarında fazla ön plana çıkarılan evlat edindirilen çocuğun ‘ötekileştirilmesi ve etiketlenmesi’ için de bir tehdit oluşturabilmektedir;

STK4.1.SHUDER: ‘...Ailelerin evlat edinmeyi çok açık yaşamak ciddi riskler taşıyor. Çocuğun tüm sosyal çevresinin bilmesi, bu kadar özelinin bilinmesi, bunu açıklamak zorunda mı? Normali de abarttılar. Her şey dozunda yaşanmalı. Sosyal medya ile ilgili kaygılarım var. Bir etiket gibi’.

Katılımcıların paylaşımlarından da anlaşılacağı gibi bu alanda aktivizme büyük ihtiyaç duyulmaktadır ancak aktivizmin boyutları ve yol açabileceği riskler konusunda ekstra özen ve profesyonel danışmanlık da gerekmektedir. Özellikle evlat edinen annelerin, anneliği egemen aile ideolojisi içinde belirtilenlerin 'dışında' olan yollarla izlemesini onları marjinal olmakla ilişkilendiren görüşün aksine Cuthbert vd. (2009), bu annelerin zorunlu olarak ‘politik olarak muhalif, ilerici veya feminist’ oldukları anlamına gelmemesi gerektiğini söylemektedir. Bu görüş, bazı katılımcıların ifadeleriyle örtüşüyor olsa da, bazı katılımcılar kendilerini ‘aktivist’ bir rolü üstlenmiş olarak bulmuşlardır.

K9A: ‘...Yani bu böyle çok mana yüklenecek aşırı bir şey de değil. Bence iş normalize etmekten geçiyor. Yani biz şu topluma, bu işin de bir ebeveynlik olduğunu, bunun konuşulabilir bir şey olduğunu, çocukların da bunu birbirine rahatlıkla anlatabilecek düzeye gelmesi gerektiğini, saklanacak gizlenecek bir şey olmaması gerektiğini anlatmak gerekiyor. Mesela benim işte Instagram hesabımda, ben geldiği günden itibaren; “benim kalbimden doğan oğlum” diye paylaşmışım mesela. O an içimden öyle gelmiş. Herkes anladı o anda beni tanıyan, tanımayan... Instagram’da bir sürü insan birbirini takip ediyor sonuç itibariyle. Yani bunu özellikle oraya yazma ihtiyacı değil ama bu saklanacak bir şey değil. Bu rahatlıkla konuşulması gereken, normalize etmemiz gereken bir durum. Yani en çok, bu işte toplumdan gelen, gizlenmesi gereken, çocuğa söylenmemesi gereken bir şeymiş gibi davranmamızdan kaynaklanıyor. Bunun, bir şekilde artık herkes için olası bir şey olduğunu, bir yol olduğunu, ebeveynliğin başka bir yolu olduğunu anlaması gerekiyor. O yüzden ben mesela çok alakasız yerlerde de bunu söyleyebiliyorum. Mesela dün, ilk kez tanıştığım bir arkadaşım, yani arkadaş olduk, dün tanıştık, hastanede başka bir bölümde çalışıyor, onun da 4 yaşında bir oğlu varmış... ‘Benim dedi, gebeliğim şöyle geçmişti, senin de eminim öyledir’ filan gibi bir şey söyledi. Ben o anda, ‘yok ben gebelik geçirmedim, biz evlat edindik’, dedim mesela, çok büyük bir rahatlıkla. Böyle bir buz kesti önce. Yani o şokunu anladım’.

Katılımcı babanın (K1B) görüşü burada çarpıcıdır;

K1B: Çocuklar da hissediyorlar, bunun da doğal olduğunu. Bu da doğal çünkü. Yani tek doğal olan aile olma biçimi, illa doğurarak anne baba olmak zorunda değilsin. Yani aslında baksan, dünyada kedisi köpeği, dünya kadar hayvan, başka biyolojik anne babalar tarafından doğurulmuş çocukları büyütüyorlardır yani. Bu sadece bizim yaptığımız bir şey değil yani. Bu da doğal, öyle diyeyim, yani başka türlü ama bu da doğal.

3.1.1.6. Dilin Örseleyici Kullanımı:

Arıza Kimdeyse, Onun Sigortasından Olur!¹⁰⁴

(K7B)

Katılımcılar tarafından eleştirilen konu, evlat edinme başvurusu sürecine dairdir. Sürecin en başında karar verme aşamasında doğru bilgiye erişme konusunda sıkıntı yaşadıklarını, özellikle internet platformlarında ‘asılsız’ veya ‘bilindik’ bilgilerin ciddi kafa karışıklığı oluşturduğunu dile getirmişlerdir. Çocuğun yüksek yararını gözetmekten

¹⁰⁴ Tüp bebek tedavisi olmak için hastaneye müracaat eden K7B ve eşine hastane personelinin kullandığı cümle.

ziyade, aileleri ‘sevap işleyen’, ‘erdemli’ insanlar olarak gösteren bir dilin hakim olduğundan şikayetçi olan katılımcılar, çocuğun insan hakları bakış açısıyla yaklaşılmadığını söylemişlerdir. ASPİM tarafından yapılan sosyal incelemeler öncesi, ebeveyn adaylarının kafalarının karıştığı, uzmanlar tarafından sorulan sorulara ‘reddedilmemek üzere bazen cevaplar aradıkları’ dikkat çekmektedir. Katılımcıların bir kısmı, uygun ebeveyn olarak seçilme ya da reddedilme korkusu yaşadıklarını dile getirmişlerdir;

Katılımcılar, evlat edinme konusunda dilin sıklıkla örseleyici kullanılmasından oldukça rahatsızlık duyduklarını dile getirmişlerdir. Görüşmelerde en çok ‘başkasının çocuğu, gerçek annesi, öz çocuk, sevap işleme, çocuğun hayatını kurtarma, emanet alma vb.’ ifadeleri ebeveynleri öfkelenirmiş ve kızdırmıştır.

K3A: ‘...Çünkü arkadaşlarımız filan, “başkasının çocuğu”... Ya “başkasının çocuğu” kelimesi ne demek ya, dedim ben artık, siz bu söylediğinize kendiniz inanabiliyor musunuz, başkasının çocuğu ne demek. Dedim ki bir de erkekler, benim için şöyle, diyelim ki doğum yaptı karın senin, doğumhaneden sana herhangi bir bebeği verseler de al bu senin çocuğun, deseler, nereden anlayacaksın senin olup olmadığını, hani siz neyin peşindesiniz. Bunu bir kadın, annelik yapacağı bebekle ilgili böyle hissetmezken, siz “başkasının çocuğu” kelimesini nasıl bu kadar rahat kullanabiliyorsunuz... Çok kızmışım o zaman.

K7A:...sahiplenmek ya da evlatlık kelimeleri bence çok çirkin ya da işte Kimsesiz Çocuklar Yurdu’ndan mı aldın, filan o tarz kelimeler çirkin. Onun dışında, şunu ben çok hadsiz olarak buluyorum yine ve çok sinir oluyorum; neden bırakmışlar, kimmiş annesi babası, tanıyor musun annesini babasını, görüşüyor musun, filan... Ya bir kere neden bırakmış filan, sana ne yani? Olay olmuş o anda. Bu artık dedikodu, magazin yani bu. Ben iyi niyet aramıyorum yani burada. Yani gerçekten, merak edip, o çocuğa faydası olacak bir bilgi değil, sana da faydası olacak değil. Bu tamamen magazin. Beslenecek yani bundan. Sonra eve gidecek işte, ona buna anlatacak filan. İşte, ... şöyle bir çocuğu kurtarmış, ay biliyor musun, kadın da böyle bir kadınmış, adam da böyle bir adammış filan... Ben bu soruya kızıyorum açıkçası ve çok açık ve net ve katı bir şekilde, ben bunu kızım dışında hiç kimseye anlatmayı düşünmüyorum, diyorum’.

K9A:Çok yakın zamanda mesela işte, eşimin kardeşi evlendi ki çocukluğumdan beri tanıyorum. Elti mi deniyor işte artık, herhalde... Ondan sonra, onunla arabada giderken o mesela şey dedi, ya bizim de bir tanıdığımız var, o da gibi evlatlıkmış, dedi. Ya böyle bir içim cız etti. Ben en yakınlarımın bile, dedim, demek ki dillerini değiştirememişim yani. Dedim ki ...cim, biz öyle demiyoruz, evlat edinilmiş, diyoruz filan... Ondan sonra, a pardon, evet sen bunu bana daha önce de

söylemiştin...Yani hiç art niyetli söylemedi ama böyle benim bile içim yandı. O çocuk onu duysa kim bilir nasıl hissederdi yani, değil mi? Yani işte o yüzden herhalde en yakınlarımızdan başlayarak böyle, uyara uyara bir şekilde geliştireceğiz yani'.

K7A: *sahiplenmek ya da evlatlık kelimeleri bence çok çirkin ya da işte Kimsesiz Çocuklar Yurdu'ndan mı aldın, filan o tarz kelimeler çirkin. Onun dışında, şunu ben çok hadsiz olarak buluyorum yine ve çok sinir oluyorum; neden bırakmışlar, kimmiş annesi babası, tanıyor musun annesini babasını, görüşüyor musun, filan... Ya bir kere neden bırakmış filan, sana ne yani? Olay olmuş o anda. Bu artık dedikodu, magazin yani bu.*

3.2.3.1.1 Evlat Edinen Ebeveynlerin Kullandığı Egosantrik Dil

Katılımcılar, evlat edinen ebeveynlerin bazılarının bazen sınırlarını aşarak evlat edindikleri çocuk ile ilgili egosantrik bir dil kullandığından söz etmişlerdir. Bu dil, bazen çocuğun hayatını kurtarıcı olma rolünü üstlenen bir dil, bazen de çocuğun sahibi olmayı içeren bir dil üzerinden ortaya çıkabilmektedir. Evlat edinmenin hayatın merkezine oturtulması ile abartıldığını düşünen katılımcılar, evlat edinmenin, ebeveyne yüklenen erdem, ebeveynin sevap işlemesi, cennetlik olması ve ebeveynin kendini yüce bir varlık gibi görmesi ile sonuçlanabildiğine dikkat çekmişlerdir.

K7A: *Bundan beslenmese niye çocuğunun özelini anlatsın ki çünkü burada çocuğuna zarar verdiğinin de çok farkındadır diye düşünüyorum, bence çünkü o komşu ona acıyarak bakıyordur. Herkes ona acıyarak bakıyordur. Yani o çocuğu niye sen böyle bir konuma sokuyorsun? Bunu düşünemeyecek bir insan olduğunu düşünmüyorum yani. O yüzden kendi egosunun ya da kendi çıkarlarının onun önüne geçtiğini düşünüyorum ve bence bu çok açık ve net bir şekilde ifade edilirse, işte böyle bir kitap çıkarılırsa, orada da bu çok açık ve net, neden anlatılmamalı...*

STK3.1.KOREV: *En temel sorunlardan birisi, merhamet ve sınır koymayla ilgili çok büyük sıkıntılar yaşıyorlar. Ergenlikte, bizim çocuklarımızın, koruyucu ailedeki ya da evlat edinmedeki çocukların çok daha büyük sorunlar yaşadığını biliyoruz çünkü sınır koymuyorlar. Bu işte, ya bu çocuk zaten dünyanın sorununu yaşadı, ay yavrum, ben de zor buldum, neler verdim, çok değerli benim için, onun için sınır koymayacağım, saldım çayıra...*

STK2.KALBEN: *..Çok net şu mesajı vermek istiyorum, hiç kimse çocuğun sahibi değildir. Biz büyükler, biz belirli olgunluğa ulaşmış insanlar, bu çocukların özellikle çocukluk çağlarından başlayarak; fiziksel, ruhsal, zihinsel, akademik, bilişsel, ne koyarsanız koyun bu sepetin içine, sağlıklı ve güven içinde yetiştirebilmelerini sağlamakla*

yükümlüyüz ama çocuğun sahibi değiliz. Kimse çocuğun sahibi değil. Dünyaya getiren de sahibi değil, büyüten de sahibi değil.

3.3 EBEVEYNLERİN KURUMSAL DENEYİMLERİ

Toplumsal kurumların her biri aynı zamanda birer iktidar ilişkileri alanı olup, söz konusu iktidar ilişkileri kadınlara erkeklerin yurttaşlık haklarının yanı sıra aile, istihdam, eğitim, nüfus kontrolü, sosyal güvenlik gibi alanlarda nasıl konumlandırıldıklarını da göstermekte ve cinsiyet rejiminin çerçevesini çizmektedir (Çakır, 2013'den Akt. Kaylı, 2016). Bu nedenle bu araştırmada da evlat edinen katılımcıların toplumsal kurumlarla ilişkileri ve deneyimleri öğrenilmeye çalışılmış, özellikle sağlık, eğitim ve çalışma yaşamındaki deneyimleri çerçevesinde tartışılmıştır.

Başvuru yapmaya karar veren katılımcılar, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı mercilerine yaptıkları ilk başvuruda, farklı deneyimler yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bekar ebeveynlerin ilk başvuru sürecinde yaşadığı deneyimler, bekar biyolojik anne babalığa yönelik ataerkil örüntünün bekar evlat edinen ebeveynlerde de tekrarlandığını göstermektedir. Yasal olarak bekar ebeveyn adaylarının önünde bir engel olmasa da, bekar ebeveyn olan bir katılımcının aktardığı olumsuz deneyim dikkat çekicidir. Katılımcı (K12A), ilk görüşmeyi yapan ASPİM görevlisinin yasal olarak 'bekarların evlat edinip edinemediği'ni bilmediğini, ebeveyn adayını evlat edinmekten caydırmaya yönelik bir görüşme yaptığını ve ileride evlenmemesi konusunda uyarıda bulunduğunu dile getirmiştir. Bu durum, refah devleti kapsamında sosyal politika ve sosyal hakların tanımlanmasında nelerin ihtiyaç olduğunu belirleyen yasalara rağmen, nelerin ihtiyaç olarak tanımlandığının oldukça politik olduğuna, gözle görülür bir politik tartışma alanına ihtiyaç duyulduğuna ve standart hizmetler yerine değişen taleplere göre hizmetlerin sunulması gerektiğine dikkat çeken Atasü (2016:54)'nün görüşüyle örtüşmektedir. Bekarların 2002 yılından beri hukuki olarak evlat edinebilmesi ama bu durumun hala yetkili makamlarda çalışan bazı personel tarafından bilinmemesi ya da bilinmek istenmemesi olarak açıklanabilir. Bir diğer katılımcı (K7A) ise işyerinde yöneticisi tarafından bu tür bir ataerkil örüntü deneyimi ile karşılaşmıştır.

K12A: Diyor ki mesela, açtı böyle dosyamı, önce şey dedi, ‘a siz tek ebeveyn misiniz?, dedi. ‘Evet’, dedim. ‘Oluyor muymuş öyle?, dedi. Ben dedim ki ‘siz söyleyin, dedim, oluyor mu?. Hani benim bildiğim kadariyla, dedim, kanun var, dedim ve ben bu aşamaya kadar geldiysem oluyor.’ yani. İki de bir de şey diyor, ‘evlenirseniz dosyanız kapanır ama’... Allah Allah! Şimdi, benim sorularımın arasında, evlenirsem ne olur diye bir şey yok ki evliliğe dair bir şey de sormuyorum. Hani ben sorsam, sen söylesen, anlayacağım. Kel alaka sorular soruyorum ama o bana böyle cevap veriyor. Bir, iki, üçüncüde artık dayanamadım. Dedim ki ‘dosyamın kapanması ne demek, dosyanız kapanır ne, evlenirsem bu kapanır, başka bir başvuru mu yaparım, ne bileyim yani, ne kastediyorsunuz, dosya kapanmak ne, hukuki karşılığı ne? Dosya kapanmakla ne kastediyorsunuz?, dedim. O zaman da yine soruya cevap vermedi, başka bir dipnotla bana geri döndü. “Ama burada evlenmekten kastım resmi evlilik birliğinin kurulması.” dedi. Hani bana aba altında sopa gösteriyor. Ben onun karşısında, böyle 38 filan yaşındayım, 38 yaşında, tek başına evlat edinmeye karar vermiş, toplum değerleriyle ters düşen, marjinal bir kadının ya ben onun için, senin, diyor, biriyle birlikte yaşamaya filan kalkarsan, sana çocuk çocuk vermeyiz, demeye çalışıyor çünkü ben onun ahlak değerlerinin çok dışında biriyim ve o da aslında bu anlamda, bana duyduğu öfkeyi kusuyor orada. Bir de lütfen evlenmeyin, dedi çünkü yani o onu samimiyetle söyledi çünkü şeye çok fazla tanık oluyorlar; ebeveynler evlat edinmek için geliyor, anne yanıp tutuşuyor çocuk sahibi olmak için, çok hevesli, şakır şakır ağlıyor, dönüp babaya bakıyorlar, orada ama konuyla alakası yok adamın. Çocuğu da onlara vermemeyi tercih ediyorlar ve bana onu şaka yollu söylemesinde de zaten sizin kadar çocuklara insan gözüyle yaklaşabilen, kaşı nasıl gözü nasıl, bana benziyor mu, demeyi bir kenara bırakmış insanlarla o kadar az karşılaşıyorlar ki... Hani sizi vazgeçirecek biriyle evlilik yapmazsınız inşallah, demeye getirdi. Oydu yani. Yoksa haddi aşan bir şey değildi’.

K7A: ...çalıştığım kurumda müdür şeyi anlamaya çalışıyor sürekli... Daha önce de denemiş, ben fark etmedim ki üstünde de durmadım yani, cevap da vermedim. Geçen sene işte, nasıl oldu da yani, sizin bebek kaç yaşında çünkü adam bakıyor ben sürekli derse geliyorum...Arada bir bebek doğdu yani ve bunu anlamlandıramadı bir türlü. En son, soruyor soruyor filan... Ben de diyorum, evet, geçen sene de vardı. Hocam nasıl yani... Vardı işte, diyorum,Bey, diyorum. İşte, şöyle mi, diyor... Hocam nasıl böyle oldu, diyor. Ben de hiç cevap vermiyorum. Sonra artık dün dedi ki ‘Eşiniz ne iş yapıyor hocam?’ dedi. ‘Eşim yok’ dedim. Ondan sonra, ‘E çocuğun babası?’ dedi. “Bilmiyorum, tanımıyorum” dedim. “Hocam siz şu an beni çok fena kafalıyorsunuz bence” dedi. “Yok gerçekten kafalamıyorum” dedim yani. “Evli değilim, hiç evlenmedim, çocuğun babasını da gerçekten tanımıyorum, hiç araştırma gereği de duymadım” dedim.kibar da hoca, hocam şimdi bu, biliyorsunuz, çocuk olayı, diyor, birlikte oluyor. Sonra, dedim, “Sizin haberiniz yok mu?” “Yok, e hocam, dedi ama ya Çingene’yse, bilmem neyse” dedi...

Başvuracak ebeveyn adaylarıyla ilk görüşmenin daha güvenli ve yalnız bir ortamda yapılmamasına, herkesin içinde yapılmasına dair eleştirilerde bulunan katılımcılar, kendilerinden istenen evlat edinme evraklarını hazırlarken farklı kurumlarda zorlandıklarını dile getirmişlerdir. Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nde her görüşmede farklı sosyal hizmet uzmanları ile karşılaşan katılımcılar olmuş, bir katılımcı bu süreçte altı ayrı sosyal hizmet uzmanı ile çalışmak durumunda kalmıştır. Bu durum, evlat edinme hizmetinde takip/izleme/sürdürülebilir hizmetlerine duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır.

***K12A:** ilk atanan, yani bana rapor verecek olan, beni inceleyecek olan sosyal hizmet uzmanı çok konuşulabilir, çok düzgün, çok düzgün diyalog kurulabilir biri, benim süreçteki en büyük şansımdır. O anlamda, işin o kısmını ben rahat atlattım ama sürecin her aşamasında farklı bir sosyal hizmet uzmanıyla muhatap oldum. Yani başvurumu biri alıyor, beni biri inceliyor, başka biri inceliyor... O benim dosyayı hazırlayıp kuruma teslim ettikten sonra, benim ve çocukların dosyasını başka biri eşleştiriyor. O beni eşleştirip, çocuğu aldıktan sonra beni, başka bir sosyal hizmetler uzmanı, yani biz oğlumla bir aradayken başka bir sosyal hizmet uzmanı takip ediyor. Mahkemeye de bambaşka bir sosyal hizmet uzmanı kayyum olarak atanıyor. Yani süreçte 6 ayrı sosyal hizmet uzmanıyla şeyim... Yani şimdi bakın, şöyle bir tuhaflık var, belki işin bazı kısımları farklı olabilir ama biri beni incelemiş, benden anne olur mu olmaz mı diye rapor vermiş...*

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonunda özellikle sağlık kurumunun en çok sorun yaşanan kurum olduğu anlaşılmıştır. Katılımcılar, evlat edinebilmek için fiziksel, zihinsel ve ruhsal bir engelinin, sürekli bakımı gerektiren, bulaşıcı veya süregen bir hastalığının bulunmadığını, ayrıca alkol veya uyuşturucu madde bağımlısı olmadığını belirten sağlık kurulu raporunun alınmasında zorluklar yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Hastanelerdeki psikolog, psikiyatrist görüşmelerinde ve yapılan testlerde bazı zorlanmalar yaşadıklarını söyleyen katılımcılar olmuş, söz konusu 'sağlık kurul raporunu' almak için başvuran bazı ebeveyn adaylarından ise bazı hastanelerin sosyal servisi tarafından ikinci bir 'sosyal inceleme' yapılması ve evlat edinmeye uygunluğunu ölçmek için aramak üzere onu tanıyan referans isimleri vermesi istenmiştir (**K12A**). Bazı katılımcılar da madde kullanıp kullanmadıklarını belirleyen idrar testi verilmesi istendiğinde zorlanmışlardır. Bekar ebeveyn adaylarına ise, sırada bekleyen diğer bireyler doktor sırasını verecek kadar abartılı ilgi gösterilmiş, bazen de sadece tek ebeveyn (**K12A**) olduğu için ayrımcı

muamelelere maruz kalmışlar ve sağlık personeli tarafından sınırsızca sorgulanmışlardır. Sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin (STK2.KALBEN, STK.4.3.SHUDER) paylaşımları da bu zorlanmaları doğrular niteliktedir;

K3A: Burada aklımda kalan en önemli şey benim, en böyle sinir bozucu, diyeyim, psikiyatristin tavrıydı. Nasıl diyeyim size; çok soğuk, yani sanki konudan rahatsız mı olmuş, diyeyim, bir şeyini yansıttı bize yani, hem bana, hem eşime. Eşim hani zaten şey oturdu böyle, kadının, bir psikiyatristin karşısına oturmak, biraz değişik geldi ona, anladığım kadarıyla. Kadın da şeyi deşmeye çalışmış, çıkınca biz konuştuk; sen ne istiyorsun, istemiyor musun, böyle girmiş konuya direkt. Eşim de biraz geçişte işte bazı önyargıları olduğundan, sonradan bu önyargılarından kurtulduğundan, şu an bizim artık başvuru yapmaktan emin olduğumuzdan... Neyse bir şeylerden bahsetmiş bu şekilde ama geçmişteki önyargılarımızı... Neyse... Bizi ayrı aldı ve hayır, kadının tavrını da anlamadım, neyi ortaya çıkarmak istedi, erkekler istemez, kadınlar ister, böyle bir şey çıkmış ortaya, ona sinir oldum çünkü Zeynel hep cevap vermiş, istersen olumsuz yanıt vereyim de ben, evlat edinmeyin. O da hayır, öyle bir şey istemiyorum, demiş. O samimi olarak şeyini söylemeye çalışmış, vardı benim önyargılarım, şeylerim, korkularım ama şimdi daha iyi hissediyorum bu konuda gibi şeyler...

K7A: hastanede röntgene gideceğim diyelim ki görüyorlar ya orada başvuru sebebini, ondan sonra böyle bakıyor filan, tek ebeveyn, işte böyle misiniz filan çünkü hep soruyor, oradaki doktorlar mesela, eşiniz nerede, diyor. Eşim yok, tek ebeveynim, diyorum. Allah! Böyle mesela bir yerde, sıralarını filan bana verdiler insanlar.

K12A: Mesela akıl sağlığı yerindedir raporu almanız gerekiyor ya, oradaki, ben Hastanesi'nden aldım, zaten orası da ayrı bir şey... Hastane kendi içinde, evlat edinmeye dair bir prosedür geliştirmiş ve kendi de benden sosyal hizmet uzmanı, böyle referans filan istiyor. Kurumdaki sosyal hizmetler uzmanı diyor ki onun ne hakkı var ya, diyor, senden böyle bir şey istemeye, sana bir tek rapor, akıl sağlığı yerindedir raporu versin. Hastanesi kendi içinde bir süreç yaratmış; önce psikiyatristle görüşüyorsunuz orada, ondan sonra sizi hemen aynı gün hastanenin içindeki sosyal hizmet uzmanına yönlendiriyor, o birkaç tane referans istiyor sizden, ondan sonra da psikolojik teste giriyorsunuz filan. Tabii ki haklı olmayan bir şey yapıyor. Evlat edinmesi gereken insandan sen niye referans istiyorsun? Ben akıl sağlığım yerinde mi diye rapor almaya gelmişim senden...Hastanenin sosyal hizmet uzmanı benden böyle bir şey istedi. Referanslarımı da aradı. İki arkadaş, bir de abim. Abimi verdim. Yani arkadaşlarıma sordukları soruları size söyleyeceğim, bilmiyorum artık ne tepki verirsiniz. Daha önce hiç alkolle ilgili bir problemimin olup olmadığını, daha önce uyuşturucuyla ilgili bir problemimin olup olmadığını soruyor. Arkasından ne sormuş biliyor musunuz; öz bakımı nasıldır, demiş. Arkadaşım da anlamamış. Öz bakımla ne kastediyorsunuz, demiş. Yani işte yeterince sık duş alır mı ve ter kokar mı, demiş. Hastanedeki psikiyatrist ikinci bir görüşme yapmak

istedi ama görüşmeye birinci derece bir akrabamla gelmemi istedi. Ben tekim diye. Orada şunu anlamaya çalışıyor bak, kaynak şu; sizin tek, bir eşiniz yok hayatta, şeyi görüyorlar tabii, karı koca birbirine sosyal anlamda destek görüyorlar, tek olduğunuzda başka sosyal destek kanallarınız, başka sosyal yardım kanallarınız açık mı acaba. Hatta şöyle de bir soru sordu o psikiyatrist bana; bizim sosyal hizmet uzmanıyla araştırma hakkımız var, işyerinizi ziyaret etsek bu konuda ne hissedersiniz, dedi. Aba altından sopa gösteriyor ya, bildiğin. Şey zannetmiş, şeyi ölçmeye çalışıyor; bunları gizli saklı filan mı yaşamaya kalkmışım, yoksa ben sosyal olarak kabul etmiş miyim... Buyur gel, desem işyerime zahmet edip de gelmez, o ayrı konu da her süreçte yaşadım, bunları tek başına yola çıkmış olduğum için sorguluyor.

STK.2.KALBENDERNEĞİ: *Sağlık Bakanlığı ve iki bakanlık arasında çok kolay çözülebilecek bir şey, hem koruyucu ailelik, hem evlat edinmeyle ilgili. O kadar çok sıkıntı yaşıyor ki aileler, ben anlam veremiyorum bu sağlık raporu konusuna. Bir de burada sıkıntı yaşıyorlar aileler.*

STK.4.3.SHUDER: *Sağlık kurul raporu alınması konusu ivedi yapılması gereken düzenlemelerden biri. Çünkü hala 90'lı yılların mantığıyla çalışıyor hala bizim akıl ruh sağlığı hastanelerimiz. Aynı sırada adli vakalar, hükümlüler, nevrotik psikotik vakalar orda, madde bağımlılar orda, bizim ailelerimiz de orda o insanlarla sıraya giriyor. Geçen hafta bir annemizin başında (sağlık kurul raporu almak için idrar örneğini vermek için -madde bağımlılığı ile ilgili) aynı cinsiyetten bir kamu görevlisi bekliyormuş. Ta 90'lı yılların uygulaması. Çok ciddi bir sıkıntı.*

Sağlık kurumlarında hekimler ya da diğer sağlık meslek gruplarıyla yaşanan deneyimlerden bazıları evlat edinme sürecine ya da evlat edinilen çocuklara karşı sağlık personelinin önyargılarını, kalıp yargılarını ve/veya bilgi eksikliklerini içermektedir. Bununla birlikte, evlat edinme öncesi 'geçici bakım sözleşmesi' imzalanarak geçirdikleri bir senelik süreçte resmi kurumlara yapılan müracaatlar konusunda bazı ebeveynler kendilerini 'başkasının çocuğu'nu getirmiş gibi kötü hissettiklerini aktarmışlardır;

K12A: *Böyle oğlumu hafifçe burnunun aktığı bir gün doktora götürdüm. Aslında doktorun yapmaya çalıştığı şey şu; şuna edecek bir lafım yok, belki bir hastalığın teşhisini, tanısını filan koyma konusunda çok iyi filan olabilir, eyvallah, bir sözüm yok ona da. Oğlumu muayene ediyor... Şimdi oğlum elindeki her küçük alet edevattan korkuyor çünkü bir travmanın içinden yeni çıkmış ve kadın şey yapmaya çalışıyor, ışıkla kulağına bakacak. Oğlan çırpınıyor böyle, korktuğu için. Oğlan çırpındıkça, kadın da tuhaf hareketlerle geri kaçıyor filan böyle. En sonunda, artık baktım hani, çıkılacak gibi değil içinden; oğlumu böyle*

kendime çevirdim, sıkıca sarıldım, kafasını da tuttum. Hani bir an önce bak, bitsin, hani çocuk korkuyor, uzamasın diye. Sarıldığım anda, oğlum o korkuyla benim omzumu ısırdı ama öyle böyle bir ısırmak değil, hastanede bana pansuman yaptılar. Bayağı bir şey oldu ve ben o canımın acısıyla, “Oğlum ne yaptın?” diye bir bağırdım. Tamam? Kadın aynen şöyle dedi; “Ama bunu siz seçtiniz.” Bunu yani hani, doktordur, akli başındadır zannediyorsun... Aynen bunu söyledi. Bizdeki eğitimin bir insanı argümanı yok. Yani bizdeki eğitim; mühendisliği öğretiyor, doktorluğu öğretiyor ama pek insanlığı öğreten bir tarafı yok.

K11A: Bebekken bir hastaneye götürmüştüm. O zaman daha o soyadıyla muayene olmuştu. Yıllar yıllar sonra, 2 yıl önce kadar filan, tesadüfen, o hastaneye hiç gitmiyorduk, göz doktoruna gittik o hastanedeki. Bankoda işte, kızımın kimliğini verdim, bankodaki adam diyor ki kızım da yanımda duruyor, soyadı uyuşmuyor, dedi, burada yazıyor, dedi. Kimlikte ... yazıyor, dedi. Mesela kızım ilk defa orada duydu. A mıydı benim soyadım, dedi. Evet anneciğim, dedim. Dedim ki evlat edindik. Ha tamam, dedi adam, ben düzelteyim, dedi. Sonra, bekliyoruz doktorun odasının önünde, durdu durdu böyle, sonra dedi ki bence bu soyadım daha güzel, dedi, ... çok da yakışmamış filan, dedi. Beni mi teselli etmeye çalışıyor, ne yapıyor? Öyle mesela, bu da çıkabiliyor sonra. Benim için problem değildi ama belki bunu henüz daha çocuğuna açıklama şansı olmayan birinin bunu yaşaması, bir anda bunu yaşıyor olması bence şık ve hoş değil.

K6A: Ya da şey mi yapıyorsun, mesela gidiyorsun; öykü oluyor, e genetik rahatsızlığınız var mı, şu var mı, bu var mı... Sen de çok sık yaşamışsındır. Orada, söylemek istemesen bile söylemek zorunda kalıyorsun. Hani sen çocuğunla daha paylaşmadın belki ama orada bunu söylemek zorundasın. Yani sonuçta, ne diyeceksin? Herkes soruyor. Yani bunların da yasal olarak, bana göre, düzenlenmesi gerekiyor. Her yerde açıklamak zorunda değilsin. Çocuğa söylemediğini düşün, o çocuk orada farklı bir kişiliğin çıktığını düşünün orada.

K6A: Şeyle ilgili çok kafam karıştı 1 yıllık beklemede şimdi ben devlet memuru da olduğum için, düz bir mantık; mesela aşıya gidiyorsun, şimdi bir kendi koyduğun isim var, bir de kurumun koyduğu bir ismi var, soy ismi de var, bir şekilde kimliği var çünkü... Hani şimdi, gidiyorsun, aşı olacak, hangi ismiyle ya da Sevk alacaksın; gidiyorsun, o zaman sevk var, şimdi böyle getiremiyorsun, yuvaya gidiyorsun, imzalamıyor, sevk alıyorsun... İnsanlara bir şeyleri açıklamaman gerekiyor. Çevrendeki insanlara bir şeyleri açıklamaman gerekiyor. Çok fazla sorguluyor. Hani küçük bebek var ama sen doğum yapmış gibi değilsin... Çok onur kırıcı bir şey. Anne baba adı, diyor mesela, hani sen müracaat ediyorsun...

K6B: Sizi de etiketliyor aynı zamanda, siz başkasının çocuğunu götürmüş gibi oluyorsunuz. Şimdi, biz acilde çok yaşadık bunu, 112'yi, şeye... Ben, çocuk acil bir tek Üniversitesinde vardı, çok sık sıkıntı yaşıyordu, ateşleniyordu filan, başka bir yere gitmiyorduk, çocuk acile gidiyorduk... E orada, götüren...Çocuk farklı, çocuğun annesi babası

farklı, anne adı farklı, baba adı farklı, getiren farklı, yakınlığı farklı... Yani sen, ateşiyle mi ilgileneceksin, başka bir şeyiyle korkuyorsun, öbürkü taraf başka bir şeyle, yasal prosedürüyle şey yapıyor...

Katılımcıların bazıları ise hekimler ve bazı sağlık personelleri ile olumlu deneyimler yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Olumlu olarak nitelenen bu deneyimler, aslında normal, olağan kabul edilmesi gereken tepkilerdir;

K2A: *Ya işte, dediğim gibi, ben o dönem gerçekten yok saydım ve kendime hani o anlamda ket vurdum. Yok saydım yani, böyle bir olayı yok saydım. Yani evet, kızımın adı farklı, kimliği farklı ama problem değil, bu geçici bir süre... Yani zaten kamu hastaneleriyle, işte kızımın duyma problemi olduğu dönemde, orada tabii çok sık çünkü her ay işitme testine gidiyorduk, bir tek orada muhatap oldum. Onun dışında kızımın zaten kendi doktoru vardı. O da zaten biliyordu. Hatta böyle şey oldu; ilk böyle kızımın karnesini hazırladı, nüfus kağıdının üstündeki ismi yazmışlar, geri verdi hemşireye, o üstündeki ismi sil, bu onun ilk anısı, götür buna kendi adını yaz getir diye... Bu kızımın ilk anısı, bebeklik anısı... Ta 3 aylıktan beri karnesi, işte boyu, kilosunu, kaç dişi çıktı, kaç kelime söyledi filan...’.*

K11A: *‘tabii nüfusumuza alamadığımız için, sosyal şeylerden yararlanamadık. Biz sürekli bir bedel ödeyerek bu süreci yönetmeye çalıştık. Sonra, benim bir velim vardı, doktor, aile hekimim ayrıca. . Biliyordu da zaten. Grip oluyor. Özel bir doktora gitmek durumundayım, para vermek durumundayım, hep bunu yapmak durumundayım, her şey için para ödüyorum ben... Ya, dedi, şey yapma, dedi, bundan sonra ufak tefek şeyler olduğunda, grip olduğunda, boğaz enfeksiyonu olduğunda sen bana getir, dedi, ben kendi kızımın girişi gibi yaparım, ilacı o şekilde yazarım, yeter ki dedi hani, verme artık para. Diyorum ya yani, 3 yaşındaydı ilk kızım bizim nüfusumuza geçtiğinde. Hiçbir şekilde ne babadan ne benden faydalanabiliyor. O yüzden de biz sürekli para ödüyoruz bunun için. O yüzden o süreçten, resmi sürece kadar, sağ olsun, aile hekimimiz bu konuda destekledi yani. Onu söyleyebilirim.*

Katılımcıların çocuklarının sekizi ilköğretim ve ortaöğretim çağında, üçü okul öncesi eğitimdedir. Eğitim kurumlarında yaşanan deneyimler konusunda okulların yaklaşımı değişkenlik göstermekte, okul öncesi eğitim kurumlarında ebeveynlerin öğretmenlerle, ilköğretim ve ortaöğretim çağında çocukların arkadaşlarıyla evlat edinme konusunun konuşulduğu dikkat çekmektedir. Ortaöğretim çağında çocuğu olan katılımcılar (**K6A, K11A**) daha fazla olumsuz tecrübe yaşamışlardır;

K5A: *Yani kreşe başladı, kreşteki, kreş sahibi kişi aslında bir pedagogdu. Bir de her şeyi biz çok açık ve net konuşabildiğimiz için, o da durumu bildiği için çok güzel takip edip, müdahale etmem gereken yer*

olursa bana söylemişti ki böyle şeyler de çok yaşamadık. Anaokuluna başladı. Anaokulunda yine, öncesinde de öğretmeniyile görüşüp, olayı anlattım ve bir şey olursa bilmem gerekiyor, yani bu şekilde bir ortaklık yapmak zorundayız, dediğimde bana çok yardımcı olmuştu. Ben biraz hani böyle şanslıyım. Doğru insanlarla karşılaşabildim bugüne kadar. İnşallah bundan sonra da böyle devam eder. Olaya bakış açım ve olaydan beklentim aslında...

K9A: Ben kreşteki öğretmenine söyledim ...'in. Dedim, hani... ... o aralar böyle, bir şey sormaya başlayacak gibiydi, daha doğrusu ya da ben, algılarım çok açık olduğu için, dedim ki kreşte de böyle bir durum olursa, siz de bilin istiyorum, hani biz böyle böyle... Çok şaşırdım, dedi mesela. Sevinçle birlikte, çok şaşırdım, dedi. Sanki ondan bir beklentim olduğunu düşündü, bu yönde. Dedim ki bakın bir imtiyaz beklediğim için söylemiyorum, ne olur hiçbir şey bilmiyormuşsunuz gibi davranın çünkü çocuğa bu sefer farklı davranma söz konusu olabilir. Yani çünkü bizim oğlan bir de çok hareketli olduğu için, hani böyle şey, istediği oyuna katılıyor, istemediğine katılmıyor, biraz da böyle gevşek bir yer, gittiği. Hatta bazen zaman zaman düşünüyorum, acaba ...'e bu kadar toleransı, ben böyle bir şey söyledim diye mi yapıyorlar. Bunu düşünüyorum. Bundan da rahatsızlık duyuyorum. O yüzden şimdi daha kurumsal bir yere vermeye karar verdim. O da bir farklılık değil mi? O da diğerlerinden farklı olduğunu hissettirecek çocuğa. Ben çocuğuma daha iyi davranılsın istemiyorum ki.

K2A: 2 yıl gerçekten, kızımın bahsederken sesim gerçekten titremediği hiçbir zaman olmadı yani. Bir de bu durumdan bahsederken çok daha ağırdı ama şimdi, ilkökul kaydında, gayet rahat, böyle böyle bir durum var, sizin de hani bilginiz dahilinde olsun, sınıfta geçen konuşmaları takip edin, gibi... O çok daha rahat ifade edebilir hale geldim.

K6A: ...Çok yetersiz hissediyorsunuz. Kendinizi çok kötü hissediyorsunuz. Gerçekten çok zorlandım mesela ve hani çok iyi bir destek aldığımı düşünmüyorum. Yettiğini düşünmüyorum. Okulda da mesela, okul ayağı çok önemli, okul ayağında yeterli desteği ki özel okula gitti, okuluna gitti, iyi bir okul diye geçiyor ama oradaki rehber öğretmen, psikolojik danışman öğretmen abuk subuk şeyler söyledi. O kadar yetersizdi ki... Çok yetersizdi. Kreşte paylaşmamıştık zaten biz. Zaten tam kreş döneminde çevre değişikliğine gitmemiz gerekti bizim. Eşimin çalıştığı işyerinin olduğu lojmana taşınmamız gerekti. Kreş süreci orada geçti. Orada da kısa süreli kaldık. Orada da paylaşmadık zaten, paylaşma gereği de duymadık hiç kimseyle. Oradan geri döndük bu tarafa'.

K11A: '...bunu unutmadan söylemek istiyorum ve bundan nefret ediyorum ki bunu da belirtiyorum bununla karşılaştığımda: Mesela, evet, işte okula gidiyorsunuz, kayıt yaptıracaksınız, bir belge veriyorlar... "Öz/üvey" ...Bu nedir gerçekten? Hala bu yüzyılda hala ben buna maruz kalıyorum ve mesela okullarda çok sık oluyor. Mevcut çalıştığım okulda

da böyleydi. Sonra dedim ki yani lütfen değiştirelim, biz değiştirelim hiç değilse. Bu çok çirkin bir şey yani. Bunun değişmesi gerekiyor ya. Bu çok var. Yani salt okullarda değil, birçok yerde bu iki seçenek var’.

K2A: *‘Niye anneye izin veriyor, çocuğun ona ihtiyacı olduğu için. Yani benim onu biyolojik olarak doğurmamış olmam, onun bir anneye olan ihtiyacını değiştiren bir şey değil. Onun bir anneye ihtiyacı var, o yaş grubunda. Bunun doğumla bir alakası yok...anneye ihtiyaç duyan bir çocuktan bahsediyoruz’.*

Evlat edinen ebeveynlerin sosyal hakları ile ilgili en çok paylaşımı ebeveynlerin analık izin hakkı ile ilgili olmuştur. Bazı katılımcılar, 10.02.2016 tarihinde yürürlüğe giren düzenlemelerden önce evlat edindikleri için çalıştıkları kurumlarda yöneticilerinin insiyatifi ile izin almışlardır, bazı katılımcılar çalıştıkları kurumların Genel Müdürlüğüne dilekçe yazarak hak aramış, bazıları ise yöneticilerinin iyi niyeti sayesinde izin alabildiklerini aktarmışlardır. 2016 yılından sonra evlat edinenlerde durum farklı olup, yasal haklarını yasal düzenlemelere istinaden aramışlardır. Yasalarla bu hakkın güvence altına alınması maalesef çok yakın tarihte bir yaşanan bir değişiklik olup, feminist sosyal hizmet perspektifinden evlat edinmeye bakışta bir iyileşme ve doğurmasa da bu kadınların ‘analık izninden’ yararlanabiliyor oluşu olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

K6A: *İzin Verilmiyordu. Biraz yıllık iznim vardı. Sonra arkadaşlarımız aracılığıyla bir heyet raporu ayarladık. O bitti. O dönemde, analık izni çıktı, çıkacak, deniliyordu, çıkmadı. Bizden sonra çıktı. 45 gün bir yerden aldık, bir ay bir yerden aldık... Bir de biriktirebildiğim yıllık izinlerim vardı, bir de onları biriktirdik. Bir de 40 gün rapor hakkım vardı, onları kullandık. İşte 7 aya getirdik.*

K2A: *Ben izin aldım. Şöyle aldım; İnsan Kaynaklarına bir mektup yazdım. Dedim ki durum budur budur, yani ben 0-1 yaş arası bir çocuk tercih ettim, muhtemelen gelecek çocuk da bu kadar olacak ama kaç aylık olduğunu bilmiyorum ama nasıl ki biyolojik yolla doğan bir çocuk annesine muhtaçsa, bu çocuk da bana muhtaç olacak. Ben bu yüzden, biyolojik yolla doğum yapmışım gibi, haklarımı kullanmak istiyorum, dedim. Ve bana 2 ay ücretli izin verdiler. Yani normalde de doğumda 4 ay veriyor, 2 ay öncesi, 2 ay sonrası ya, dediler ki tamam, doğumdan sonrasında yasal olarak kullanılan o 2 aylık ücretli izin hakkını verdiler. Normal kullandım yani. Hiçbir problem yaşamadım. Hatta o zaman şöyle bir şey de oldu; mesela eşimin çalıştığı şirkette, özel sağlık sigortasını yapmadılar kızıma. Ben bu kez de sigortaya bir mektup yazdım. Yani, dedim, onu biyolojik olarak doğurmamış olabilirim ama onun sağlığından, her şeyinden ben sorumluyum, ben onun annesiyim, sadece biyolojik annesi değilim ve bu yüzden, sadece şu anda soy isimlerimiz farklı ama ileride bu da değişecek, ben kendi sahip olduğum sağlık*

imkanlarından onun da faydalanmasını istiyorum, dedim. Sonra kızımın özel sağlık sigortasını da yaptılar, benden bir kuruş para almadan, benim üzerimden.

K3A: bizim müdürümüz çok anlayışlı bir adamdı, o zamanki. Başka biri olsaydı, bilmem öyle yapar mıydı? Öğleden sonra hemen ayrılışımı yaptı, doğum iznini verdi, annelik iznini. Hadi git, hayırlı olsun... Eve gittim. Ardından zaten süt iznini verdi. Bir süre rapor aldım. Biraz daha büyümesini, biraz daha onunla vakit geçirmeyi istedim çünkü. Sonra yarım gün çalıştırdı beni. Süt iznini de uzattı. Normalde hani 3 saat ya, öğlen 12'de, 12 olmadan hatta çoğu zaman, eve koşuyordum ben, kızımın yanına ve süt iznim bittiği zaman, üstüne 1 ay daha bana süt izni verdi, git onunla biraz daha ilgilen diye. Yani çok şanslıyım. Bakmadı çünkü süt izni normalde yokmuş ama o, bakanlıktan gelen bir yazıdaki bir cümleyi farklı yorumlayıp bana dedi ki 'onların varsa, senin de var süt iznin'... her anne emzirmiyor ki doğursa da yani. Hele son zamanlarda emziren sayısı çok daha az. Onlar da sonuçta bebekleriyle ilgilenmeye gidiyorlar ve bence bebeğin hakkı olan: Bir de her süt izninde, bir şey olmalı.

K7A: hatta belki de doğum yapan kişiden daha bile fazla olması lazım. Sonuçta bağ kuracak. Yani o diğer anneden belki daha fazla zamana bile ihtiyacı olabilir. O yüzden, o anlamda bence doğum izni olayı önemli.

K12A: ben mesela oğlum geldiğinde, hem artık 3 yaş altı evlat edinenlere 8 hafta izin veriliyordu, ben bundan faydalanabildim neyse ki ama başvurduğumda henüz o kural çıkmadığı için ben birkaç yıllık iznimi filan biriktirmiştım böyle. Üstelik bayram tatili de eklendi, öyle paket... Biz 3-3,5 ay kelimenin tam anlamıyla baş başaydık. Hiç kimse yanımızda yoktu.

K9A: idare de bana hiç sorun çıkartmadı, öyle söyleyeyim. Hatta çok desteklediler, mutlu oldular. Herkes çok sevindi mesela. Açıkçası, biraz da ben hani bu konuda insanlara söz hakkı verecek şekilde konuşmuyorum zaten. Hani, ben bu kararı vermişim, bu yola girmişim zaten, bana onu söylemeye düşünse de cesaret edecek çok da kimse yoktu, öyle söyleyeyim. Hani ben gayet kararlıyım yolumda zaten. İzin aldım. O günden sonra, ben bir daha zaten, işte normal, gebelik sonrası 8 haftalık iznime çıktım.

STK3.2.KOREV: hani biyolojik doğuma bağlanmış olması bu yasaların, izinlerin, işyerinin inisiyatifine bırakılmış olması da kişiyi çok yıpratıyor. Yani zaten bebek olarak geldiğinde çocuk, gerçekten bakıma ihtiyacı var zaten ve o haklardan yararlanmaması aileyi yıpratıyor. O noktada bir engelle karşılaşıyorlar. Bir de şöyle; bu bilgi eksikliğiyle gidiyor ya mesela aile, o kişinin kendi sorumluluğu kesinlikle, hani açıp okuması, ne gerekiyor, hazır bilgiye çok ihtiyaç duyuyor insanlar ama biraz kendi de çaba göstermesi gerekiyor diye düşünüyorum kişinin. Çaba gösterdikten sonra, aynı zamanda uzman tarafından da

desteklenmek istiyor tabii. Şimdi, uzmanların da iş yükü fazla olduğu için, ben bizzat kendim de konuşuyorum yani oradaki arkadaşlarımla, o iş yükünden dolayı, ailenin en ufak sorduğu bir şey bile bazen o kadar şey yapıyor ki hani, bunu da mı bilmiyorsun, sen nasıl anne baba olacaksın vs. gibi sert tepkiler olabiliyor. Kişi zaten, örneğin, daha önce çocuk sahibi olma geçmişi yaşıyorsa, evlat edinmenin bu kadar uzun süreceği ile karşılaşılıyor, oradaki bir şok yaşıyor. Daha önce araştırmadığı için. Zaten yıllarca uğramış, ya, diyor, ben yine 4-5 yıl bekleyecek miyim. Zaten o süreçte, çok hassasken, uzmanla böyle iletişim kurması, aynı zamanda toplumdan gelen, böyle bir karar verdiklerine dair tepkiler; böyle mi yapacaksınız, başkasının çocuğuna mı bakacaksınız, nereden geldiği belli değil vs. gibi tepkilerle... Yani her taraftan bir mücadele içine giriyorlar. Bu gibi tartışmalar da yaşanabiliyor.

3.4 ‘EVLAT EDİNMEYE DAİR SOSYAL POLİTİKA ÖNERİLERİ

Sosyal politikayla aynı hedefleri taşıyan sosyal hizmet mesleği ve disiplini, sosyal politikanın uygulanabilirliğini gösteren en etkin alanlardan birisidir (Şaşman, 2016: 136). Katılımcılara, evlat edinme alanında sosyal politika uygulamalarına dair önerileri sorulmuş, katılımcıların yapmış olduğu öneriler evlat edinmeye dair bilgi eksikliklerinin giderilmesi, sürecin tasarlanması, lobicilik, savunuculuk ve farkındalık çalışmaları, çocuğun yüksek yararı için aile temelli kalıcı çözüm içeren hukuki sürecin hızlandırılması, çocuğun evlat edindirilmesinin ardından çocuk ve ailenin takibi ve izlenmesi ve süpervizyon/danışmanlık/profesyonel destek verilmesi, diğer evlat edinen ebeveynler arası deneyim paylaşımı ve örgütlenme yolu ile ‘dayanışma’nın artırılması(erkeklik çalışmalarının artırılması), kurumlararası koordinasyon ve işbirliği’ olarak kategorilendirilmiştir.

3.4.1 Evlat Edinmeye Dair Bilgi Eksikliklerinin Giderilmesi, Sürecin Tasarlanması, Lobicilik, Savunuculuk ve Farkındalık Çalışmaları

‘Ben baş başa kalsaydım oğlumla ilk kez, bu hani hiçbir şey hissetmeme halini yaşamayacaktım...Ya da o anda eşimin parmağını tutmasaydı, şu anda benim hayatımda oğlum olmayacaktı. Yani biz o parmak tutmayla hayata tutunduk beraber’ (K5A)

Katılımcılar tarafından evlat edinme alanında öncelikle bilgi eksikliklerinin giderilmesi, sürecin tasarlanması ve çocuk haklarının savunulması noktasında lobicilik,

farkındalık çalışmaları yapılması önerilmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının sosyal politika uygulamalarında daha aktif yer alması, eğitim, sağlık, hukuk hizmetleri için daha koordineli çalışmalara ihtiyaç duyulduğu da katılımcılar tarafından eklenmiştir.

K9A: *Bence bir de insanları bu konuda yüreklendirmek lazım. Yani bunu düşünen ve dillendiremeyen o kadar çok insan var ki... Ben mesela etrafımda, hani böyle, diyorlar ki işte, şöyle şöyle süreçlerden geçiyorlar, aslında istiyorlar ama cesaretim yok... “Hadi görüşelim.” Ben böyle hemen, “Hadi görüşelim. Bizimle tanıştır. Oğlumuzu görsünler. Bunun ne kadar güzel bir şey olduğunu görsünler; aslında biyolojik aile olmaktan hiçbir farkı olmadığını, bizim bunu tamamıyla unuttuğumuzu, ailelerimizin tamamıyla unuttuğunu...” Gerçekten hiçbirimizin aklına gelen bir şey değil.*

K6A: *Gerçekten çok zorluyorlar. Bununla ilgili, kendilerini doyurmaları gerekiyor, geliştirmeleri gerekiyor. Yoksa, anne baba da çocuk da zehir olur çünkü çok önemli benim için ve Sosyal Hizmetler’in de ya da bilemiyorum, aracı kurumlar mı olur, farklı bir sistem mi olur ama danışmanlık ayağı, takip ayağı, destek ayağı olmak zorunda çünkü hep el yordamıyla bir şeyleri buluyoruz, hep kişisel çabayla bir şeyler bulunuyor. Ben suyun başındayım, yolun başındayım, işin içindeyim, ben bir şekilde kendi çabamla şey yapıyorum ama eşimin evlat edindiğini düşün, çok zorlanırdı eminim yani. Neyi nereye kadar yapabilecek, neyi nereye kadar bilebilecek? Yanlış yapma yüzdeleri çok yüksek ama gerek yok yanlış yapmaya. Gerek yok. Bu anlamda çok zorlu bir süreç. İnsanların bunu bilerek, bu sorumluluğu alarak müracaat etmesi gerekiyor.*

K7A: *bence oradaki kişiler bununla ilgili böyle bir hizmet içi eğitimden geçerlerse, özellikle bununla ilgili, yani tek ebeveynler de sonuçta başvuru hakkına sahip, o yüzden ilk baştan, çift olarak algılanmamalı diye düşünüyorum. Bir gün hatta istiyorum böyle işte, tamamen, Türkiye çapında bir şeye çıkmak istiyorum ve özellikle, neleri duymak istemediğimizi söylemek istiyorum. Neler bizi rahatsız ediyor... İyi niyetli olabilirsiniz ama bizi rahatsız eden cümleler diye. Mesela bunlardan bir tanesi de o yani; ay cennetliksin, hayatını kurtarmışsın filan... Gerçekten öyle. Yani kimin kimin hayatını kurtardığı belli değil burada yani. Şu kelime de beni çok rahatsız ediyor ama artık takılmıyorum: “evlatlık”. “Yuva” demiyorlar, hiç kimse demiyor. Kimsesizler yurdu, Çocuk Esirgeme... Tabii. Ben de daha şeylerini duyuyorum. Ben daha böyle, işte o yüzden dedim ya, özellikle bunlar için, bir televizyona filan çıkmak istiyorum yani ileride. Bak lütfen, şu kelimeleri lütfen kullanmayın, şu soruları lütfen sormayın diye bir bilinçlendirilmesi lazım insanların.*

K12A: *Bu çocuğa, okulunda geçirdiği her gün, karnını istediğin kadar doyur, ne yaparsan yap, ortam yok yapay... Oradaki çocuk sadece oradaki eşyadan, dolaptan farklı olmadan yaşıyor. Ben olmadan yaşıyor, kimse için özel olmadan yaşıyor ve o ailenin oradaki biyolojik hakkına,*

o çocuğun oradaki bir gününe bile değmez. Değmez. Ben karar verici olsaydım, biyolojik aile hakkı diye bir kavramı ilk olarak ortadan çıkarırdım....sadece biyolojik aile de değil; bugün ben evlat edindim, çocuğumun resmi olarak annesiyim, hukuki olarak annesi olan kişi olarak, ben yarın aynısını yaptım, çocuğumu mu bıraktım kuruma, şu veya bu sebeple, diyorum ya, tamamen iyi niyetimle ve tamamen çaresizlikle bunu yapacak noktaya gelmiş olsam dahi evet, kurum çocuğumu almalı ve layık olduğu şekilde bakılacak noktaya yerleştirmeli.

K8B: *Biz bunu, doğal yollarla gerçekleşen doğumları bile çocuklara anlatamazken, alternatif yolları, hiç düşünemiyorum zaten. “Ben senin karnından nasıl çıktım?” sorusuna biz toplum olarak “kal geliyor”uz. Onun ötesinde, ne yapacağımızı gerçekten kestiremiyoruz.*

K8B: *Benim param vardı, götürdüm. Danışmanlık ücretleri bu ülkede az buz rakamlar değil. Ekonomik olarak bu hizmeti satın alamayacak insanlar var. Zorunlu tutacaksın. Parası olan bir kısmını karşılarsın, tamamını karşılarsın ama parası olmayanın da sen parasını karşılayarak, bu gerçekte çocuğun yüzleşme döneminde, 1 yıl mı 1 yıl, 3 yıl mı 3 yıl, 3 ay mı 3 ay, bunu senin karşılamam lazım. Bunu garanti etmen lazım.*

K11B : *doğru ama hocam, burada amaç toplumu değiştirmek değil, kişisel olarak, bireysel olarak değişmemiz önemli. Toplum zaten bireylerden oluşuyor. O yüzden, kişilerde teker teker farkındalık uyandırarak... Yoksa hepimiz birleşip, topluma böyle bir demeç versek, hiç kimsede bir şey olmayacak.*

K11B: *...biraz erkeklere çalışmak gerekiyor ve toplumsal duyarlılık adına biraz afişe etmek gerekiyor konuyu, diye düşünüyorum.*

K1B kodlu katılımcının evlat edinmeyi düşünen ebeveynlere önerileri dikkat çekicidir. **K1B**, Türkiye’de evlat edinebilme hizmetinin mümkün olmasını bir fırsat olarak görmekte olup, bu hizmetin birçok yönden iyileştirilmesi gerektiğini de vurgulamıştır. Bu durum dünyada evlat edinme hizmetini dini nedenlerden dolayı kabul etmeyen veya bir ücret karşılığı yapan ülkelere yönelik bir eleştiri olarak da kabul edilebilir ve birinci bölümde tartışılan Karlen (2011), Koçoğlu (2019) ve Yaman (2013)’ın eleştirileri ile uyumludur. **K10A** ise, evlat edinmenin, evlat sahibi olmanın bir yöntemi olduğunu hatırlatarak, evlat edinmeyi düşünen ebeveyn adaylarına öneride bulunmaktadır. **K11A**’nın önerisi ise farkındalık geliştirici bir yol olarak hastanelerin tüp bebek merkezlerinde bu yöntemi anlatmaya dair tanıtımların yapılmasına dair olmuştur. Sivil toplum kuruluşları temsilcileri de farklı aile olma yolları yönünde eğitim ve bilgilendirme kaynaklarının artırılması yönünde önerilerde bulunmuşlardır. Bu önerilerin her biri

feminist sosyal hizmet yaklaşımında vurgulanan erkek ve kadınlara yönelik ‘bilinç yükseltme grup’larının (Zatstrow 2013;619-620) genişletilmesine duyulan ihtiyaçla örtüşmektedir.

K1B: ‘..Yani duygusal olarak hiçbir farkı yok. Yani ben farkı olabileceğini düşünmüyorum. Olamaz. Yani benim için bir farkı olamaz. benim oğlum.....’ın da öyle. Yani hiçbir şekilde bir aidiyet eksikliği, yoksunluğu, noksanlığı, o da çekmiyor, biz de çekmiyoruz. Yani eğer mantalite olarak, ruhen kendini hazırlayabilirse bir aile, kimse bunu yaşamaz. Bağ kurma, yani çok güçlü bağ kurabilmek çok mümkün, oluyor. Yani ne çocuk kendisini farklı, ne aile kendisini çocuktan başka, ayrı görmez. Sürekli bağ kurulabilen, çok güzel bir imkan bu. Dünyada bazı devletlerde, evlat edinmek mümkün değil. Devlet bakıyor çocuklara. Kilise bakıyor hatta. Yani ülkemizde böyle bir şey olduğu için çok şanslıyız. Sadece bunun iyileştirilebilecek çok yönü var. Bunların üzerinde kafa yormak lazım’.

K10A: ...Eğer ki siz bir aile olmak istiyorsanız, çocuk sahibi olmak istiyorsanız, bunun farklı yolları olacağını kabul edebiliyorsanız, evlat edindiğiniz çocuğu, biyolojik çocuğunuzdan farklı görmeyeceğinize ikna olursanız, buna kesinlikle karar vererseniz, ondan sonra evlat edinmeyi düşünün çünkü başka türlü evlat edinilmez. Yani evlat sahibi olmak, evlat edinme lafını da o yüzden seviyorum, evlat sahibi olmanın farklı yolları vardır, bu yolların hepsinin aynı şekilde, eşit olduğuna, her yönden eşit olduğuna inanıyorsanız, o zaman evlat edinerek evlat sahibi olun. Başka türlü bence olmaz ve ikincisi de evlat sahibi olmak zor bir şey, hangi yolla olursa olsun. Herkesin farklı sorunları oluyor. Evlat edinme işini de bu kadar büyük bir sorun haline getirmeme bilincini yaratmak lazım. Bu bir sorun değil. Artık bir yöntem. Biz böyle aile olduk. Siz başka türlü aile oldunuz. Önemli olan çocukların ve ailenin sağlığı; ruhsal, zihinsel, fiziksel sağlığı, mutluluğu. Niye aile oluyoruz? Daha mutlu olmak için aile oluyoruz. İki kişiyseniz, öyle daha mutluysanız, hiç evlat sahibi olmayın zaten. Bunu düşünerek evlat sahibi olmanız lazım ve bunun yöntemi önemli değil. Bunun yönteminin önemli olmadığına ikna olduysanız, içselleştirebildiyseniz, o zaman evlat edinebilirsiniz. Böyle olmayan insanların evlat edinmesine gerek yok. Herkesin çocuk sahibi olmasına da gerek yok. Dünyada zaten milyarlarca insan var, daha da fazla artırmaya da gerek yok. İstemiyorsanız çocuk sahibi olmayın, o kadar yani. Oluyorsanız da çocuğun hakkını verin.

K11A: Hastanelerde mesela bu, çocuk sahibi olabilmek için tedaviye giden insanları bir uzmana yönlendirebilirler. Her hastanede öyle bir birim olabilir, tüp bebek merkezlerinde olabilir çünkü her tüp bebek merkezine giden de olumlu sonuçlarla çıkamayabiliyor. En azından, alternatif olarak sunabilirler. Kötü bir şey ama “alternatif” kelimesi de ama tüp bebek merkezlerinde, hastanelerde, anne baba olmaya çalışan insanları bir şekilde yönlendirecek uzmanlar olabilir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı mı, onlar afişler hazırlayıp asabilir, evlat edinmeyle ilgili, koruyucu aileyle ilgili.

K8B: Başta konuştuk ya; önce “lütfen” demiyoruz, “lütfen” bu işi yapmıyorsunuz... Aslında burada yaparken biraz şeyi yapmak lazım: “Pratik olarak, evet, siz burada bir çocuğun, bir insanın hayatını kurtarmaktan öte bir iş yapıyorsunuz, siz kendinizi sadece aile yapabiliyorsunuz. Bizi aracılığımızla hayatınıza dahil olacak kişi, çocuk, çocuk da demek istemiyorum, dahil olacak kişi sizin aile olmanızı sağlayacak.” mantığını biraz insanlara vererek, biraz daha politikayı sert bir hale getirmek lazım. O seçme özgürlüğün biraz daha kısıtlanması... Bilmiyorum, ilk aklıma gelen bu. Onun haricinde, politika üretirken; “Çocuğu sana teslim ettik, artık her şey bitti.” değil. Biz burada sadece bu işi mekanik olarak yapıyoruz. İhtiyaç sahibi çocuk ve ihtiyaç sahibi aile aslında, iki tane ihtiyaç sahibi var, bunları birleştiriyoruz. “Sizi bir araya getirdik. 1 yıllık bir süreniz var. Mahkeme karar verdik. Artık çocuk nüfusunuza geçti. Bitti.” Bitmedi işte. Asıl, buraya kadar olan kısmı bizim bakanlığın haricinde her bakanlık yürütebilir. Bundan sonra bizim rol almamız lazım.

K10A: ...orada güzel bir örnek bence, şeydir, Suna Koç. Bilirsin onun hikayesini, eminim, kitabında da var, İpekli Yıllar diyerekten... Hani mesela Vehbi Koç, Türkiye’nin en büyük servet sahibi, serveti en büyük ailesi, sonsuz desteklemiş kızının evlat edinmesini. Orada kızların hiçbirinin çocuğu yok. Muhtemelen genetik bir problem var. Öbür kızlar yapmamışlar. Bu kadın evlat edinmiş ve diğerlerinden hiçbir farkı olmayan bir şekilde ona davranılmış. İpek, işte annesi için çok uğraştı ya ama bu çok uç bir örnek bence. Güzel bir örnek ama destekleyici bir örnek olarak çok kullanılmadı. Kullanılmamış Türkiye’de.

STK.4.2.SHUDER: bir elin parmak sayısını geçmeyecek kadar, deneyimini yazmışlar var, bunu hikaye kitabına dönüştürmüşler var... Var, evet ama yeterli değil. Deneyimler kitaplara, yazılara aktarılmaya başlandıkça biraz arttılar gibi ama şey ya, bu aslında; evlat edinme başvurusu yapıldığında, hani biz hep şey diye düşünüyoruz ya, o inceleme ve değerlendirme sürecini, orada işlenmesi gereken bir şey aslında. Hani orada meslek elemanlarına çok rol düşüyor bence, anne ve babayı yönlendirmek anlamında.

STK.3.1.KOREV: Bir de tabii en temel konulardan bir tanesi, MEB müfredatı. İlköğretim müfredatına koyacakları yönünde söz de aldık, çalıştaylar yaptık, öneriler sunduk, günlerce konuştuk ettik, bütün sorunlar ve çözüm önerileri. Koruyucu ailelik yönünü de biz hallettik, şimdi bu MEB müfredatına eklemeyi de ama bunun ötesinde, eğitim fakültelerimize, farklı aile modellerinin kabulü, bu etiketleme ve ötekileştirmeyle, öncelikle, çocuk alanında çalışacak kişilerin bilgilendirici eğitimler alması, eğitimlerinde bu konuların eklenmesi ve MEB müfredatına eklenmesi de en önemli konularımızdan biri.

Bazı katılımcılar (**K1B**, **K5A**), evlat edinme sürecinde çocuklarıyla tanışma sürecine dair *tasarlanmamışlığın* onları rahatsız ettiğini söylemiştir.

K1B: ...Perşembe oğlumuzla tanıştık, Cuma günü de gittik...Yani oğlanı böyle kucağımıza verdiler ama baktık, yani ne yemek vereceğimizi bile bilmiyorduk, nasıl besleyeceğimizi bile bilmiyorduk. Sana yemin ederim, telefon yanındaki o kare kağıtlar olur ya, ben sordum, yani ne yapacağız diye, kağıda, ebelerden bir tanesi kağıda, nasıl mama hazırlayacağımızı yazdı, verdi.

K5A: Yani bu şekilde olmamalı. Evet, benim kafam çok karıştı. Yani çok kararsızdım. Kafam çok karıştı. Belki de çocukla annenin babanın biraz daha vakit geçirmesi sağlanabilir, biraz daha baş başa. Bizim o zaman öyle bir şansımız olmadı. Yani ben ...yla 15 dakika baş başa vakit geçirdikten sonra, orada her şey değişmişti. Üzerini değiştirip, götürdüklerimi giydirdiğim zaman, o 15 dakikada her şey değişmişti. Siması bile değişmişti çocuğun. Çocuk ailenin yanına gitmeli, bir yarım saat, bir saat bir baş başa vakit geçirmeliler. Yani kucağına vermeliler, sen kucağına almalısın... Baş başa kalmasının yani. Yani bu birçok şeyi değiştirecektir. Orada kaşın gözün çok fazla şeyi olmayacaktır ama orada siz olmasanız bile, bir sürü görevli çalışan var. Ben baş başa kalsaydım oğlumla ilk kez, bu hani hiçbir şey hissetmeme halini yaşamayacaktım...Ya da o anda eşimin parmağını tutmasaydı, şu anda benim hayatımda oğlum olmayacaktı. Yani biz o parmak tutmayla hayata tutunduk beraber.

K1B VE K11A, evlat edinmeye dair doğru bir farkındalık oluşabilmesi için en çarpıcı araçlardan birinin iyi bir film ya da belgesel olabileceğini vurgulamış, güzel bir video, iyi bir prodüksiyon ile ebeveyn adaylarını bekleyen şeylerin neler olacağına dair şeylerin anlatılabileceğine dikkat çekmiştir.

K1B: Evlat edinen ebeveynler olarak, buna hazırlanmak mümkün. Hazırlanmak, demişken, burada çok büyük bir sorun var, sistem anlamında. Yani sistem, evlat edinmek isteyen ebeveynleri, hiçbir şekilde hazırlamıyor ebeveynliğe. Çok büyük bir sorun. Bütün bunlar tabii, deneyim tasarımı alanında giriyor biraz. Çok boşluktaydık. yani benim oğluma dair gördüğüm ilk şey, dosyaların böyle telleri olur ya, klasörlerin teli olur ya, oraya takılır, açarsın işte? Yani delgeçle delinmiş ve oraya takılmış 2 tane fotoğraftı. Yani böyle kapkara gözleri fotoğraf makinesinin içine bakan, küçücük bir bebek fotoğrafı. Yani bu bence, tasarlanmamış bir tanışma süreci. Bu deneyimin hiçbir kısmı tasarlanmamış. Yani gerçekten, endüstriyel tasarımcıyım ben, tasarım işimiz yani, o kadar çok şey yapılabilir ki bunun hakkında, iyileştirmek için'. Ya iyi bir film seyredilsin. İyi bir video seyredilsin. Bir şey okumak, filan demeyeceğim, geçtim yani artık okumayı mokumayı. Güzel bir video çekilsin ya. Bir şey hazırlansın, yani bir prodüksiyon yapılsın. Bir şeyler seyredilsin, yani insanları bekleyen şeylerin neler olacağına dair şeyler... Yani belki evlat edinme seyini azaltır...

K11A: Evet, yani o erkeklere ulaşmak... Bu ülkede ne yazık ki herkes kitap da okumuyor, sen de biliyorsun. Herkes her şeyi izliyor. O

yüzden belki belgesel çekilebilmeli, bu yayınlanabilmeli. Yani bir şekilde, daha geniş kitlelere; bak biz işte, mesela, örnek veriyorum, bir evlat edindik... Yani bir görsün. Okumak çok başka ama görmek, izlemek... Böyle bir belgesele bence ihtiyacı var bu ülkenin. Evet, senin dediğin gibi, hikaye kitabı hiç yoktu. Rezalet bir durumdu. “Gaston: Bir Karışıklık Hikayesi”, benim o dönemde çok büyük kurtarıcım olmuştu. Evlat edinmeye en yakın...

Yanlı ş söylemlerin, dilin örseleyici kullanımın kaldırılması yönünde daha çok yayın çıkarılması öneri olarak gelmiştir. Ebeveynler, eğitim materyallerinde konu hakkında yerli çocuk yayınları bulamamışlar, o yüzden de bir kısmı kendi masallarını yazmış ve çocuklarıyla bu masallar aracılığıyla evlat edinmeyi konuşma fırsatı elde etmişlerdir. Görüşmeler sırasında benimle de masallarının konusunu paylaşmışlar, bu tez çalışmasının ardından bu masalların kitaplaştırılması önerisine sıcak bakmışlardır. Bir kısmı da yeni çıkan masal kitaplarının dilinden rahatsız olmuş, çocuklarının ulaşamayacağı bir yere kitapları saklamışlardır.

K7A: *O kurtarma misyonunu yükleyen ebeveyn dili. Ben onu hissettim ve kitabı hiç sevmedim açıkçası. Hani onu okusam da kendime göre editleyerek okumayı düşünüyorum. Değiştire değiştire okumayı düşünüyorum.*

Uygun kaynak ya yoktur, ya da var olan da evlat edinmede ‘çocuğun muhtaçlığını, acizliğini, korunmasızlığını’ ön plana çıkarmaktadır.

STK.3.1.KOREV: *En çok referans gösterilen ve neredeyse tek kaynak; hocamızın “Uğur Böceği Kapınızı Çalarsa”, çocuklara yönelik, bir de koruyucu ailelikte ilgili daha önce yapmış olduğu bir yayın var. Zeynep Hoca ve işte Mehdi Sezer Hoca’ydı galiba, üçünün... Bunun dışında neredeyse yayın yok. Yani yine bunlar var elimizde... Yani neredeyse hiçbir şey yapılmamış. Yapacağız artık. . Kolay şeyler değil.*

K7A: *bununla ilgili böyle rehber kitaplar çıkarılabilir. Bu çok büyük bir eksik diye düşünüyorum. Başvurunu yaptın, o aşamadan itibaren, yani başvurunun kabul ettikleri aşamadan itibaren, bence bir kitapları olmalı, yani bir el kitabı olmalı. Gerçekten uzman bir kadro hazırlamalı bunu ve işte hisler, insanların deneyimleri, tecrübeleri, bunlar orada yazıyor olması gerekir. İlk söyleyeceğin zaman mesela, orada yaşanabilecek diyaloglar, örnek diyaloglar olabilir ve işte hani, dedik ya en başta; daha bebekle tanışmadan önceki hisler mesela, başvuru aşamasındaki hisler, sonrasında, bebekle tanıştıktan sonra, hayatına girdikten sonraki hisler ya da bu kitapların mesela çevirileri yapılabilir. Hatta ben o konuda destek olurum. Bu tarz kitapların mesela işte yayınevleriyle konuşulup, o telif haklarıyla birlikte konuşulup, Türkçeye çevrilip, böyle bir set çıkarılabilir ve bunu devlet, annelere*

hediye olarak verebilir. Evlat edinen ailelere hediye verebilir yani. 4-5 tane bile olsa...Aslında 1 tane bile olsa, fikir vermek açısından insanlara, bak böyle bir yol izleyebilirsin, gibi...

Bir diğerkonu ise, konu hakkında yayınların olmamasının yanı sıra, çok kitap okuyan bir toplum olmamamız, kaynakların çoğunun da yabancı dilde olması, herkesin bu kaynaklara erişiminin mümkün olmamasının da çocuğun insan hakları bağlamında eşitlik ilkesine aykırı olduğudur. Katılımcıların bir kısmı kendi masallarını yazmış, bir kısmı yabancı kaynaklar bulup getirmiş, çevirisini yapmış iken bunları yapamayan ebeveynlerin ve onların çocuklarının nelerden yararlanacağı sorusunun cevabının olmaması bir sorundur. Bu yabancı kaynakların uyarlanarak Türkçeye çevrilmesi de başka bir öneridir. Hatta bir İngilizce öğretmeni olan katılımcı, bu konuda destek olacağını, yayınevleriyle konuşulup, Türkçeye çevrilip, böyle bir set çıkarılabileceğini ve ASPİM'in ebeveynlere hediye olarak verebileceğini önerilerine eklemiştir.

K7A: *Yani özellikle tek ebeveynler için de olsa, çift de olsa, fark etmez, belki en önemlisi, duyguların paylaşıldığı bir platform çünkü bir blog vardı, o blogu hatırlamıyorum ama çok güzel, herkesin yorumları var. Mesela, çocuğuna nasıl anlattığını söylüyor, tamamen diyalog halinde yazmış. O kadar önemliydi ki ben onların hepsini mesela böyle okuyordum. Hatta bazen ağlayarak okuyordum. Hatta biraz önce verdiğim örnek var ya, bu işte aramışlar da kar yağıyor, gelemeyiz, deyip kapatmış filan, onu da oradan okumuştum. Bunlar benim için o kadar önemli ki mesela o cümle beni çok rahatlattı çünkü dedim ki demek ki benim gibi hisseden çok fazla insan var. Bu kolay bir duygu değil. Yani bak, bu da başvurmuş, bu kadar zaman boyunca bekliyor ama...Hah, çocuk geldi, dendiği anda, gitmek istemiyor mesela, kapatıyor. Yani, “yalnız değilsin” hissini veriyor insana. Bu noktada, ben şeyi düşünmüyorum işte; aman, başvuru için hangi belgelermiş de oymuş da buymuş da filan, bunlar her yerden bulunabiliyor ama ne hissettim? İnsan merak ediyor, kendisi gibi hissediyorlar mı, sonrasında ne oluyor... Şunu duymak istiyorsun mesela, en başta, sever miyim diye düşündüm, bence bunu birinin söylemesi gerekiyor. Bu normal bir duygu. Yani, bağ kurabilir miyim... Sen belki dünyanın en sevecen insanı olabilirsin ama herkesin kafasında bence bir soru işareti oluyordur ama çoğu kişi kendine bile bunu itiraf etmek istemiyor...*

Bunun yanı sıra, kitap okumayan ama film, dizi izleyen ve sosyal medya kullanan bir toplum olduğumuz vurgulanarak, sosyal medya kanallarında, televizyon programlarında, dizilerde, filmlerde evlat edinmeye dair ‘olumsuz dilin’ olumlu dile çevrilmesi yönünde daha çok çalışmanın yapılması önerilmiştir. Öte yandan bazı

katılımcılar özellikle bazı sosyal platformlardan uzak durulması yönünde uyarılarda bulunmuşlardır. Doğru sosyal medya aracı ve kanalı seçmek de kolay değildir. Katılımcılar, televizyon programına çıkıp, evlat edinmeye dair olumsuz dil konusunda toplumsal bilinçlendirme çalışmaları yapmak istediklerini, ebeveynler olarak ‘neleri duymak istemediklerini’ topluma aktarmak istediklerini de eklemişlerdir. Podcast yapmak istediklerini söyleyen katılımcılar da olmuştur.

K11A: Evet, yani o erkeklere ulaşmak... Bu ülkede ne yazık ki herkes kitap da okumuyor, sen de biliyorsun. Herkes her şeyi izliyor. O yüzden belki belgesel çekilebilmeli, bu yayınlanabilmeli. Yani bir şekilde, daha geniş kitlelere; bak biz işte, mesela, örnek veriyorum, bir evlat edindik... Yani bir görsün. Okumak çok başka ama görmek, izlemek... Böyle bir belgesele bence ihtiyacı var bu ülkenin. Evet, senin dediğin gibi, hikaye kitabı hiç yoktu. Rezalet bir durumdu. “Gaston: Bir Karışıklık Hikayesi”, benim o dönemde çok büyük kurtarıcım olmuştu. Evlat edinmeye en yakın...

K6A, K6B: Hani bu da öyle bir süreç belki ama halk arasına, bunun da yaşamın bir parçası olduğu, doğal bir süreç olduğu, illaki çocuk sahibi olamayanların değil, hani doğum yapmak istemiyor olabilir ama doğum yapmak istemiyor, böyle bir yolu seçmek istiyor... Hani bunun geliştirilmesi, bu dilin bu şekilde veya en güçlü yol bana göre zaten sosyal medya ve internet. Hani buna yönelik; belki dizilerin, filmlerin, olumlu bir şekilde... İşte mesela Kırmızı Oda var, bilmem ne var, ben izlemiyorum ama güzel diyorlar, bilmiyorum. Böyle halkın da çok izlediği ama doğru mesajların verildiği yerlerde gündemlere gelebilir. Olumlu yönleriyle gelebilir. Hani genelde, sosyal medyada ya da işte televizyonda hep olumsuz yönleriyle dile geliyor. Yani söylemin, dil söyleminin bana göre, olumlu bir dile çevrilmesi de çok önemli çünkü gerçekten şey yok, evlat edinmeyle ilgili, hep bir gizliliğimiz var, biliyorsun. Hep bir çekincemiz var. Hep bir dikkatli olmamız var. Yani anne baba adayı olarak da anne baba olarak da hep böyle otokontrolümüz, başka bir otokontrolümüz var. Ne kadar farkındasın bilmiyorum ama farklı bir otokontrolümüz var. İşte onun da altında hep bu değerler, baskılar, bunlar yatıyor.

K11A: Bir de hep sen şey dersin ya, şu an aklına gelmedi bence, hep bir belgesel, belgesel hani, ailelerin olduğu, konuştuğu, ne bileyim hani, hep derdi, bir belgesel çekilmeli bununla ilgili...Şey düşündük bir podcast serisi hazırlayalım, sohbet edelim, evlat edinen ya da edinmek isteyen, tereddüdü olan, adını açıklayan, açıklamayan insanlar ama bu hayat koşuşturması içinde çok vaktimiz olmuyor açıkçası.

3.4.2 Çocuğun Yüksek Yararı İçin Aile Temelli Kalıcı Çözüm İçeren Hukuki Sürecin Hızlandırılması

Katılımcılara göre, çocuğun yüksek yararı için çocuk hakkında aile temelli kalıcı bir çözüm içeren sosyal hizmet müdahale planı hazırlanması konusunda daha ivedi davranılması gerekmektedir. Özellikle koruyucu aileliğinin yüceltiliyor oluşunu eleştiren katılımcılar, eğer ihmal, istismar vb. benzeri durumların yaşandığı ve biyolojik aileye tekrar geri döndürülme şansının olmadığı çocuk vakaları var ise neden çocuğun uzun yıllar evlat edindirilemiyor oluşu konusundaki kalıp yargıların artık yıkılması gerektiğini söylemişlerdir. Çocuğun yüksek yararı doğrultusunda, devlet kurumlarının korunmaya ihtiyacı olan kurum bakımındaki çocuğun ‘evlat edindirilmeye uygun olmayan çocuk’ statüsünün değiştirilmesi ve ‘evlat edindirilmeye uygun çocuk’ statüsüne geçirilmesi noktasında daha sert ve hızlı araştırma, inceleme ve müdahalelerde bulunması yönünde önerilerinde bulunmuşlardır.

K2A: Çok net; bir kere şu süreci kısaltırdım. Biyolojik anne çocuğunun evlat edinilmesini mi istiyor? Hiç öyle evlat edinecek aileye, yok mahkemeye çıktı, çıkmadı, rızaydı, ıvırdı zıvırdı... Hiçbiri... Başvurdu, 3 ay zaman verirdim. 3 ay zamanın var. 3 ayın sonunda mahkemesini yapardım, rıza kararını alır, o defteri tamamen kapatırdım. Sonrasında çocuğu evlat edindirirdim. Maksimum 6 ay gözetim altında tutardım. 6 ay sonra velayetini sonuçlandırırdım. Koruyucu aileyi kesinlikle kaldırırdım. Öyle bir şey yok. 3 ay devlet olarak ben bakardım. 3 ay sonra aldı aldı, çocuğuna sahip çıktı çıktı, çıkmadı, güle güle. Neden çünkü çocuk önemli. Çocuk mu önemli, koca, 30 yaşındaki insan mı önemli? Böyle bir şey olabilir mi? Çocuğu bırakıp yetişkini korumak nasıl bir ahlak anlayışı, nasıl bir hukuk anlayışı? Ondan sonra o çocuğu da direkt yasal işlemlerini başlatır, evlat edindirirdim.

Biyolojik ebeveynliğin ve kan bağının yüceltilmesinin, biyolojik ailelerinin korunuyor olmasının sıkıntılı olduğunun altı çizilerek, evlat edinme geçici bakım sözleşmesi sonrası ‘velayet davalarına’ biyolojik ebeveynlerin çağrılmaması gerektiği yönünde öneriler gelmiştir.

K4B: ...bizim kanunlarımız, biyolojik aileye, kan bağına o kadar önem veriyor ki onu çağırıp, bir de mahkeme önünde de rızasını göreyim, diyor. İşte bu kadar önem verilmesine belki ona da gerek kalmayacak. O yüzden bunu değiştirirdim diye düşünüyorum en baştan. Onun dışında da bir de bu süreçlerin çok uzaması... Ben çok şanslıydım. O konuda da çok şanslıydım. Tek celsede bitti benim. Girdim, çıktım, bitti ama arkadaşlarımın 1 yıl kadar sürmüş davaları çünkü 3 celse sürmüş, çünkü

ben biliyorum ki birçok davadan, celp gidiyor biyolojik aileye, bulunamıyor. Hakim diyor ki davada, dava günü, yok, diyor, ben aileyi istiyorum, diyor. Bu sefer ne oluyor? İkinci bir duruşmaya erteleniyor. Bulunamadı, tekrardan istiyorum, diyor. Bilmem ne, derken, çığrından çıkıyor işler Bunları kısaltmanın yolunu arardım. Bunu kısaltmanın yolu da aslında, dediğim gibi, davaya biyolojik aileyi dahil etmemek.

Evlat edinme konusunda ASPİM’de çalışan uzmanlarının özel eğitimden geçirilmesi gereken, çocuk koruma alanında uzmanlaşmış ve deneyim sahibi kişiler olmasını vurgulayan katılımcılar, her uzmanın evlat edinme alanında çalışmaması gerektiğini vurgulamışlardır. Bunu doğrulayan bir ifade de bir sosyal hizmet uzmanından gelmiş, evlat edinme alanının çok özel bir alan olduğu, bu alanda uzmanlaşmış sosyal hizmet uzmanlarının çalışması gereken bir alan olduğuna dikkat çekilmiştir;

STK.4.2.SHUDER: *Evlat Edinme, korunma ihtiyacı olan çocuğa sunabileceğin, radikal, hayatını değiştirebileceğin en uç hizmet modeli aslında. Öyle olduğu için çok daha ince elenip sık dokunulan bir yerde. şu an sosyal hizmet uzmanlarının homojen çalışabildiği tek birim Evlat Edinme Birimi. Hani şey yok ya, sosyal çalışma görevlisi tanımı yok, onun dayanağı da Lahey Sözleşmesi. Orada “sosyal çalışmacı” diye geçiyor ama bizdeki sosyal çalışmacı, hani bildiğimiz sosyal hizmet uzmanı. O anlamda birim, sadece sosyal hizmet uzmanlarının çalıştığı ve kanaat bildirebildiği bir yer ama uygulama anlamında da çok zorlanıyoruz.*

STK.4.3.SHUDER: *İller arası farklılıklar öteden beri iller arası eşitsizliğe neden olan bir uygulama, bu kimsenin inisiyatifine kalmamalı. Standardizasyon yok. Merkezi bir çocuk ve aile havuzu oluşturulmalı. Türkiye genelinde. Bu havuz, hem tüm Türkiye genelinde çocuklar, hem aileler için olmalı, adaletli bir biçimde çocuklar dağıtılmalı. Bu kesinlikle olması gereken birşey. Ama bu uygulanmıyor. Aile bilgi sistemi diye bir sistem üzerinde Bakanlık çalışıyor. Bunu uygulayabilirlerse uygulayacaklarını söylüyorlar.*

3.4.3 Çocukun Evlat Edindirilmesinin Ardından Çocuk ve Ailenin Takibi, İzlenmesi, Süpervizyon/Danışmanlık/Profesyonel Destek Verilmesi,

Katılımcılar tarafından ebeveynlerin yol ve yordamlarını sezgilerine dayanarak bulmalarının yerine, tüm kurumların işbirliği içinde ‘evlat edinen çocuğun ve ailesinin’ takibinin ve sürecin danışmanlığının yapılması başlıca öneri olarak gelmiştir. Özellikle sosyal hizmet, eğitim, sağlık (özellikle ruh sağlığı) ve adalet kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içerisinde bu danışmanlığın ebeveynlere verilmesi gerektiği söylenmiştir;

K3A: Sanki bu annelerin ya da bebeklerin; süt izni, annelik izni, babalık izni gibi konuların bence daha hassasiyetle ele alınması lazım ki daha uzun olması lazım zaten. Yani o bebeğin o aile içerisinde ya da ne bileyim, belki ailelere buna dair daha çok eğitim de... Hoş, eğitim diyeceğim ama şimdi, kendi, ne derler, biyolojik çocuğu olan insanlar da öylesine, bir anda aile olup, kendi kendilerine bakıveriyorlar çocuğa ama Sosyal Hizmetler ne derece inceliyor, denetliyor bu aileleri, ne aşamada vazgeçiyor denetlemekten, arayıp sormaktan? Sanırım o dava sürecinden sonra bitiyor.

STK.4.3.SHUDER: Biz malum toplum olarak bilişsel seviyesi yüksek bir toplum değiliz. İnsanlara 6 yaşına kadar söylemeniz gerekiyor diyoruz, bırakıyoruz, tamamen insiyatife kalıyor, doğru mu değil. İnsanları zorlamak gerekiyor... Mevcut evlat edinme sistemindeki eksiklerden biri, Bakanlığın yapması gerekenlerden biri en az 6 yaşına kadar evlat edinildikten sonra en az yılda 1 olmak üzere sosyal hizmet uzmanları tarafından aileler takip edilmeli. Takibin içerisinde yönlendirme, rehberlik olmalı. Terapötik süreçlere girilemeyebilir, öncelikle rehberlik yeterli. 6 yaşına kadar çocuğun evlat edinildiğinin söylenip söylenilmediğinin de kesinlikle zorunlu olarak kontrol etmek lazım. Çocuk üstün yararı açısından baktığımızda, işin başında çocuk odağımızda, 'çocuk için aile seçiyoruz' diyoruz ama sonunda bununla uyumlu olmayan bir davranış sergiliyoruz. Ailelerin nüfusuna tescil edildikten sonra, takvim yaşının 6 yaşına kadar takip edilmesi zorunlu hale getirilmeli mevzuatta.

STK4.1.SHUDER: Türk Medeni Kanunun 316.maddesi, araştırma maddesi çok önemli bir maddedir. Son söz sahibi mahkemelerindir. Ama ağırlık söz sahibi sosyal hizmet kurumlarının olmalı, kurumun söz hakkı olmalı. Eskiden SHÇEK bu vakayı getirmişse, tamamdır diyordu Hakim. 311.maddede özel yükümlülük yerine getirmemeli diyor. Medeni kanunun uygulamasında sıkıntı var.

K4B: bütün bu STK'ların, avukat yardımıyla bulunmaları gerekiyor başvuranlara çünkü hani ben karşılayabilirim bunu belki ama hani şöyle söyleyeyim, 2018 yılında, bana, tanıdık bir avukattı, ona rağmen dedi ki, en düşük tarifeyi ben senden almak zorundayım, dedi, hani resmi bir şey olacağı için. Yanlış hatırlamıyorsam, 4-5 bin lira gibi bir para verdim ben. Şimdi, bunu veremeyecek insanlar olabilir, vermek istemeyecek insanlar olabilir. Kendini, avukatsız devam edebiliyorsunuz ama bunu hiç kimse önermiyor, avukatla gitmeniz sizin için çok büyük bir avantaj olacak. O yüzden mesela bu külfetten, STK'ların ya da devletin bir avukatı olabilir bu işlere bakan, hani evlat edinenlere yardımcı olacak, onlara bedava, işte kamu avukatı diyorlar ya, o tarz bir avukat desteği olabilir. Bence bu, devletimizin ya da STK'ların yapması gereken önceliklerden bir tane.

Aynı zamanda katılımcılar tarafından, sosyal politika uygulamalarından sorumlu kurumlarda, evlat edindirilen çocuğun takibinin ve ailenin izlenmesinin 'çocuğun yüksek

yararı' doğrultusunda yapılmasına dair öneriler paylaşılmış, aileler ve çocuk ne zaman ihtiyaç duysa başvurulabilecekleri bir kurum olduğu mesajının ebeveynlere verilmesi gerektiğinin de altı çizilmiştir. Kurumların kapılarının açık bırakılması, gizli kapaklı değil, açık ve şeffaf bir şekilde kurumlarda danışmanlık verilebilmesinin aileleri rahatlatacağı da eklenmiştir. Evlat edinme konusunun çocuklarla ne zaman, nasıl paylaşılması konusunda desteğe çok fazla ihtiyaç duyulduğu ve bunun tabulaştırılmasının aşılması gerektiği paylaşılmıştır. Katılımcılar, sosyal medyada evlat edinme konusunun tabudan modaya doğru evrilmesinin çocuğun iyiliğini gözetmediğini eklemişler, bu konuda profesyonel desteğin artmasını istediklerini belirtmişlerdir.

K5A: *Belki ailelere, öncesinde bir psikolojik destek verilebilir diye düşünüyorum, bunun gerekliliği ve doğruluğu anlamında Sosyal Hizmetler'den 6 ayda bir, senede bir kere veya çocuk 3-4 yaşına gelince, bu hizmeti onların vermesini isterim çünkü Sosyal Hizmetler'in en büyük amacının, en büyük ilkesinin çocuk hakları olması gerektiğini ve o çocuğun haklarının sonuna kadar arkasında durması gerektiğini gerçekten çok isterim. Biz çok şanslıydık. Güzel bir süreç geçirdik. Çok iyi niyetli olup da bizim kadar şanslı geçiremeyen, süreç yaşayan insanlar var. İşte anlattığım gibi. Arkadaşımın eşinin ailesine ya da eşi, kendi annesine babasına yalan söylemek zorunda ama bu çocuğa bu gerçeği nasıl anlatacaklar? Anne babasına yalan söyleyip, çocuğuna bir şekilde doğruyu söylemeye çalışacak? Sosyal Hizmetler'in bu konuda biraz daha organize çalışmasını isterim. Gerçekten isterim.*

K10A: *Çocuklara nasıl söylenecek, ne zaman söylenecek, nasıl anlatılacak konusunda mesela inanılmaz bence desteğe ihtiyaç var çünkü bu bizim bence birinci problemimiz. Hani tabu konusunu bir aşmamız gerekiyor ama bu nasıl yapılacak? Hani bunun çözümü de sosyal medyada modaya çevirmek değil, konuştuğumuz gibi. Tabudan modaya geçiş olmasın, diyoruz. Orada da çocukların iyiliğinin gözetilmesi lazım tabii ki ama çocuk sahibi olmak zor bir şey, kolay bir şey değil. Nasıl çocuk sahibi olduğunuzdan bağımsız olarak zor bir şey bence. Kiminin hamilelikte problemi oluyor, kiminin doğumda problemi oluyor, kiminin sonradan problemi oluyor. Bizim problemimiz de problem demeyelim, zorluğumuz da annelerinin karnından değil, kalbinden çıkmış olmaları, sonradan gelmiş olmaları, daha geç buluşmuş olmaları ama bunu böyle anlattığınız zaman zaten çocuklar o kadar doğal bir şekilde kabulleniyorlar ki bizim çocuklarımız uzun süre, herkesin evlat edinildiğini zannediyorlardı. Anne, a bak bu annesinin karnından çıkmış, biliyor musun, filan diye gelip bana söylüyorlardı. A öyle mi filan... Hani o kadar doğallaştırmış, o kadar içselleştirmiş...*

K8B: *"Bakın, bu işi, bu birlikteliği yaşayan ailelerin bir şekilde bir araya getirilmesi lazım, hissettiklerini paylaşması lazım. Benim hissettiklerimi anlatacağım, doğru mu yapıyorum, yanlış mı yapıyorum*

bilemediğim şeyleri konuşacağım insanlara ihtiyacım var. Buna sizin önayak olmanız lazım. Bu insanların bir araya gelebilmeleri için belki bir isim, telefon portalı oluşturmanız lazım. Kişiler burada seçmece birini de arayabilir. Seçmece bir grup da oluşturabilir. Ben böyle davranıyorum da bu tepkiyi aldım çünkü hayatımda bu benim ilk kez var, herhangi birine soramam ya da normal koşullarda aile olmuş biri benim derdimi anlamaz.” diye ben çok... Ne yapacağımı bilmiyorum, nasıl anlatacağımı bilmiyorum, nasıl tepki göreceğimi bilmiyorum, çocuk nasıl anlayacağını bilmiyor, anladığında ne yapacağını bilmiyor, yaptığında nasıl tepki alacağını bilmiyor...

K8B: *normal yolla aile olanlarla, bu yolla aile olanlar arasındaki fark bu, kafanı yine vurabilirdin ama burada sorumluluğunu teslim ettiğin, benim hayatımdan çıktı, onun hayatına verdim bu kişiyi, dediğin yerde, sorumluluklarını devam ettiği yer var senin. Devlet olarak o sorumluluğu almışsın, orada kestirip atamazsın, atamamalsın. Onun gerçeklikten haberdar olduğu, bu gerçeğin öğrenildiği ...*

Bazı evlat edinen ailelerin evlat edindikten sonra ‘kaçtığını, ev, adres, şehir’ değiştirdiğini’ bilen katılımcılar, bunu yapmayı düşünmeyen ailelerin de varlığının olduğuna dikkat çekilmiştir. **K4B**, ebeveynlerin de her zaman psikolojik desteğe ihtiyaçları olabileceğini vurgulamıştır. Bir diğer konu da ‘çocuğun hak ihlalinin önlenmesi’ konusunda gelmiştir; evlat edinen ailenin takibi yapılmalıdır ki evlat edinilen çocuğa evlat edinildiği bazı ailelerde halen söylenmemektedir. Bu bilginin paylaşılıp paylaşılmamasının da takibinin yapılması gerektiği ebeveynlerin önerileri arasındadır.

K10A: *...sosyal politika değişikliğini gerektiriyor, ona göre insan gücü değişikliği de gerektiriyor. Tabii bunlar, yapılsın, deyip yapamazlar çünkü bunları yapacak, eğitilmiş, tecrübeli sosyal hizmet uzmanlarına ihtiyaç var. Buna göre bir sisteme ihtiyaç var. Yani kime evlat edindirildi, onlara nasıl devam edeceğiz, nasıl takip edeceğiz... Çocuklara psikolojik danışmanlık hizmetine ihtiyaç var. Orada belki çocuk psikologlarının işin içine girmesi lazım. Dediğim gibi, bu büyük bir sosyal politika işi ve bir takım çalışması. Sadece Sosyal Hizmetler’in tek başına yapabileceği bir şey de değil. Çocuk psikologlarının, sivil toplum kuruluşlarının bence işin içine girmesi lazım, evlat edindirme, koruyucu aile derneği gibi mesela... Hani hiç konuşmadığımız, fiziksel veya zihinsel çocuk evlat edinme konusu var tabii. Aileler için orada çok ciddi bir desteğe ihtiyaç var, hem fiziksel özürllüler için, hem zihinsel özürllüler için. Buralarda da Sosyal Hizmetler, tıp hizmetleri, gene sivil toplum kuruluşları... Yani bu sacayağı...*

K4B: *başvuru çok stresli bir dönem, hani benim modumun düştüğü anlar oldu, olmayacak mı acaba, dediğim anlar oldu, stres oldum, mahkeme süreci yaklaşınca ne yapacağım ben, dedim. Bunlar için de hani böyle bir konuşup rahatlayacağımız bir psikolog desteği de olabilir, yine*

devletin ve STK'ların.....başvuranların psikolojik tarafı var, avukatlık tarafı var, kanunlarda yanlışlar var kurultaylar yapılsın, çalıştaylar yapılsın, kanunda bir şeyler değiştirilsin. Hep böyle hani, çocuk yuvalarına gidip, herkesin çok hoşuna giden; çocukları tatile yolladık, onlara hediye aldık, onlarla kıyafet bilmem ne yaptık... Hani yapılsın ama derneklerin bunu yapan bir kolu olsun, bir de prosedür tarafını işleten bir şey olsun.

STK3.1.KOREV: *çocuğun da güçlendirilmesi gerekiyor, çocuğun süreci kabullenmesi. Burada da işte, izlenmeli ki evlat edinen aileler, mesele şey, nasıl kabullendiğini... Bununla ilgili veri toplamak açısından da önemli bu. Çocukla ilgili, evlat edinmeyle ilgili bilimsel temelli yasalar, yönetmelikler düzenleyecekseniz, bu çocuğun 10 sene sonrasını, 20 sene sonrasını, 30 sene sonrasını sürekli izlenebilecek bir mekanizmayla izlemeniz lazım ki bunlara dayanarak da politika üretmeniz lazım. Şimdi, siz bunları yapmadan; evlat edindik, bitti gitti, dosya kapandı, çocuk mutlu, biz mutlu... Böyle bir bakış açısıyla filan bu iş yürümez.*

STK.4.3.SHUDER: *Medeni Kanunun haricinde Aile Bakanlığı içerisinde dört dörtlük sırf koruyucu aile ve evlat edinme ile ilgili bir kanun düzenlemesi yapılabilir. O olmuyorsa bir yönetmelik düzenlemesi yapılması lazım. Çok zor bir şey değil, 2 haftada çatır çatır yönetmelik çıkar...*

3.4.4 Diğer Evlat Edinen Ebeveynler Arası Deneyim Paylaşımı ve Örgütlenme Yolu ile ‘Dayanışma’nın Artırılması

Kendileri gibi ‘başka bir doğum hikayesi’ ile dünyaya gelen çocuklar arasında da dayanışma ve güçlenmeye de ihtiyaç duyulduğu, gizlilik ilkesine dikkat edilerek, çocuk ve ebeveynlerinin izni ile buluşmaların yapılması da önerilmiştir. Bu bulgular, literatürde feminist dayanışma gruplarının oluşmasının bireyleri güçlendireceği görüşüyle uyum içerisindedir. Katılımcılardan ASPİM kurumunun ebeveynlere çocuklara nasıl geldiklerini anlatan (kendi masalını kendin yaz) ve çocukların sorgulamaya başladığı zaman ailelerin ne yaptığını anlatan rehberler vb. gibi destek kitapçıkları hazırlamalarını önerenler olmuştur. Uzman bir kadro tarafından bu süreci yaşayanların deneyimlerini, iç seslerini, duygularını içerecek şekilde, sürecin aşamaları da anlatabilen kitapçıklara ihtiyaç duyulduğu paylaşılmıştır. İtiraf edilemeyen çok fazla duygunun ve kafa karışıklığının olduğunu ve bazen bunları dışa vurmanın çok zor olabileceğini söyleyen katılımcılar, önerilerine özellikle bu kafa karışıklıklarının ve iç seslerin de paylaşılmasının

ebeveyn adaylarını rahatlatabileceğini de eklemişlerdir. Sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin önerileri de ebeveyn önerilerini tamamlar ve destekler niteliktedir;

K11A: Şey, hani dedin ya, böyle sivil toplum örgütleri, örgütlenmek, bir araya gelmek, mesela acayip hoşuma gitti bu. Mesela böyle şeyler yapılabilir. Bir araya gelebiliriz. Online bile bir araya gelebiliriz. Fikir alışverişinde bulunabiliriz ya da işte hayat koşulları biraz daha normalleştiğinde, ne bileyim, buluşabiliriz. Çocuklarımız birbirini görebilir, tanıyabilir.

K12A: Elbette çok kıymetli bir şey çünkü aile ne kadar normalleştirmiş olursa olsun, çocuk sadece içinde benim ve onun yaşadığı bir fanusu bilmiyor. Benim tepkilerim ne kadar normal olursa olsun, biz içimizde ne kadar içselleştirmiş olursak olalım, okulu, şusu busu, hani evin kapısından dışarı çıktığın anda yaşadığın dünyada bu konuda çok tepkiyle karşılaşacak ve bu hikayede tek olmadığını, başka çocukların da başka hikayeler yaşadığını bilip onu normalleştirmesi tabii ki faydalı, öyle bir etkileşimin içinde olması.

K6A: ..ama ben şeyde çok eksiklik hissettim; söylerken, paylaşıırken. İşte şimdi sen diyorsun, kitaplar, hikaye kitapları filan, ben böyle şeylerin olmasını çok isterdim çünkü gerçekten çok önemli ve ben hatırlıyorum, Winx vardı o zaman. Winx'in CD'si vardı. Oradaki kahramanlardan biri evlatlıktı. O filmi ben arkadaşşımdan aldım. Bulamadım çünkü parayla almak için. Şey yaptım, benim kızım Winx'i çok severdi, dizi olarak izlerdi. İzlerken denk gelip, onun CD'sini aldım. Onu izlettim ben kızıma birkaç kez mesela. Hani tek kılavuz olarak onu şey yaptım. Ben kendim de hani, benim için onu söylemek çok çok zordu. Hani psikiyatrist dedi ki bunu siz söyleyeceksiniz mutlaka ama yani çok zordu. Yani o da çok etkilendi ki ben de çok, hani normalde de kelimelerimi zaten, hani çevremde de öyle tanınırım, seçerek konuşurum...

STK.4.3.SHUDER: İki üç modülden oluşan bir eğitim oluşturulabilir, bu modüller üzerinden sırada bekleyen ailelere sosyo-kültürel çevre baskısı vs. çocukların özellikleri sık karşılaşılan sorunlar, ergenlik, bağlanma, çocuğa evlat edinildiğinin söylenmesi vb. gidilebilir.

STK3.1.KOREV: Bizim bunu yapacak nitelikte, donanıma sahip kişilere de ihtiyacımız var. Sonrasında işin yayınlanması, basılması, o en kolayı gerçekten, çocukların psikolojisinin, sosyal hizmet uzmanının, çocuk gelişim uzmanının, yani bu konunun uzmanları tarafından doğru bilgi ve doğru yönlendirmelerle yazılmış olması. Oturup bununla ilgili de çalışabiliriz. Bir seri yaparız; 5 kitaptan oluşan, 5 tane, çocuklar için şu ana başlık, deriz. Bir yazar grubu oluştururuz. Bir yazar grubu yazdıktan sonra da danışma kurulu oluştururuz. Danışma kurulu da bunu bir inceler ve biz bunu illa basmamız da gerekmiyor; sesli kitap yaparız, çizgi film yaparız, ne bileyim yani, yaparız ve bu da çok farkındalık

yaratacak bir şey olur. Yurtdışı örnekleri ve bu çocuklara yönelik yazılacak olan kitaplar... Sonrasında tabii daha şey olacak olanlarda, bilimsel yayın niteliğinde olanlarda da birlikte hareket edebiliriz. Bir parçası olup hep beraber yapalım bunları çünkü bizim hepimizin güçlü olmamız ve örgütlü olmamız gerekiyor açıkçası.

Evlat edinmenin gizli tutulması gereken, sır olarak kalması gereken bir şey değil, evlat sahibi olmanın yollarından biri olduğuna dikkat çekilmesi gerektiği konusunda öneriler gelmiştir. Özellikle evlat edinmek için başvuran ailelerden başvurusunun onaylanabilmesi için tamamlaması gereken evrakların oldukça fazla olduğunu bazı katılımcılar eleştirirken, bazıları da bu evrakların istenmesinin kesinlikle gerekli olduğuna dikkat çekmiştir. Bazı katılımcılar ise biyolojik yolla çocuk sahibi olmak isteyen tüm ebeveyn adaylarından da aynı evrakların istenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ebeveyn olmak için ehliyet sahibi olunması gerektiğini düşünenler de bulunmaktadır;

K11B: *Benim aklıma da şu geliyor hocam; mahkeme sürecinde bizden maaşımızı istiyorlar, evin var mı, araban var mı, nerede çalışıyorsun, bunu sorgulayan insanlar, normal şartlarda çocuk sahibi olana hiçbir şey sormuyor. Benden daha az maaş alan adam 3-4 çocuk yaparken, ben bir taneyi, nasıl bakarım kaygısını, ona nasıl bir gelecek hazırlarım kaygısını yaşıyorum. Yani burada...Kesinlikle. Bu işin, araba sürmek gibi, ehliyeti olması lazım, anne baba olmanın.*

K10A: *Hatta hep şey diye konuşuruz, hala da söyleriz; biyolojik çocuk sahibi olmak isteyen kimse doktor raporu istemiyor, bizden işte Hepatit B geçirdin, geçirmedin, psikiyatri raporu, bilmem neye kadar... Ondan sonra topluma bakıyorsun; biyolojik çocuk sahibi olmuş ve çocuklarına eziyet eden, ensest vs. bin türlü problem var. Evlat edinmek isteyen insanlara gelince, ha hop dur bir bakalım, seni bir kontrol edelim, baştan aşağı bakalım, sen doğru musun, değil misin?*

Katılımcılar, evlat edinmeye karar veren ebeveyn adaylarının evlat sahibi olmanın farklı yolları olacağını kabul etmelerini, eğer bu yolların hepsinin her yönden eşit olduğuna inanıyorlarsa fazla geç kalınmadan çocukla aradaki yaş farkı açılmadan (**K6A**) evlat edinerek evlat sahibi olmaları yönünde ebeveynlere öneride bulunmuşlar, evlat edinmenin bir sorun değil, bir yöntem olduğunu anlatmak gerektiğini eklemişlerdir. Özellikle en çok erkeklerle çalışılması gerektiği, toplumsal duyarlılık adına evlat edinmenin anlatılmasına önem verilmesi de önerilmiştir.

K6A: *Daha erken başvurabilirler yani. Kıyaslıyor seni. Tiktok'ta şarkılar söylüyor olman...çocuğa da haksızlık oluyor. Yani o da çünkü*

genç babalar, anne babalar istiyor. Dediğim gibi, yaş önemli bir faktör. Bir de hazır olmak, duygusal gidip müracaat etmemek, yani kafanızda gerçekten oluşturarak, belki hani hamilelik, hani spontan gelişebiliyor ama bu öyle değil, planlı bir şey ama gerçekten...

Erkeklik çalışmalarının artırılması

Erkeklik çalışmalarının artırılması da ayrı bir öneri olarak gelmiştir. Üreme konusunda baskının ortadan kalkması ve evlat edinmenin evlat sahibi olmak için bir yol olduğunu anlatabilmek için konunun ‘erkeklerle yüksek sesle’ konuşulması gerektiği, ancak erkekler de yüksek sesle konuşmaya başlayınca birçok şeyin değişebileceğine dair görüşler aktarılmıştır;

K11B: ‘..Biyolojik anne baba olmayı erkekliğin ya da kadınlığın simgesi olarak görüyorlar. “Ben erkeğim, çocuk sahibi oldum...” Bunu aşmak için öncelikle bence erkeği etkilemek gerekiyor, erkeği ikna etmek gerekiyor....Tüp bebek denediğimizi söylediğimde, amcamın oğlu dedi, utanmıyor musun, dedi, bunu söylemeye, dedi, çocuğun olmadığını söylemeye, dedi. Dedim, niye utanayım, bu biyolojik bir şey, dedim. Hani detaya girdim artık, sperm sayılarının azlığı vs. Diğer türlü aklına bir şey gelmesin, dedim. O yüzden, dedim, onu söylemekte bir sakınca yok, dedim.

K11A: Evet, yani o erkeklere ulaşmak... Bu ülkede ne yazık ki herkes kitap da okumuyor, sen de biliyorsun. Herkes her şeyi izliyor. O yüzden belki belgesel çekilebilmeli, bu yayınlanabilmeli. Yani bir şekilde, daha geniş kitlelere; bak biz işte, mesela, örnek veriyorum, bir evlat edindik... Yani bir görsün. Okumak çok başka ama görmek, izlemek... Böyle bir belgesele bence ihtiyacı var bu ülkenin. Evet, senin dediğin gibi, hikaye kitabı hiç yoktu. Rezalet bir durumdu. “Gaston: Bir Karışıklık Hikayesi”, benim o dönemde çok büyük kurtarıcım olmuştu. Evlat edinmeye en yakın...

K11A: ‘...Bir de mesela hani, sen de biliyorsun, bu toplumda erkekler o kadar rahat bunu dillendiremezler. Eşim tabii yakın çevre, ailemizde olumsuz bir şey yaşamadık ama mesela arkadaşlarıyla bunu konuştuğunda...Yüksek sesle dile getirilmesini de garipsiyorlar.

K11B: evlat edindiğimizde de bunu, sizin de söylediğiniz gibi, bunu hayır, sevap gibi bir şey için değil; insanlara hani, bunu yapabildiğimizi, yapabileceğimizi, başkalarının da yapabileceğini göstermek için söylüyorum. Her seferinde söylüyorum. Hatta onun da eleştirisi, niye bunu sürekli diye getiriyorsun, diyorlar. Ya dile getirmek istiyorum ki insanlar... Aynı şekilde başka arkadaşım da evlat edinemiyordu. Yıllardır çocuk sahibi olamıyordu. Geçen öğrendim, çok şükür, hani tüp bebek deneye deneye artık ama ikisinin de artık fizikleri bozuldu o hormonlardan. Sonunda çocuk sahibi olabildiler, şükür. Yani onlarda işte bu düşüncüyü uyandırmaya çalıştım, siz de evlat

edinebilirsiniz diye. Yine söylemeye devam edeceğiz. Bir de bu işin gerçeği bu. Bak, nasıl ben, çocuğum var, diyebiliyorsam, sen, çocuğum var, diyebiliyorsan, ben de çocuğum var ve bu şekilde sahip oldum, diyorum. Normal gebelikle oldum, evlat edinerek oldum...

K11B: *Ben az önce söyledim, biraz erkeklere çalışmak gerekiyor ve toplumsal duyarlılık adına biraz afişe etmek gerekiyor konuyu, diye düşünüyorum.*

3.4.5 Kurumlararası Koordinasyon ve İşbirliği

Söz konusu koordinasyon ve iş birliğinin yetersizliğinden dolayı yaşanan sıkıntılar çok büyüktür. Öncelikli olarak literatürde de tartışıldığı gibi ülkemizde 2018 yılında kaldırılan ‘evlat edinme yönetmeliğinin’ yerine halen yeni bir yönetmelik çıkarılmamış olması kurumların iç işleyişini ve kurumlararası eşgüdümlü çalışmayı de aksatmaktadır. Bu durum, Atasü (2016: 54)’ nün feminizmin refah devleti ve sosyal politika alanına dair eleştirilerini sunduğu makalesinde ihtiyaç duyulanın ‘gözle görünür politik tartışma alanı’ olduğunu aktarması ve evlat edinme alanında hukuki düzenlemelerin kaldırılmasının ardından yeni düzenlemelerin yapılmamasına dair SHUDER ve Hayat Sende’nin açıklamalarıyla paralellik göstermektedir. **STK.4.2.SHUDER** bu durumu şöyle eleştirmiştir;

STK4.2.SHUDER: *...bireysel olarak çabayla olmaz bu iş. Zaten yönetmelik yok ya şu an. Evlat edinme hizmetini uyguluyorsun ama komisyonlarla gidiyor, duymuşsundur. E komisyonlar da ilden ile değişiklik gösteriyor zaten. Biz mesela,’de, kendi içimizde bazı çalışma prensipleri oluşturup bakanlığa göndermiş. Bakanlık da hiçbir şey demedi. Kendimizce bir şey koyduk mesela; 43 yaş ve altına 0-12 yerleştirmesi yapıyorduk, komisyon kararı çıkarıyorduk. 43 yaş ve üstüne de otomatikman, 13 yaş, 13 ay ve üstü, büyük yaş grubu çocuklar yerleştirmesi yapıyorduk ama duyuyorduk ki Anadolu’da mesela 60 yaşındakine de bebek yerleştiriliyor. Yani böyle farklı uygulamalar da var. Yani ciddi boşluklar var.*

K12A: *Dediğim gibi, ilk değiştireceğim şey bu süreçte, kurumlar arası koordinasyon. Kimsenin birbirinden haberi yok. Evlat edinmenin detaylarına dair kimse bir fikir sahibi değil ve kimse süreçte ne yapması gerektiğinin farkında değil ve kurum, yani Sosyal Hizmetler Kurumu bu anlamda diğer kurumlara en ufak bir bilgilendirmede bulunmuyor. En basit örneğidir yani; hangi bulaşıcı hastalıkla ilgili test yapılacağını adam nereden bilsin? Bir milyon tane hastalıktan hangisini test etsin?*

Kurumlar arası koordinasyon sıfır ve insanlara, bir kurumun direktifini öbür kuruma anlatacağım diye benim anam ağladı. Anam ağladı yani.

STK3.1.KOREV: *İşte STK, kamu, yerel yönetimler, bu çok değerli bir şey. STK çok çalışıyor, hatta yol gösterecek veriler sunuyor, çözüm önerileri sunuyor ama bunun değerlendirmesi yapılmıyor. Bu da bizim hiç motivasyonumuzu kırmıyor, biz çalışmaya devam ediyoruz ama yol alınmasını biraz uzatıyor. Benim de en büyük dileğim bu aslında; yani çocuk alanında olsun, her alanda, sosyal hizmetin, insanın olduğu her alanda çalışma yapılırken, herkesin birbirini dinleyip, birazcık da ses vermesi, kulak vermesi, somut bir şey oluşturması dileğim.*

Katılımcılarca, çocukların evlat edindirilme öncesi ‘geçici bakım sözleşmesi’ ile aile yanına yerleştirilmesi ve bir yıllık süreçte ebeveynlerin yaşadığı sıkıntıların azaltılması için öneriler paylaşılmıştır; insanların ilgisini çekecek kocaman sözleşme belgeleri yerine geçici bir kimlik kartı (**K6A**) verilerek bu süreçte ailelerin hırpalanmalarının önüne geçilebileceği şeklinde öneride bulunulmuştur.

K6A: *hala bu izindi, bilmem neydi, geçiyorsa, bana göre, dediğim gibi, bunların hepsi çok örseleyici şeyler. Hani çok basit bir geçici kimlik kartı ya da adı başka bir şey olabilir, çok küçük bir şeyle bu sorun çözülebilir. Kocaman kocaman sözleşmeleri elimize verip de insanların da ilgisini çekecek şekilde, bu kadar bunu hani yapmak... Hantal bir sistem. Yani sistemin de bu hantallıktan çıkması gerek. En basiti, geçici bir kimlik belgesi versin. Yasalaşınca al o belgeyi ya da kötüye kullandıysa, çocukla birlikte o belgeyi de alsınlar. Çok basit ve pratik bir şey.*

SONUÇ

Bu araştırma ile evlat edinerek çocuk sahibi olan bekar ve evli ebeveynlerin evlat edinme deneyimlerini feminist sosyal hizmet perspektifinden incelenmesi ve evlat edinme alanına dair sosyal politika önerilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırmanın bir diğer tamamlayıcısı ise sivil alanda çalışan aktörler yani sivil toplum kuruluşları temsilcileri olmuştur. Sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin görüşleri ve önerileri, katılımcı ebeveynlerin görüşleri ile birlikte analiz edilmiş ve çalışmaya eklenmiştir. Araştırma kapsamında sivil alandaki aktörlerin görüşleri alındığında, bu görüşlerin çoğunlukla ebeveynlerin deneyimlerini, paylaşımlarını ve önerilerini tamamlar nitelikte sunulduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte çalışmanın bir resmi kurumda yürütülmemesi ve resmi kurumlardan evlat edinen ebeveyn ismi alınarak görüşmelerin yapılmamış olması, görüşme sürecinin katılımcıların kendi doğal ortamlarında, çoğunlukla evlerinde ve tamamen gönüllülüğe bağlı yürütülmüş olması ve en önemlisi katılımcıların hepsinin artık ‘evlat sahibi’ olmuş olması, mutlu sona ulaşmış ebeveynlerle çalışmamı sağlamıştır.

Öncelikle evlat edinmeye karar verme sürecinde ebeveynlerin deneyimleri öğrenilmeye çalışılmış ve evlat edinmeye dair sosyo-kültürel yaklaşımların karar verme sürecini oldukça etkilediği anlaşılmıştır. Evlat edinmeye başvuru sürecinde özellikle ‘medeni durum’ ve evlat edinme arasındaki ilişkiye dair sonuçlara dikkat çekmek gerekmektedir. Evlat edinmeye karar verme, verilmesi zor bir karar olarak değerlendirilmektedir. Evlat edinme hakkı, çoğunlukla ‘sadece’ evli çiftlerin hakkı gibi görülmekte, evlat edinmeyi düşünen bekar ebeveyn adaylarının ebeveyn olma hakları bazı kurum yetkililerince ya da çevre tarafından yok sayılabilmektedir.

Evlilik ve aile kurgusunun içinde çoğunlukla evli ebeveynler yer almakta olduğundan, evlat edinme başvurularında dahi bazı kurum temsilcileri tarafından ‘bekar olma’ bekar ebeveyn adaylarının karşısına bir engel olarak çıkmıştır. Bazen de yakın ve uzak çevreleri tarafından abartılı bir ilgi ile karşılanan ve marjinalleştirilmeye maruz kalan bekar ebeveyn adayları yakın çevreleri tarafından dahi kabul görmemişlerdir. Bir bekar anne adayının, evlat edinmeye karar verdikten sonra babası tarafından ‘evlatlıktan reddedilmekle’ tehdit edilmesi, diğer bekar annenin ise evlat edindikten sonra annesinden

hiç destek alamaması bu duruma örnek teşkil etmektedir. Ancak bu demek değildir ki evlat edinmeye karar vermek ve evlat edinmek evli ebeveyn adayları için çok kolay olmuştur. Oldukça zor deneyimler yaşayan ve evlat edindikten sonra babasıyla bütün bağlarını koparan evli anneler de olmuştur. Özellikle aile üyelerinin ve yakın çevrenin evlat edinmeye karşı gelişine ve evlat edinmeyi kabullenememelerine '*soyun kutsanması*' görüşü eşlik etmiştir. Katılımcılar, ailelerin ve yakın çevrenin özellikle bebeğin genetiğine dair kaygıları ve mirasa ortak etmenin sakıncaları vb. konular yüzünden soyu kutsadıklarını, çoğunlukla 'başkasının çocuğuna annelik, babalık yapma' görevini üstlenmelerinin 'zor, anlamsız, gereksiz' olarak gördüklerini aktarmışlardır. Öte yandan diğer bir önyargı da evlat edinen ebeveynlerin başkasının çocuğuna annelik, babalık yaparak yüce gönüllü ve erdemli olması'na dair toplumsal mitler olmuştur. Bu mitlerin yapıbozuma uğramasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırmada, evlat edinme hizmetinde, hizmetlerin sunumunun ve sosyal hizmet yaklaşımının feminist olup olmadığı öğrenilmeye çalışılmıştır. Hizmetlerin sunumunun ve sosyal hizmet yaklaşımının feminist olduğunu söyleyebilmek mümkün olmamıştır. Cinsiyetçi politikaların çoğunlukla hizmet sunumlarında ebeveyn adaylarının karşısına çıktığı görülmüştür. İlk olarak sağlık hizmeti sunumunda, yardımcı üreme teknolojilerinden yararlanmaya karar veren biyolojik yolla çocuk sahibi olamayan ebeveyn adaylarının eril değer yargılarıyla biçimlendirilen sağlık sektörünün cinsiyetçi politikalarını deneyimledikleri anlaşılmıştır. Hizmet sunumlarındaki cinsiyetçi politikaların varlığı, cinsiyetlendirilmiş toplumsallığın daha bütüncül eleştirisini yapabilme (Sancar, 2008:15) gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır.

Eril değer yargılarıyla biçimlendirilen sağlık sektöründe, biyolojik yolla çocuk sahibi olamayan ve üreme baskısı hisseden ebeveyn adaylarının yardımcı üreme teknolojilerinden yararlanmaya karar vermesinin ardından cinsiyetçi politikaları farklı aşamalarda deneyimlediği anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra, evlat edinmeye karar verdikten sonra yetkili makamdan istenen sağlık kurul raporu alınma sürecinde, psikiyatrist ve diğer hekim görüşmelerinde, uyuşturucu madde kullanılmadığına dair rapor alımında ve çocuk doktorlarının evlat edinilen çocuğa ve evlat edinen ebeveynlere yaklaşımında da söz konusu cinsiyetçi politikaları deneyimledikleri öğrenilmiştir.

Eğitim politikalarını da cinsiyetçi politikalar şekillendirmekte, evlat edinme ‘bir aile olma biçimi’ olarak gösterilmemektedir. Evlat edinmeyi bir aile olma biçimi olarak anlatan, hatırlatan ve evlat edinmeyi normalleştiren eğitim materyalleri çok az sayıdadır. Var olan eğitim materyallerinde korunmaya ihtiyacı olan çocuğun ve söz konusu çocuğun biyolojik ebeveynlerinin örselendiği, ötekileştirildiği ifadeler, dilin örseleyici kullanımı ve konuyla ilgili bilgi kirliliği hakimdir, evlat edinmeyi normalleştirmek adına yürütülen bazı normalleştirme çalışmalarının da ‘çocuğun yüksek yararını’ gözetmek yerine, bu durumun çocuk hakkı ihlallerine yol açtığı anlaşılmıştır.

Katılımcıların en çok rahatsızlık duyduğu durumlardan biri, evlat edinilecek çocuğun hukuki sürecinin uzun sürmesi ve evlat edinmeye uygun çocuk olamamasından ötürü kalıcı ve aile temelli bir çözüm önerisinin çocuklara sunulamaması, dolayısıyla çocuğun yüksek yararının gözetilememesi olmuştur. Bu durum, katılımcılarla eleştirilmiş ve sunulan sosyal politika önerileri de bu bağlamda verilmiştir.

Kurumlararası koordinasyonun eksik olduğu, kurumların evlat edinme ile ilgili hizmetler ve politikalarla ilgili birbirinden haberdar olmadığı, devlet kurumlarının yanı sıra, sivil toplum kuruluşlarının da evlat edinme ve çocuk koruma alanında daha sıkı çalışmalar gerçekleştirmeye ihtiyacı olduğu araştırmanın sonuçlarındandır. Evlat edinme ile ilgili Bakanlıklar arası eşgüdümlü çalışma eksik ve yetersizdir. İslam dini açısından uzmanların farklı görüşleri hakim olup, evlat edinmenin dini açıdan caiz, sevap olduğu ya da günah olmadığı konusunda bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bu durum, alanın herkesin evlat edinmeyi kendine göre ‘yorumlamasına’, ‘merhamet, kurtarma ve yardım etme’ söylemlerinin artmasına yol açmakta ve hak temelli yaklaşımdan uzaklaşılmasıyla son bulmaktadır.

Evlat edinen ebeveynlerin süpervizyon ve danışmanlığının sağlanmadığı, evlat edinildikleri ebeveynlerinin yanına yerleştirilen bebek ya da çocukların evlat edinme hukuki süreci tamamlandıktan sonra takibinin yapılmadığı, evlat edinilen çocuklarla evlat edinildiğinin paylaşıp paylaşılmadığının izlenmediği eleştirilen diğer önemli bir eksiklik olmuştur.

Evlat edinme yoluyla evlat sahibi olmuş ebeveynlerin, diğer evlat edinen ebeveynlerle ve çocukların birbirleriyle karşılaşmamaları ve söz konusu tanışmalara ve karşılaşmalara ihtiyaç duyduklarını belirtmeleri ulaşılan sonuçlardan biri olmuştur.

Koruyucu ailelik hizmetinde söz konusu paylaşımlar, buluşmalar ve karşılaşmalar sıklıkla yaşansa da, evlat edinme hizmetinde bu durum söz konusu değildir ve eksikliği katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Ebeveynlerin yaşamlarının karmaşık yanlarıyla baş etmelerini sağlamak için feminist sosyal hizmetin mezzo çalışmalarına daha çok ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmıştır. Evlat edinen katılımcılar, bir araya gelmeyi istemekte, ancak benzer ortak deneyimleri yaşayan kişilerle deneyimleri konuşulduğunda kendilerinin daha iyi anlaşılacaklarını ve hissettiklerini paylaşmaya ihtiyaç duyduklarını dile getirmişlerdir.

Özgürleştirici yaklaşımlardan olan feminist sosyal hizmet perspektifini temel alan bu araştırmada, katılımcıların sosyal adaletsizliği oluşturan ve pekiştiren cinsiyetçi politikalara karşı çıktığı anlaşılmıştır. Katılımcılar, deneyimleri sırasında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine meydan okumaya çalıştıklarını dile getirmişlerdir. Sosyal politika alanına dair önerileri alınan katılımcıların, feminist sosyal hizmet temelini oluşturan birey ve toplum düzeyinde sosyal değişmeyi istedikleri dikkat çekmiştir. Bu talepler halihazırda alandaki aktörler tarafından ilgili politika yapıcılara hatırlatılmakta olsa da, alanda hak temelli çalışan sivil aktörlerin sayısı oldukça azdır ve evlat edinen ebeveynlerin de arasında bulunduğu koordineli ve eşgüdümlü çalışmalarla söz konusu savunuculuk çalışmaları güçlendirilmelidir.

Feminist sosyal hizmet uygulamasında, cinsiyetçi politikalara karşı çıkmaya, toplumsal cinsiyet eşitliği ve üreme konusunda çalışmaları artırmaya, bunun için erkekler ile birlikte çalışmaya ve farklı bir tür erkeklik inşa stratejisi ve politikası geliştirmeye (Sancar, 2008:16) ihtiyaç duyulmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanları, cinsiyetçi toplum yapısını dönüştürmekte önemli görevler üstlenmelidir (Dominelli, 2002). Toplumsal cinsiyet eşitliğini pekiştiren feminist uygulamalar artırılarak makro politikalar dönüşüme uğramalıdır. Evlat edinme hizmetlerinin sunumunun, sosyal hizmet yaklaşımının feminist perspektifle ele alınması gerekmektedir; her alanda feminist bir sosyal hizmet yaklaşımı benimsenirse, evlat edinme hizmeti ‘birinin diğerine yardım ettiği’ bir hizmet olarak görülmekten çıkacaktır. Evlat edinme, her çocuğun bir aile yanında büyüme hakkına erişimi ve sosyal adaletin

gerçekleştirilmesi için hem çocuk hem de aile yararına bir hizmet olarak sunulmalıdır. Toplumsal cinsiyet ile evlat edinme ilişkisini araştıran çalışmalar artmalıdır.

Üreme baskısının hem kadınlar hem erkeklerin hayatında nelere yol açabileceği konusunda daha çok araştırma yapılmalı, deneyimler görünür kılınmalıdır. Hem kadın hem erkek öznelerin deneyimleri bu bağlamda yol gösterici olacaktır. Ebeveyn adaylarının çok uzun süre denemeler yaparak hem ekonomik, hem psiko-sosyal açıdan yıpranmalarının önüne geçilmesi için infertilite tedavisinin yürütüldüğü kamu ve özel sağlık kuruluşlarında ‘evlat edinmenin’ de bir aile olma biçimini anlatabilme yollarının bulunarak, evlat edinmeyi anlatan çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Erkeklik çalışmalarına hem üreme baskısını azaltabilmek hem de evlat edinme üzerine konuşabilmek için ağırlık verilmeli, bilgi üretimin artırılması gerekmektedir. Feminist sosyal hizmet uygulamasında vurgulandığı gibi cinsiyetçi politikalara karşı çıkmak, babalık rollerinin dönüşümü için erkekler ile birlikte çalışmak gerekmektedir. Çoğu araştırmada ‘kadınlık ve annelik’ deneyimleri farklı perspektiflerden araştırılmaktadır, ancak bu çalışmada evlat edinen babaların, erkeklerin de sesine kulak verilmiş, onlar da dinlenmiştir. Erkeklerin, babaların seslerine yer veren araştırmalar çoğaltılmalıdır.

Evlilik, ideal aile, üreme, soy ve bekar ebeveynliğe dair kalıp yargıların dönüştürülmesine ihtiyaç vardır. Bekar ebeveynliğin de bir aile olma biçimi olmasının daha görünür kılınmasına ihtiyaç vardır. Doğurganlık ve annelik üzerine çalışmaların da artırılması gerekmektedir.

Yardımcı üreme teknolojileriyle üremeye çalışmayı ama üremeyi başaramamayı deneyimleyen bazı ebeveyn adaylarının yasal olmayan yolları seçmeyi kabul edebildiği, çocuğun bazı sosyal medya siteleri ve bloglarda ‘pazarlık’ konusu olduğu ya da biyolojik annelerin yasal olmayan taşıyıcı annelik yapmayı teklif ettiği görülmüştür, bu durum acilen denetlenmeli ve ‘çocuğun hakkını ihlal eden’ bu uygulamalar ve uygulayan kişiler hakkında cezai yaptırımlar uygulanmalıdır.

Eğitim politikalarında ve dolayısıyla evlat edinmeye dair perspektifte kültürel dönüşüme duyulan ihtiyaç söz konusudur. Eğitim politikalarını şekillendiren cinsiyetçi

politikaların evlat edinme konusundaki olumlu değişimi için sivil toplum kuruluşlarıyla koordineli makro çalışmalar yapılmalıdır. Evlat edinmeyi ‘bir aile olma biçimi’ olarak göstermeyen görsel ve yazılı materyaller, sosyal medya platformları, web siteleri ‘evlat edinme’ konusunda, ocuk masal kitapları, romanlar, yetişkin kitapları, çizgi filmler, ocuk filmleri, yetişkinlerin izlediği film ve dizilerin senaryoları yeniden yazılmalı, hatalı dilin ve dilin örseleyici kullanımı söz konusu yayınların yazarlarına hatırlatılmalı ve yazarlardan bu dili değiştirmeleri istenmelidir. Ardından evlat edinmeyi normalleştiren, evlat edinilen çocuğu ve evlat edinen aileyi tekileştirmeyen bir şekilde çocuklara yönelik yeni masallar yazılmalı ve yeni çizgi filmler hazırlanmalı ve normalleştirme çalışmalarına katkı sunulmalıdır.

Toplumun tekrar tanımlanmasını odak alarak çalışmak gerekmektedir; evlat edinmeye dair olumsuz ve olumlu (abartılı toplumsal mitlerin) kalıpyargıların dönüştürülmesine ve dilin dönüşümüne ihtiyaç duyulmaktadır. Doğru bilinen yanlışlar konusunda yayınlar hazırlanmalı, bilgi kirliliği önlenmelidir. Ne evlat edinmek için başvuran ailenin kutsallaştırılması, yüceltilmesi, ne de korunmaya ihtiyaç olan çocuğun mağdurlaştırılarak, kurtarılacak bir nesne gibi görülmesi bir seçenek olmamalıdır; evlat edinme çocuğun yüksek yararına olan bir hizmet olarak sunulmalı ve yaygınlaştırılmalı, tüm tanıtım ve savunuculuk çalışmaları ‘hak temelli yaklaşımla’ yürütülmelidir. Evlat edinmeyi normal bir süreç olmaktan çıkaran kültürel söylemlerin değişimi için çalışmak son derece önemlidir. Son dönemde sosyal medyada popülerleşen normalleştirme çalışmalarının (sadece evlat edinen ebeveynlere özel değil, tüm ebeveynlere yönelik) sosyal medya platformlarında ocuk haklarını ihlal edip etmediği yetkili otoriterlerce sık sık denetlenmelidir. Evlat edinerek evlat sahibi olan ebeveynlerin yazdığı masallar, hikayeler, sosyal medya platformları artmalı, konu hakkında belgeseller yapılmalı, podcastler hazırlanmalı, ortak yayınlar çıkarılmalıdır. Ebeveynleri hazırlamak adına tek tip çözümler değil, her çocuğun ve ebeveynin deneyimlerinin biricik olduğunu hatırlatan ‘hak temelli yaklaşımla’ hazırlanan çalışmalara yer verilmelidir.

Evlat edinmeyi normalleştiren, evlat edinilen çocukları rselemeyen, etiketlemeyen eğitim materyallerinin üretilmesi ve bu materyallerin ocuk gelişimi, okul

öncesi öğretmenliği, psikoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, sosyal hizmet, tıp, hemşirelik, sınıf öğretmenliği ve tüm formasyon gerektiren branş öğretmenliklerinin eğitim müfredatına eklenmesi gerekmektedir. Özellikle sosyal hizmet eğitimi müfredatına öğrencilerine çocuk koruma alanına dair evlat edinmeyle ilgili bir farkındalık çalışması eklenmelidir. İlahiyat Fakültesi ve Diyanet İşleri Başkanlığı ile çalışmalar da mutlaka planlanmalıdır. .

Evlat edinme sürecinde çocuk hakkı ihlalinin önlenmesi için çalışmalar yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Evlat edinilmesi henüz uygun olarak görülmeyen, kurum bakımında veya koruyucu aile hizmetinde bakım hizmeti verilen çocukların hukuki süreçleri için Bakanlık Makamı tarafından korunmaya ihtiyacı olan çocukların devlet korunmasına alınma nedenleri ve biyolojik ebeveynleriyle ilgili psiko-sosyal süreçler, biyolojik ebeveynlerin evlat edinilmesine rıza gösterilmemesi kararları ivedilikle gözden geçirilmeli, her çocuk için ‘vakaların biricikliği’ ilkesine dayanarak kalıcı, aile temelli çözümler ve müdahaleler geliştirilmesi konusunda adım atılmalıdır. Biyolojik çocuklarını devlet korumasına alınmasını ya da koruyucu aile hizmetinden yararlandırılmasını kabul edip 3413 sayılı yasa gereği çocuklarının devlet memuru olabilmesi ya da işe girebilmesi için evlat edinilmesine rıza göstermemesi konusunda sivil toplum kuruluşları savunuculuk çalışması yapmalıdır. İstismara açık bu durumun, çocuğun yüksek yararını gözetmediği konusunda lobicilik çalışmaları hızlandırılmalıdır.

Kurumlararası koordinasyona evlat edinme hizmetinde ihtiyaç duyulmaktadır. Devlet kurumlarının yanısıra sivil toplum kuruluşlarının da evlat edinme ve çocuk koruma alanında sıkı bir işbirliği içinde çalışması gerekmektedir. Çıkarılması gereken yeni evlat edinme yönetmeliğiyle ilgili tüm bakanlıklardan (Aile ve Sosyal Hizmetler, Eğitim, Adalet, Sağlık Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı), alandaki sivil toplum kuruluşlarından (SHUDER, Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği, KOREV, Kalben, Türk Psikologlar Derneği, Türk Psikiyatri Derneği, Tabipler Odası, Türkiye Barolar Birliği Çocuk Hakları Merkezi, Baroların Çocuk Hakları Büroları, Eğitim Sendikaları vb.), bu alanda çalışan akademisyenlerden ve evlat edinerek evlat sahibi olan ebeveynlerden görüş ve öneriler alınmalı, çocuk koruma alanında bütüncül bir yaklaşım izlenmelidir. 2018 yılında yürürlükten kaldırılan evlat edinme yönetmeliği yerine halen yeni bir hukuki düzenleme

getirilmemesi konusunda münferit çalışmalar yerine sivil toplum kuruluşlarının dayanışma ve örgütlenme ile daha sistemli savunuculuk, lobicilik çalışmaları yapılması gerekmektedir. İvedilikle yeni bir evlat edinme yönetmeliğinin çıkarılarak yürürlüğe girmesi makro çalışmalarla gündeme getirilmeli, politika yapıcılara hatırlatılmalıdır. Toksöz (2020)'nin de vurguladığı gibi hükümetlerin sorumluluğunu hatırlatmak için feminist perspektiften eleştirel çalışmalar yapılması, cinsiyet temelinde ayrıştırılmış istatistiklerin ve göstergelerin araştırılması, yeni göstergeler oluşturularak izleme, hesaplama çabasının devam etmesi gerekmektedir. Evlat edinmeye dair detaylı istatistikler yetkili makamlardan istenmeli ve takip edilmelidir.

Evlat edinme yoluyla evlat sahibi olan ebeveynlerin dayanışmasına ve güçlenmesi için çalışmalar yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Feminist sosyal hizmet yaklaşım perspektifiyle deneyim paylaşımı ve örgütlenme yolu ile 'dayanışmaların' artırılması konusunda çalışmalar, sivil toplum ile birlikte koordine edilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Evlat edinmek isteyen, evlat edinen ebeveynlerin seslerine yer veren hak temelli temelli çalışmaların ve araştırmaların artırılmasıyla, feminist politikanın talepleriyle, sosyal politikayı buluşturma noktasında Kaylı (2016)'nın da vurguladığı gibi sosyal hizmet etkili bir ajan olarak değerlendirilebilecektir. Evlat edinen ebeveynlerin süpervizyon ve danışmanlığının sağlanması, yerleştirilen bebek ya da çocuğun evlat edinme hukuki süreci tamamlandıktan sonra takibinin ve izlenmesinin yapılması, evlat edinilen çocuklarla evlat edinildiğinin paylaşılıp paylaşılmadığının izlenmesi çocuğun yüksek yararı gözetilerek mutlaka bir hizmet olarak sosyal politika uygulamalarına eklenmelidir. Bu takip ve izleme, çocuğun yüksek yararına olacaktır. Ebeveynlerin izinleri doğrultusunda kendilerini yalnız hissetmelerinin önüne geçilerek ebeveyn grup çalışmalarının yapılması, aynı duyguları yaşayan ebeveynlerin birbirleri ile dayanışarak paylaşımlarının sağlanması, profesyonel meslek elemanlarının desteğiyle danışmanlık verilmesi, hukuki süreç takibi konusunda da hukuki destek sağlanması acilen en büyük ihtiyaçlardır. Evlat edinilen çocukların birbiriyle tanıştırılmasına duyulan ihtiyaç da gündeme gelmiş, katılımcılar tarafından çocuğun yüksek yararını gözeterek çocuk hakları için söz konusu çocukların katılımı ile daha faydalı çalışmalar yapılabileceğine inanılmaktadır.

Biyolojik çocuğunu evlat edinmeyi seçen biyolojik annelerle ilgili çalışmalar neredeyse hiç yoktur. Biyolojik annelerin araştırma alanından dışlanması, 'kötü anneler' olarak anılması yerine, söz konusu kadınların durumunu, çocuğundan 'vazgeçmek zorunda kalma sebeplerini, yaşam deneyimlerini ve sürecin arka planını' inceleyen araştırmalara da yer verilmelidir. Bu konuda çalışmaların ve araştırmaların artırılması önerilmektedir. Aynı şekilde evlat edinilen çocukların biyolojik babaları da araştırma alanında yer almadığı için, biyolojik babaların görüşlerine, deneyimlerine yer veren çalışmalar yapılmalı, söz konusu erkeklerin de deneyimleri de öğrenilmeli ve literatürde yer almalıdır.

Savunmasız insanların korunmaya ihtiyacı olduğunu kabul ettiğimizde, feminizmin bize nelerin 'kabul edilebilir standartlar' olması gerektiği, bu standartların ne olduğuna kimin karar vermesi gerektiği gibi başka feminist sorular sormaya başlayabiliriz. Ancak bu tür meseleler üzerinde çalışmaya başladığımızda gerçek anlamda feminist bir sosyal hizmeti geliştirmeye başlamış olacağız (Wise, 2013:249).

4. KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, *Tarihçe*, <https://aile.gov.tr/bakanlik/hakkinda/tarihce/>. (20.05.2022).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu, 2022 Yılı Bütçe Sunuş Konuşması. <https://aile.gov.tr/haberler/bakanimiz-derya-yanik-tbmm-plan-ve-butce-komisyonunda-bakanligin-2022-yili-butcesinin-sunumunu-yapti/>. (10 Kasım 2021)

Akkanat, H., İnal, E., Çetiner, B., Baysal, B. (2016). Soybağı Hukuku. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

Aktaş, T. (2018). ‘Etiyopyalı Çocukların Evlat Edinmesi Yasaklandı’. Anadolu Ajans, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yabancilarin-etiyopyali-cocuklari-evlat-edinmesi-yasaklandi/1026644>. (06.01.2018).

Altınoğlu, D. İ., Erol, N. ve Gençöz, T. (2014). Evlat Edinilmiş Ve Biyolojik Ebeveyniyle Yaşayan Çocukların Davranışsal Ve Duygusal Sorunları Ve Bağlanma Düzeyleri ile Anne Babalarının Çocuk Yetiştirme Stillerinin Karşılaştırmalı olarak Değerlendirilmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi, Turkish Journal of Psychiatry*. January 2014 <https://www.researchgate.net/publication/295547682>

Anıl, E, Seral, G. ve ark. (2003). *Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler: Doğurganlık Haklarımız Var*. İstanbul: New Ways.

Arif, A.A. (2011). Taşıyıcı Anne Veya Kiralanmış Rahim Konusuna İslami Bir Bakış. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. Sy.17, 2011, S.389-414.

Artukamaç, Y. ve Gökozan, İ. (2018). Teo’nun “Ben Nereden Geldim? Kitabı. Ankara: Bilgi Yayınevi Çocuk Kitaplığı.

Atan, M. (2015). Radikal Feminizm: “Kişisel Olan Politikadır” Söyleminde Aile. *The Journal Of Europe - Middle East Social Science Studies*. October, 2015, Volume: 1, Issue: 2, s: 1-21.

- Atasü, T. R. (2016). Feminizmin Refah Devleti ve Sosyal Politika Alanına Eleştiri ve Katkıları. *Amme İdaresi Dergisi*. Cilt 49, Sayı 4, Aralık 2016, s. 37-63.
- Aydın, M.A. (1995). *Evlat Edinme*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/evlat-edinme>. (03.06.2022).
- Aydoğdu, M. (2010). *Çağdaş Hukuki Gelişmeler Işığında Evlat Edinme*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Badinter, E. (1992). *Annelik Sevgisi: 17. Yüzyıldan Günümüze Bir Duygunun Tarihi*. İstanbul: AfaYayıncılık A.Ş.
- Badinter, E. (2011). *Kadınlık mı? Annelik mi?* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Barker, R. L. (1995). *The Social Work Dictionary*. National Association of Social Workers Press, Third Edition. United States.
- Beauvoir, S. (1974). *Kadın, Genç Kızlık Çağı*. İstanbul: Payel Yayınevi
- Beşpınar, F.U, Beşpınar, Z. (2017), Türkiye’de Hane Halkı Yapıları ve Evlilik Pratiklerinde İkili Resim: Geleneklerin Yanı Sıra Değişimin Yansımaları. *Nüfus Bilim Dergisi / Turkish Journal of Population Studies*. Sayı 39:109-149.
- Bhambhani, C. ve Inbanathan, A. (2017). *Womanhood Beyond Motherhood: Exploring Experiences of Voluntary Childless Women*. Bangalore.
- Biehl, K., S. (2019). *Türkiye ’ de Toplum Merkezleri: Güncel Uygulamaların Çeşitliliğini Anlamak*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi İstanbul Politika Merkezi.
- Bora, A. (2011). *Feminizm Kendi Arasında*. İstanbul: Ayizi Yayınları.
- Bordo, S. (1993). *Unbearable Weight, Feminism, Western Culture, and the Body*. California:University of California Press.
- Bouchard, G. (2017). Social Myths and Collective Imaginaries. *International Social Science*

Review Vol. 93, No. 2 (December 2017), pp. 1-3 (4 pages). Published By: Pi Gamma Mu, International Honor Society in Social Sciences.

Brodzinsky, D. (2011). Children's Understanding of Adoption: Development and Clinical Implications. *Professional Psychology: Research and Practice*. Vol.42, No: 2, 200-207.

Burkle, F. (2017). Operation Babylift: Delivering a Nameless Cargo to Freedom. *Military Medicine*, 182, 7/8:1621, 2017. https://www.researchgate.net/figure/Robert-Stinnett-untitled-Operation-Babylift-April-12-1975-Gelatin-silver_fig1_318218409(22.09.2017).

Buterbaugh, W., K. (2013). *Whitewashing Adoption: A Critique of 'Respectful Adoption Language'*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2195774. (January 6, 2013).

Buz, S. (2009). Feminist Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt 20, Sayı 1.

CeİD Yayınları. (2021). *Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İzleme Raporu*. Ankara: CEİD Yayınları.

Cheney, K. (2014). 'Giving Children a Better Life?' Reconsidering Social Reproduction, Humanitarianism and Development in Intercountry Adoption. VL - 26. *European Journal of Development Research*.

Chung, N. (2015). To Save the Children of Korea: *On the History of International Adoption*. <https://the-toast.net/2015/09/30/history-korean-adoption/>. The Toast. (30.09.2015).

Cui, W. (2010). Mother Or Nothing: The Agony Of Infertility. WHO: *Bull World Health Organ*. 2010; 88:881–882 | doi:10.2471/BLT.10.011210.

Cuthbert, D., Murphy, K., Quartly, M. (2009). Adoption And Feminism. *Australian Feminist Studies*. 24:62, 395-419.. <https://doi.org/10.1080/08164640903289302>, (17 Nov 2009).

- Çinpolat, S. (2017). Yahudilikte Çocuk Sahibi Olma Ve Çoğalmanın Yeri Ve Önemi. *Dini Araştırmalar*. Ocak-Haziran 2017, Cilt : 20, Sayı: 51, Ss. 137-152 Doi: <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Download/Article-File/320059>
- Ungan Çalışkan, H. (2017). Bırakınız Taşısınlar: Taşıyıcı Anneliğe Güncel Bakış. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22 (1), 489-510 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruhad/issue/27591/290681>
- Dalay, Tez, Z. Ç (2016). *Ataerkil Toplumda Gönüllü Çocuksuzluk: Türkiye’de ‘Gönüllü Çocuksuzluk’u Seçen Kadınlara Dair Algı Ve Yaklaşımlar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı.
- Direk, Z. (2012). *Cinsiyetli Olmak*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dominelli, L. (2002). *Feminist Social Work Theory and Practice*. Basingstoke: Palgrave.
- Dönümcü, Ş. (29.08.2013). Evlat Edinme, Bildiklerimiz Ya Da Bilmediklerimiz. *Bia Haber Merkezi*. <https://m.bianet.org/bianet/cocuk/149521-evlat-edinme-bildiklerimiz-ya-da-bilmediklerimiz>. (20.08.2014)
- Duran, R. (2021). Türkiye Aile Yapısında Evlat Edinme Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. 5(1), 22-34.
- Düven, A., Ö. (2019). *Kıtır’ın Evlat Edinme Öyküsü*. Ankara: Avrupa Birliği Sivil Düşün Programı.
- Erdem, H. (2016). Çalışanın Gebelik, Doğum ve Evlat Edinmeye Bağlı Hakları. *İnsan Kaynakları ve Yönetim Dergisi*. Mart 2016 Sayısı. <https://hrdergi.com/calisanin-gebelik-dogum-ve-evlat-edinmeye-bagli-yeni-haklari>.
- Erkan, G. (1995). *Korunmaya Muhtaç Çocuklar: Çocuk Yuvalarında Bir Araştırma*. Ankara.

- Erol, N. (2008). *Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı Sempozyumu Sonuç Bildirgesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk/Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı.
- Erol, Y. (2011). *Yapay Döllenme Yöntemleri Ve Taşıyıcı Annelik / Künstliche befruchtungsmethoden und tragemutterschaft*. Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Özel Hukuk Ana Bilim Dalı Doktora Tez Çalışması.
- Ersöz, A. G. (2010). Türk Atasözleri ve deyimlerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Roller. *Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*. 4/6 (167-182).
- Erdoğan, E. ve Gündoğdu, N. (2020). *Türkiye'de Feminist Yöntem*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Firestone, S. (1993). *Cinselliğin Diyalektiği*. (Çev. Yurdanur Salman). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Frievalds, S. (2022). *International Adoption; Facts You Need to Know*. Adoptive Families. <https://www.adoptivefamilies.com/how-to-adopt/international-adoption-facts-need-know/>. (03 Jan 2022).
- Fisher, A. (2003). Still "Not Quite as Good as Having Your Own"? Toward a Sociology of Adoption. *Annual Review of Sociology*. 29, 335-361. <http://www.jstor.org/stable/30036971>. (August 23, 2021).
- Freeark, K., Rosenberg, E. B., Bornstein, J., Jozefowicz-Simbeni, D., Linkevich, M., & Lohnes, K. (2005). Gender Differences and Dynamics Shaping the Adoption Life Cycle: Review of the Literature and Recommendations. *American Journal of Orthopsychiatry*, 75(1), 86–101. <https://doi.org/10.1037/0002-9432.75.1.86>
- Gayle, L. (1999). *Other Than Mother And Mothers As Others: The Experience Of Motherhood And Non-Motherhood In Relation To 'Infertility' And 'Involuntary Childlessness'* USA: Women's Studies International Forum.

- Geridönmez, S. (2018). Leylek Desem Değil, Sahi Sen Nasıl Yapıldın? *İyi Kitap Dergisi*. <https://www.iyikitap.net/2018/09/06/leylek-desem-degil-lahana-desem-degil-sahi-sen-nasil-yapildin/> (06.09.2018).
- Graff, E. (2008). The Lie We Love. *Foreign Policy*, (169), 58-66. <http://www.jstor.org/stable/25462359> (August 23, 2021).
- Gökçe, H. (2017). Bir Sosyal Politika Olarak Evlat Edindirmenin Toplumsal Direnç Kaynakları, *Uluslararası Beşeri ve Sosyal bilimler İnceleme Dergisi*, Volume I, Issue 1. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ihssr/issue/31539/356195>, (31.12.2017).
- Hañçer, A. (2018). Toplumsal Cinsiyet Öznesi Olarak Kadının “Annelik” Kimliğine Eleştirel Bir Bakış. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*. Sayı I (2), 177-202. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/598847>, (23.11.2018).
- Hayter, M. (2005). The Social Construction Of ‘Reproductive Vulnerability’ In Family Planning Clinics. *Journal of Advanced Nursing*. 51(1), 46–54. UK: Blackwell Publishing Ltd.
- Hikmet, N. (2002). *Kan Konuşmaz*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İltaş, Y. (2021). Taşıyıcı Annelik ve Soybağı Meselesi. BUHFD. Mayıs-Haziran 2021. C. 16. S. 201-202 s. 1013-1054
- IFSW, The International Federation of Social Workers. (2021). *About IFSW*. <https://www.ifsw.org/about-ifsw/> (01.07.2021).
- IVF and Worldwide. (2008). *IVF and Christianity*. <https://ivf-worldwide.com/education/introduction/ivf-global-perspective-religious/ivf-christianity.html#:~:text=While%20assisted%20reproduction%20is%20not,Protestant%20C%20Anglican%20and%20other%20denominations.&text=According%20to%20traditional%20Christian%20views,assisted%20reproductive%20technologies%20are%20forbidden>. (01.01.2022).

- Johnston, P. I. (2015). *Speaking Positively; Using Respectful Adoptive Language*. Barker Adoption Foundation. <https://www.barkeradoptionfoundation.org/speaking-positively-using-respectful-adoption-language>. (30.06.2015).
- Kapkın, E. (2014). *Yaşasın Boşanma*. İzmir: Duvar Yayınları.
- Karataş, Z. (2020). Evlat Edinme Sürecinde Biyolojik Annenin Hak Arama Mücadelesi: Vaka Sunumu. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 1394-1414. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/56176/673940>, (24.07.2020).
- Karatay, A. (2017). Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı: 5, 389-427. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/509870>, (06.10.2017).
- Kaya, N. *İyi Aile Yoktur*. (2018). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kaylı, D. Ş. (2016). *Feminist Politika Çerçevesinden Sosyal Politika Ve Sosyal Hizmete Bir Bakış*. Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri Toplumsal Cinsiyet Ve Sosyal Hizmet. Ankara: Nika Yayınevi.
- Kaylı, D. Ş. (2016). Türkiye’de Sosyal Hizmetin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İle İlişkisi. *The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science*. Number: 45, p. 135-142, Spring III, 15.04.2016
- Kılıç, Z. (2013). *Türkiye’nin Neden Hak Temelli Bir Çocuk Politikasına İhtiyacı Var?* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi.
- Koçak, A.A. (2004). *Baba Destek Programı Değerlendirme Raporu*. Anne Çocuk Eğitim Vakfı. İstanbul.
- Kurmaz, Z. (19.04.2020). MAXQDA Nitel Veri Analizi / MAXQDA 2020 Metin Kodlama. <https://www.youtube.com/watch?v=LTHrA7Y94dU>. (20.07.2021). <http://researchturkey.org/tr/category/researchpolicy-papers/>

- Kurt, A. (1992). *Tanzimat Döneminde Koruyucu Aile Müesseseleri, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Kümmetoğlu, B. (2010). Değersizleştirme: Kadın Bedeninin Maruz Kaldığı Şiddet: Dişilik, Güzellik, Şiddet Sarmalında Kadın ve Bedeni (Edt: Y. İnceoğlu, A. Kar,) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lancette, J., & McClure, B. A. (1992). Birthmothers: Grieving The Loss Of A Dream . *Journal of Mental Health Counseling* , 84-96.
- Logan, J. (1996). Birth Mothers and their Mental Health: Uncharted Territory. *The British Journal of Social Work*, 609-625.
- Mignot, J. (2015). Why is intercountry adoption declining worldwide? *In Population & Societies*. Volume 519, Issue 2, 2015, pages 1 to 4, ISSN 0184-7783. <https://www.cairn-int.info/journal-population-and-societies-2015-2-page-1.htm?WT.tsrc=pdf>
- Miller, T. (2010). *Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Millett, K. (1970). *Cinsel Politika*. İstanbul: Payel Yayınları.
- NASW (National Association of Social Workers). (2021). About NASW. <https://www.socialworkers.org>. (01.07.2021).
- Nazlı A. (2012). *Beden, Kadın, Toplum Ders Notları*. Ege Üniversitesi Kadın Çalışmaları A.B.D. Yüksek Lisans Dersi
- Ocak, S. (2017). Doğum/Evlat Edinme Nedeniyle Ücretsiz İzin Ve Yarım Çalışma Ödeneği Uygulaması.
- Oskay, A. (2018) KOREV. <https://www.korev.org.tr/post/15/koruyucu-aile-ve-evlat-edinmenin-yayginlasmasini-biz-engelliyoruz!> (20.05.2021).
- Özbay F. (1999). *Türkiye'de Evlatlık Kurumu: Köle mi, Evlat mı?* İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

- Puyraz, O. (2019). Evlat Edinmek İsteyen İnfertil Çiftlerin İnfertiliteye Bağlı Stres Düzeyleri Ve Cinsiyet Rollerine İlişkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı*.
- Sakallı, N. (2001). *Sosyal Etkiler*. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları
- Sancar, S. (2003). Üniversitede Feminizm: Bağlam, Gündem ve Olanaklar. *Toplum ve Bilim Dergisi*. 2003 Güz Sayısı. Sayı 97, 2003.
- Savaş, G., Ertan, S. Yol, F. (2018). Türkiye’deki Üniversitelerin Kadın Araştırmaları Merkezleri Profili Araştırması. *Electronic Journal Of Social Sciences*. Güz-2018 Cilt:17 Sayı:68 (1527-1547). (14.10.2018).
- Savran, G. (2004). *Beden Emek Tarihi: Diyalektik Bir Feminizm İçin*. İstanbul: Kanat Kitap.
- Sever, M. (2015). Kadınlık, annelik, gönüllü çocuksuzluk: Elisabeth Badinter’den Kadınlık mı Annelik mi? Tina Miller’dan Annelik Duygusu: Mitler ve deneyimler ve Corinne Maier’den No Kid üzerinden bir karşılaştırmalı okuma çalışması. *Fe Dergi*. 7- 2, 72-86. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/federgi/issue/51965/677229>, (01.12.2015).
- SHUDER Basın Açıklaması. (30.05.2018). *Evlat Edinme Yönergesinin Kaldırılması Hizmeti Risklere Açık Hale Getirdi*. BİA Haber Merkezi. <https://m.bianet.org/bianet/cocuk/197674-shuder-evlat-edinme-yonergesinin-kaldirilmasi-hizmeti-risklere-acik-hale-getirdi>. (01.06.2018).
- Stern, D., Stern, N. ve Freeland, A. (2013). *Bir Annenin Doğuşu: Annelik Deneyimi Sizi Sonsuza Dek Nasıl Değiştirir?* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şimşek, A. (2014). Yapay Döllenme Tekniği Olarak Taşıyıcı Annelik: Hukuki ve Biyoetik Açidan Değerlendirilmesi. *Journal of Intercultural and Religious Studies* (6). 27-60.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2015). *Başbakan Ahmet Davutoğlu Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programını Açıkladı*. [http://www.aile.gov.tr/haberler/basbakan-ahmet-davutoglu-ailenin-ve-dinamik-nufus-](http://www.aile.gov.tr/haberler/basbakan-ahmet-davutoglu-ailenin-ve-dinamik-nufus)

yapisinin-korunmasi-programini-acikladi, (29 Ocak 2015).

Tez, D., Ç. (2016). *Ataerkil toplumda gönüllü çocuksuzluk: Türkiye’de ‘gönüllü çocuksuzluk’u seçen kadınlara dair algı ve yaklaşımlar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı.

Toksöz, G. (2020). *Sayıların Kadın Mücadelesindeki Yeri*. Türkiye’de Feminist Yöntem. İstanbul: Metis Yayınları.

Topçuoğlu, R.A., Akbaş, E. (2009). Küreselleşme Sürecinde Daralan Sosyal Haklar Ve Türkiye’de Sosyal Hizmet Sunumunda Yaşanan Dönüşümün Kuramsal Ve Politik Çerçevesi. *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı* (s. 175-181). Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

Tunç, M. (2013). Feminist Grup Çalışması: Temeli, Kapsamı ve Süreci. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. Cilt 24, Sayı 2, Ekim 2013. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/798364>.

Turkski, D. (2020). Why Birthmothers Mean Breeder?. <https://forgottenmothersuk.org.uk/2020/11/08/why-birthmother-means-breeder/>. (08.11.2020).

UNICEF. (2015). Inter-country adoption. <https://www.unicef.org/media/intercountry-adoption>. (25.01.2015).

United Nations. (2009)., *Child Adoption: Trends and Policies*, Department of Economic and Social Affairs, Population Division.

Wegar, K. (1997). *In Search Of Bad Mothers: Social Constructions Of Birth And Adoptive Motherhood*. Women's Studies International Forum. Vol. 20, No. I, pp. 77-86.

Wegar, K. (2004). Adoption, Family Ideology, and Social Stigma: Bias in Community Attitudes, Adoption Research, and Practice. *USA Family Relations Interdisciplinary Journal of Family Science*. Volume 49, Issue 4.

- Winkler, R. and Van Keppel, M. (1984) Relinquishing Mothers in Adoption: Their Long Term Adjustment, Melbourne, *Institute of Family Studies*. Monograph No.3.
- Wise, S. (2013). *Becoming A Feminist Social Worker: Feminist Praxis Research, Theory And Epistemology In Feminist Sociology*. Edited by LIZ STANLEY. Volume 13. New York: Taylor and Fransis Group.
- World Health Organization. (2020). <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/infertility> Infertility Fact Sheet. (14 September 2020).
- Yaman, E. (2013). Çocukların Ticari Cinsel Sömürüsü. *Sosyal Hizmet Sempozyumu: Türkiye’de Çocuğun Refahı ve Korunması “Kapsayıcı Bir Yaklaşım Arayışı* (ss.84-93). Kocaeli Üniversitesi <http://shb.kocaeli.edu.tr/Sempozyum2013.pdf>, (28 - 30 Kasım 2013).
- Yazıcı, E. (2014). Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Bakım Yönteminde Yeni Yaklaşımlar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 247- 270.
- Yıldırım, Ş., H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, Ş. (2017). 2000’li Yıllarda Çocuk Koruma Sistemi İçinde Bakım Hizmetlerinin Genel Görünümü MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:15, Sayı: 1, Mart 2017 Geliş Tarihi: 22.08.2016 Doi: 10.18026/Cbayarsos.297856 Kabul Tarihi: 21.03.2017.
- Zastrow, C. (2013). Sosyal Hizmete Giriş. *Cinsiyetçilik ve Eşitliği Sağlama Çabaları*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Zeytinoğlu, D. (2012). Cezaevindeki Kadınların “Annelik” Deneyimleri: Ankara Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EK 3 -EBEVEYN GÖRÜŞMELERİ İÇİN DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU

‘Feminist Sosyal Hizmet Perspektifinden Evlat Edinme Süreci: Ebeveyn Deneyimleri’

İsmim Rana Dayıoğlu Oyman. Sosyal hizmet alanında 23 yıldır sosyal hizmet uzmanı olarak çalışmaktayım. Aynı zamanda Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü’nde yarı zamanlı olarak öğretim görevlisi olarak çalışmaktayım.

Yine aynı üniversitede Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı’nda ‘Feminist Sosyal Hizmet Perspektifinden Evlat Edinme Süreci: Ebeveyn Deneyimleri’ni araştırmak üzere bir yüksek lisans çalışması yapmaktayım. Bu çalışmada evlat edinme tecrübesini yaşayan tek veya çift ebeveynlerden oluşan katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapmak istiyorum.

‘Feminist Sosyal Hizmet Perspektifinden Evlat Edinme Süreci: Ebeveyn Deneyimleri’ ni belirlemede sizin görüşlerinizin ve deneyimlerinizin çok önemli olduğuna inanıyorum. Görüşmeyi kabul ettiğiniz için ve çalışmaya bulunacağınız katkıdan dolayı şimdiden size teşekkür ediyorum.

Görüşmemize geçmeden önce, görüşmemizin gizli olduğunu paylaşmak isterim. Vereceğiniz cevaplar, sadece bilimsel amaçla kullanılacaktır. Araştırma raporunda isimleriniz kesinlikle bulunmayacak, isimleriniz yerine numerik tanımlar kullanılacaktır.

Görüşmemize bağlamadan önce sormak istediğiniz bir soru, paylaşmak istediğiniz bir konu var mı?

Konuşmalarımızın kaydedilmesi konusunda ne düşünüyorsunuz? Görüşme sonunda istemediğiniz bazı bilgilerin silinmesi de mümkün olacaktır.

Görüşmemizin yaklaşık 1.5-2 saat süreceğini tahmin ediyorum, izin verirseniz sorularla başlamak istiyorum.

1. Bana biraz kendinizden bahseder misiniz? (bu soruda katılımcının yaş, medeni durum, eğitim, meslek, yaşadığı yer gibi sosyo-ekonomik profiline yönelik verilerin alınması hedeflenmektedir).
2. Kendinizi nasıl bir ebeveyn olarak tanımlıyorsunuz?
3. Bize biraz çocuğunuzdan bahseder misiniz? (yaş, okul, cinsiyet vs.)
4. Evlat edinmeye neden/nasıl/ne zaman karar verdiniz? Bu süreçteki deneyiminizi anlatabilir misiniz? (Bu soruda ebeveynin evlat edinmeye ne zaman karar verdiği, başvuruya kadar geçen sürede kimleri ikna ettiği/kimlerin onu ikna ettiği, sosyal hizmet kurumuyla iletişime geçip geçmediği, araştırma süreci, kimden danışmanlık aldığı vb. öğrenilecektir).
5. Evlat edinmeye karar verdikten sonraki başvuru sürecindeki deneyiminizi anlatabilir misiniz? (sosyal hizmet kurumuna başvurusu, “uygun ebeveyn” olarak seçilme (kabul edilme) deneyimi?) Bir ebeveyn aday olarak, evlat edineceğiniz çocuğun cinsiyetini ve yaşını seçebilme hakkınızı nasıl değerlendiriyorsunuz? sorusu sorulacaktır.
6. Başvurunuz olumlu sonuçlandıktan hemen sonraki yaşadığınız deneyimleri anlatabilir misiniz? (hazırlanan mektuplar, istenen belgelerin alınması süreci, kabul listesine alınma, sırada bekleme, çocuğun yaşı ve cinsiyeti, çocukla buluşma, seçim, etik problemler) Size sunulan 3 kez aday bebek/çocuk dosyası sunulmasını ve bu seçim hakkını nasıl değerlendiriyorsunuz? Siz bir seçim yaptınız mı?
7. Aile olduğunuz andan itibaren yakın çevrenizle yaşadığınız deneyimleri bize anlatabilir misiniz? Bugünden baktığınızda ilk günler ve şimdi arasında değişimler var mı? (Bu süreçte sosyal hizmet kurumu nasıl bir rol oynadı?)
8. Aile olduğunuz andan itibaren kurumlarla (örn. okul, hastane, valilik, adliye vs.) yaşadığınız deneyimleri bize anlatabilir misiniz? Bugünden baktığınızda ilk günler ve şimdi arasında değişimler var mı?
9. Çocuğunuzla evlat edinme sürecini konuştunuz mu? (Hayır cevabı varsa nedenleri öğrenilecek, evet ise nasıl /ne zaman söylendiği ve çocuğun nasıl karşıladığı, çocuğun kendi çevresinin nasıl karşıladığı, bu süreçte çevrenin desteği/engelinin ne olduğu, sosyal hizmet kurumunun bu sürecin neresinde olduğu öğrenilecek)

10. Karar verici pozisyonda olsaydınız, evlat edindirme hizmeti sürecine yönelik politika ve uygulamalarda bir değişiklik yapmak ister miydiniz? Aynı kalmasını istediğiniz uygulamalar neler olurdu?
11. Sizinle benzer profilde ebeveyn adayı/adayları çocuk evlat edinme sürecinin en başında sizinle iletişim kursa, onlara ne tür önerilerde/ikazlarda bulunursunuz?

EK 4- Kurum Görüşmesi- Profesyonel Meslek Elemanı- STK Üye Görüşmesi Formu

‘Feminist Sosyal Hizmet Perspektifinden Evlat Edinme Süreci: Ebeveyn Deneyimleri’

İsmim Rana Dayıoğlu Oyman. Sosyal hizmet alanında 23 yıldır sosyal hizmet uzmanı olarak çalışmaktayım. Aynı zamanda Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü’nde yarı zamanlı olarak öğretim görevlisi olarak çalışmaktayım. Yine aynı üniversitede Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı’nda Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Gönüllü Atakan danışmanlığında, ‘Feminist Sosyal Hizmet Perspektifinden Evlat Edinme Süreci: Ebeveyn Deneyimleri’ni araştırmak üzere bir yüksek lisans tez çalışması yürütmekteyim. Bu çalışmada evlat edindirme hizmetini yürütmüş veya halen yürütmekte olan sosyal hizmet uzmanları ve yöneticilerle de yarı yapılandırılmış görüşmeler yapmak istiyoruz. Sizin görüşlerinizin ve tecrübelerinizin çok önemli olduğuna inanıyoruz. Görüşmeyi kabul ettiğiniz için ve çalışmaya bulunacağınız katkıdan dolayı şimdiden size teşekkür ediyoruz.

Görüşmemize geçmeden önce, görüşmemizin gizli olduğunu paylaşmak isteriz. Vereceğiniz cevaplar, sadece bilimsel amaçla kullanılacaktır. Araştırma raporunda isimleriniz kesinlikle bulunmayacak, isimleriniz yerine numerik tanımlar kullanılacaktır.

Görüşmemize bağlamadan önce sormak istediğiniz bir soru, paylaşmak istediğiniz bir konu var mıdır? Konuşmalarımızın kaydedilmesi konusunda onayınız var mıdır? Görüşme sonunda istemediğiniz bazı bilgilerin silinmesi de mümkün olacaktır.

Görüşmemizin yaklaşık 1-1.5 saat süreceğini tahmin ediyorum, izin verirsiniz sorularla başlamak istiyorum.

12. Bana biraz kendinizden bahseder misiniz? (bu soruda katılımcının yaş, meslek, evlat edindirme alanındaki deneyimine yönelik verilerin alınması hedeflenmektedir).
13. Evlat edindirme hizmetini yürütürken yaşadığınız deneyimlerinizi anlatabilir misiniz? (Bu soruda danışmanlık verdikleri ebeveynlerin evlat edinmeye karar verme süreçleri, araştırma süreci, kimden danışmanlık aldığı vb. öğrenilecektir).
14. Evlat edinmeye karar veren ebeveynlerle başvuru sürecindeki deneyiminizi anlatabilir misiniz? (sosyal hizmet kurumuna başvurusu, “uygun ebeveyn” olarak seçilme (kabul edilme) deneyimi?)
15. -Ebeveyn adaylarınızın, evlat edinecekleri çocuğun cinsiyetini ve yaşını seçebilme hakkını nasıl değerlendiriyorsunuz?
16. Danışanlarınızın başvuruları olumlu sonuçlandıktan sizlerle yaşadıkları deneyimleri anlatabilir misiniz?
17. Siz, danışanlara 3 kez aday bebek/çocuk dosyası sunulmasını ve bu seçim hakkını nasıl değerlendiriyorsunuz?
18. Sizce evlat edindirme ve toplumsal cinsiyet arasında nasıl bir ilişki bulunmakta?
19. Danışanlarınızın yakın çevreleriyle ve kurumlarla yaşadıkları deneyimlerden sizi en çok etkileyenleri bizimle paylaşabilir misiniz? (Bu süreçte sosyal hizmet kurumu nasıl bir rol oynamakta, sizce başka neler yapılabilir?)
20. Danışanlarınız, çocuklarıyla evlat edinme sürecini paylaştığında, siz sosyal hizmet kurumu olarak bu sürecin neresinde oluyorsunuz? Çevrenin desteği ve engeli sizce nedir?
21. Evlat edindirme hizmeti sürecine yönelik politika ve uygulamalarda bir değişiklik yapmak ister miydiniz?
22. Sizinle iletişime geçen evlat edinme hizmeti için başvuran danışanlarınıza ne tür önerilerde/uyarılarda bulunursunuz?

EK 5- ÖZGEÇMİŞ

DOĞUM YILI VE YERİ

1976, İzmir

YABANCI DİL

İngilizce

ÇALIŞMA ALANLARI

Mültecilik ve Göç
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
Kadın, Çocuk ve İnsan Hakları
Psikodrama
Proje Yönetimi
Ar-ge Çalışmaları

İLETİŞİM

E-posta: ranadayioglu@hotmail.com

Rana DAYIOĞLU OYMAN

Sosyal Hizmet Uzmanı

EĞİTİM

Celal Bayar Üniversitesi Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı-
Yüksek Lisans

2020- Tez Konusu: Feminist Sosyal Hizmet Perspektifinden
Evlat Edinme Süreci: Ebeveyn Deneyimleri

Ege Üniversitesi Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı-
Yüksek Lisans (Sekiz ders ve bir seminer tamamlandı)
2013-2019

Hacettepe Üniversitesi-İktisadi İdari Bilimler Fakültesi,
Sosyal Hizmet Bölümü -Lisans
1994-1998

Mezuniyet Tezi: Ankara'daki Üniversite Öğrencilerinin
Madde Kullanımı Hakkındaki Görüşleri

Bilgi Üniversitesi – Travma Çalışmaları Sertifika Programı
2011 - 2012

Bilgi Üniversitesi Klinik Psikoloji Bölümü ve New York
Uluslararası Travma Çalışmaları Programı, Columbia
Üniversitesi Global Center ile düzenlenmiş olan travma
çalışmaları sertifika programı kapsamında 10 ay süren
eğitimleri tamamlamış ve sertifika almaya hak
kazanmıştır.

Dr.Abdülkadir Özbek Enstitüsü – Psikodrama Eğitimi

2004 – 2012 (Tez Aşaması)

Dr. Abdülkadir Özbek Enstitüsü'nde, Psikiyatrist Dr. Emre
Kapkın ve Dr. Meral Genç eğiticiliğinde 2004 yılında
eğitime başlamış, 2008 yılında 'Yardımcı Psikodramatist'
diplomasını almıştır. Haziran 2012 tarihi itibarıyla
psikodrama grup eğitimini başarıyla tamamlamıştır.

Avrupa Birliği Hayatboyu Öğrenme Programı, Avusturya
2012

Aile İçi Şiddet Mağdurlarıyla Çalışırken Yenilikçi
Yaklaşımlar' projesini hazırlamış, İzmir'de kadın alanında
kamu ve sivil toplum kuruluşlarında çalışan ondokuz kişilik
heyete yönelik Viyana'da on günlük mesleki hareketlilik
programını yürütmüştür. Projede yurtdışı ev sahibi ortağı
olarak yer alan WAVE (Women Against Violence in

EĞİTİM

2

İŞ TECRÜBESİ

Europe) aracılığı ile 'şiddet uygulayanlara yönelik şiddet karşıtı eğitim programı' konulu bir eğitim almıştır.

Uluslararası Mesleki Değişim Programı (Hollanda)

Uluslararası Dostluk Konseyi (CIF)

(www.cifinternational.com),

2009

İzmir'de çocuk koruma alanında görev yapmakta olan dört kişilik heyete yönelik Hollanda'da suça sürüklenen ve suç mağduru çocuk ve gençlere yönelik uygulamalar konusunda yedi günlük mesleki çalışma ziyaretini organize etmiş, ülkedeki uygulamalar hakkında eğitim almış, Türkiye'de bu çalışma ziyaretini içeren sunumu, çocuk suçluluğu alanında çalışan ilgili kurum ve kuruluşlara aktarmıştır.

Uluslararası Mesleki Değişim Programı (Baltık Ülkeleri)

Uluslararası Dostluk Konseyi (CIF)

(www.cifinternational.com),

2005

Baltık Ülkelerinde (Litvanya, Letonya ve Estonya) sosyal hizmet uygulamaları üzerine mesleki ve kültürel değişim programına katılmış, sosyal hizmet alanında hizmet veren kuruluşları ziyaret etmiş, otuz gün süresince üç farklı ülkede altı değişik ailede yaşama tecrübesi kazanmıştır.

İŞ TECRÜBESİ

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

Sosyal Hizmet Bölümü, Yarı Zamanlı Öğretim Görevlisi

2015 Şubat-Devam ediyor

'Sosyal Hizmet' Bölümü 3.sınıf ve 4.sınıf öğrencilerine yönelik 'Proje Tasarımı ve Yönetimi', Çocuk ve Gençlerle Sosyal Hizmet, Sığınmacı ve Mültecilerle Sosyal Hizmet' 'Konuşma ve Sunum Becerileri' 'Blok Uygulama I, II' derslerinden sorumlu öğretim görevlisidir.

Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal

Hizmet Bölümü, Yarı Zamanlı Öğretim Elemanı

2016-2017

Sosyal Hizmet' Bölümü 2.sınıf öğrencilerine yönelik 'Sosyal Sorunlar' ve 'Mültecilerle Sosyal Hizmet' derslerinden sorumlu öğretim elemanı olarak çalışmıştır.

Mültecilerle Dayanışma Derneği, Kıdemli Koruma Sorumlusu
2016-2018

Dil, din, ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, politik görüş farklılığı ve diğer nedenlere dayalı hiçbir ayırım gözetmeksizin ülkesinden ayrılmış mültecilerin, sığınmacıların, göçmenlerin, geçici sığınma hakkı arayan ve ikincil koruma prosedürüne girebilecek insanların sorunları hakkında çalışan bir insan hakları ve insani dayanışma kuruluşu olan Mülteci-Der'in kurucu üyelerindendir. Demekte üç dönem yönetim kurulu üyesi olarak görev almış, derneğin yürüttüğü çalışmalarda aktif rol almış, 'Mültecilerin Yaşadığı Psiko-Sosyal Sorunlar' ve 'Mültecilik ve Sosyal Hizmet' konusunda uydu kentlerde bulunan sivil toplum ve kamu kuruluşlarına yönelik kapasite geliştirme ve mültecilere yönelik eğitimler vermiş, dernek alan çalışmalarına ve yayınlarına katkı sağlamıştır. İki yıl süresince de kıdemli koruma sorumlusu olarak hassas vakaların tespiti, yönlendirilmesi ve takibinden sorumlu olmuş, özellikle sosyal hizmet uzmanları ve avukatların mültecilik konusundaki kapasitelerinin güçlendirilmesine yönelik 'mülteci hakları ve ayrımcılıkla mücadele' konulu atölyeler gerçekleştirmiştir.

Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı
Çiğli Eğitim Parkı Yöneticisi, İzmir İl Temsilcisi
2013- 2014

Eğitim alanında 1995 yılından beri faaliyet gösteren en büyük sivil toplum kuruluşlarından biri olan TEGV'in İzmir'de bulunan Eğitim Parkı'nın yöneticiliğini yapmış, 7-16 yaş arası çocuklara yönelik oluşturulan özgün eğitim programlarının gönüllüler aracılığıyla hayata geçirilmesinden ve vakıf bünyesinde etkinliklerin uygulanmasından sorumlu olmuştur. Çeşitli sivil toplum, kamu, özel sektör kuruluşları ve 18 yaş üstü gönüllüler ile iş birliği içerisinde çalışmış, Vakfın tanıtımında aktif rol üstlenmiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İzmir Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Proje Geliştirme Birimi Sorumlusu, İzmir

2008 - 2012

Göreve başlamasıyla, Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün, bünyesindeki kuruluşların kurumsal kapasitesini ve sosyal sorunlara ilişkin verilen hizmetin kalitesini geliştirmeye yönelik, 'proje geliştirme biriminin' kurulmasından sorumlu olmuştur. Kamu kurumları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar ile iş birliği içerisinde yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde araştırmalar yapmış ve çeşitli ulusal ve uluslararası projeler geliştirmiş ve yürütmüştür. Söz konusu kurum ve kuruluşlarla 'sosyal hizmet uygulamaları' konusunda kamuoyunda farkındalık oluşturmak ve toplumun aktif katılımını sağlamak amacıyla tanıtım, iş birliği faaliyetlerini yürütmüş, kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamıştır.

ICMC, Uluslararası Katolik Muhacerat Komisyonu Mülteci Yerleştirme Programı, Program Koordinatörü, Yeni Delhi/ Hindistan

(<https://www.icmc.net/programs/resettlement-support-center-turkey-and-middle-east>)

Mayıs 2007- Temmuz 2007

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Hindistan Temsilciliği'ne kayıtlı Afgan mültecilerin üçüncü ülkeye- Amerika Birleşik Devletleri'ne- yerleştirilmeleri programı kapsamında, Yeni Delhi'de mültecilerle 'üçüncü ülkeye yerleştirme' görüşmeleri gerçekleştirmiş, programın idari koordinatörlüğünü yapmıştır.

ICMC, Uluslararası Katolik Muhacerat Komisyonu Mülteci Yerleştirme Programı, Sosyal Hizmet Program Koordinatörü, İstanbul

(<https://www.icmc.net/programs/resettlement-support-center-turkey-and-middle-east>)

2005- 2007

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve Hollanda Hükümeti-MATRA tarafından finanse edilen ve uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olan ICMC Türkiye tarafından yürütülen 'Mülteci ve Sığınmacılara yönelik Sosyal Hizmetler Programı'nın 'sosyal hizmet program koordinatörlüğünü' yapmıştır. BMMYK'nın uygulayıcı ortağı olan uluslararası sivil toplum kuruluşunda mültecilerin sığınma başvurularının alınması, sosyal danışmanlık faaliyetlerinin koordinasyonu ve süpervizyonu, en hassas grupların belirlenmesi, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları, hükümet kuruluşları, üniversite yetkilileri ve gönüllüler ile iletişime geçerek programın amacına ulaşması için koordinasyonun sağlanmasından sorumlu olmuştur. Mültecilere finansal,

aynı, sağlık yardımının ve psikolojik ve psikiyatrik desteğin verilmesi için yönlendime mekanizmasının kurulması konusunda yöneticilik yapmıştır. Haftalık, aylık, altı aylık ve yıllık raporların İngilizce dilinde hazırlanması ve BMMYK'ya iletilmesinden sorumlu olmuştur.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Sosyal Hizmet Uzmanı
2005

İstanbul Valiliği'nin Sokakta Çalışan Çocukları Koruma Projesi'nde faaliyet gösteren Koordinasyon Merkezi'nde sosyal hizmet uzmanı olarak çalışmış, sokakta çalışan çocuklarla görüşmeler ve çocukların aileleriyle sosyal inceleme çalışmaları yapmıştır.

Uluslararası Çalışma Örgütü / ILO-IPEC Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Projesi, İzmir.

Sosyal Hizmet Uzmanı;

Şubat 2002-Temmuz 2004

Pilot bölge olarak seçilen İzmir' de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Uluslararası Çalışma Örgütü'nün ortaklaşa yürüttüğü "Sanayide Çalışan Çocukların Eğitime Yönlendirilmesi-ILO-IPEC" Projesinde sosyal hizmet uzmanı olarak çalışmıştır. İzmir Büyükşehir Belediyesi ile iş birliği içerisinde yürütülen projede, 18 yaşın altında ayakkabı, otomotiv ve tekstil sektörlerinde çalışan çocukların ve kardeşlerinin eğitime yönlendirilmeleri konusunda aile ziyaretleri gerçekleştirmiş, ailelerle özellikle kadınlarla ve gençlerle çeşitli grup çalışmaları yapmıştır. Çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda toplumsal duyarlılık yaratma konusunda aktif olarak çalışmıştır.

Camphill Special School - Beaver Run, Amerika Birleşik Devletleri. Eğitimci, Co-Worker

(<http://www.camphillspecialschool.org/>)

Birçok ülkede faaliyet gösteren zihinsel engelli çocukların yaşadığı ve eğitim gördüğü çocuk köyünde "eğitimci" ve 'co-worker' olarak çalışmış, diğer ülkelerden çalışmak için gelen gönüllü gençlerle ve özel ilgiye ihtiyacı olan özel çocuklarla birlikte yaşamıştır. Çocukların sorumluluklarını üstlenmiş, onların aileleriyle iletişim kurmuştur. Bu eğitim kurumunda bir yıl süresince 'Sağaltım Eğitiminde Temel Çalışmalar-Foundation Studies in Curative Education)' kursunu tamamlayarak, sertifika almaya hak kazanmıştır.

YAYINLAR

6

KONGRE, SEMPOZYUM, ÇALIŞTAY

KİTAP BÖLÜMÜ

Dayioğlu, Uyar, Uçan and Şahin, Social Work with Refugees and Migrants in Turkey. International Social Work and Forced Migration. UK: Barbara Budrich publishers (to be published in 2021).

Dayioğlu, Oyman, R. (2017). Refakatsiz Mülteci Çocukların Varlığının Farkında Mıyız? Uluslararası Sosyal Hizmet Kongresi, (ISWC 2017) ; Sosyal Sorunlar ve Sosyal Hizmetin Geleceği, (p.235-237). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Dayioğlu, Oyman, R. (2016). Mültecilik Döngüsünde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri. Kaylı ve Şahin (Ed.), Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri: Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Hizmet (s.103-137). Ankara: Nika.

Mültecilerle Dayanışma Demeği (2015) Türkiye'de Mülteci Olmak: Uydu Kentler İzleme ve Raporlama Projesi Kapanış Toplantısı Notları. İzmir: Yediveren Matbaacılık (Editör)

Dayioğlu, O. ve Karaşar, A. (2011). Çocuk Hakları Odaklı Projeler: Ortak Umut Projesi. 1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi: Yetişkin Bildirileri Kitabı (s.507-517) İstanbul: Çocuk Vakfı.

Uluslararası Sosyal Hizmet Paylaşım Toplantısı, 2019, Manisa

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Hizmet Eğitim, Uygulama ve Araştırma Merkezi ve Sosyal Hizmet Alanında Çalışanlar Demeği'nin düzenlediği organizasyonda görev almıştır. Arjantin, İspanya ve Avusturya'dan gelen Council of International Fellowship Türkiye programı katılımcıları, Türkiye'nin sosyal yapısı, sosyal sorunları, sosyal hizmet sistemi hakkında bilgilendirilmiş, katılımcılar da kendi ülkelerinin sosyal hizmet sistemlerini paylaşmışlardır.

'Torbalıda Yaşayan Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Yaşanan Sorunlar Çalıştayı', 2019, İzmir

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Torbalı Kaymakamlığı, Türk Kızılay İzmir Toplum Merkezi iş birliği ile düzenlenen 'uyum' konulu çalıştayın düzenleme komitesinde yer almıştır.

University of Applied Sciences Würzburg, Almanya, 2017

Uluslararası Sosyal Hizmet Haftası'nda Manisa Celal Bayar Üniversitesi'ni temsilen Würzburg Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde 'Türkiye'de Göç ve İltica Alanındaki Uygulamalar ve Sosyal Hizmet Yaklaşımları' üzerine bir sunum gerçekleştirmiştir.

Hacettepe Üniversitesi Uluslararası Sosyal Hizmet Kongresi, (ISWC 2017)

Refakatsiz Mülteci Çocukların Varlığının Farkında Mıyız? Sosyal Sorunlar ve Sosyal Hizmetin Geleceği, Ankara (Bildiri Sunumu).

Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, 19. Sosyal Hizmet Sempozyumu, 26-28 Kasım 2015

Sempozyum Düzenleme Kurulu Üyesi olarak görev almıştır.

Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC), 14 Şubat 2015, İzmir

Mevcut çocuk hakları ağlarının çocukların sesi olarak harekete geçmesi için güçlendirilmesi-uluslararası ile ulusal ve yerel arasında bağlantı kurmak' başlıklı proje kapsamında katılım sağlamıştır.

Çocuk Haklarının Hayata Geçirilmesinde Ombudsmanlık Sempozyumu, 17-18 Kasım 2014

YÖRET Vakfı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi, Uluslararası Çocuk Merkezi, İsveç Konsoloslugu'nun ortaklaşa düzenlediği sempozyuma katılım sağlamıştır.

Council of International Fellowship 2013 Dünya Konferansı: Encounters In A Global World- Threats and Opportunities.

Ankara'da uluslararası düzeyde sosyal hizmet alanında çalışanların katılımıyla gerçekleştirilen konferansın organizasyon ve düzenleme komitesinde görev almıştır.

Hoge School Van Amsterdam, Mart 2009, Mart 2012, Amsterdam, Hollanda, Misafir Konuşmacı

Sosyal hizmet alanında eğitim veren dünyanın ilk sosyal hizmet okulu olan Hoge School Van Amsterdam Sosyal Hizmet Fakültesi'nde düzenlenen 2009 ve 2012 yılındaki Kongrelere 'Uluslararası Misafir Konuşmacı' olarak davet edilmiştir. Üniversite öğrencilerine ve öğretim üyelerine Türkiye'de çocuk işçiliği ve yaşlılık sorunlarına dair sunumlar gerçekleştirmiştir.

1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, 2011, İstanbul
Çocuk Vakfı, SHÇEK Genel Müdürlüğü ve İstanbul Üniversitesi'nin ortaklaşa düzenlediği kongrede 'Evden Kaçan Çocuklar ve Aileleri' üzerine hazırlamış olduğu proje önerisi kabul edilmiş ve kongrede sunumunu gerçekleştirmiştir.

1.Alzheimer Haftası Etkinlikleri, Konak Belediyesi, 2010
'Toplum Gönüllülüğünde Gençleşme' konulu panele, Toplum Gönüllüleri Vakfı Gönüllüleri ile birlikte panelist olarak katılmış, gönüllülük ve sosyal sorumluluk konularında bir sunum gerçekleştirmiştir.

Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi (ATAUM)-Konrad Adenauer Vakfı (KAS), Mart 2010, Yaşar Üniversitesi, İzmir
Avrupa Birliği Sertifika Programı, Yaşar Üniversitesi ile İzmir Valiliği AB ve Dış İlişkiler Koordinasyon Merkezi iş birliğinde düzenlenmiştir.

2008-2012, İzmir
Sosyal hizmetler alanında yapılacak iş birlikleri için İzmir'de çeşitli kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları, üniversitelerde ve yurtdışından gelen yabancı kuruluşlara yönelik 'Sosyal Hizmetlerde Yeni Yaklaşımlar, Yeni Uygulamalar' konulu bilgilendirme toplantıları düzenlemekte, toplantılarda konuşmacı olarak görev almıştır.

BMMYK, Kadın ve Çocuk Çalışma Grubu Üyesi
Yeniden Eğitim ve Sağlık Derneği, 1.Risk Altındaki Çocuk ve Ergen Sempozyumu-2005

Uluslararası Grup Psikoterapileri Kongresi, 2004, 2009, 2010; Bergama

Eğitim Semineri, STGM, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi:
Kurumsal Kapasite Geliştirme Eğitimi, Şubat 2008

Eğitim Semineri, ABİGEM, Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezi, AB Fonları Proje Hazırlama Eğitimi-Eylül 2007

Eğitim Semineri, BMMYK, Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Semineri-Nisan 2006

Eğitim Semineri, CIF -Uluslararası Dostluk Konseyi-Uluslararası Mesleki Değişim Programı 2005, 2008

SERTİFİKALAR

Eğitim Semineri, SHÇEK, Sosyal Hizmet ve Aile Çocuk Hukuku Eğitim Programı Sertifikası 2004

Yardımcı Psikodramatist Sertifikası, 2008: Dr. Abdülkadir Özbek Enstitüsü

Eğitim Semineri, SHÇEK, İzmir Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklar Bilgi Deneyim Paylaşımı Sempozyumu Eğitim Semineri Sertifikası 2002, 2003

Eğitici Sertifikası, Anne Çocuk Eğitim Vakfı, Okuma-yazma bilmeyen yetişkinler için geliştirilen İYOP (İşlevsel Yetişkin Okuryazarlığı Programı) Gönüllü Eğitici Sertifikası, 2000.

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ÇALIŞMALARI

Mültecilerle Dayanışma Derneği Kurucu Üyesi

Sosyal Hizmet Alanında Çalışanlar Derneği -CIF TURKEY

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği İzmir ve Manisa Şubesi Üyesi

İzmir Psikodrama Derneği Üyesi

İzmir Sokak Çocuklarını Koruma: Çocuklar Geleceğimizdir Derneği Üyesi

Anne Çocuk Eğitim Vakfı İşlevsel Okuryazarlık Programı Eğitici

ÜYESİ OLDUĞU SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI